BASARABII

MEMORIA PĂMÎNTULUI ROMÂNESC

vp

Petru Demetru Popescu

BASARABII

EDITURA ALBATROS • BUCUREȘTI • 1989

I. SENSUL UNEI DINASTII

„Moștenitori a drepturilor pentru păstrarea cărora părinții noștri au luptat atîta în veacurile trecute, fie ca aducerea-aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi sentimentul datorinței ce avem d-a păstra și d-a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire."

N. BĂLCESCU

Instituție apărută în viața statelor și popoarelor pe o anume treaptă a dezvoltării istorice, dinastia este în primul rînd cea care se confruntă cu marile probleme interne și externe ridicate de epocă în scena istoriei. Exprimată în genere prin regalitate, ea polarizează în juru-i, într-o atitudine ostilă sau favorabilă, clasele și categoriile sociale ale societății, masele și personalitățile.

Istoria omenirii a cunoscut un număr mare de dinastii, implicate în desfășurarea a numeroase evenimente, îndeobște cunoscute, consemnate de cronicari și istorici. Analiza acestora conduce spre o concluzie majoră : dinastiile au jucat un rol diferențiat de la un stat la altul, în funcție de epoca istorică și de condițiile specifice fiecărui stat. Din această perspectivă, o istorie a Basarabilor, singura pe care o are Țara Românească timp de cîteva secole (XIV—XVIII) de la Basarab I Întemeietorul și pînă la Constantin-Vodă Brîncoveanu (Basarab), va pune în evidență faptul că prin Basarabi se inițiază și conduce opera de realizare a marilor acte istorice din această perioadă, aceasta fiind trăsătura definitorie a rolului și locului pe care l-au ocupat în istoria românilor.

O istorie a dinastiei nu se poate concepe însă decît prin prisma înțelegerii legii dialectice potrivit căreia generalul se realizează prin particular. Istoria globală a Basarabilor însumează faptele fiecărui domnitor în parte. Este adevărat că nu toți voievozii românilor au avut fapte de aceeași valoare, răsunet și urmări pentru destinele țării ; nu toți au dovedit aceeași înțelegere a necesităților epocii lor și nu toți au probat aceeași capacitate și putere de a le realiza în practica istorică. Dar cei mai mulți, într-o măsură mai însemnată sau mai redusă, și-au adus contribuția la asigurarea continuității de viață și organizare, de progres al societății românești, de păstrare

a caracteristicilor fundamentale și a tradițiilor de viață specifice poporului nostru.

În legătură cu sensul în care trebuie să-i reconsiderăm pe Basarabi, credem că foarte edificatoare este aprecierea tovarășului Nicolae Ceaușescu, care spunea : „Noi cinstim și pe Basarab, și pe Bogdan, și pe Mircea, și pe Ștefan cel Mare, și pe Ioan de Hunedoara, și pe atîția alți voievozi — tot feudali, e drept —, dar care au fost buni organizatori de oști, buni organizatori ai luptei poporului nostru pentru neatîrnare. Noi îi cinstim nu ca feudali, ci ca oameni înaintați ai timpurilor lor, care au pus în joc tot ce au avut pentru izgonirea cotropitorilor străini de pe pămîntul strămoșesc".

Avem în vedere și faptul că uneori în vechea istoriografie Basarabii au fost judecați în mod deformat. Probleme dificile, precum întemeierea Țării Românești, tradiția „descălecatului" și identificarea legendarului Negru-Vodă, originea Basarabilor etc. au fost interpretate diferit. La rîndul lor, unii istorici străini, ignorînd documentele și realitățile istorice au prezentat într-o lumină falsă și tendențioasă opera domnilor Basarabi. Pentru a putea fi redat sensul pozitiv al acestei dinastii, de contribuție la clădirea statului și asigurarea independenței sale, criteriile științifice ale monografiei au avut în vedere condițiile și cerințele epocii în care au trăit și și-au desfășurat opera Basarabii pentru a realiza marile acte istorice necesare. La fel, ținînd seama că istoria românilor nu a fost ruptă de contextul internațional, mai cu seamă de cel european, că au existat legături firești cu popoarele vecine, cu istoria și civilizația lor — și de aici influențe și asemănări — ne-am preocupat cu atît mai mult să scoatem în evidență specificul acestei dinastii românești. Pentru că dacă legile generale ale evoluției omenirii și societăților omenești au condus spre realizarea unor acte asemănătoare, actele emanînd din cancelariile domnești sau cele scrise pe cîmpurile de luptă au răspuns mediului românesc de viață și existență. Ni se pare concludent în această privință faptul că organizarea statului feudal centralizat al Țării Românești, ca și al Moldovei, în secolul al XIV-lea exprimă contribuția originală a poporului român la construcția politică medievală europeană, se înscrie în varietatea soluțiilor ce au o bază economică și socială care determină trăsături comune la scara întregului continent.

La fel, actul realizat în 1600 de Mihai Viteazul — un domnitor Basarab — urmărea constant și în chip legitim să refacă și pe plan statal unitatea românească, așa cum, pe plan

etnic, procesul de formare a poporului și limbii sale au purtat totdeauna semnul unității. De altfel, legăturile economice, politice și culturale existente permanent între românii de pe ambele versante ale Carpaților înainte de unirea din 1600, conștiința originii comune, limbii, tradițiilor și datinilor, au condus în chip firesc și au contribuit în mod hotărîtor la realizarea acestui act. Soluțiile originale decurg direct din condițiile vitrege în care domnitorul primei uniri a trebuit să acționeze, marea lui capacitate cu care a devenit primul „Restitutor Daciae".

Putem surprinde același fenomen de specificitate și în formarea instituțiilor statului feudal, constituirea aparatului de stat, a oastei [1], închegarea sistemului juridic ce au izvorît din continuitatea legilor și datinilor acestui popor, care adesea au păstrat și continuat „vechiul obicei al pămîntului". În zadar am căuta apropieri comparative între procesul constituirii instituțiilor monarhice din Apus cu aparatul de stat al Țării Românești sub Basarabi. Similitudini întîlnim mai degrabă în alcătuirea statală a țărilor din sud-estul Europei, beneficiare la rîndul lor, ca și țările române, ale influenței tradițiilor bizantine. Dar organizarea statului creat de Basarab I decurgea din condițiile interne și externe ale vremii cărora căuta să le corespundă. Influențele străine asupra unor denumiri de dregători nu vor putea determina și transplantarea dregătoriei din Bizanț sau din altă parte la noi. Odată constituite, dregătoriile vor funcționa ca instituții autohtone, menite să servească necesităților crescînde ale societății românești.

În privința statului creat de Basarab, a apariției sfatului domnesc, Constantin C. Giurescu punînd apariția dregătorilor în legătură cu nivelul dezvoltării economice-sociale și politice, și cu necesitățile obiective cărora trebuia să le facă față, conchide că „înființarea marilor dregătorii este contemporană cu întemeierea statelor românești" [2]. Este de părere că Basa-

---

[1] Oastea cea mare, ridicarea maselor populare la luptă, ca fenomen nu este nici el singular. Dar a răspuns unei trăsături fundamentale a politicii noastre externe în evul-mediu, continuînd tendințele și inițiativele ce caracterizau viața politică a dacilor, urmărind nu cuceriri teritoriale, ci războiul drept, de apărare a fruntariilor străbune, acțiune în care era interesat întregul popor. Această realitate istorică s-a datorat particularităților dezvoltării sociale, faptului că orînduirea feudală a îmbrăcat în țările române, pe lîngă caracteristicile clasice fundamentale, anumite forme specifice, originale.

[2] Constantin C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în sec. XIV și XV*, București, 1927, Extras din „Bul. Com. ist.", V, 1927, p. 27.

rab întemeietorul a avut pe lîngă sine cel puţin pe logofăt, vornic, vistier, stolnic, paharnic, postelnic şi comis, aşadar marile dregătorii, din care vedem că nu lipsea decît Banul. Găseşte firesc în această privinţă că „primul domn al Ţării Româneşti a trebuit să instituie principalele dregătorii, cu ajutorul cărora avea să conducă teritoriul relativ întins pe care-l stăpînea"[3]. Fără a contesta existenţa unor sfetnici ce vor fi fost, desigur, în preajma lui Basarab I, de existenţa sfatului domnesc ca instituţie, nu se poate vorbi decît de la Mircea cel Mare, cînd este atestat documentar.

Relaţiile de exploatare feudală coexistă cu relaţiile de proprietate ţărănească individuală şi de obşte, temeiul unor categorii de ţărani liberi — răzeşi şi moşneni — stăpîni pe pămînt, care se bucurau de anumite drepturi economice şi sociale. „Această împrejurare a imprimat ţărănimii, în întregul ev-mediu, un rol deosebit în viaţa ţărilor româneşti, făcînd din ea atît forţa socială principală a dezvoltării economico-sociale, cît şi factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul a trebuit să le ducă pentru apărarea entităţii naţionale, a integrităţii patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber"[4]. Se poate înţelege uşor faptul că ţărănimea, fiind factorul numeric cel mai însemnat, oastea cea mare a fost alcătuită din ţărani dornici să apere independenţa ţării şi prin aceasta peticul de pămînt pe care-l avea fiecare.

Cît priveşte dinastia Basarabilor, prezintă, ca şi organizarea statală, un specific ce o deosebeşte de alte dinastii. Diferitele influenţe suferite, în special de la lumea Bizanţului, determină unele asemănări cu aceasta sau cu a statelor sud-dunărene. Nici aceste influenţe şi asemănări nu sînt determinante, ci construcţia internă dinastică, structura ei, se manifestă prin forme specifice. Faţă de monarhiile apusene, diferenţa este şi mai accentuată. Formele monarhice la noi sînt ca proporţii şi chiar mod de exprimare mult mai reduse şi mai simple, viaţa aulică mai modestă. Una din notele specificităţii este sistemul de succesiune la tron. „Nu ştim dacă voievozii români au avut un cod de reguli scrise, care să alcătuiască ceea ce am putea numi un statut dinastic ; în tot cazul, aşa ceva nu a ajuns pînă la noi"[5]. Lipsa unui astfel de

---

[3] *Idibem*, p. 29.
[4] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Editura Politică, Bucureşti, 1975, p. 29.
[5] Ştefan S. Gorovei, *Muşatinii*, „Memoria pămîntului românesc", Editura Albatros, Bucureşti, 1976, p. 13.

cod, care să reglementeze şi sistemul succesoral, a imprimat acestuia o natură şi o evoluţie specifică. „Istoriografia noastră a considerat în general că, în Ţara Românească şi în Moldova, domnia s-a întemeiat întîi pe un sistem electiv, apoi pe un sistem mixt : electiv şi ereditar, în sensul că domn nu putea fi decît alesul ţării, dar numai un coborîtor dintr-o familie domnitoare“ [6]. Aceasta înseamnă că sistemul iniţial pentru succesiunea la tron a fost alegerea. Dacă încă de la începutul statului feudal Ţara Românească şi în domnia lui Basarab acesta era ales de boieri, — deci funcţiona numai structura electivă —, în aceasta trebuie să vedem factorul de continuitate venind din timpurile vechi ale epocii geto-dace. Atît Dromichete, Burebista, cît şi Decebal au fost aleşi de reprezentanţii clasei suprapuse, la vremea aceea aristocraţia militară. Acest principiu al electiunii a funcţionat cu siguranţă şi în voievodatele conduse de Litovoi şi Seneslau, care au fost recunoscuţi ca voievozi de acei „maiores terrae“ pomeniţi în Diploma Ioaniţilor la 1247. Putem spune că electiunea conducătorului de către reprezentanţii clasei suprapuse devenise un obicei al pămîntului. Lipsa unui statut dinastic imprimă însă electiunii un caracter larg şi arbitrar. De pildă n-a funcţionat principiul primogeniturii, ca la monarhiile apusene, unde, tronul trecea de drept şi de fapt de la regele răposat la primul său născut. De asemenea, la noi nu s-a cunoscut interdicţia „căsătoriei morganatice“ ca la suveranii apuseni, care aveau obligaţia să contracteze căsătorii numai cu persoane de rang egal, deci din case domnitoare, suverane. Voievozii români puteau să-şi aleagă soţiile „şi din familiile boiereşti autohtone, deci din rîndul supuşilor lor, fără ca această diferenţă de rang să constituie vreun impediment“ [7] Biserica ortodoxă admitea numai trei căsătorii succesive ca legitime. Domnitorii români puteau avea însă din relaţii extraconjugale fii nelegitimi. Şi, „toţi aceşti fii — legitimi, legitimaţi (adică recunoscuţi de domnitorul tată, n.s.) şi nelegitimi — puteau pretinde să fie aleşi de către «stări» [8]. În sfîrşit, la noi a mai funcţionat şi principiul agnaţilor, căruia Radu Vulpe îi găseşte o origine foarte veche, „referitoare la vremuri primitive, cînd proprietatea nu devenise încă individuală, iar capul familiei nu era decît uzufructuarul şi administratorul aces-

---

[6] Emil Vîrtosu, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova pînă în secolul al XVI-lea, Biblioteca istorică*, IX, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1960, p. 216.

[7] Ştefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 10.

[8] *Ibidem.*

tei proprietăţi, neputînd dispune de ea după voie"[9]. Ce erau în fapt agnaţii? „Agnaţii sînt — în terminologia juridică moştenită din dreptul roman — rudele dinspre tată, deci rudele pe linie masculină"[10]. Aceasta însemna că la moartea regelui, dacă acesta avea un frate, nu-i putea urma fiul pînă ce mai înainte nu domnea fratele. Funcţionarea acestui principiu o vedem reflectată şi în sistemul de succesiune al regilor daci. După moartea lui Scorilo, a urmat nu fiul său Decebal, ci mai întîi fratele său, Duras-Diurpaneus.

Toate aceste aspecte imprimă un caracter arbitrar sistemului electiunii. La rîndul lor boierii cereau în alegere ca pretendentul să fie „os de domn". În virtutea acestei calităţi, toţi fiii, legitimi sau nelegitimi, fraţi şi chiar numai pretinşii membri ai familiei domnitoare se puteau prevala de dreptul de a domni. Acesta a fost principalul motiv al luptelor pentru domnie care au dăunat întăririi puterii centrale şi au fărîmiţat de multe ori frontul luptei de apărare a ţării.

Lipsa unui statut dinastic şi luptele pentru asigurarea şi a unei structuri ereditare domniei conduc la problema asocierii la domnie prin care domnul îşi asigură urmaşul încă din timpul vieţii.

Un alt specific al dinastiei poate fi urmărit în legătură cu prerogativele domnului cît şi cu întinderea şi limitele puterii sale. Pentru că măsura puterii domnitorului nu o înfăţişează nici sistemul de succesiune, nici asocierea la domnie, ci prerogativele domneşti. La rîndul lor, „românii au adoptat ca formă de stat monarhia feudală, avînd ca precedent Imperiul bizantin, nu atît pentru că acesta prin amintirile romane şi speranţele creştine exercita o anumită putere de seducţie, cît pentru că ideologia şi structurile bizantine puteau ajuta la centralizarea statului şi la consolidarea independenţei"[11]. Astfel încît, domnia „a folosit precedentul bizantin în multe din elementele structurii sale: titulatura domnului, puterea absolută, concepţia teocratică asupra puterii domneşti cu consecinţele ei (ungerea, cumulul prerogativelor laice şi bisericeşti), doctrina virtuţilor imperiale, asocierea la domnie

---

[9] Radu Vulpe, *Prioritatea agnaţilor la succesiunea tronului în Macedonia şi Tracia*, extras din volumul *În memoria lui Vasile Pîrvan*, Bucureşti, 1934, p. 1.

[10] Ştefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 12.

[11] *Istoria dreptului românesc*, vol. I, coordonator prof. univ. dr. docent Ioan Ceterchi, Edit. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1980, vezi *Titlul II Organizarea de stat*, *Capitolul I*, *Voievodatul şi domnia*, *Secţiunea I*, *Structura generală*, întocmită de P. Strihan, p. 250.

etc"[12]. Desigur însă că, la fel ca în toate celelalte cazuri, influențele Bizanțului rămîneau doar modele. Ele erau adaptate la nevoile societății românești și exigențelor sale, dar și la condițiile în care era nevoită domnia să-și desfășoare activitatea internă și externă. În practică, și de la caz la caz, domnul putea să concentreze în mîinile sale ca orice autocrator, ca orice monarh absolut toate puterile în stat. Prerogativele domnitorului cuprindeau toate sectoarele vieții de stat : executiv, legislativ, judecătoresc, politic, militar, financiar, bisericesc. În realitate, Basarabii n-au fost niciodată monarhi absoluți. Prerogativele domnilor munteni, problemă valabilă și pentru cei din Moldova, s-au aplicat și au funcționat în condiții specifice, deși aveau obîrșia în Bizanț. *Prerogativa executivă* dădea drept domnitorului român în calitate de șef al puterii executive să asigure ordinea internă (prin măsuri pentru păstrarea ordinii feudale), să numească și revoce pe toți dregătorii (ai țării și ai curții). „Prin dregătorii domnești, el impune împlinirea dărilor, constrîngerea țăranilor să execute muncile datorate domniei și stăpînilor de moșii, executarea hotărîrilor judecătorești, în special a condamnărilor capitale, reprimarea răzvrătiților, urmărirea răufăcătorilor, întoarcerea celor fugiți din sate"[13]. Tot prerogativa executivă dădea și alte drepturi domnitorului prin care să poată asigura ordinea internă ca de pildă acordarea privilegiilor și rangurilor boierești, încuviințarea căsătoriilor fiilor sau fiicelor de boieri, întemeierea de sate și tîrguri, împămîntenirea unui străin etc.[14] *Prerogativa legiuitoare* „a fost exercitată de domni direct, prin emiterea de acte normative, care purtau numele de hrisov, așezămînt, testament și legătură sau indirect, pe calea receptării dreptului bizantin..."[15] Dar, puterea legiuitoare „era exercitată de domn, de obicei după consultarea cu sfatul domnesc și chiar cu adunarea stărilor"[16]. Era de fapt o limitare a prerogativei legislative. În domeniul activității de legiuitori, acei Basarabi care au dat legi scrise apar tot sub forma unei exprimări originale, de contribuție. Legiuirile date în timpul lui Matei Basarab, *Pravila de la Govora* (1640) și *Îndreptarea Legii* (1652), nu pot fi asemuite cu niciuna din legiuirile de notorietate ale evului-mediu : *Codul lui Iustinian*

---

[12] *Ibidem*.
[13] *Ibidem*, p. 255.
[14] Vezi *ibidem*.
[15] *Ibidem*, p. 253.
[16] *Ibidem*.

(Corpus Juris Civilis), culegere realizată sub îndrumarea învățatului Trebonian ; *Ruskaia Pravda* a lui Iaroslav cel Înțelept ; *Magna Charta Libertatum (Marea Cartă a Libertăților)* de la 1215, semnată de Ioan Fără Țară la presiunile stărilor ; *Legiuirile lui Soliman Magnificul* etc. Legiuirile amintite răspundeau fiecare unor necesități ale societății și epocii respective. Chiar dreptul bizantin receptat (canonic = „pravilele împărătești", sau imperial „legile împărătești") „a venit în concurență cu obiceiul pămîntului („legea țării"), care era un drept nescris, reclamînd o coordonare ce implica din partea domniei o putere de deciziune, în fond tot legislativă." [17] *Prerogativa judiciară* își găsește obîrșia în tradiția bizantină unde împăratul era judecătorul suprem, dar și în tradiția feudală românească (obiceiul pămîntului), unde știm că voievozii dinainte chiar de Întemeietor se bucurau de dreptul de judecată. „Domnul era judecătorul suprem al țării și al clasei feudale : avea dreptul să judece în ultimă instanță orice pricină ; să evoce de la orice instanță judecata oricărei pricini, să retracteze propria sa hotărîre, să pronunțe orice pedeapsă și să ierte pe orice vinovat, să dea instrucțiuni („învățătură") dregătorilor cum să judece." [18] Mai mult decît atît, domnitorul și-a exercitat nestingherit această prerogativă chiar în condițiile accentuării dominației turcești cînd „împărțea dreptatea în numele său, nu al sultanului, și după legile țării. Hotărîrile sale nu puteau fi atacate cu recurs la Poartă, nici nu aveau nevoie de vreo întărire din afară." [19] Totuși el judeca îndeobște împreună cu sfatul (divanul domnesc) în aceasta putîndu-se vedea o oarecare limitare a prerogativei menționate. Faptul acesta decurgea din îmbinarea puterii dobîndite de domnitor prin ungere, „cu cea izvorîtă din legătura feudală încheiată cu boierii prin jurămîntul de credință..." [20] Important era însă faptul că hotărîrea o da domnitorul care uneori, mai ales în cazuri de „hiclenire", judeca singur. [21] *Prerogativa de politică externă* conținea atribuții din cele mai însemnate pentru domnitor și care reflectau în același timp poziția de independență a țării : domnul era reprezentantul țării în relațiile externe, avea drept de a încheia tratat, de a declara război și a hotărî încheierea păcii, dreptul de legație (trimiterea și pri-

---

[17] *Ibidem.*
[18] *Ibidem*, p. 254.
[19] *Ibidem*, p. 255.
[20] *Ibidem*, p. 254.
[21] Vezi *ibidem.*

mirea solilor), acordarea de sprijin diplomatic supușilor săi. Și aici vedem că toate aceste atribuții pentru a putea fi exercitate în practică trebuiau să poarte avizul sfatului domnesc și uneori chiar al adunării stărilor. Nu mai vorbim de faptul că după „accentuarea dominației otomane, turcii interzicînd țărilor române să facă o politică externă proprie, Poarta nu a mai recunoscut domnilor această prerogativă."[22] Totuși în practică domnii români au continuat s-o exercite, încheind în secret tratate comerciale și politice, de alianță cu state străine, împotriva imperiului otoman. Din sec. XVI domnitorul avea dreptul să-și trimită o „capuchehaie", agent permanent, la Poartă.[23] Domnitorul își exercita *prerogativa militară* în calitate de comandant suprem al armatei. Potrivit acesteia, la înscăunarea sa, toți comandanții și ostașii jurau domnilor credință. „Dar și în acest caz, puterea lui era limitată de existența cetelor care depindeau direct de boieri"[24]. Domnul își păstrează această prerogativă și după ce din a doua jumătate a sec. al XVII-lea armata își pierde treptat însemnătatea, el numind în continuare pe comandanții armatei (spătarul, hatmanul, aga), recrutînd și mobilizînd oastea țării.[25] *Prerogativa financiară* dădea domnitorului dreptul „să așeze dările, stabilind cît se cuvenea să plătească fiecare colectivitate, să fixeze contribuția la plata haraciului, să înființeze dări noi, să acorde scutiri de dări prin imunități și slobozii sau avantajînd o categorie socială (de ex. boieri, preoți)."[26] Nici aici nu era însă vorba de o putere discreționară, deoarece, de regulă, „domnul exercita această prerogativă consultînd sfatul domnesc sau chiar adunarea stărilor".[27] Cel mai bine este fixată însă imaginea prerogativei financiare prin dreptul pe care îl deține monarhul de a bate monedă. În sfîrșit, *prerogativa religioasă* scoate în evidență și aici un specific al dinastiei românești. Domnitorul nu este nici „pontifex maximus" (ca împărații romani), nu este nici șeful bisericii ca în cazul anglicanismului. E adevărat, ni se înfățișează în această prerogativă o serie de aspecte de decizie, cum ar fi : hotărăște înființarea de mitropolii, episcopii, mănăstiri sau mutarea reședințelor,

---

[22] *Ibidem*, p. 253.
[23] Vezi *ibidem*.
[24] V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, Editura Științifică, București, 1957, p. 321.
[25] Vezi *Istoria dreptului românesc*, ed. cit., p. 253.
[26] *Ibidem*, p. 256.
[27] *Ibidem*.

numește și revocă pe mitropolit, pe episcopi și egumenii mănăstirilor, reglementează competența de judecată a organelor bisericești, coordonînd-o cu competența organelor laice, reglementează activitatea cultelor străine aflate în țară, decide sau revocă închinarea unei mănăstiri către un așezămînt religios din străinătate.[28] Domnul consultă însă totdeauna sfatul domnesc și uneori adunarea stărilor în exercitarea acestei prerogative. Nefiind șeful bisericii, domnitorul nu se amestecă în problemele de dogmă. Specificul dinastiei românești în exercitarea acestei prerogative constă în deținerea de către domnitor a dualității puterii laice și spirituale. Dar puterea spirituală este exercitată de acord cu biserica. Mai ales pentru faptul că în evul mediu biserica la noi a jucat, alături de puterea laică, un rol însemnat în lupta pentru independență și afirmarea ființei românești.

Basarabii au adus contribuții și în domeniul culturii. Fiecare din voievozii acestei dinastii, într-o măsură mai mare sau mai redusă, în maniere diferite, au fost ctitori de așezăminte laice sau religioase, ori, pe măsura înaintării societății românești în feudalism, sprijinitori ai cuvîntului tipărit, ctitori de școală, dătători de legi și făuritori de datini. Epocile cele mai semnificative, de strălucire a vieții culturale, sînt cele aparținînd vremii lui Mircea cel Mare, Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Cercel, Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu.

Opera culturală a Basarabilor trebuie judecată mai întîi pe plan intern. În același timp însă, întinzîndu-se pe patru secole (XIV-XVIII), ea este contemporană cu cea mai însemnată și grandioasă revoluție literar-artistică pe care a cunoscut-o omenirea în evul-mediu, Renașterea și Umanismul. Este necesar așadar a stabili impactul dintre cultura autohtonă și cea universală, opera Basarabilor în plan cultural judecată și apreciată în raport cu cadrul extern, dar și ținînd seamă de condițiile particular-istorice ale mediului românesc.

Renașterea ca fenomen suprastructural își are izvorul în perioada istorică de destrămare a feudalismului și de apariție a capitalismului. Renașterea apuseană a fost rezultatul structurii unei societăți în care de timpuriu au apărut germenii orînduirii capitaliste, fapt ce s-a reflectat în suprastructură prin cristalizarea unei noi concepții despre lume și viață și mai presus despre om, conținută în ideile umaniștilor, ale reprezentanților burgheziei în formare. „Renașterea a început în Italia — nota istoricul Andrei Oțetea —, fiindcă acolo a

---

[28] Vezi *ibidem*.

apărut mai întîi o intensă viață urbană, dar a fost un fenomen general european, care s-a produs pretutindeni unde capitalismul a triumfat asupra feudalismului."[29] Iar redutabilul istoric de artă Iacob Burckhardt surprindea printr-un exemplu de habitat cotidian, dar foarte semnificativ, cum Italia era atunci în fruntea culturii și civilizației europene: „Întreaga existență exterioară, în secolul al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea, era, la italieni, mai elegantă și mai rafinată decît la oricare alt popor. Mai întîi, o sumedenie de lucruri mai mari și mai mărunte, care, împreună, alcătuiesc confortul modern, existau deja în Italia, în vreme ce ele erau necunoscute în alte țări. Pe străzile bine pavate ale orașelor italiene trăsurile deveniseră un vehicol general, în timp ce, pretutindeni în alte părți, se mergea pe jos sau călare, iar trăsura nu se obișnuia în nici un caz pentru plimbările de plăcere..."[30]

Este neîndoios faptul că țările române au fost cuprinse și ele de fermentul Renașterii și Umanismului apusean. E mai greu însă a aprecia cînd anume începe suflul înnoitor renascentist la români. Au avut oare românii un „trecento" asa cum Italia, patria Renașterii a cunoscut o prefață strălucită, timpurie, în artă prin Giotto di Bondone și în domeniul umanismului prin Dante Aligheri, Petrarca și Boccacio? Sau un „quattrocento"? Ar fi hazardant a aprecia pe acest temei chiar epoca lui Mircea cel Mare care, deși a strălucit în toate domeniile, nu poate fi considerată în conceptul clasic de Renaștere și Umanism, nici măcar o afirmare timpurie a acestuia. Vicisitudinile istoriei au condamnat pe români să întîrzie în mersul spre înainte și în timp ce Apusul se dezvolta în plan spiritual, iar Renașterea își arăta marile ei dimensiuni și binefaceri ale geniului uman, poporul de la Dunăre și Carpați își împlinea o aleasă misiune istorică, de apărători ai Apusului ca unii ce au fost așezați „în calea tuturor răutăților"

Dacă apreciem apariția Renașterii și Umanismului în țările române în strînsă legătură cu condițiile obiective ce au

---

[29] Andrei Oțetea, *Renașterea și reforma*, Editura Științifică București, 1968, p. 16

[30] Iacob Burckhardt *Cultura Renașterii în Italia*, vol. II. Editura pentru literatură. București, 1969, p. 117 Concepția lui Burckhardt care definește conținutul Renașterii prin două elemente principale, umanismul și arta, este că Renasterea s-a produs în Italia din îmbinarea geniului italian cu spiritul antic. Rezultatul esențial a fost individualismul care deosebește pe omul modern de cel medieval. Limitele lui sînt determinate de ignorarea cuceririlor științei în secolul al XVI-lea și de a nu fi înțeles că Renașterea a fost determinată de condițiile sociale ale epocii.

generat pretutindeni această măreață revoluție a spiritului uman — și numai astfel trebuie să o apreciem — înseamnă că la români Renașterea a început mult mai tîrziu. În mediul românesc asemenea condiții economico-sociale apar și *se afirmă abia din a doua jumătate a secolului XVIII*. Procesul renascentist în țările române este așadar mai greu de urmărit, mai cu seamă la sorgintea lui. Sigur că nu din secolul al XVIII-lea, ci mai devreme, în măsura în care influența Apusului juca un anumit rol în determinarea unei atmosfere de creație și înnoiri. Oricum, acest fenomen cultural prin excelență nu putea fi „de import". Spiritul renascentist s-a dezvoltat în țările române în strînsă legătură cu aspirațiile și idealurile de independență și unitate nutrite de poporul nostru. „Căci indiferent de bogăția, de complexitatea materială și spirituală, de moștenirile culturii unui popor, momentul afirmării sale în istorie este întovărășit pretutindeni de aflarea unor modele superioare — de cele mai multe ori exterioare ariei sale de apariție — în alte arii de cultură, învecinate, ce avuseseră pînă atunci condiții mai prielnice sau foarte favorabile creării unor forme de expresie religioasă, literară, plastică, modele care preluate și prelucrate în chip creator, potrivit geniului autohton, erau încorporate de fapt evoluției acestuia." [31]

Operele românești s-au putut impune ca valori autentice pentru că nu copiau, ci erau opere de contribuție, înfățișau realitățile românești. Prin specific și originalitate și-au adus aportul la îmbogățirea patrimoniului culturii universale. Splendidul stil arhitectonic muntenesc, chiar cu influențe apusene sau bizantine, rămîne un stil autohton, răsărit în mediul românesc. Monumentele de artă feudală românească de la Cozia, Argeș, Arnota, Hurezi, palatele de la Potlogi și Mogoșoaia sînt mărturii ale unor epoci fecunde reprezentate de domnitori Basarabi. Academia Domnească de la Sf. Sava, care contribuie la dezvoltarea științei de carte în Țara Românească, stă cu cinste alături de marile școli ale timpului : Padova, Constantinopol, Ierusalim și Moscova. Prin școli se dezvoltă ideile cele mai înaintate ale epocii și sînt cultivate legăturile între popoare.

Nu poate fi neglijată nici contribuția unor domnitori Basarabi în domeniul creației. *Învățăturile lui Neagoe Basarab*

---

[31] Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X—XIV)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 11.

către fiul său Teodosie, deși cu unele influențe bizantine, răspunde unor probleme românești. Opera literară și istorică a lui Petru Cercel rămîne românească în fondul ei, deși domnitorul umanist își însușește atît de bine cultura franceză și italiană.

Astfel, cu toate influențele din Bizanț sau din Apusul Europei, nici statul și nici dinastia n-au fost rezultante ale acestora, nici copii. Sensul dinastiei a fost tocmai acela de a corespunde necesităților și structurilor interne și de a rămîne autohtonă, de a realiza marile deziderate ale poporului român în forme specifice și originale. Basarabii au fost dăruitori de legi și au continuat tradiții și obiceiuri românești !

II. DIMENSIUNI ȘI DETERMINĂRI

Denumirile teritoriului de la sud de Carpați. Tradiția „Descălecatului". Încă o dată despre „Descălecat" și întemeierea Țării Românești. Legendarul „Negru-Vodă". Controversata origine a Basarabilor. O periodizare posibilă

DENUMIRILE TERITORIULUI DE LA SUD DE CARPAȚI. Teritoriul din marele spațiu carpato-danubiano-pontic, o parte din pămîntul în care s-a petrecut fenomenul de etnogeneză, creează cadrul istoric în care s-au afirmat și străluciții conducători ai românilor, Basarabii. Denumirea de teritoriu trebuie însoțită însă și de aceea de țară (lat. terra) în sensul de formă de organizare politică (statul). Pentru că toate denumirile, fără excepție, se referă nu la un teritoriu care ar putea fi și pustiu, ci la unul locuit de autohtoni, constituiți etnic, vorbind o anumită limbă și avînd organizarea lor statală. Chiar denumirile ce nu cuprind în ele termenul de țară se referă însă tot la acest fond esențial. De pildă în documentele latinești desemnarea teritoriului de la sud de Carpați se face prin termenul de „Transalpina" care înseamnă teritoriul „de peste munți". Totodată se adaugă și faptul că „Transalpina" este cîrmuită de un „vajvoda Transalpinus", adică o țară condusă de voievodul ei. Folosind acest termen, cancelaria ungară făcea astfel deosebire între voievodul țării de la sud de Carpați și cel din Transilvania.

Cea mai însemnată și uzitată denumire a fost cea de Țara Românească, lucru firesc dacă ne gîndim că numele poporului nostru derivă direct din cel al fostilor stăpînitori ai Daciei Se cunoaște însă și un echivalent care a însoțit-o în întreg evul mediu și care si astăzi se mai întrebuințează ca un arhaism : Valahia și, respectiv, valahii. Acesta apare însă mai tîrziu, în contactul pe care românii l-au avut cu migratorii. De altfel, termenul este de origine celto-germanică și el apare în limba slavilor de sud sub forma „vlah", iar în limba slavilor de răsărit sub forma „voloh". Și alte popoare întrebuințează acest termen pentru a-i desemna pe români : ungurii zic „oláh" bizantinii „vlah".

Cît privește termenul de „Țara Românească" el poate ridica în mintea oricui o întrebare, dictată de faptul că proce-

sul de formare a poporului român a avut un caracter unitar, desfăşurîndu-se în forme puternice în întreg leagănul carpato-danubiano-pontic: de ce dar numai o parte a teritoriului românesc, şi anume cel de la sud de Carpaţi, a căpătat denumirea de Ţară Românească, adică a românilor?

Realitatea etnico-unitară este sugestiv exprimată de Grigore Ureche în cunoscutele cuvinte: „Rumânii, cîţi se află lăcuitori în ţara ungurească şi la Ardeal şi la Maramoruşu, de la un loc sînt cu moldovenii şi tot de la Rîm se trag". Iar Miron Costin îl completează admirabil, zicînd: „Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat din Traian este român sau romanus, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna... român este un nume schimbat în curgerea anilor din roman... un alt nume ei înşişi nu au primit între dînşii niciodată". Dimitrie Cantemir adînceşte problema unităţii teritoriale folosind în scrierile sale expresii ca „ţările româneşti", „moşie românească", „pămînt românesc", care nu se referă numai la teritoriul sud-carpatin, ci desemnează întreg teritoriul locuit de români. Iar în *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor* înlocuieşte frecvent termenul de roman cu cel de român, nefăcînd apoi nici o deosebire între moldoveni şi valahi. De altfel, traducerea termenului străin de Valahia şi valahi (cu toate metamorfozele care apar, în documentele străine) se traduce exact prin România şi români şi nu prin Ţara Românească. Moldova capătă acest nume pentru a se deosebi de ţara de la Sud de Carpaţi, deşi locuitorii ei, moldovenii, sînt români. Însuşi Ştefan cel Mare într-o scrisoare adresată la 8 mai 1475 signoriei republicii Veneţia şi papei numea Ţara Românească „l'altra Valacchia"[1] sau „Valacchia Mazor"[2], socotind astfel că Moldova e tot o Valahie, adică o ţară românească. „Străinii au sesizat şi ei această realitate, căci au întrebuinţat foarte des termenul «Valachia» pentru a numi astfel şi Moldova, convinşi, pe bună dreptate, că locuitorii acesteia erau tot aşa de români ca şi ceilalţi".[3]

Se poate conchide că întrucît statele feudale româneşti s-au constituit separat pe plan politic, la ele apar denumiri regionale pentru a se deosebi una de alta. Un argument în acest sens îl poate constitui faptul că alături de termenul „Ţara Românească" ce putea fi mai uşor confundat cu Ţara Românească a Moldovei, de pildă, apare şi alt nume mai deose-

---

[1] Cealaltă Valahie.

[2] Valahia Mare.

[3] Vasile Maciu, *Acea parte a Ţării Româneşti numită Moldova*, în „Magazin istoric", anul X, nr. 6 (III), iunie, 1976, p. 7.

bitor față de celelalte provincii românești : Țara Muntenească — mai tîrziu Muntenia. Istoricul Xenopol a stăruit în celebra sa sinteză de istorie [4] asupra acestei îndoite denumiri. El remarcă faptul că termenul de Țara Românească este folosit mai ales de cronicarii munteni, deși apare și la ei denumirea de Țara Muntenească. În schimb, cronicile moldovenești întrebuințează frecvent expresia de Țara Muntenească. Explicația constă în aceea că ele voiau să sublinieze deosebirea de nume a unei provincii de alta nu prin „țară românească" — așa cum era și Moldova — ci să opună Țării Moldovei termenul de Țara Muntenească. Pe măsură ce ne apropiem însă de epoca modernă, termenul de Țara Muntenească este folosit tot mai puțin în timp ce tot mai frecvent apare cel titular de Țara Românească. Era și firesc, dacă ne gîndim că năzuința românilor spre unire conducea la utilizarea unor termeni care să includă pe toți românii : Dacia, ca premisă a numelui mult dorit de România.

În actele date de domnitorii Țării Românești și redactate în cancelarii de logofeți se întîlnește o altă denumire : Ungrovlahia. [5] În titulușul domnitorului, așezat la începutul hrisovului, este desemnată stăpînirea asupra teritoriului Țării Românești, denumire care apare invariabil sub numele de „Ungrovlahia". Diecii cancelariilor domnești îi adaugă adjectivul de cantitate „toată". Deși sub formularea „domn a toată Ungrovlahia" apare și în hrisoavele de la predecesorii lui Mircea cel Mare, Dan I și Vlaicu, sensul intrinsec va fi exprimat abia odată cu Mircea cînd statul capătă — așa cum se știe — cea mai mare întindere teritorială de pînă atunci. Denumirea se menține două secole sub urmașii lui Mircea. De la Radu cel Mare (începutul sec. XVI) termenul din tituluș începe să se părăsească. Probabil devenise atît de cunoscut încît din secolul al XVI-lea se subînțelegea că domnul Țării Românești este stăpînul acestui teritoriu. Termenul se mai întîlnește și în secolul XVII cînd dispare apoi complet. In schimb el se menține în titulatura mitropoliei și a reprezentantului ei eclesiastic : mitropolit al Ungrovlahiei. Explicația rezidă în faptul că organizarea bisericească s-a preluat de la Bizanț și patriarhul Constantinopolului făcea distincție în felul acesta între mitropolitul nord-dunărean și cei sud-du-

---

[4] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editia a IV-a, vol. II, De la întemeierea țărilor române pînă la moartea lui Petru Rareș 1546, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 20—23.

[5] Traducerea termenului de Ungrovlahia ar însemna de fapt „Vlahia de lîngă Ungaria"

năreni. Iar „pentru conducătorii politici şi bisericeşti ai Bizanţului, Vlahia dintre Dunăre şi Carpaţi se deosebea de alte „ţări" ale vlahilor, din Peninsula Balcanică"[6], şi prin învecinarea sa cu regatul ungar. De pildă împăratul Ioan Cantacuzino scrie că ţarul bulgar Mihail primeşte în lupta împotriva bizantinilor ce asediau oraşul Filipopol, „nu puţin ajutor de la ungrovlahi".[7] La fel de importantă pentru discuţia noastră este denumirea de Cara-Vlahia, adică Vlahia Neagră. Miron Costin şi Nicolae Costin sînt primii care au folosit această denumire. Dimitrie Cantemir găseşte aceeaşi provenienţă turcească în numele Munteniei (Cara-Vlahia). Cum se explică deci termenul de „neagră" dat Munteniei, ca de altfel şi Moldovei (Cara-Bogdania) ?[8].

Se ştie prea bine că pe la jumătatea secolului al XI-lea în ţinuturile noastre au apărut cumanii, înrudiţi cu pecenegii cărora le-au luat locul. Ei au exercitat o stăpînire timp de aproape două sute de ani. De aceea teritoriul stăpînit de ei se va numi şi Cumania. De ce însă şi Cumania Neagră ? Pentru că era acoperită de păduri ?[9] Realitatea istorică este alta : Cumanii stăpîneau în evul mediu peste un teritoriu cuprins între fluviul Don şi Carpaţi pe care îl denumeau Cumania Albă. Acest epitet desemnează teritoriul principal, locul de unde plecau în expansiune, ţinutul stăpînitorilor. Teritoriile pe care le cucereau şi de la care percepeau un tribut deveneau „negre", în sensul de supuse. Astfel se explică denumirea de „Cumania Neagră" ce cuprindea Transilvania, Moldova şi partea de răsărit a Ţării Româneşti. De la Cumania Neagră s-a putut ajunge la Vlahia Neagră şi Bogdania Neagră !

Ţara Românească a mai cunoscut în decursul timpului şi alte denumiri : cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil o numeşte „Ţara de la Istru" ; Basarabia, sau „Ţara lui Basarab", nume dat Ţării Româneşti în documente sud-slave din prima jumătate a sec. al XIV-lea, deci contemporane lui Basarab Întemeietorul. Fiind contemporane au valoare mult mai mare

---

[6] Eugen Stănescu, *Unitatea teritoriului românesc în lumina narațiunilor externe, Valahia şi sensurile ei*, în „Studii", nr. 6, 1968, p. 1108—1109.

[7] Ioan Cantacuzino, *Istorii*, cartea I, p. 175, cf. Eugen Stănescu, *op. cit.*, p 1109.

[8] Bogdania Neagră, de la numele lui Bogdan I, întemeietorul Moldovei

[9] La 1697, francezul Hérbert afirmă că regiunea situată la est şi sud de munţii Carpaţi apare neagră fiindcă e acoperită de păduri, în timp ce Dimitrie Cantemir interpreta faptul că Moldova se chema „neagră" fiindcă producea grîu negru (lat. frumentum nigrum).

decît cele din secolul al XVI-lea. De la sfîrșitul sec. al XIV-lea și pînă în sec. al XVI-lea, cînd cronicarii moldoveni vor începe să folosească termenul de Țara Muntenească, în Moldova s-a întrebuințat de asemenea pentru desemnarea teritoriului sud-carpatin denumirea de „Basarabia“, sau în diverse variante : Țara Basarabilor, Țara Basarabească. Părăsit în documente, numele de Basarabia a rămas pentru a desemna partea de lîngă gurile Dunării, care a fost stăpînită de Basarabi și apoi a trecut la Moldova. Ulterior, după 1812, a fost extins asupra întregului teritoriu dintre Prut și Nistru.

In încheiere se cuvine a arăta că în evul mediu, în constiința europeană, se mai păstra un termen și anume cel de Dacia, care se referea la întreaga arie geografică ce era cuprinsă în antichitate în fruntariile statului dac. Desigur că la 1600 cînd Mihai făurea actul istoric de „refacere a Daciei“, devenind primul „Restitutor Daciae“, termenul viza în imaginea străinilor întreg perimetrul fostului stat dac, locuit de români, continuatorii geto-dacilor, prin procesul de etnogeneză produs după cucerirea romană și transformarea statului dac în provincie a Imperiului roman.

TRADIȚIA „DESCĂLECATULUI“. Timp de peste trei secole, de la cronicari și pînă astăzi, o principală preocupare a istoriografiei a fost de a aduce lumină asupra genezei statelor feudale românești. Constanța unui astfel de interes este firească dacă ne gîndim că alături de etnogeneză, problema întemeierii de state românești este cardinală, ambele constituind dimensiuni fundamentale ale întregii noastre istorii medievale. Propunîndu-ne să înfățișăm istoria Basarabilor, atenția se concentrează asupra întemeierii statului Țara Românească și tradiției despre un „descălecat“ al acesteia. Se impune, de asemenea, stabilirea unei demarcații pe plan fenomenologic între întemeiere și descălecat.

În ultimii ani, istoriografia a abordat multilateral problema întemeierii statelor feudale românești. Cercetările din trecut au fost preluate cu discernămînt și dezvoltate. La monumentalele lucrări ale lui Dimitrie Onciul [10] și Gheorghe

[10] D. Onciul, *Originile Principatelor Române*, București, 1899 ; vezi și D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. II, ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, Editura Științifică, București, 1968.

I. Brătianu[11] se adaugă culegerea de studii consacrată aniversării a 650 de ani de la bătălia de la Posada[12]. Nu este singura lucrare privind problema în discuție. Dar ea constituie sinteza eforturilor de pînă acum. În cadrul ei studiul intitulat semnificativ *„Descălecat" sau întemeiere? O veche preocupare a istoriografiei românești. Legendă și adevăr istoric*, semnat de medievistul Nicolae Stoicescu, stabilește concluzii ce izbutesc să pună în adevărata lumină problema modului cum s-a realizat întemeierea Țării Românești.

Se știe că în trecut, cu excepția lui A. D. Xenopol și a cîtorva adepți ai săi, majoritatea istoricilor au respins teza unui „descălecat" al Țării Românești din afară. Pentru a susține teza „descălecatului", Xenopol consideră, ca de altfel și cronicarii, că anul 1290 a însemnat data cînd Radu Negru și cetele sale descalecă din Transilvania. Cauza „descălecatului" o vede în persecuțiile la care erau supuși românii ortodocși din partea feudalității maghiare, a catolicismului. Astfel, românii s-au răsculat, trecînd peste munții Făgărașului în Țara Românească.[13] Constantin Kogălniceanu reliefează și el existența a două descălecate: unul din Hațeg în Oltenia înainte de mijlocul secolului al XIII-lea, cînd voievodul oltean Litovoi stăpînea și Hațegul; al doilea, al lui Negru-Vodă, din Făgăraș la Cîmpulung, pe la sfîrșitul secolului al XIII-lea.[14] Eugeniu Revent arată că „descălecatul" din Făgăraș, deci din nordul țării este o dovadă a continuității românești, care respinge teoria venirii românilor din sudul Dunării. Pentru că dacă, conform tezei imigraționiste românii ar fi venit din sudul Dunării, toți odată, s-ar fi format o singură țară și nu două.[15]

În favoarea „descălecatului" din nord s-a pronunțat și geograful Ion Conea. Pornind de la frecvența numelor de Litovoi, Bărbat, Tihomir și Basarab în regiunea Hațeg-Hunedoara, el susține că „întemeietorii dinastiei și principatului

---

[11] Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1945; vezi și Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Valeriu Rîpeanu, Editura Eminescu, București, 1980.

[12] *Constituirea statelor feudale românești*, Editura Academiei, R.S.R., București, 1980.

[13] Vezi A.D. Xenopol, *Întemeierea Țărilor Române*, (RIAF) 3, vol. 5, 1885, fasc. I, p. 1—28.

[14] Vezi C. Kogălniceanu, *Basarab și năvălirea tătarilor din 1241*, „Arhiva". 41, Iași, 1934, nr. 3—4, p. III.

[15] Vezi E. Revent, *Ipoteza întemeierii principatelor*, „Arhiva". 19, Iași, 1908, nr. 2, p. 80—85.

muntean au fost un neam de români nobili, coborîți din partea muntelui, dintr-unul din cele mai românești ținuturi, azi și totdeauna : Hațegul și Hunedoara". [16] Istoricul transilvănean Ion Moga este pentru „descălecatul" lui Negru-Vodă din Făgăraș, la 1290, iar acțiunea lui Bogdan e considerată „o reeditare a acțiunii identice a enigmaticului voievod făgărășan".[17] Ca și Ion Moga, istoricul Ștefan Pascu acceptă „descălecatul", furnizînd argumente bazate pe tradițiile locale ale Făgărașului. Astfel că potrivit tradiției populare „Radu Negru după ce a pierdut mai întîi cetatea Făgărașului, a încercat să reziste în cetatea de la Breaza și numai după ce și această încercare a fost zădărnicită, însoțit de mulțime de noroade, români, papistași, sași și alți oameni a trecut în Țara Românească". [18] Mai mult, se afirmă : „Sensul general al tradiției reflectă o realitate istorică, care trebuie înțeleasă și interpretată în complexul fenomenelor istorice de la sfîrșitul secolului al XIII-lea".[19]

Cînd și cum s-a format așadar tradiția „descălecatului ?" În ce privește pe Negru-Vodă și întemeierea Țării Românești — nota Constantin C. Giurescu — există o discuție în istoriografia românească, discuție care durează de aproape un secol. Ea a fost determinată de faptul că avem două tradiții în legătură cu amintitul Negru-Vodă și cu întemeierea Țării Românești". [20] Tradiția populară, orală, foarte veche, a fost transmisă din generație în generație sub forma legendei lui Negru-Vodă. La un moment dat însă legenda se consemnează în scris și este modificată, renunțîndu-se la unele elemente neverosimile și dîndu-i-se un stil istoric. Se creează tradiția cultă care își are izvorul în primele cronici ale Țării Românești. Aceste cronici au suferit diferite metamorfoze și interpolări. [21]

Cronicile Țării Românești, deci tradiția scrisă, au constituit întîia premisă a confuziilor istoriografiei din trecut. Din

---

[16] I. Conea, *Basarabii din Argeș. Despre originea lor teritorială și etnică*. București, 1935, p. 161—162.

[17] I. Moga, *Voievodatul Transilvaniei. Fapte și interpretări istorice*, Sibiu, 1944, p. 76

[18] Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ediția a II-a, *„Descălecarea Țării Românești"*, Edit. Dacia, Cluj, 1972, p. 183.

[19] *Ibidem*, p. 185.

[20] Constantin C. Giurescu, *Amintirea lui Negru Vodă în Țara Românească*, „Argeș", nr. 7 (38), iulie, 1969, p. 5.

[21] Este vorba despre *Letopisețul Cantacuzinesc*, cronica familiei Cantacuzinilor redactată de Radu Greceanu și *Istoria Țării Românești*, cronica familiei Bălenilor, redactată de Radu Popescu.

Letopisețul Cantacuzinesc reiese că procesul istoric de formare a Țării Românești a cunoscut două etape distincte: a/ prin „descălecarea" unor români veniți din sudul Dunării în Oltenia, care și-au ales „banoveți" (bani, conducători, subl. ns.) din neamul Basarabilor cu mult timp înainte de formarea statului feudal; b/ în urma „descălecatului" lui Radu Negru din Făgăraș la 1290. Este de remarcat faptul că textul privește cele două etape în strînsă legătură. Fragmentele cele mai semnificative sînt următoarele:

„Iar cei ce au descălecat la Turnul Severinului s-au tins pre supt poalele muntelui pînă în apa Oltului... Atunce s-au ales dintr-înșii boiarii carii au fost de neam mare. Și puseră banoveți un neam ce le zicea Basarabi, să le fie lor cap (adecă mari bani)... Iar cînd au fost la cursul anilor de la Adam 6798 (1290), fiind în Țara Ungurească un voevod ce l-au chemat Radul Negrul voevod, mare herțeg pre Amlaș și pre Făgăraș, rădicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade: rumâni, papistași, sași, de tot feliul de oameni..."[22]. Iar mai departe, „atunce și Băsărăbeștii cu toată boierimea ce era mai înainte preste Olt s-au sculat cu toții de au venit la Radul-Vodă, închinîndu-se să fie supt porunca lui și numai el să fie preste toți. De atuncea s-au numit de-i zic Țara Românească..."[23]

Pornind de la acest text, căruia îi vom arăta inadvertențele istorice, s-au făcut numeroase comentarii. D. Onciul, adept al teoriei admigrării[24], socotea că problema referitoare la banatul Basarabilor din Oltenia, înființat de românii de la sud de Dunăre, constituie „cel mai vechi element de tradiție orală", de origine populară. Partea privind descălecatul lui Radul Negru din Amlaș și Făgăraș, o detașează însă net de acțiunea venită din miază-zi.

Dar cu aceasta problema nu căpăta deslușire. Din nefericire, această introducere la cronică e folosită de adversarii străini ai continuității românilor, printre care și L. Elekes. Acesta susține că de fapt cronica este o afirmare directă a faptului că românii ar fi venit din sud, din Peninsula Balcanică, unde s-ar fi format ca popor și ar fi emigrat la nordul

---

[22] *Istoria Țării Românești (1290—1690), Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică îngrijită de Constantin Grecescu și Dan Simonescu, București, 1960, p. 1—3.

[23] *Ibidem*.

[24] Teorie care susținea reîntoarcerea din sudul Dunării a unei populații românești în perioada 679—895, adică de la așezarea bulgarilor pînă la venirea maghiarilor.

Dunării, prin secolele XI-XII, adică după ce ungurii ar fi pătruns în Transilvania.[25]

O interpretare remarcabilă o aduce istoricul A. Armbruster, care pornește de la o expresie a cronicii, necunoscută lui D. Onciul, ce afirma că românilor care au pribegit spre miază-noapte le-a fost „căpetenie mare Traian și fiul său Siverie" (adică Sever, n. ns.). E vorba deci nu de o admigrare a românilor, ci de întinderea stăpînirii romane în Dacia. Am avea deci și aici o manifestare clară a conștiinței originii latine a românilor, într-o epocă în care această conștiință continua să fie deosebit de puternică. De altfel, în cronica lui Radu Popescu, este recunoscută direct ideea că strămoșii românilor „venise de la Roma", iar descălecarea „banoveților" nu mai apare deloc.

Dacă însă tradiția despre „descălecat" își are sorgintea în cronică, este important a vedea cum s-a ajuns la această interpretare. Și în acest sens, este necesar a ști cînd s-a alcătuit și a fost inclusă această introducere la *Istoria Țării Românești* ce privește „descălecatul". Dimitrie Onciul și apoi P. P. Panaitescu sînt cei care indică domnia lui Matei Basarab ca dată a formulării acestei introduceri și includerii ei în cronica Țării Românești. N. Stoicescu arată că „documentele din secolul al XVI-lea și din primele decenii ale celui următor, care evocă începuturile statului feudal Țara Românească nu vorbesc de «descălecat», ci de întemeiere, zidire sau așezare"[26]. Așa cum au dovedit documentele, termenul de „descălecat" apare în vremea lui Matei Basarab mai întîi în cronică, apoi în documentele epocii, și în fine, în textul inscripției (pisaniei) săpată în piatră de la Cîmpulung. Interesul domnitorului este vădit. Citind în cronică pe Banoveții Basarabi, Matei care își luase patronimicul vechii familii domnitoare voia să-și legitimeze descendența din Basarabi ; într-un document din 12 aprilie 1636 dat orașului Cîmpulung, „Radu Negru", presupusul întemeietor, este numit „strămoșul domniei mele" ; iar în pisania amintită apare expresia potrivit căreia Matei Basarab se trăgea „de într-acea rudă bună și de întru acel neam adevărat" al lui Negru-Vodă.

---

[25] Vezi pe larg N. Stoicescu, *Continuitatea românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 9—41.

[26] N. Stoicescu, *„Descălecat" și „Intemeiere" în istoria Țării Românești*, Revista de istorie, tom 33, nr. I, 1980, Edit. Acad. R.S.R., p. 47 : idem, *„Descălecat" sau întemeiere ? O veche preocupare a istoriografiei românești. Legendă și adevăr istoric"*, în *Constituirea statelor feudale românești*, *op. cit.*, p. 126.

Din cronici şi din pisanie rezultă unele inadvertenţe. De pildă, Basarabii reprezintă alt neam (familie) decît al lui Negru Vodă (numit uneori Radu Negru), deoarece vin să i se închine acestuia care sosea de peste munţi; apoi, Banoveţii nu erau Basarabi, ci Craioveşti. S-a dovedit documentar că cel mai vechi banat a fost la Severin, apoi reşedinţa băniei s-a mutat la Strehaia şi tîrziu, în secolul al XV-lea, s-a mutat la Craiova. Iar fragmentul din cronică privitor la închinarea Banoveţilor Basarabi nu poate reflecta o acţiune contemporană cu întemeierea, ci este o transpunere mult mai tîrzie, în epoca lui Neagoe Basarab, domn ridicat din rîndurile Craioveştilor şi care s-a sprijinit pe Craioveşti.

Avîndu-şi izvorul în cronică şi fiind aranjată în aşa fel încît să corespundă interesului domnesc, relese clar „că legenda descălecatului nu este o creaţiune populară ci una cultă din secolul al XVII-lea“ [27]. Totodată, „descălecatul“ fiind o invenţie cărturărească, întemeierea Ţării Româneşti nu poate fi explicată printr-un „descălecat“

ÎNCĂ O DATĂ DESPRE „DESCĂLECAT“ şi ÎNTEMEIEREA ŢĂRII ROMÂNEŞTI. Termenul de „descălecat“ a fost introdus aşadar tîrziu în cronica Ţării Româneşti. În schimb, în cronicile moldovene termenul de descălecat apare de la început, ca o acţiune certă a descălecătorilor maramureşeni Dragoş şi Bogdan, iar istoriografia îl acceptă în unanimitate. Înainte de a explica acest fapt, observăm că termenul de întemeiere se foloseşte în ambele cazuri pentru abordarea ştiinţifică a problemei modului cum s-au constituit cele două state feudale româneşti. Întemeierea a fost rezultatul unui proces intern. Ori, din practica istorică s-a dovedit că întotdeauna, în producerea oricărui fenomen sau în determinarea unui eveniment, factorul intern are un rol hotărîtor. În cazul de faţă, întemeierea statelor româneşti de la sud şi răsărit de Carpaţi a fost rezultatul unui îndelungat proces obiectiv, desfăşurat timp de cîteva secole. Atunci cînd au înflorit condiţiile închegării unui stat, prin unirea la un loc a formaţiunilor politice existente cu mult înainte, se înfăptuieşte întemeierea.

Respingînd teza „descălecatului“ din Făgăraş ca fiind de domeniul legendei, istoricii noştri acordă în acelaşi timp primordialitate procesului intern. Nicolae Bălcescu este primul care neagă teoria „descălecatului“ şi caracterizează drept „ră-

---

27 N. Stoicescu, *„Descălecat“ şi „Întemeiere“*, ed. cit., p. 49.

tăcită" opinia celor care susţineau „că Radul Negru, în Ţara Românească, ca şi Bogdan, Dragoş în Moldova au fost nişte concheranţi (cuceritori, subl. ns.), ce au coprins aceste ţări, şi le-au împopulat găsindu-le pustii"[28]. Susţinînd existenţa unei numeroase populaţii în Ţara Românească ce era condusă de „prinţi români" (adică voievozi, ca Litovoi şi Seneslau), Bălcescu afirmă în felul acesta procesul intern de întemeiere. La fel, D. Onciul spune că „ne lipseşte orişice temei istoric pentru a admite descălecatul în înţelesul cronicilor, în contra căruia toate celelalte ştiri privitoare la începuturile de stat în Ţara Românească depun mărturie"[29]. N. Iorga admite şi el rolul factorului intern în acţiunea de întemeiere a Ţării Româneşti. Teoria lui însă acordă primordialitate activităţii unor negustori străini la Dunărea de Jos şi existenţei unor importante drumuri comerciale, cu rol de „creatoare a statelor româneşti"[30]. Potrivit acestei teorii privind drumurile de comerţ generatoare de state, românilor li se atribuie rolul de păzitori ai drumului care trecea pe la noi, venind din Bizanţ şi mergînd în nord, spre Polonia şi Lituania şi spre apus, spre regatul feudal maghiar şi mai departe. Ulterior N. Iorga renunţă la această teorie, în primul rînd pentru că ea nu rezista la explicarea naşterii Ţării Româneşti. Este interesant că deşi în unele din lucrările sale Gheorghe I. Brătianu se face adeptul „descălecatului" şi chiar îndeamnă să se revină la teza lui Xenopol, afirmă totuşi la un moment dat: „Coborîrea din Ardeal este o legendă, întemeierea prin băştinaşi este istoria"[31].

Constantin C. Giurescu combate cu multe argumente aspectele legate de „descălecat" şi reliefează rolul hotărîtor al factorului intern. „Multă vreme — sublinia istoricul — s-a crezut că Ţara Românească s-a întemeiat printr-o descălecare din Făgăraş. De acolo ar fi venit Negru Vodă pe la sfîrşitul veacului al XIII-lea. Astăzi ştim însă că faptele s-au petrecut altfel. Întemeierea Munteniei nu se datoreşte unor descălecători veniţi din Făgăraş, ci reunirii, sub o singură stă-

---

[28] N. Bălcescu, *Opere I*, ed. G. Zane, Bucureşti, 1974, p. 154.

[29] D. Onciul, *Scrieri istorice, I*, ediţie critică îngrijită de A. Sacerdoţeanu, Bucureşti, 1968, p. 427.

[30] Vezi N. Iorga, *Drumurile de comerţ creatoare ale statelor româneşti*, Bucureşti, 1927 (extras din „Buletinul Institutului economic român", 6, 1927, nr. 9, p. 455—470).

[31] Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 91.

pînire românească, a diferitelor formaţiuni politice, cnezate şi voievodate din dreapta şi din stînga Oltului"[32].

O teorie complexă şi argumentată împotriva „descălecatului" a prezentat-o istoricul P. P. Panaitescu. Socotind „descălecatul" drept legendă, susţine că „trebuie să renunţăm azi (adică în 1938, n. ns.) la mitul descălecării. Populaţia românească întemeietoare de stat în Ţara Românească şi în Moldova a fost de aici"[33]. Istoricul nu se rezumă la afirmarea factorului intern în acţiunea de întemeiere, ci subliniază rolul primordial al factorului economic, care conduce la ideea că „întemeierea Ţării Româneşti şi a Moldovei se datoreşte trecerii de la economia rurală, păstorească şi agricolă, la viaţa orăşenească"[34]. Mai tîrziu, istoricul corectează această idee dîndu-şi seama că ea nu corespundea unei depline realităţi. Oraşele erau puţine la vremea întemeierii, iar economia avea caracter predominant rural. „Afirmaţia că oraşele au contribuit la fundarea statului, constituind un factor al creaţiei politice româneşti"[35] este doar în parte justificată.

Întemeierea statului feudal Ţara Românească a fost, aşadar, rezultatul unui îndelungat proces obiectiv, desfăşurat timp de cîteva secole pe teritoriul de la sud de Carpaţi, care a constat din unirea formaţiunilor politice existente aici cu mult în urmă. Astăzi ştim că tradiţia scrisă despre „descălecatul" Ţării Româneşti s-a format sub influenţa cronicilor moldovene şi că prin apropiere este inventat un descălecat asemănător celui din Moldova şi pentru Ţara Românească. De ce admitem atunci un descălecat al Moldovei şi al Ţării Româneşti nu? Descălecatul Moldovei a existat în realitate. Atît Dragoş cît şi Bogdan sînt personaje reale ca şi acţiunea lor de coborîre din Maramureş cu cetele de maramureşeni. Termenul de descălecat luat în înţelesul propriu, în forma lui directă, înseamnă a coborî de pe cal. Acest fapt nu ne spune însă nimic în ceea ce priveşte întemeierea unui stat. Ştefan S. Gorovei într-o lucrare dedicată descălecătorilor maramureşeni atrage atenţia asupra fondului noţiunii de descălecat: „... descălecarea e fundarea unui sat sau oraş, ori întemeierea unui stat. De reţinut un fapt esenţial: descălecarea, ca termen, nu presupune numaidecît o venire din afară: un boier

---

[32] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, ediţia a V-a, Bucureşti, 1946, p. 344.

[33] P. P. Panaitescu, *De ce au fost Ţara Românească şi Moldova ţări separate*. „Revista fundaţiilor regale", V, 1938, p. 562.

[34] P. P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române (Interpretări româneşti)*, Bucureşti, 1947, p. 204

[35] V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1957, p. 420.

putea „descăleca" un sat în chiar cuprinsul proprietăților sale, defrișînd și curățind un loc de întindere suficientă; în al doilea rînd, primul voievod moldovean a venit, realmente, din Maramureș, prin urmare «a descălecat» în Moldova (și la propriu, nu numai la figurat!), croind așezări noi, pentru el și pentru ceata lui de viteji"[36].

Înseamnă în acest caz că prin recunoașterea descălecatului moldovean am acorda factorului extern rolul determinant? Nicidecum! Ca și în Țara Românească și în Moldova cauzele fundamentale ale întemeierii trebuiesc căutate în evoluția internă a societății de la răsărit de Carpați, în existența unei economii în continuă dezvoltare, care crea condițiile pentru întemeiere și în prezența unei populații numeroase. Ori condițiile economice interne și populația autohtonă sînt factorii esențiali care hotărăsc întemeierea. Spre deosebire însă de Țara Românească, în Moldova factorul extern a fost mai puternic și a influențat mai mult asupra procesului istoric al întemeierii. Ștefan S. Gorovei împarte factorii care au concurat la crearea statului în trei categorii: a/ factori determinanți; b/ factori potențatori; c/factori incidentali. Aplicînd acești factori la Țara Românească, putem afirma că aici, ca și în Moldova, factorii determinanți sînt cei economico-sociali. Dar, ca factori potențatori trebuie să considerăm legăturile permanente dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților și, totodată, schimburile de populație care au existat din cele mai vechi timpuri. Raportînd faptul la situația premergătoare întemeierii, se atestă documentar trecerea la sud de Carpați a multor români din Transilvania. Aceasta nu înseamnă descălecat, dar tocmai emigrarea a constituit baza pentru evidențierea lui. Emigrări au fost și la răsărit de Carpați. Ele se explică prin înrăutățirea soartei românilor din Transilvania atît sub raport social-politic cît și pe temei religios. Că este vorba despre o emigrare o dovedește „Diploma ioaniților" în cuprinsul căreia Bela al IV-lea atrage atenția cavalerilor să nu permită așezarea în regiunile pe care le vor lua în stăpînire a unor locuitori din regatul maghiar „de orice stare și neam ar fi". Înseamnă că emigrarea la sud și respectiv la răsărit de Carpați căpătase asemenea proporții, încît craiul maghiar se temea de o depoporare a voievodatului. Sigur că această emigrație cu caracter incidental, deși nu putea duce la întemeiere, a avut o oarecare contribuție în

---

[36] Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, Colecția „*Domnitori și voievozi ai țărilor române*", Editura Militară, București, 1973, p. 58.

acest sens. Iată dar necesitatea de a privi „descălecatul" într-un context mai larg și a nu rămîne la vechile formule și argumente.

O contribuție însemnată la elucidarea problemei raportului dintre „descălecat" și întemeiere a adus-o medievistul român David Prodan. Negînd „descălecatul", el subliniază totodată rolul Făgărașului în întemeierea Țării Românești. Pornind ca și Nicolae Iorga de la premisa că munții Carpați n-au constituit o graniță înainte de formarea Țării Românești, că „voievozii sau cnejii români stăpîneau și de o parte și de alta, sau cînd pe o parte cînd pe alta a munților"[37], concluzionează că „făcînd mult timp parte din Țara Românească, legată și după aceea de ea prin instituțiile fundamentale, prin comunitate etnică, așezată la hotarul dintre Țara Românească și Transilvania, Țara Făgărașului a fost mereu o punte de legătură între două țări, o poartă mereu deschisă pentru circulație dintr-o țară în alta"[38]. Pornind de la unitatea de viață dovedită, așa-zisul „descălecat" ar putea fi înțeles în sensul de „mutarea scaunului, a centrului politic dintr-o parte în alta a Carpaților în cadrul aceleiași comunități și al aceleiași formațiuni politice cu tradiții străvechi pe ambii versanți carpatini"[39].

Revenind la mișcarea de emigrație, istoricul Ștefan Ștefănescu afirmă pe drept cuvînt : „Deși nu se poate spune că emigrările de populație din Transilvania au determinat întemeierea Țării Românești și a Moldovei, ele au potențat vitalitatea organismelor politice de la sud și est de Carpați, contribuind la grăbirea procesului de unificare a lor"[40].

Factorii incidentali se referă la condițiile sau împrejurările externe care ușurează lungul proces intern de evoluție și la un factor imediat, un anumit eveniment declanșator al acțiunii. Această conjunctură externă a existat pentru Moldova sub forma descălecatului, pentru Țara Românească, nu !

Ne întrebăm dacă pe baza celor prezentate aici putem pune semnul egalității între descălecat și întemeiere. Catego-

---

[37] D Prodan, *Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XVI—XVII*, „Anuarul institutului de istorie", Cluj, VI, 1963, p. 162.

[38] *Ibidem*, p. 300.

[39] L. Chițescu, *O formațiune politică românească la nord și la sud de munții Făgăraș în secolul al XIII-lea*, „Revista de istorie", 28, 1975, nr. 7, p. 1062.

[40] Ștefan Ștefănescu, *Negru-Vodă, „Intemeietorul" Țării Românești*, „Magazin istoric", anul I, nr. 6, septembrie 1967, p. 4.

ric nu, fie şi pentru că descălecatul îl considerăm factor incidental, extern, pe cînd întemeierea este rezultatul factorului determinant al evoluţiei istorice economico-sociale pe plan intern. Ştefan S. Gorovei face chiar distincţie între cei doi descălecători, Bogdan şi Dragoş: „Şi întrucît sînt două acţiuni (se referă la cele două etape, n. ns), care trebuie diferenţiate, avînd ca eroi principali două personaje diferite, vom folosi doi termeni: descălecarea pentru acţiunea lui Dragoş Descălecătorul şi întemeiere pentru acţiunea lui Bogdan Întemeietorul[41]. Socotim că în acest sens se înscrie şi ideea lui P. P. Panaitescu, care consideră că întemeierea înseamnă trecerea de la „ţară" la stat. P. P. Panaitescu se bazează pe afirmaţia unei cronici, ce susţine că Moldova s-a întemeiat prin mărirea „ţării" (terra) care s-a prefăcut într-un stat (regnum)[42]. Înţelegem prin aceasta că descălecarea Moldovei de către Dragoş (prima etapă) a dus la formarea unei „ţări" (mărci) aflată sub vasalitatea regelui maghiar. Întemeierea Moldovei sub Bogdan (a doua etapă, cea hotărîtoare), face trecerea de la „ţară" la „stat" (regnum). La fel s-au petrecut lucrurile şi în teritoriile de la sud de Carpaţi. Cnezatele şi voievodatele au putut fi „ţări", ca şi Ţara Făgăraşului sau alte „ţări" din Transilvania. Acţiunea internă de întemeiere s-a realizat prin unirea acestor „ţări" sub o singură conducere, mărirea „ţărilor" la valoarea organizării statale. Ţara Românească a devenit un adevărat stat (regnum).

Conchidem că în Ţara Românească n-a avut loc şi descălecatul şi întemeierea, ci numai acţiunea întemeierii. Dacă vedem în curentul de emigrare din Transilvania un „descălecat", aceasta o spunem doar în sensul unei contribuţii la creşterea potenţialului organismelor politice româneşti.[43]

LEGENDARUL „NEGRU-VODĂ". Istoriografia românească, în primul rînd, dar şi cea străină au acordat lui Negru-Vodă o atenţie specială. „Negru-Vodă s-a bucurat de o aureolă pe care numai personalităţile de excepţie au mai avut-o. Faptul este explicabil dacă ne gîndim că această figură legendară se integrează organic problematicii vaste — aşa cum am văzut —

---

[41] Ştefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 57—58.

[42] Vezi P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1969, p. 300.

[43] Pentru tabloul complet al mişcărilor de emigraţie a se vedea Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977 (în special cap. VI, *Emigrări ale românilor din Transilvania în Ţara Românească şi Moldova*, p. 71—305.)

legată de tradiţia descălecatului", în primul rînd cea orală, mai apoi şi cea scrisă. Cu trecerea vremii, figura lui legendară a ispitit şi mai mult pe istorici să-i desluşească identitatea. Ei s-au străduit să dea răspuns la întrebarea : cine a fost „Negru-Vodă", personaj legendar, quasilegendar sau real ? Răspunsul corect la această întrebare putea lămuri şi rolul pe care l-a avut personajul în raport cu întemeierea Ţării Româneşti.

Au fost şi încercări de explicare a numelui de Negru-Vodă. S-a pornit mai întîi de la tradiţia populară (orală), de la legenda despre Negru-Vodă, păstrată în Muscel. Se spune că în vreme ce tătarii făceau mari prădăciuni şi omorau fără milă pe oameni, trăia peste munţi în Ţara Făgăraşului, un român viteaz. Auzind despre fărădelegile săvîrşite de tătari la sud de munţi, strînge în jurul lui o ceată de voinici pentru a veni în ajutorul fraţilor săi români. După ce le povesteşte despre urgia tătarilor, ţin sfat şi hotărăsc să treacă munţii pentru a-i alunga pe tătari. Au trecut munţii şi au ajuns la Cîmpulung. Fiind zi de sărbătoare, era multă lume adunată. Sosirea românilor de peste munţi a produs multă bucurie şi ei fiind bine primiţi nu s-au mai îndurat să-şi părăsească fraţii. Se aşază la Cîmpulung pregătindu-se de lupta cu tătarii. A venit ziua de Sînt Ilie cînd la Cîmpulung se ţinea tîrg. Tătarii, încărcaţi de prăzi, erau în mare veselie. Deodată, fură atacaţi de românii conduşi de Negru-Vodă, care-i răzbiră şi-i puseră pe fugă alungîndu-i din ţară.[44] Negru-Vodă rămase astfel în conştiinţa poporului ca cel care i-a alungat pe tătari.

Observăm că legenda lui Negru-Vodă este asemănătoare celei a descălecătorului moldovean Dragoş, mai bine zis reprezintă o copie sau replică a celei moldovene. Cronologic, lucrurile trebuiau să se prezinte altfel, de vreme ce Moldova s-a întemeiat la aproape trei decenii după Ţara Românească. Ştim însă că istoriografia moldoveană s-a format înaintea celei muntene şi atunci faptul devine explicabil. Cum cronica Ţării Româneşti debutează cu „descălecatul" din Făgăraş, copie după descălecatul moldovean, era firesc să fie inventat şi descălecătorul. În Moldova personajele sînt reale : Dragoş, Bogdan ; în Ţara Românească se foloseşte numele lui Negru-Vodă.

Să ne referim la această denumire legendară. Este ea un nume singular în istorie ? Fără-ndoială că nu ! În apusul şi

---

[44] Relatarea se găseşte la Ştefan Ştefănescu, *Negru-Vodă, „Întemeietorul"*, op. cit., p. 2 ; vezi şi Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveştilor româneşti*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 265—267. Pe lîngă legenda înfăţişată, sînt prezentate şi alte fapte ale lui Negru-Vodă, majoritatea legate de lupta împotriva tătarilor.

centrul Europei era vremea cavalerilor, se forma o tradiție eroică și literatura corespunzătoare care să reflecte faptele istorice. Chiar dacă au nume diferite, faptele ce li se atribuie corespund unei epoci istorice care ridica probleme asemănătoare. Așa sînt de pildă : Roland, presupusul nepot al lui Charlemagne, care piere în defileul de la Ronceveaux în luptă cu sarasinii și ale cărui fapte le înfățișează celebrul poem *„La chanson de Roland“* ; Arthur, viteazul conducător al triburilor celtice ale britanilor împotriva saxonilor ; Sigfrid din Cîntecul Nibelungilor (Niebelungenlied) ; vestitul arcaș Wilhelm Tell care luptă în favoarea cantoanelor elvețiene, împotriva aservirii lor de către habsburgi ; și chiar Prințul Negru care apare pe un fundal de legendă în bătălia de la Crécy (războiul de o sută de ani) din anul 1346. Personaje reale sau imaginare care au creat tradiția orală. Ca și la noi însă, tradiția scrisă este consemnată mult mai tîrziu decît epoca vizată în legătură cu aceste personaje și evenimente. Fiecare din ele sînt izvorîte din realități istorice concrete. Negru-Vodă izvorăște din realitatea care a generat legenda, întemeierea Țării Românești pusă pe seama unui „descălecat“. Numele de Negru-Vodă a căpătat însă interpretări diferite în istoriografie.

N. Densușianu afirmă că numele Negru amintește pe cel al unui rege scit, Niuru (Negru), întîlnit în Făgăraș sub forma Negrea, de unde ar fi venit Negru-Vodă [45]. B. P. Hasdeu îi dă cu totul altă interpretare. Numele de Negru ar veni „de la culoarea capetelor de arabi aflate pe blazonul de familie al dinastiei Basarabilor. Din care cauză capul cel negru de pe steag a dat naștere legendei poporane despre Negru vodă, de unde apoi negri (au devenit) toți românii din regiunea Dunării“ [46]. Teza lui Hasdeu a provocat numeroase dezaprobări și controverse în rîndul istoricilor cît și al heraldiștilor [47].

Sînt și alte aprecieri care s-ar încadra în două direcții principale : unii care, într-o formă sau alta, acordă întîietate așezării, adică teritoriului peste care va domni Negru-Vodă ; alții, culorii feței românilor și conducătorului lor Miron Costin notează în cronica sa : „Ciudat lucru, acest popor, deși

---

[45] Vezi N. Densușianu, *Dacia preistorică*, București, 1913, p. 871—872.

[46] B. P Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbii istorice și poporane a românilor*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brîncuș, vol. 3, *Negru-Vodă* (1230—1380). Editura Minerva, București, 1976, p. 664.

[47] Vezi întreaga discuție la N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 142—144.

de acelaşi neam cu moldovenii, este negru la faţă. Din pricina aceasta turcii îi numesc caravlahi, adică vlahii cei negri, căci şi cel dintîi domn... se numea Negru vodă, adică cel negru la faţă, căci pe limba noastră se zice negru, iar pe latineşte nigrum. Ar fi însă greşită părerea care ar zice că cel dintîi domn al lor s-a numit Negru din pricină că tot poporul era negru, chiar dacă el însuşi ar fi fost într-adevăr negru la faţă". Miron Costin însă ajunge la concluzia că muntenii erau mai negricioşi decît moldovenii din pricină că ţara lor era aşezată mai în sud „şi munţii şi pămîntul ţării sînt în faţa soarelui şi oriunde se întoarce omul soarele îi bate drept în faţă şi (este) cu mult mai fierbinte decît dincoace, în ţara noastră" [48]. Miron Costin ar împăca aici ambele direcţii. În favoarea criteriului teritorial se pronunţă şi D. Onciul care socoteşte numele de negri la români de origine turanică. Acesta provine din poziţia lor geografică, la periferie în raport cu stăpînirea cumană, ea privind însă poporul, nu dinastia. Subliniază că „românii de la răsărit de Olt, ca locuitori ai Cumaniei Negre, treceau şi ei de cumani negri... După risipirea cumanilor, ei mai păstrează cîtva timp denumirea de negri, ca români negri (Kara ulaghi), pe cînd ţara lor se numeşte Kara-Iflac şi Mauro-Vlahia".[49]

Indiferent din ce provine, e cert că numele de Negru-Vodă reprezintă o poreclă, un epitet care să desemneze un personaj de la începuturile vieţii de stat în teritoriul de la sud de Carpaţi, căruia să-i fie atribuit actul întemeierii. Aceasta a fost tradiţia orală. E mai important însă a ne referi la începuturile formării tradiţiei culte despre Negru-Vodă. „Cînd, începînd cu secolul al XVI-lea, sub influenţa realizărilor istoriografice din Moldova, s-a trecut la întocmirea cronicii Ţării Româneşti (cea mai veche, n. ns), tradiţiei (orale, n. ns) i s-au adăugat noi elemente, încercîndu-se, totodată, unele precizări şi identificări". [50] Deci, în legătură cu legenda lui Negru-Vodă, cea care putea să genereze tradiţia scrisă, Hasdeu consideră că legenda nu se păstrează în Oltenia, deoarece acolo e locul de baştină al Basarabilor. Face totodată distincţie între Negri şi Basarabi, notînd că în provincia de peste Olt (adică Oltenia), „se găsesc pretutindeni

---

[48] Miron Costin, *Opere*, Ediţie critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, Editura de stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1958, p. 210—211.

[49] D. Onciul, *op. cit.*, p. 387.

[50] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, p. 2.

numai suvenirile Basarabilor, iar despre Negru, sau mai bine despre Negri, nicăeri nici o vorbă. Oltul desparte în această privinţă întreaga Muntenie în două zone foarte determinate: Basarab spre apus, Negru pe malul răsăritean al fluviului"[51]. D. Onciul susţine şi el că tradiţia cronicilor şi tradiţiile locale relative la Negru-Vodă „se raportează exclusiv la partea răsăriteană, nu şi la Oltenia".[52] În realitate — spune N. Stoicescu — primele înregistrări scrise cunoscute despre Negru-Vodă sînt din Oltenia, ceea ce infirmă opinia lui B. P. Hasdeu şi demonstrează că „patria" Basarabilor nu este Oltenia". [53] Recapitulîndu-se ştirile din documentele citate, se ajunge la concluzia că „menţiunile documentare despre legendarul Negru-Vodă corespund în timp epocii în care se utiliza noţiunea de întemeiere a ţării, ceea ce arată că cele două tradiţii despre întemeiere şi întemeietor sînt contemporane şi legate una de alta"[54].

Numele lui Negru-Vodă apare uneori menţionat fără a se preciza şi cine era acest personaj. Călătorul francez Iacob Bongars la 1584 şi cronicarii Balthazar Walther şi Nicolae Istvanffy la 1599, menţionează o cetate în ruină pe cursul superior al Dîmboviţei ca fiind a lui „Negru-Vodă". Vestitul cronicar raguzan Giacomo Luccari, care vizitase Transilvania, ne dă primele ştiri, deşi puţine, despre legendarul Negru-Vodă O serie de cetăţi şi biserici din Transilvania şi Ţara Românească sînt atribuite lui Negru-Vodă.

Unii istorici din trecut şi de azi au căutat să identifice pe Negru-Vodă cu un personaj real. Majoritatea au optat pentru Basarab I. Al. Lapedatu, referindu-se la un îndoit proces de confuzie între povestire şi realitate, arată că era vorba despre „un «Negru-Vodă» al datinei populare, învingător al tătarilor şi soţ al doamnei catolice Marghita, pe care împrejurările istorice îl identifică cu Basarab, cel dintîi voievod al Ţării Româneşti. [55]" Aceste împrejurări istorice ca actul de întemeiere a Ţării Româneşti, lupta împotriva tătarilor şi

---

[51] B P Hasdeu, *Istoria critică a Romănilor*, Imprimeria Statului, Bucureşti 1875, p 115

[52] D Onciul, *op. cit.*, p. 607

[53] N Stoicescu, *op cit.*, p. 146—151 unde se face o trecere în revistă a documentelor care reflectă faptul că domnitorii invocau pe Negru-Vodă considerîndu-l străbunul lor. Reţin în mod deosebit atenţia hrisoavele mănăstirii Tismana şi mai cu seamă cele din 8 ianuarie 1569 şi 28 aprilie 1576 de la Alexandru Mircea (p. 148)

[54] *Ibidem*, p 152

[55] Al. Lapedatu, *Comunicare ţinută la Acad. Rom.* la 21 sept. 1923, V, „Anuarul Instit. de Ist Naţională". Cluj, 1923, II, p. 289.

faptul că doamna Marghita i-a fost soție, conduc la Basarab I. În acest sens Ștefan Ștefănescu își intitulează unul din capitolele articolului privind pe Negru-Vodă „Faptele, însă, pledează pentru Basarab". Și notează : „Faptele pe care tradiția i le atribuie lui Negru-Vodă : întemeietor de țară, luptător împotriva tătarilor, ctitor al primelor așezăminte religioase, fac ca identificarea lui cea mai sigură să fie cu Basarab I."[56] I. C. Filitti socotea că „prin «Negru Vodă» nu trebuie înțeles numai Basarab, ci și fiul său Alexandru..."[57] Nicolae Iorga însă afirmă că : „Basarabă nu trebuie confundat cu personalitatea legendară, adînc înrădăcinată în conștiința poporului, care e Negru-Vodă», pretins întemeietor venit din Făgăraș, regiune ce n-a fost colonizată și organizată politicește decît în a doua jumătate a veacului al XIV-lea".[58] Deplasînd momentul „Negru-Vodă" după întemeiere, istoricul arată că tradiția a favorizat confuzia dintre Neagoe Basarab, nume devenit prin corupție „negru" (Neagoe-Neagu-Negru) și legendarul voievod, căruia i se atribuie toate vechile construcții, chiar și „Cetatea lui Negru-Vodă" de pe Dîmbovița. „Cît pentru «Negru» — afirmă N. Iorga — e vorba de Neagoe Basarabă, care fiind mare ctitor, a sfîrșit prin a fi considerat de popor ca acela care ar fi ridicat toate vechile zidiri"[59].

Întrucît istoricii au identificat diferit pe Negru-Vodă, încă stăruie întrebarea dacă a existat Negru-Vodă ca personaj real și în acest caz cine a fost ? În ultimii ani s-au întreprins însă noi cercetări[60] care aduc alte lumini în abordarea problemei. Pe temeiul lor credem și noi că numele de Negru-Vodă este de domeniul legendei, dar originea lui și faptele legate de el îl conduc spre un personaj real. Cine este deci acest personaj : Basarab I. Nicolae Alexandru Basarab, Radu I, Neagoe Basarab ? Socotim astfel că Negru-Vodă, nume de legendă nu trebuie legat de o singură persoană. „Negru-Vodă" poate rămîne în înțelesul de personaj legendar, mitic, pretext de fabulație. În același timp el devine un epitet și se ridică la valoare de

---

[56] Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, *ibidem*.

[57] I.C. Filitti, *Despre Negru-Vodă*, „An. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist.", Seria a III-a, IV, 1924, p. 34.

[58] N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la Romanité orientale, III, Les Fondateurs*, Bucarest, 1937, p. 188.

[59] *Ibidem*.

[60] Cele mai însemnate contribuții le aduc : N. Stoicescu, în *Descălecat sau întemeiere ?*, *op. cit.*, p. 97—159 ; Nicolae Constantinescu în *Vladislav I*, Editura Militară, București, 1979, p. 5—6 ; 28—34 ; 36—38 ; 157 ; Petru Demetru Popescu, *Basarab I*, Editura Militară, 1975, p. 32—48 ; la fel, ciclul de articole apărute în cursul anilor în revista „Magazin istoric".

simbol. De la un asemenea simbol se poate pleca în analiza faptelor istorice pentru a ajunge la personaje cu existenţă reală.

„Negru-Vodă" ca valoare simbolică poate să se refere chiar la un voievod venit din Făgăraş şi anterior lui Basarab I. Respingînd teza „descălecatului" putem admite însă că odată cu emigraţia la sud de Carpaţi, alături de românii plecaţi din cauza persecuţiilor politice şi religioase să se fi găsit şi vreo căpetenie de-a lor. Ştim prea bine că statul feudal ungar menţinuse în fruntea satelor de români vechii cnezi şi după organizarea voievodatului transilvănean. Or, şi aceştia puteau fi nemulţumiţi din cauza stării de inferioritate faţă de nobilimea maghiară. Istoricul Ştefan Pascu recunoaşte existenţa lui Negru-Vodă în Făgăraş, integrîndu-l tocmai luptei de rezistenţă împotriva dominaţiei maghiare: „Obştile săteşti, în frunte cu cnezii şi voievozii lor, au încercat să se împotrivească ingerinţelor feudale, feudalizării cu toate consecinţele atît de păgubitoare pentru locuitorii obştii. Acesta este sensul luptei ţăranilor haţegani şi făgărăşeni în ultima pătrime a sec. al XIII-lea, sub conducerea voievozilor Litovoi şi Bărbat, sub aceea a lui Negru-Vodă, lupta ţăranilor maramureşeni sub conducerea voievodului Bogdan pe la mijlocul sec. al XIV-lea; acesta este sensul numeroaselor revolte, izbucnite cînd într-un loc cînd în alt loc, în a doua jumătate a sec. al XIV-lea sub conducerea cnezilor săteşti"[61].

Termenul de „Negru-Vodă" ca epitet şi simbol ar putea fi atribuit tuturor acelor personalităţi care s-au evidenţiat prin fapte deosebite. Litovoi ar putea fi un „Negru Vodă" deoarece a fost primul cunoscut de istorie care s-a ridicat la luptă pentru scuturarea suzeranităţii maghiare. În cel mai înalt grad însă, denumirea de „Negru-Vodă" i se potriveşte lui Basarab I. Putem merge însă şi mai departe: Nicolae Alexandru a putut fi un Negru-Vodă în calitate de ctitor şi organizator al vieţii eclesiastice; Vladislav-Vlaicu şi Radu I au dezvoltat organizarea bisericii şi lupta împotriva catolicismului. În cronica despre Radu de la Afumaţi[62], numele de „Negru-Vodă" se află consemnat alături de legenda corbului săgetat pentru că furase inelul. Astfel încît se poate ajunge la identificarea lui Negru-Vodă cu eroul legendei, Ioan Corvin de Hunedoara. Neagoe Basarab, om de cultură şi ctitor

---

[61] Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ediţia II, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 205.

[62] Este vorba despre cronica redactată în 1525. Denumirea a fost dată însă în mod convenţional.

prin excelenţă, adevărat reprezentant al Renaşterii româneşti, a putut fi şi el un „Negru-Vodă". De fapt, în „Legenda Meşterului Manole", nu întîmplător creatorul popular spune: „Pe Argeş în gios / Pe un mal frumos, / Negru-vodă trece / Cu tovarăşi zece".

Astfel, Negru-Vodă, încetînd a mai stărui în cadrul legendei, şi-ar găsi corespondent la mai multe personaje istorice. Pe această linie mergea Dimitrie Onciul, socotindu-l pe Negru-Vodă „personificarea poetică a originilor, reprezentînd nu pe un singur fondator al diferitelor fundaţii, ci pe diferiţi fondatori cu nume necunoscut tradiţiei şi numiţi toţi deopotrivă Negru vodă"[63]. P. Constantinescu-Iaşi afirma că „sub numele de Negru Vodă se păstrase amintirea mai multor personalităţi de seamă din istoria veacurilor XIII şi XIV"[64]. G. D. Florescu şi Dan Pleşia consideră că sub numele de Negru Vodă „sînt poate cuprinşi mai mulţi domni — inclusiv Basarab I — care însă toţi sînt legaţi de începuturile Ţării Româneşti"[65].

Negru-Vodă ca nume legendar are însă şi el o limită în timp. Aşa cum am văzut, ultimul domnitor căruia i s-a atribuit epitetul a fost Neagoe Basarab (sec. XVI). Explicaţia poate fi găsită în însăşi fiinţa numelui, legendar, cu rezonanţe arhaice, potrivit perioadei evului mediu de început. Paralel au apărut şi alte epitete pentru a defini pe conducătorii destoinici. S-au născut astfel denumirile de „cel mare", „cel viteaz", tot cu valoare de simbol, şi care pot fi echivalente cu cel de „Negru-Vodă".

Un ultim aspect pe care îl evidenţiem priveşte denumirea de Radu Negru Vodă, pretinsul „descălecător" din Făgăraş, faţă de care istoriografia a manifestat, de asemenea, interes[66]. O concluzie esenţială a fost aceea că Negru-Vodă şi Radu Negru sînt două personaje diferite. În această privinţă D. Onciul este categoric: „Negru Vodă, întemeietorul statului român din stînga Oltului... nu poate fi persoană identică cu Radul Basarab, moştenitorul tronului băsărăbesc al Ţării Româneşti unite. Numiţi ca fondatori şi unul şi altul, însă în diferite locuri şi din diferite timpuri, tradiţiile lor au fost confundate şi atribuite unui singur personaj, numit cu am-

---

[63] D. Onciul, *op. cit.*, p. 608.

[64] P. Constantinescu-Iaşi, *Negru-Vodă de o parte şi de alta a Carpaţilor*, „Magazin istoric", nr. 1/1971, p. 32.

[65] G. D. Florescu şi Dan Pleşia, *Negru-Vodă — personaj istoric real*, „Magazin istoric", nr. 8, 1970, p. 42.

[66] Vezi întreaga discuţie la N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 157—159.

bele nume Radu I Negru"[67]. Demarcaţia ce trebuie stabilită între legendarul „Negru-Vodă" şi personajul real Radu I, domnind între 1377-1383, a fost subliniată apoi de mulţi istorici şi cercetători.

E bine a şti că o atare contopire artificială dintre Negru Vodă şi Radu I s-a bazat totuşi şi pe un fapt istoric. Acela că Radu I, luptător pentru scuturarea suzeranităţii maghiare, izbuteşte să-şi realizeze planul, renunţînd însă la feudele de peste munţi. Părăsirea acestor feude a facilitat ideea „descălecatului" lui Radu Negru şi contopirea lui cu legendarul Negru Vodă. Momentul cînd cele două personaje s-au contopit devenind unul singur şi apărînd în cronică şi acte Radu Negru, diferit de „Negru-Vodă", este şi el evident după ce am conchis că tradiţia despre „descălecat" îşi are sorgintea în cronica lui Matei Basarab. De la cronica lui Matei Basarab s-a ajuns la Letopiseţul Cantacuzinesc sub formularea cunoscută privind „descălecarea" lui Radul Negrul.

CONTROVERSATA ORIGINE A BASARABILOR. O problemă viu disputată în istoriografie priveşte originea Basarabilor. Părerile, oricît de diferite, se concentrează totuşi spre două direcţii principale : a autohtoniei Basarabilor, teză îmbrăţişată de majoritatea istoricilor : a originii lor sud-dunărene. Ultima din ele nu trebuie privită ca o problemă în sine, ci avîndu-şi izvorul în teoriile care susţin etnogeneza românească sud-dunăreană şi pe care istoriografia românească le-a respins şi le respinge ca fiind false şi tendenţioase[68].

B. P. Hasdeu, dorind să clarifice şi mai mult aspectele legate de tradiţia „Descălecatului", a construit o cronică a Basarabilor mai bogată ca tradiţia însăşi. În privinţa numelui, e de părere că acesta vine de la urmaşii unei caste nobiliare din Dacia numiţi Sarabi. Aceasta ar fi dăinuit în anii stăpînirii romane (106-271) în „Dacia Felix" şi după retragerea aureliană ar fi continuat să exercite conducerea în Oltenia şi Haţeg. În procesul desăvîrşirii etnogenezei româneşti şi cristalizării primelor stătuleţe feudale, ei şi-ar fi extins treptat stăpînirea asupra teritoriului de la răsărit de Olt, dînd naştere statului Ţara Românească. Hasdeu însă

---

[67] D. Onciul, *op. cit.*, p. 382.

[68] Vezi lucrarea lui N. Stoicescu, *Continuitatea românilor*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980. Sînt prezentate toate lucrările predecesorilor şi concluziile acestora în problemă dar mai cu seamă dovezile continuităţii poporului român în spaţiul carpato-dunărean.

merge şi mai departe cu argumentaţia, presupunînd că din Basarabii olteni deveniţi apoi după întemeiere şi munteni, s-ar fi desprins două ramuri care ar fi emigrat spre Moldova : una s-a aşezat întîi în Maramureş şi ar fi trecut apoi în Moldova numindu-se Bogdăneştii, alta a trecut direct din Muntenia în Moldova, Muşatinii [69].

D. Onciul nu e de acord cu aceste avansuri pe care le formulează Hasdeu, caracterizîndu-le drept „derivaţii istorice", în primul rînd pentru că nu sînt dovedite documentar, cît şi pentru faptul că nici o familie domnitoare sau nobilă din Europa nu merge cu descendenţa mai departe de cruciade (secolul XI). Totuşi teoria „Sarabă" a lui Hasdeu e valoroasă în fondul ei. Susţinînd întemeierea Ţării Româneşti de către Basarabi, respinge „descălecatul". La fel, găsind leagănul primelor formaţiuni politice în Oltenia şi Haţeg, pe locurile vechilor Sarmizegetusa dacă şi Ulpia Traiana Augusta Dacica, afirmă încă o dată marele adevăr al continuităţii şi vechimii tradiţiilor autohtone. Este şi o încercare de a demonstra unitatea poporului nostru chiar pe plan dinastic. Conform acestei teorii, principalele noastre dinastii medievale, Basarabii, Bogdăneştii şi Muşatinii sînt de fapt derivaţi dintr-o singură mare familie, au acelaşi arbore genealogic.

D. Onciul la rîndul lui se face partizanul teoriei imigraţioniste a lui Tomaschek, care afirma că Basarabii sînt urmaşi ai unuia din triburile trace din Peninsula Balcanică, besii. Aceştia au fost romanizaţi ca toate celelalte triburi tracice sud-dunărene şi aveau capitala la Bessapara, în munţii Rodope. Prin secolul al VII-lea bessii ar fi trecut în nordul Dunării contribuind la prosperarea elementului romanic de aici [70]. Mai tîrziu, D. Onciul a renunţat la teoria admigrării şi s-a raliat tezei privind autohtonia Basarabilor.

Considerentele de pînă acum privesc originea etnică a Basarabilor. Cît priveşte numele de Basarab, el este, după părerea lui N. Iorga, de origine cumană, dovedind legăturile dintre români şi cumani din vremea cînd aceştia au fost prin teritoriile patriei noastre [71]. O contribuţie însemnată o aduce geograful Ion Conea. În lucrarea *Basarabii din Argeş* [72] oferă

---

[69] Vezi B. P. Hasdeu, *Basarabii. Cine ? De unde ? De cînd ?*, Bucureşti, 1894, p. 4 şi urm.

[70] Vezi D. Onciul, *op. cit.*, I, p. 391.

[71] Vezi N. Iorga, *Originea numelui Băsărabă*, „Revista istorică", V, 1919, p. 138.

[72] I. Conea, *Basarabii din Argeş, Despre originea lor teritorială şi etnică*, Extras din „Rînduiala", anul I, nr. 2, Bucureşti, 1935.

un bogat tablou al lucrărilor şi părerilor mai puţin cunoscute în legătură cu originea numelui de Basarab şi cu răspîndirea lui geografică. Exemplele oferite de autor vizează existenţa acestui nume mai întîi în afara hotarelor ţării. Numele este apoi urmărit pe teritoriul ţării noastre, însoţit de o hartă a României cu zonele lui de răspîndire. Prin aceasta autorul caută să lămurească şi să-şi răspundă „dacă numele de Basarab a pornit de pe teritoriul românesc spre a se întinde şi în afară de el sau, dimpotrivă, el îşi va fi avînd originea aiurea, dincolo de limitele acestui teritoriu, înlăuntrul căruia el ar fi numai oaspete“[73]. Ion Conea admite originea cumană a numelui propusă de Nicolae Iorga dar pe cei care şi-au luat numele de Basarabi îi consideră autohtoni şi le găseşte vatra acolo unde şi numele e mai răspîndit. El notează : „...deşi numele de Basarab poate fi de îndepărtată obîrşie orientală cumană sau de altă natură, esenţial e că vatra numelui de Băsărabă pe pămîntul românesc este în Haţeg şi Hunedoara“ [74].

A deosebi originea numelui de a oamenilor care l-au adoptat constituie o problemă esenţială. Cu atît mai mult cu cît istoricul maghiar A. Veress nota : „La sfîrşitul veacului al XIII-lea familia Basarabilor, cu o mînă de oameni războinici veniţi de pe plaiurile dintre Prut şi Siret, pe care au locuit cine ştie cîte secole laolaltă cu cumanii, au cucerit poporul român aflat pe şesul Dunării, alcătuind acolo un stat“[75]. Conform acestei teorii, „Întemeietorului i s-ar găsi o altă origine şi o nouă direcţie de „descălecare“. Respingînd o astfel de interpretare, precizarea distincţiei dintre originea numelui şi cea etnică devine cu atît mai necesară. Pentru că numele Basarabilor, peceneg sau cuman, nu implică şi originea pecenegă sau cumană a acestei familii, ci „el poate fi numai rezultatul influenţei fireşti a vecinătăţii şi a alianţei acestui neam de năvălitori asiatici cu românii de la Dunăre, o mărturie a legăturilor noastre cu neamurile turco-tătare“ [76]. O opinie asemănătoare prezintă P. P. Panaitescu. Acesta arată că „numele Basarab era un nume propriu, de botez, pe semne împrumutat de la cumani ceea ce nu înseamnă că purtătorii lor erau chiar cumani, precum numele slave

---

[73] *Idem*, p. 7.

[74] *Ibidem*, p. 16.

[75] A. Veress, *Originea stemelor Ţărilor Române*, în „Revista Istorică Română“, I, 1931, p. 230.

[76] Gh. I. Brătianu, *În jurul originei stemelor Principatelor Române*, în „Revista Istorică Română“, I, 1931, p. 236—238.

Vladislav, Mircea, Dan, nu înseamnă că avem a face cu domnitori de neam slavon"[77]. Iar Const. C. Giurescu spune : „Faptul că întemeietorul Țării Românești ar purta un nume cuman n-ar avea nimic extraordinar. În acest domeniu, al numelor de persoane, constatăm în toate timpurile și în toate țările influențe străine foarte puternice. Relațiile cu stăpînitorii (și doar pecenegii și cumanii au stat la noi, după cum am spus, peste trei sute de ani), moda, care n-a lipsit nici atunci, pot foarte bine explica alegerea unui asemenea nume străin. Ceea ce nu scade întru nimic românismul lui Basarabă, nici însemnătatea faptelor lui"[78].

Așadar, de oriunde ar veni numele de Basarab, de la cumani sau din alt izvor, faptul nu poate distruge autohtonia Basarabilor. Adoptînd această denumire, Basarabii au schimbat de fapt și numele străin într-unul românesc. Astăzi cînd zicem Basarabi ne gîndim la voievozii românilor și nu la numele de origină cumană.

Se știe că deși populația autohtonă a plătit tribut cumanilor, „stăpînitorii" au sfîrșit prin a fi asimilați. Ori asimilarea presupune dominanta celor mulți și puternici. Românii, conviețuind cu cumanii i-au asimilat pe aceștia. În lexicul nostru au intrat cîteva cuvinte de origine cumană și pecenegă : Bărăgan și Burnaz, Teleorman, Caracal, Caraiman, Covurlui, Vaslui, Călmățui, Desnățui ; iar pentru problema noastră, cuvinte ca Tîncabă (de aici numele satului Tîncăbești), Toxabă (satul Toxobeni), Talabă, Carabă (nume frecvent de familie în satul Clipicești, județul Vrancea), Basarabă. În cazul lui Basarabă, care va desemna numele Întemeietorului Țării Românești, el ar însemna în vechea turcă «părinte cuceritor» sau «părinte stăpînitor».

Cît privește denumirea de Basarab ea nu este atestată documentar la noi înainte de Întemeietor. Termenul îl întîlnim folosit în 1324 într-un act în care Carol Robert îl numește pe Basarab „voievodul nostru transalpin". Multă vreme s-a susținut existența denumirii înainte de întemeiere și deci de Întemeietor. Se folosea ca exemplu și argument acel Bezeremban întîlnit în cronica persană a lui Fazel Alah Rașid ad-Din. Cronicarul persan îl amintește pe Bezeremban ca luptînd cu tătarii la 1241, în țara acestuia numită Ilaut. Has-

---

[77] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Casa Școalelor, București, 1944, p. 40

[78] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, București, 1935, p. 286.

deu[79] și D. Onciul[80] consideră că Bezeremban este numele compus din două cuvinte: Basarab și Banul. Deci personajul ar fi făcut parte din Banii Basarabi adeveriți pe timpul invaziei tătarilor. Potrivit acestei teorii, Basarab întemeietorul nu e altul decît urmașul lui Bezeremban. Cît privește țara unde s-au dat lupte, Ilaut, a fost identificată de unii cu Aluta (Țara Oltului sau Făgărașul) sau cu Oltenia[81].

Ultimele cercetări au elucidat și această problemă. Mai întîi că Basarab nu a fost nume de familie, ci numele sau supranumele adoptat de primul domn muntean. Astfel încît, dacă la 1241 ar fi existat un conducător de formațiune social-politică Diploma Ioaniților de la 1247 ar fi trebuit să-l pomenească. După cum se știe însă, în Diplomă nu e menționat un conducător cu acest nume, deoarece nu exista. În schimb cronicarul persan amintește de luptele tătarilor cu Miselav (Seneslau), voievodul pomenit în Diplomă[82]. Privitor la primii bani ai Olteniei, aceștia nu au fost Basarabi ci Craiovești, iar mari bani au existat abia la sfîrșitul secolului al XV-lea[83]. De altfel, A. Decei a dovedit netemeinicia vechilor identificări ale lui Bezeremban[84], arătînd că acesta este în realitate castelanul Brzeze (Bresk) din Sandomir, iar Ilaut — ținutul Liovului. Astfel încît știrea din 1241 nu privește istoria românilor[85].

Așadar, dacă înainte de Basarab nu putem vorbi de atestarea documentară a acestui nume, în cuprinsul Țării Românești, în schimb după el, în secolele ce urmează, numele capătă o mare răspîndire. De la nobili — care așa cum e și firesc l-au luat ca semn de noblețe — el pătrunde treptat în popor. Numeroase acte atestă acest nume, care depășește limitele Carpaților, fiind întîlnit în întreg teritoriul româ-

---

[79] Vezi B. P. Hasdeu, *Negru-Vodă, Etymologicum Magnum Romaniae, III, op. cit.* p. 670.

[80] D. Onciul, *op. cit.*, I, p. 352—389 ; 608.

[81] Vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 161.

[82] Vezi A. Decei, *L'invasion des tatars de 1241/1242 dans nos regions selon la Djami ot-Tevarikh de Fazl Ollah Rasid-et-din* („Revue de Recherche Historique", 1973, nr. I, p. 103—111).

[83] Vezi Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, 1965, p. 99—102.

[84] De pildă T. Hotnog și I. C. Filitti socoteau că Bezeremban ar fi fost Zeberen-ban (banul maghiar de Severin) pe unde ar fi trecut tătarii (vezi T. Hotnog, *„Bezeremban" din cronica persană a lui Fazel — Ullah Raschid* — Studiu istorico-filologic, Iași, 1919 ; *idem, O lămurire despre Basarab ban sau Severin ban* („Arhiva", 33, 1926, nr. 2, p. 131—134), cf. N. Stoicescu, *op. cit., ibidem*.

[85] Vezi A. Decei, *op. cit., ibidem ; idem* în l. română în *Relații româno-orientale*, București, 1978, p. 193—208.

nesc. Este uimitor însă cum numele purtat de întemeietor, „Basarab", capătă diferite forme de exprimare, mai apropiate sau mai îndepărtate de original. În documentele străine e firesc să apară schimbat, deoarece poartă amprenta structurii limbii respective. Dar chiar numele întîlnit în diferite regiuni ale patriei noastre apare altfel. În 1341 e menționat în regiunea Tîrnavelor Egidius, filius Iohannis Bazarab de Bezermen-Zanchal (Sîncel); în 1358 doi cnezi Bozorad în Crașova; în 1360 Bazarab Longus în Hațeg; în 1398 cneazul Bessarab în Rîușor-Hațeg; în 1447 preotul Ioan Basaraba din Vaideei; în 1450 Bazarab, deținător de posesiuni în regiunea Telciu-Năsăud; în 1546 o „doamnă Băsărăzboaie" în părțile muntoase ale Argeșului, etc [86].

Observăm că numele acestea sînt purtate de elemente din rîndurile nobilimii sau în orice caz, de oameni cu avere, cu o poziție socială înaltă. Dar în secolul XVII numeroși iobagi din Făgăraș purtau numele Basarab. În 1745 e întîlnit un Iosif Băsărab în Cugir (Hunedoara); în 1814 Mihai Băsărab, cioban la turmă. În acest din urmă caz, observăm că la o sută de ani de la stingerea lui Constantin Brîncoveanu (care ca domn se va numi și el Basarab), numele își continua drumul și circulația lui printre români. În onomastica actuală numele este destul de frecvent: Basarab, Băsărabă, Băsărăboiu, sau, forma cea mai modernă, Basarabescu. În toponimie sînt numeroase exemple: satul Băsărabă (aproape de Zalău), satul Băsărăbeasa (în regiunea Hunedoara), muntele Basarabă (la hotarul dintre Maramureș și Năsăud), Cîmpia Basarab (Vîlcea), Iazul Basarab (Botoșani), dealul Băsărăboaia (Botoșani) etc. Nu mai vorbim de faptul că numele de Basarab este atribuit unor instituții (licee, cămine culturale, gări), șosele și străzi. El a intrat astfel în conștiința poporului pentru a fi păstrat în memoria pămîntului românesc.

O PERIODIZARE POSIBILA O periodizare a istoriei Basarabilor nu a fost realizată pînă în momentul de față. Lucrul este firesc, dacă ne gîndim că nu există nici o sinteză istorică privind pe domnii Basarabi. Ori periodizarea apare necesară tocmai în cadrul unei astfel de lucrări cu caracter monografic. Greutatea unei atari întreprinderi (de stabilire deci a unei periodizări) constă mai întîi în faptul că în istoriografie nu s-a ajuns la un consens unanim în privința perioa-

---

[86] Vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 162; vezi amplu Ion Conea, *op. cit.*, p. 12 și urm.

dei istorice pe care se întinde dinastia voievozilor munteni. Cuprinde ea patru secole de existență sau încetează mai devreme? Dacă istoria Basarabilor e marcată de Întemeietorul statului și dinastiei, e mai greu a stabili domnia cu care se încheie această istorie. Părerile diferă și în această problemă.

Genealogiile care s-au întocmit pînă acum, foarte puține la număr, ne vin într-o oarecare privință în ajutor. De pildă, Octav George Lecca, în cadrul unei ample genealogii[87] include în dinastie pe Neagoe Basarab, domn ridicat din rîndul Craioveștilor, pe Mihai Viteazul, iar ultimul Basarab e socotit Matei Basarab, ridicat așa precum se știe tot din boierimea olteană. C. Kogălniceanu dă o nouă genealogie[88]. Este adevărat că sînt destule imprecizinui în datarea domniilor sau filiația domnilor, ori de altă natură[89]. Important este că această genealogie, destul de timpurie, se prezintă întocmită cu destulă competență. Desigur că în 1912 nu se știa de piatra de grafit de la biserica domnească din Argeș care fixa data morții lui Basarab I la 1352. Dar în lucrarea amintită, autorul își spune opinia privind data de sfîrșit a istoriei Basarabilor: „După stingerea dinastiei Basarabilor în linie bărbătească cu Mihnea zis Mihail III cel Rău.[90] pentru restul domnilor din diferite familii m-am mărginit a publica numai un tablou cronologic, fără adnotațiuni..."[91]. Așadar după opinia autorului, Mihnea al III-lea (19 ianuarie 1658-noiembrie 1659), pretins fiu al lui Radu Mihnea și deci nepot al lui Mihnea Turcitul ar fi ultimul domnitor Basarab. Este un punct de vedere, nu și un argument hotărîtor. Soco-

---

[87] Octav George Lecca, *Familiile boerești române*, București, 1899, p. 52—53.

[88] C. Kogălniceanu, *Tabloul genealogic și cronologic al Basarabilor domni ai Țării Românești 1310—1659* cu adnotațiuni critice și tabloul cronologic al tuturor domnilor Țării Românești, București, 1912. N. Iorga însă îl critică pe C. Kogălniceanu pentru maniera în care întocmise „adnotațiunile critice". (Vezi N. Iorga, *O genealogie a Basarabilor*, Vălenii de Munte, 1912).

[89] Arborele genealogic nu începe cu Basarab I, ci cu Tihomir. Domnia lui Basarab I zis „Negru-Vodă" este datată între anii 1310—1338 și implicit, a lui Nicolae Alexandru de la 1338 la 1364. Radu de la Afumați este prevăzut numai cu două domnii: prima, unde i se dă numărul de ordine Radu al IV-lea de la Afumați, iar domnia între 1522—1523; a doua unde apare drept Radu al VI-lea de la Afumați, domnind între 1524—1529.

[90] De fapt e o confuzie. Mihnea al III-lea nefiind „cel Rău". Mihnea cel Rău domnește în veacul XVI (1508—1509).

[91] C. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 4.

tim de asemenea că trebuie să intre în discuţie şi problema patronimilor, adică a acelor domnitori care, nefiind coborîtori din Basarab Întemeietorul şi-au luat numele patronim de „Basarab“ pentru a justifica apartenenţa la dinastia domnitoare. Se ştie că principalii patronimi au fost : Neagoe Basarab, Matei Basarab şi Constantin Brîncoveanu Basarab. În genealogia sa, C. Kogălniceanu nu vorbeşte de patronimi. Neagoe Basarab este încadrat în dinastie deoarece după Radu cel Mare, descendent cert din Basarab I, îi urmează la tron, cu intercalările de domnii ale celor patru ani ce îi despărţea. După moartea lui Neagoe vechea descendenţă Basarabă va fi continuată şi asigurată de fiii lui Radu cel Mare, Radu de la Afumaţi, Vlad Vintilă de la Slatina şi Radu Paisie. În schimb, după C. Kogălniceanu toţi cei care urmează la tron după Mihnea al III-lea sînt patronimi. În acest caz nu-şi găseşte justificare Matei Basarab care ar apărea Basarab autentic. Ca şi în cazul precedent însă, după Matei Basarab mai există Mihnea al III-lea care să-i continue pe vechii Basarabi.

În genealogia lui C. Kogălniceanu mai apar desluşit două lucruri : a/ Pentru domnitori ca Ştefan Surdul, Alexandru cel Rău şi Alexandru Iliaş ce nu poartă numele caracteristice domnilor munteni (Radu, Dan, Vlad), ci domnilor moldoveni, stabileşte genealogie muşatină ; b/ Există referiri directe şi la patronimi, fără a fi socotiţi astfel. Precizînd încă o dată că Mihnea al III-lea este cel din urmă Basarab în linie bărbătească, arată în acelaşi timp că Matei Basarab, Constantin Şerban Basarab, Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu sînt Basarabi în linie femeiască. Într-adevăr, înrudirea acestor domnitori proveniţi din familii boiereşti cu Basarabii (în linie femeiască) este dovedită. Matei Basarab cu care se înrudesc toţi ceilalţi domnitori citaţi, este la rîndul lui înrudit în linie femeiască cu Neagoe Basarab, tot patronim, dar statornicit ca Basarab în secolul XVI.

Există însă şi o altă părere : „După alegerea lui ca domn (este vorba de Constantin Brîncoveanu, n. ns) îşi va adăuga şi numele Basarabilor, deşi neamul lor (al Basarabilor, n.ns) se stinsese o dată cu Constantin Şerban Cîrnul — acesta fiind strănepot de frate al lui Matei Basarab“ [92]. Această prezumţie pentru ultimul Basarab ar demonstra că Radu Şerban, tatăl lui Constantin Şerban, a fost Basarab. Iar fiul său încheie

---

[92] Ştefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brîncoveanu*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 140.

istoria dinastiei în linie bărbătească A domnit de la 9 aprilie 1654 pînă în februarie 1658.

O altă genealogie o datorăm lui Ștefan D. Grecianu. Acceptîndu-i pe patronimi ca Basarabi, autorul subliniază și sorgintea lor boierească : „... Matei Vodă Basarab avea mătușă pe jupîneasa Marga (fata lui Matei Banul din Caracal și din Brîncoveni) ; prin urmare, după cum vom dovedi mai la vale, și acest voievod este neam de sînge dintr-acești Basarabi-Pîrvulești“ [93].

Profesorul Ion Ionașcu, autorul unei genealogii basarabe temeinic întocmită [94], nu ține seamă de patronimi (deși îi consideră ca atare), ci creează un arbore care pleacă de la Basarab Întemeietorul și ajunge la Constantin Brîncoveanu. În cazul acestei genealogii se observă metoda modernă de investigare a filiațiilor și de redare a lor într-o schemă genealogică. Această genealogie ne-a hotărît să cuprindem în periodizare limitele Basarab I — Constantin Brîncoveanu (sec. XIV-XVIII) și să tratăm ca atare în cuprinsul lucrării această epocă.

Un alt impuls ni l-a oferit lista genealogică prezentată de istoricul Ștefan Ștefănescu [95]. Această genealogie prezintă separat cele două ramuri basarabe. La pagina 6 este prezentată lista selectivă a Basarabilor (începînd cu Basarab I și încheind cu Mihai Viteazul, considerat de autorul genealogiei — ca și de alți istorici — ultimul Basarab). Adevărat că după Mihai Viteazul este trecut și fiul său, Nicolae Pătrașcu. Dar acesta își desfășoară domnia în limitele perioadei de domnie a lui Mihai Viteazul (1599-1600). La pagina 7 ni se înfățișează lista selectivă a Craioveștilor Basarabi, începînd cu Neagoe de la Craiova, ban Strehăianul, și încheind cu Constantin Brîncoveanu.

Credem că așa trebuie privită dinastia care se prelungește pînă în secolul al XVIII-lea și aceasta a fost și realitatea istorică. Basarabii descinzînd din Întemeietor și-au continuat existența pînă la Mihai Viteazul, Constantin Șerban sau Mihnea al III-lea [96]. Craioveștii au format și ei, patronimic, prin

---

[93] Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, publicat de Paul Șt. Grecianu, vol. II, București, 1916, p. 252—253.

[94] Ion Ionașcu, *Basarabii în tabele genealogice*, Studii și articole de istorie, XVII, București, 1972, p. 128—132.

[95] Ștefan Ștefănescu, *Basarabii*, „Magazin istoric“, an. III, nr. 7—8, (16—17), iulie-august 1968, p. 2—9.

[96] Ultimii doi domnitori sînt propuși în discuție ca încheietori de dinastie și de istorie basarabă.

Neagoe Basarab altă ramură basarabă, continuînd-o pe prima şi ajutînd-o de fapt să se menţină.

La aceste consideraţii de ordin genealogic trebuie însă adăugată discuţia pe care o face P. P. Panaitescu referitoare nu la patronimi, ci de data aceasta chiar la Basarabii care descindeau direct din Întemeietor : „Este deci o greşeală — notează istoricul — să se vorbească astăzi în istoriografia noastră de un Radu Basarab sau de un Mircea Basarab, ei nu erau Basarabi şi în nici un act al lor, nici în povestirile contemporanilor nu sunt numiţi niciodată aşa. Ei erau în realitate din neamul domnesc românesc, neam care nu avea un nume deosebitor" [97]. Această părere presupune existenţa unei dinastii, însă fără nume. Faptul este neîndoios deoarece mai departe se afirmă : „Familia domnitoare, neamul întemeietor al lui Basarab, cel care învinsese pe Angevinul Carol Robert pe cărările munţilor, nu avea un nume de familie, căci aşa ceva nu se obişnuia la noi pe atunci" [98]. Nu s-ar putea realiza astfel o periodizare a istoriei Basarabilor, ci numai a dinastiei munteneşti domnitoare. Fără-ndoială însă că P. P. Panaitescu a sesizat un adevăr documentar : după Basarab I, urmaşii lui nu-şi mai zic Basarabi. Aceasta nu înseamnă că ei nu erau Basarabi. Explicaţia constă în faptul că numele de Basarab se subînţelegea atîta timp cît domnitorii descindeau din Basarab I. Nicolae Alexandru de pildă, în hrisoavele sale se intitulează „fiul marelui Basarab", ceea ce înseamnă implicit recunoaşterea descendenţei lui basarabe. Iar „Basarabi" au trebuit să-şi spună tocmai cei care nu descindeau direct din Basarab. De altfel, chiar P. P. Panaitescu recunoaşte acest aspect : „Mai tîrziu, cînd dinastia s-a stins (fără a preciza data, n. ns) şi boierii ce încăpuseră fără drept în scaun, voiau să arate o legătură cu neamul cel vechi de stăpînitori, ei şi-au zis Basarabi ; aceştia au fost însă Brîncovenii din veacul al XVII-lea, începînd cu Matei vodă..." [99]. Concluzia istoricului este însă aceeaşi : „... pînă atunci (adică pînă la Matei Basarab, n. ns) n-au existat Basarabi" [100].

Şi totuşi denumirea ne apare şi la Basarabi nepatronimi. Fie singură, ca şi la Întemeietor, fie însoţind un nume de botez sau cognomen. Chiar în primul caz, ea nu mai poate fi nume de botez, ci al familiei domnitoare din cadrul căreia, de la Întemeietor, toţi erau Basarabi. Astfel apar în docu-

---

[97] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 40.
[98] *Ibidem.*
[99] *Ibidem.*
[100] *Ibidem.*

mente : Basarab al II-lea, fiul lui Dan al II-lea, Basarab cel Bătrîn zis Laiotă, fiul lui Dan al II-lea, Basarab cel Tînăr zis Țepeluș, fiul lui Basarab al II-lea. Nefiind patronimi ei își iau firesc numele de Basarab, deoarece era numele dinastiei domnitoare din care făceau de drept parte.

Aceste considerații ne facilitează calea spre o posibilă periodizare a istoriei Basarabilor. Fiind vorba de un domeniu particular de investigație, criteriile periodizării sînt subiective : vechimea în timp a Basarabilor (elementul „cronologie"), apartenența lor la dinastie (titulari sau patronimi), aportul adus de domnii Basarabi la dezvoltarea societății românești. Sigur însă că la baza periodizării așezăm factori obiectivi, urmărind evoluția și schimbările petrecute în structură, în domeniul vieții economice și sociale. Priviți împreună, cei doi factori ne ajută în determinarea fiecărei perioade de timp și a marcării momentelor de vîrf, ce fac trecerea de la o perioadă la alta. Potrivit unor astfel de criterii, împărțim istoria Basarabilor în trei etape esențiale : a/ de la Basarab I pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea ; b/ de la Mihai Viteazul pînă la Matei Basarab ; c/ de la Matei Basarab pînă la Constantin Brîncoveanu.

În prima etapă se întemeiază statul feudal independent Țara Românească și se întărește sub urmașii imediați ai Întemeietorului. Aparatul de stat se dezvoltă în vremea marelui Mircea Voievod. El va cunoaște de atunci o continuă perfecționare și adaptare la noile condiții în secolele ce urmează pînă la sfîrșitul istoriei Basarabilor. În cadrul procesului de organizare politică a statului și dezvoltării funcțiilor sale, o atenție specială este acordată oastei, principal factor de apărare față de primejdiile externe. În cadrul statului, economia feudală se dezvoltă neîntrerupt în toate ramurile ei : agricultură, creșterea vitelor, meșteșuguri și comerț. Schimbări au loc și în relațiile sociale. Se formează marea proprietate feudală prin deposedarea țăranilor liberi de pămînturi și așezarea lor în situația de țărani aserviți (rumîni) cît și prin daniile făcute de domnitor boierilor și mănăstirilor. Relațiile feudale cunosc o perpetuă maturizare a lor. Totodată se desfășoară lupta pentru independență, ca proces continuu, mai întîi împotriva năvălirii tătare și expansiunii statului feudal maghiar, apoi a Imperiului otoman. Începutul luptei este marcat de istorica bătălie de la Posada din 1330 și cuprinde celebrele bătălii purtate de români sub conducerea unor destoinici comandanți de oști proveniți din rîndul voievozilor Basarabi. Actul istoric cu care se încheie această etapă este

cel realizat de Mihai Vodă Viteazul prin unirea Țării Românești cu Transilvania și Moldova. Se adaugă activitatea culturală evidențiată de domniile lui Mircea cel Mare, Radu cel Mare, Neagoe Basarab și Petru Cercel. Nu e mai puțin adevărat că această etapă a cunoscut și luptele dintre domni și partidele boierești cît și rivalitatea dintre Dănești și Drăculești, ambele dăunătoare procesului de centralizare și care au slăbit capacitatea de rezistență a țării împotriva expansiunilor străine. Unii domnitori vor acționa în sensul procesului de centralizare și întărire a autorității domnești dintre care activitatea lui Vlad Țepeș este remarcabilă.

A doua etapă poartă pînă tîrziu semnul și sensul actelor săvîrșite de Mihai, dorința urmașilor de a continua lupta pentru independență și de refacere a unității din 1600. Voievozi ca Radu Șerban sau Mihnea al III-lea se socotesc pe drept cuvînt „urmașii lui Mihai“ și continuatori ai faptei sale. Continuitatea de viață economică, socială, politică și culturală este asigurată ca sens major al vieții de stat.

A treia etapă aduce în scenă pe Basarabii patronimi. Este de fapt perioada cînd vechea linie basarabă se stinge cu totul. Patronimii însă iau frînele domniei pentru a asigura Țării Românești și dinastiei continuitate de viață politică și culturală. Ei revitalizează dinastia, nu o lasă de fapt să se stingă, prin activitatea lor conferă statului prestigiu, putere și îl mențin independent. Matei Basarab, care deschide această ultimă etapă, este restaurator de așezăminte basarabe și un continuator al planului politic de refacere a Daciei. Constantin Brîncoveanu care o încheie, se dovedește o mare personalitate a istoriei românilor.

Cele trei etape înfățișate constituie în desfășurarea lor un proces istoric unitar. Continuitatea de viață și organizare este asigurată prin grija statului, a domnilor Basarabi de a urma realizarea acelorași idealuri românești. Este semnificativ faptul că Del Chiaro, secretarul lui Constantin Brîncoveanu pentru limbi occidentale, după drama din 1714, în loc să-l deplîngă pe cel decapitat, găsește că e mai potrivit a-i elogia faptele. Întors la Veneția, tipărește în 1718 o carte despre Țara Românească, intitulată semnificativ *„Storia della moderna revoluzione della Valachia, con la descrizione del paese, natura, costumi, ritu e religioni degli abitanti con la tavola geografica di quella provincia“*. (Istoria revoluției moderne a Valahiei, cu descrierea țării, naturii, costumului, obiceiuri și religia locuitorilor, cu harta geografică a acelei provincii) Del Chiaro, care stătuse șase ani la curtea lui Brînco-

veanu, înțelesese sensul umanist și novator al politicii domnului muntean, socotind-o revoluție, un început de dezvoltare modernă a României.

Avînd în vedere marile personalități de domni Basarabi, care, ca și în istoria Moldovei, s-au singularizat și au însemnat o epocă distinctă, iar faptele lor au purtat un anumit simbol, putem folosi admirabilele epitete metaforice ale scriitorului B. Șt. Delavrancea și pentru dinastia muntenească. În acest caz Mircea cel Mare este Luceafărul, Mihai Viteazul Viforul, iar Constantin Brîncoveanu Apusul de soare. Luceafărul semnifică înălțarea Basarabilor la o mare putere și strălucire, Viforul lupta eroică pentru împlinirea idealului romînesc de unire, Apusul de soare care încheie istoria dinastiei, un Apus demn și glorios, ilustrînd pe drept cuvînt dictonul latin potrivit căruia „Finis corronat opus" (Sfîrșitul încoronează opera).

III. BASARAB ÎNTEMEIETORUL ȘI EPOCA SA

Tradiția organizării politice în teritoriul de la sud de Carpați. Acțiunea lui Basarab. Posada 1330

TRADIȚIA ORGANIZĂRII POLITICE ÎN TERITORIUL DE LA SUD DE CARPAȚI. Personalitatea de excepție a lui Basarab I este determinată în primul rînd de faptul că el reprezintă pentru istoria națională un început — al întemeierii de stat și dinastie — operă care, prin urmările ei, devine uriașă pentru destinele românilor. Ar fi însă greșit a prezenta această operă ca fenomen singular, iar pe Basarab I realizînd un act fără precedent. Tradiția de organizare a vieții politice la sud de Carpați a existat ca un proces de continuitate și permanență istorică. Secolul al XIII-lea a pregătit direct și a maturizat condițiile istorice pentru întemeierile de state românești, apropiind acest moment de apogeu. Formele de organizare politică existau însă cu mult înainte ca proces continuu. Etnogeneza românească avînd un caracter unitar și formele de organizare politică ce vor lua naștere în teritoriul vechii Dacii se vor afirma în întreg spațiul carpato-danubian. După retragerea aureliană (271-275) populația daco-romană a continuat să-și ducă modul de viață în calitate de oameni liberi. Ca formă de organizare a acestei populații rămase pe loc, statornice, a fost obștea sătească. Aceasta, precum se știe, era anterioară stăpînirii romane, constituind modul de organizare politică cel mai vechi, de tradiție pe teritoriul patriei noastre, întîlnit în perioada descompunerii comunei primitive și trecerii la sclavagism cît și în întreaga perioadă a stăpînirii romane în Dacia în teritoriul locuit de dacii liberi sau chiar în Dacia romană. P. P. Panaitescu subliniază că aceste obști au constituit elementul esențial al istoriei societății din țara noastră după retragerea stăpînirii romane, timp de mai multe secole [1]. Existența obștilor sătești explică mai multe lucruri. Mai întîi faptul că după părăsirea Daciei viața orășenească decade și centrul vieții economice se mută la sat. De asemenea, este cert că „romanii n-au putut prinde rădăcini decît acolo unde au putut deveni țărani. Bazinul Dunării

---

[1] Vezi P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova, Orînduirea feudală*, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 19.

este o regiune clasică a agriculturii încă din neolitic"[2]. Şi, în sfîrşit, obştea teritorială liberă a fost veriga de legătură între feudalism şi orînduirile precedente[3]. În aceasta deci trebuie să vedem şi elementul de continuitate în organizarea vieţii social-politice a populaţiei timp de cîteva secole (III-X). Numeroasele aşezări omeneşti de pe teritoriul patriei noastre dovedesc continuitatea locuirii spaţiului carpato-dunărean de către o populaţie stabilă, organizată, existînd din timpuri îndepărtate pe pămîntul românesc. Cercetările arheologice ale ultimelor decenii au atestat faptul că cele mai multe din aceste aşezări au stat la temelia localităţilor ce se vor dezvolta mai tîrziu, în epoca modernă.

Începutul migraţiilor a pus însă pentru obşti, pe lîngă organizarea internă a vieţii economice şi politice şi problema apărării. Au luat naştere uniunile de obşti, destinate nevoilor economice şi de apărare. Ele erau aşezate în regiunile mai fertile, pe văile apelor sau în depresiuni. Pe baza uniunilor de obşti s-au alcătuit unele formaţiuni politice incipiente numite „ţări" (de la termenul latin terra). În Transilvania sînt întîlnite Ţara Maramureşului, Ţara Zarandului, Ţara Moţilor, Ţara Haţegului, Ţara Amlaşului, Ţara Făgăraşului, Ţara Bîrsei[4]. În sudul Moldovei era Ţara Brodnicilor (a oamenilor de la vaduri) ; în sudul Munteniei Vlaşca (adică Ţara vlahilor, a românilor). Se întîlnesc şi alte regiuni ale ţării, caracteristice pentru organizarea vieţii în obşti, ca de pildă, Vrancea şi Cîmpulung în Moldova, Dragoslavele şi Rucărul în Muntenia[5].

Datorită dezvoltării vieţii economice în toate domeniile, procesul destrămării obştilor nu a întîrziat însă să se manifeste. Elementele destrămării erau conţinute chiar în sînul obştilor şi al uniunilor de obşti. Pentru a se putea soluţiona problemele interne ale obştii, fie privind organizarea producţiei, fie apoi predarea unor cantităţi de produse popoarelor migratoare, era necesară o conducere a obştii. Din rîndul membrilor obştii, se alegea un grup de „oameni buni şi bătrîni". Aceştia deţineau şi atribuţia de judecare a pricinilor ivite între membrii obştei. La început ei predau produsele pe care le adunau popoarelor migratoare. Treptat, folosind poziţia lor în obşte, încep să-şi însuşească o parte din produse în favoa-

---

[2] Vasile Pârvan, *Dacia*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 155.
[3] Vezi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, *ibidem*.
[4] Vezi pe larg Ştefan Pascu, *Voievodul Transilvaniei*, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 33—36.
[5] Vezi *ibidem*, p. 143—146.

rea lor și pămîntul comunității sătești. Se vor diferenția astfel de masa membrilor de rînd ai obștei. Apar în acest fel germenii noilor relații sociale de producție, feudale. În fruntea grupului de conducere se situează judele, jupanul sau cneazul. „Pînă în prezent, nu se știe cînd a apărut funcția de jude și, în legătură cu ea, instituția judeciei. Faptul însă că este desemnată cu un termen derivat din latinul judex și că se întîlnește și în alte regiuni ale fostului imperiu roman îndreptățește presupunerea că apariția ei în activitatea daco-romană s-a produs destul de devreme“ [6]. Pentru termenul latinesc de judex există și echivalentele slave de jupan sau cneaz. Procesul istoric privit în evoluția sa duce la concluzia că paralel cu adîncirea stratificării sociale în cadrul obștii sătești așezările rurale se unesc formînd împreună un cnezat. Cneazul are atribuții administrative, judecătorești și fiscale, iar în caz de primejdie și militare. La rîndul lor mai multe cnezate reunite formează un voievodat (ducat în latinește), condus de un voievod (duce). Voievodul are aceleași atribuții ca și cneazul însă pe un teritoriu mai mare. Cnezatele și voievodatele constituie o etapă superioară, în evoluția formei de organizare politică românească. Perioada lor de formare este cuprinsă între secolele IX-XIV și ele reprezintă forme prestatale românești. Și aici caracterul unitar al evoluției organizării vieții politice se exprimă prin faptul că existența cnezatelor și voievodatelor este atestată documentar pe întreg cuprinsul patriei noastre. Din cronica anonimă maghiară sau „Gesta Hungarorum“ (Faptele ungurilor) scrisă de Anonymus, notarul regelui Bela al III-lea, reiese că în Transilvania erau în secolul al X-lea trei ducate (voievodate): al lui Glad (posibil Vlad) în Banat, al lui Menumorut pe Crișuri cu centrul la cetatea Biharea (Bihor) și al lui Gelu în Podișul Transilvaniei pe Someșuri, cu centrul la cetatea Dăbîca. „Țările“ citate mai înainte sînt atestate documentar ceva mai tîrziu în secolul al XI-lea. Aceasta nu înseamnă că ele nu s-au putut forma paralel cu cnezatele și voievodatele sau chiar mai înainte de acestea. La Dunărea de Jos izvoarele bizantine atestă existența „puternicilor“ acelor părți, de bună seamă cneji, stăpînind peste anumite formațiuni politice. Cea mai însemnată din aceste așezări este Constantia (actuala localitate Oltenița), la vărsarea Argeșului în Dunăre.

În Dobrogea, în localitatea Mircea Vodă, s-a găsit un fragment de piatră cu o inscripție din anul 943 care mentio-

---

[6] Sergiu Columbeanu, *Cnezate și voievodate românești*, Editura Albatros, București, 1973, p. 27.

nează pe un anume „jupan Dimitrie", conducătorul unui jup nat sau cnezat. De altfel, în Dobrogea viața statală se poa urmări și în secolul al XI-lea prin formațiunile conduse Tatos cu centrul la Dîrstor (Silistra), de Seslav cu centrul Vicina și de Satza cu centrul probabil la Isaccea de azi. Ma tîrziu, în secolul XIV, se va forma statul condus de Balica despotatul lui Dobrotici, personalitate istorică de la care vin numele de Dobrogea atribuit întregii provincii de la Marea Neagră. Acesta va avea și el ca urmaș pe Ivanco.

La răsărit de Carpați este amintită în cronicile rusești formațiune politică locală cu centrul la Bîrlad, în secolul XII-lea. Berladnicii, vreo 6000 de oameni, au participat, la 1161, la luptele dintre cnezatele rusești de la Halici și Kie

În sudul Moldovei am semnalat existența brodnicilr nord, cronicile rusești vorbesc de bolohoveni. Bol veni erau români. Termenul de boloh este un cuvînt slav răsăritean prin care se redă forma blah, blacorum, așa cum apar românii în documentele latine. Așezările bolohovenilor erau numeroase și constau în sate românești (valahe). Cnejii acestora erau conducătorii unor formațiuni politice la început independente A existat și o „țară a bolohovenilor", care a fost foarte întinsă, acoperind ținuturile nordice ale Moldovei și mari părți din Galiția[7]. Ceea ce înseamnă că toate cnezatele se uniseră sub o singură conducere.

Aceste exemple conduc la înțelegerea faptului că acțiunea lui Basarab I nu numai că nu poate fi privită izolat, dar ea n-ar putea fi înțeleasă fără această întreagă tradiție de continuitate a organizării vieții politice. În toate aceste cazuri întîlnim frecvent două fenomene : tendința unirii formațiunilor existente în unități statale mai cuprinzătoare ; lupta de apărare în vederea asigurării independenței. Voievozii Gelu, Glad și Menumorut au condus lupta pentru independență în fața expansiunii maghiare. Acțiunile lui Dobrotici evidențiază lupta pentru independență față de Imperiul bizantin și tendința spre unificare. Sînt etape pregătitoare care vor înlesni intrarea Dobrogei în componența Țării Românești în timpul lui Mircea cel Mare. Să urmărim însă acțiuni similare la sud de Carpați, unde întîlnim în fruntea formațiunilor prestatale pe înaintașii direcți ai lui Basarab Întemeietorul.

La 1247, regele Ungariei Bela al IV-lea cedează cavalerilor Ioaniți (Ospitalieri) Țara Severinului și „toată Cumania",

[7] Vezi pe larg Th. Holban, *Contribuții la problema originii și localizării bolohovenilor*, în „Studii", t. 28, 1968, nr. 1, p. 21—24 ; cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 146.

Ioaniţii n-au luat niciodată în stăpînire teritoriile amintite. Ne interesează însă semnificaţia politică a Diplomei, ea definind încercarea regalităţii ungare de a relua politica de expansiune la sud de Carpaţi. E vorba în primul rînd de „Ţara Severinului", una din „ţările" româneşti care şi-au păstrat multă vreme independenţa şi despre care ştim că fusese condusă în secolele al X-lea şi al XI-lea de voievodul Glad şi urmaşul acestuia, Ahtum. După cucerirea Transilvaniei şi includerea Banatului în voievodatul Transilvaniei, de teama desprinderii acestui teritoriu de influenţa feudalităţii maghiare, străvechii formaţiuni româneşti îi este suprapusă, în 1230, instituţia banatului, preluată de regalitatea maghiară de la slavi.[10] Banatul de Severin, „Terra de Zeurino" cum apare în Diploma ioaniţilor, cuprindea Banatul de azi şi apusul Olteniei (jud. Mehedinţi), cu Turnu-Severin. Într-o listă din 1233, în care sînt desemnaţi dregătorii de la curtea regală ungară este menţionat şi primul ban de Severin, Luca. Dacă ne gîndim că politica de expansiune maghiară a mers mînă în mînă cu propagarea catolicismului şi că papa Grigore al IX-lea poruncea în 1237 călugărilor din ordinul predicatorilor să-şi intensifice acţiunile de propagare a catolicismului printre românii ortodocşi din Banat, că în 1211 sînt aduşi în Ţara Bîrsei Cavalerii teutoni, cărora li se atribuie veniturile acestui ţinut, că în 1223 regele Andrei al II-lea dădea mănăstirii cisterciene de la Cîrţa (Făgăraş) ţinutul luat de la românii (blaccis) din Ţara Făgăraşului (Terra Blaccorum), iar în 1227 se înfiinţează episcopatul catolic al cumanilor la Milcov, ne dăm seama că toate acestea sînt etape ale aceleiaşi politici.

Prin Diploma Ioaniţilor regalitatea maghiară urmărea pe de o parte să asigure apărarea hotarului de sud-est al regatului de expediţiile tătarilor, pe de altă parte şi cu precădere stabilirea suzeranităţii maghiare în teritoriile sud-carpatine. Din punct de vedere juridic, Diploma reglementa raporturile formaţiunilor politice româneşti, atît cu cavalerii Ioaniţi, cît şi cu regalitatea maghiară. În Diplomă sînt menţionate următoarele formaţiuni politice : spre apus, Ţara Severinului, care cuprindea partea sudică a Banatului şi cea vestică a Olteniei ; în dreapta Oltului, cnezatele lui Ioan şi Farcaş şi voievodatul lui Litovoi, care cuprindea şi Ţara Haţegului (voievodul Litovoi avea în stăpînire teritorii transilvănene) ; în stînga Oltului, voievodatul lui Seneslau. E probabil ca Seneslau să fi stăpînit şi Ţara Făgăraşului.

Conducătorii acestor formaţiuni recunoscuseră suzeranitatea ungară. Totuşi, starea de dependenţă a formaţiunilor

era diferită. Din textul Diplomei reiese puternica stare de dependență a Țării Severinului și a cnezatelor lui Ioan și Farcaș, în timp ce voievodatele lui Litovoi și Seneslau se bucurau de o largă autonomie. Sînt concludente următoarele fragmente: „...îi dăm și îi dăruim lui și prin dînsul numitei case (este vorba despre Rembald, marele preceptor al caselor Ospitalierilor din Ierusalim, n.ns), întreaga țară a Severinului împreună cu munții ce țin de ea și cu toate celelalte ce atîrnă de ea, precum și cu cnezatele lui Ioan și Farcaș pînă la rîul Olt, afară de pămîntul cnezatului voievodului Litovoi, pe care îl lăsăm românilor așa cum l-au stăpînit aceștia și pînă acum"[8]. Textul se referă în aceeași idee și la voievodatul condus de Seneslau: „Pe lîngă acestea, am dăruit amintitului preceptor, și printr-însul casei Ospitalierilor, toată Cumania, de la rîul Olt și munții Transilvaniei sub aceleași îndatoriri ce sînt arătate mai sus cu privire la Țara Severinului — în afară de țara lui Seneslau, voievodul românilor, pe care le-am lăsat-o acelora, așa cum au stăpînit-o și pînă acum..."[9]

Regele Ungariei prevăzuse în Diplomă obligația pentru cnejii și voievozii români — pe care îi socotea vasali — de a-i ajuta pe Ioaniți în luptele în care era interesată coroana Sf. Ștefan. Voievozii români acceptaseră o asemenea stare determinați de împrejurări. Dezvoltarea economiei creease în stătulețele românești de la sud de Carpați o stare de prosperitate. Conducătorii lor dispuneau de forțe militare capabile să scuture suzeranitatea maghiară. Însuși procesul dezvoltării istorice a societății de la sud de Carpați reflecta trecerea de la obștile teritoriale la cnezate și voievodate, iar acestea, la rîndul lor, aveau tendința obiectivă de a se uni în state de sine stătătoare. Voievozii așteptau numai prilejul scuturării suzeranității maghiare.

Primul care s-a ridicat la luptă a fost Litovoi. Acțiunea lui Litovoi, ca dată, este controversată: anul 1273, sfîrșitul anului 1276 sau începutul lui 1277. Un document din 8 ianuarie 1285 arată că acțiunea lui Litovoi s-a petrecut la începutul domniei lui Ladislau al IV-lea Cumanul, care ar corespunde anilor 1272-1273. Dacă ținem seama însă că lupta nu s-a dat imediat, deoarece regele Ungariei a încercat să-l readucă pe Litovoi în supunere, și că un alt document pla-

---

[8] In *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească,* vol. I (1247—1500) întocmit de P. P. Panaitescu și D. Mioc. Editura Academiei R. S. România, București, 1966, p. 7.

[9] *Ibidem.*

sează lupta după războiul dintre regele Ottokar al Boemiei și Ladislau (21 noiembrie 1276-6 mai 1277), apreciem anul 1277 ca dată a confruntării dintre Litovoi și regele maghiar. Mai importantă decît data este însă faptul că acțiunea lui Litovoi se plasează între două momente importante : o criză politică a statului feudal ungar și timpul în care tătarii lui Nogai își întăriseră stăpînirea la Dunăre. Intuind aceste momente, Litovoi folosește atacurile tătarilor împotriva regatului ungar pentru a scutura suzeranitatea acestuia asupra voievodatului său. Într-o a doua etapă urma să lupte pentru eliberarea de sub jugul tătar. Ca modalitate de concepție și aplicare, acțiunea politico-militară a voievodului Litovoi va avea pentru urmași sensul unui postulat și pe drept cuvînt poate fi considerată ca zorii independenței românești. Tihomir va lupta într-o perioadă favorabilă pentru eliberarea „Cumaniei" de dominația tătară, iar Basarab va desăvîrși lichidarea suzeranității ungare și îndepărtarea tătarilor de pe meleagurile românești.

În sfîrșit, momentul acțiunii lui Litovoi se plasează într-o perioadă avansată a instituției voievodatului, care era mult anterior Diplomei din 1247. Evoluaseră toate formele sale și se creaseră condiții ca, devenind nucleu, voievodatul acesta, probabil cel mai puternic la acea dată, să le poată uni pe celelalte în jurul lui. Chiar funcția de voievod ajunsese să-și limiteze caracterul de eligibilitate în cadrul familiei voievodului. Pe plan intern, în „Țara Litva", începuseră să se cristalizeze tîrgurile și orașele. Se constată o legătură între formarea centrelor meșteșugărești și organizarea statală, în sensul că activitatea economică a ajutat în acțiunea de închegare politică, iar statul, odată format, va contribui la dezvoltarea vieții orășenești.

Pe plan extern, Litovoi a urmărit stabilirea de relații cu conducătorii țărilor din Peninsula Balcanică. Din informațiile pe care ni le oferă cronicarul bizantin A. Pachymeres aflăm că prima soție a regelui Serbiei, Ștefan Miliutin (1282-1321), a fost fiica lui Litovoi.

Conflictul cu regele ungur a avut la bază următoarele acțiuni de temeritate ale voievodului Litovoi : ocuparea tuturor teritoriilor de la sud de Carpați asupra cărora regele Ungariei pretindea dreptul de stăpînire, și odată cu aceasta ruperea relațiilor de vasalitate, însoțite de refuzul îndeplinirii obligațiilor ce-i reveneau ca vasal (inclusiv plata tributului). Regele Ungariei, Ladislau al IV-lea Cumanul, al cărui regat se afla într-o accentuată perioadă de anarhie feudală,

ştiind că pierderea stăpînirii asupra ţinuturilor româneşti deschidea drum atacurilor din partea tătarilor, recurge la îndelungate tratative cu voievodul Litovoi. Aceasta atestă interesul regalităţii maghiare de a-l readuce la ascultare pe Litovoi fără eforturi materiale şi militare.

Din nefericire, confruntarea din 1277 s-a soldat cu un eşec politic şi militar pentru Litovoi. Amănunte cu privire la lupta care s-a dat nu cunoaştem. Ştim doar că viteazul Litovoi a căzut eroic în luptă, aşa cum în interiorul arcului carpatic, în regiunea Someşurilor, căzuse un alt viteaz voievod român — Gelu. Numele amîndurora a intrat în legendă. Fratele lui Litovoi, Bărbat voievod, va fi luat prizonier, şi pentru a se răscumpăra va trebui să plătească o mare sumă de bani. Despre aceste întîmplări aflăm într-un document dat de Ladislau al IV-lea la 8 ianuarie 1285, prin care întăreşte mai multe moşii magistrului Gheorghe pentru slujbele sale din timpul luptelor împotriva cumanilor, bulgarilor şi împotriva voievodului Litovoi: „Şi în sfîrşit, cînd începusem noi domni, pe cînd eram în anii copilăriei, după moartea prea iubitului nostru tată, iar voievodul Litovoi (numit în documentul maghiar Lython, n. ns.), împreună cu fraţii săi, în necredinţa sa, a cuprins pe seama sa o parte din regatul nostru ce e dincolo de munţi (în document Alpes = Carpaţi, n. ns.) şi nu s-a îngrijit la nici un îndemn al nostru să ne plătească veniturile ce ni se cuveneau din acea parte, (şi) noi l-am trimis împotriva lui pe des-numitul magistru Gheorghe, care luptînd împotriva lui cu însufleţirea credinţei l-au ucis pe el, iar pe fratele lui numit Bărbat (apare în document, Barbath, n. ns.) l-au luat în prinsoare şi ni l-au adus nouă. Pentru care am pus să se stoarcă o însemnată sumă de bani, şi astfel în slujbele acelui m(agistru) Gheorghe ni s-a aşezat iar tributul nostru din acele părţi“ [10].

Răscumpărarea lui Bărbat a însemnat de fapt un succes diplomatic al românilor. Voievodatul lui Litovoi nu suferea nici o ştirbire nici în ceea ce priveşte întinderea, nici în ceea ce priveşte situaţia politică, fapt care dovedeşte, încă o dată, puterea economică, politică şi militară pe care a avut-o acest voievodat. Bărbat, cu toate că plătea tribut şi recunoştea suzeranitatea maghiară, avea să conducă mai departe voievodatul, ceea ce asigura continuitatea vieţii politice româneşti în teritoriul de la sud de Carpaţi.

---

[10] În *Documente privind istoria României, veacul XIII, XIV, XV. B. Ţara Românească (1247—1500)*, Editura Academiei R.P. Române, Bucureşti, 1953, p. 7.

ACȚIUNEA LUI BASARAB. De la 1277, dată răzvrătirii lui Litovoi și pînă la 1324, an pe care îl socotim ca dată a întemeierii Țării Românești, este o perioadă de aproape o jumătate de secol pentru care informațiile sînt foarte sărace. Din acest motiv unii istorici, printre care D. Onciul, B. P. Hasdeu și geograful Ion Conea acreditează ideea unui descălecat (în sensul de întemeiere) al Munteniei din Oltenia. Iar Nicolae Iorga se întreba în 1922 dacă dinastia din Argeș a domnilor Țării Românești e a urmașilor lui Seneslau de la 1247 sau a coborîtorilor lui Litovoi cel din dreapta Oltului.

Socotim că o acțiune de unificare pornită din dreapta Oltului ar fi fost posibilă. Realitatea istorică a faptelor contrazice însă o asemenea posibilitate. Astfel, capitalele Țării Românești au fost stabilite la Cîmpulung și Curtea de Argeș și nu în părțile oltenești așa cum era firesc în cazul întemeierii de către urmașii lui Litovoi, mai ales că exista Banatul Severinului, deci un centru politic unde se putea forma capitală. E cert că numai un voievod din părțile Argeșului, legat de locurile acestea, va statornici capitală și leagăn de Țară în Muntenia. Unele aspecte din șirul evenimentelor confirmă acest lucru : făcînd propuneri de pace lui Carol Robert, Basarab se arăta dispus a ceda Banatul de Severin, adică renunța la o parte din teritoriul unit de voievozii de la Argeș la teritoriul Munteniei ; Carol Robert va fi interesat să cuprindă centrul puterii lui Basarab care era tot în jurul nucleului de unde pornise acțiunea de unificare, Argeșul ; în cursul acțiunilor de izgonire a tătarilor, teatrul luptelor a fost partea de sud-est a cîmpiei Dunării, Muntenia Acțiunea de unificare a pornit deci din centrul țării care prezenta sub toate aspectele mai multe avantaje (economice, politice, strategice, militare) decît regiunea din dreapta Oltului.

De fapt Nicolae Iorga concluzionează dînd cîștig de cauză Basarabilor din Argeș : „Seneslau din Argeș sau poate urmașul său, Tugomir, sau Tihomir... reuși deci... să reunească cele două voievodate, situate la dreapta și la stînga Oltului“.[11] Istoricul C. C. Giurescu se ralia acestei opinii : „Un lucru însă e sigur : întemeierea se datorește voievozilor din stînga Oltului, și nu celor din dreapta lui, cum s-a crezut mai înainte. De la Cîmpulung și de la Argeș a pornit acțiunea care avea să ducă la formarea statului muntean“.[12] Admitem și

---

[11] N. Iorga, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, Bucarest, 1922, p 47.

[12] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1935, p. 346.

posibilitatea ca acţiunea de unificare să fi fost începută de unul din înaintaşii lui Basarab (un document maghiar îl prezintă pe Basarab ca „filium Thocomery“ — „fiu al lui Tihomir“), sau chiar Seneslau, presupus tată al lui Tihomir şi deci bunic al lui Basarab. Datele domniei acestora sînt cunoscute cu aproximaţie. Despre Seneslau se ştie că a murit înaintea lui Litovoi. Deci înainte de 1277 este posibil să fi avut loc vreo acţiune de unificare din partea voievodului argeşean. Întrucît însă nu este cunoscută, chiar de-ar fi avut loc, înseamnă că a fost neînsemnată şi mai ales fără urmări, pe care, dacă ar fi existat (unificări de teritorii) documentele le-ar fi amintit. Cît priveşte pe Basarab, cronica cea mai veche a Ţării Româneşti datînd întemeierea la anul 1290 înseamnă că îl socoteşte ca începînd să domnească din acest an. Ştiind că Basarab moare în 1352, ne-am găsi în faţa unei domnii destul de lungi, de 62 de ani, întrecută doar de cea a lui Ludovic al XIV-lea, socotind şi perioada de minorat a acestuia. Admiţînd un Basarab foarte tînăr la urcarea pe tron, la moarte tot ar fi avut peste 80 de ani. Documentele nu atestă asemenea longevitate la niciunul din voievozii români. Litovoi din 1277 — dacă ar fi acelaşi cu cel pomenit în Diploma Ioaniţilor la 1247 şi nu a depăşit vîrsta de 60 de ani. Mircea „cel Bătrîn“, Matei Basarab şi Constantin Brîncoveanu — ca să-i cităm pe cei care au avut domniile cele mai lungi — nu au depăşit nici ei cu mult această vîrstă. În anul 1290 nu este deci vorba de Basarab I, ci de tatăl său Tihomir, care se suia probabil la această dată în scaunul lui Seneslau. Este posibil ca pentru izgonirea tătarilor, Tihomir să fi întreprins şi unele acţiuni pe linia unificării. Domnia lui Tihomir încetează probabil la 1310, cînd îi urmează fiul său Basarab. Acesta începe la 1310 sau în anul următor marea acţiune de unificare şi întemeiere. Nu ştim sigur cît a durat această acţiune. În orice caz, în anul 1324 ea se închegase şi actul de întemeiere era realizat. Un document maghiar din acest an îl pomeneşte pe Basarab ca „voievodul nostru transalpin“, ceea ce însemna că regele Ungariei recunoştea stăpînirea lui Basarab asupra statului întemeiat în schimbul recunoaşterii suzeranităţii sale de către voievodul muntean.

Mai important este însă a şti modul cum Basarab a izbutit să realizeze unificarea în jurul voievodatului de la Argeş şi întemeierea Ţării Româneşti.

Pe plan extern Basarab a folosit condiţiile favorabile create de criza politică prin care trecea statul feudal ma-

ghiar, iscată de luptele pentru tronul Ungariei și de scăderea puterii militare a tătarilor. Se pune însă problema dacă pe plan intern procesul de cucerire a fost violent sau pașnic, de confederare, de recunoaștere a unui „mare voievod" de către ceilalți voievozi și cnezi! [13]. Informațiile sînt și aici foarte sărace. Faptele se pot deduce. În unele locuri șefii locali s-au supus de bunăvoie, recunoscînd autoritatea lui Basarab. De pildă, se pare că în afară de formațiunile politice muntenești menționate în Diploma Ioaniților, au mai existat și altele situate în partea centrală și de răsărit care nu făceau parte din Voievodatul lui Seneslau [14]. Concentrate în bazinul Rîmnicului Sărat al Buzăului și al Teleajenului, ele au format probabil un voievodat. Locuitorii săi se bucurau de dreptul de folosință asupra „malurilor de sare" din aceste județe. Ori aceasta făcea excepție de la monopolul domnesc asupra sării întrucît uzufructuarii destinau sarea nevoilor gospodăriilor lor și nu vînzării. Existența monopolului domnesc asupra sării pînă în secolul al XVIII-lea explică și atitudinea locuitorilor acestui voievodat față de acțiunea întreprinsă de Basarab, Voievodul de la Argeș, pe linia unificării statale. Astfel, locuitorii „au impus ca o condiție a acceptării lor (de a se uni sub conducerea lui Basarab de bună voie, subl. ns) această recunoaștere a dreptului străvechi pe care-l aveau de a se folosi de sarea care se afla chiar la suprafața pămîntului". La fel, poate că urmașii lui Litovoi, păstrînd vie în conștiință imaginea celui care în 1277 încercase o acțiune temerară de unificare să se fi supus de bună voie Întemeietorului. Ori poate că o înrudire prin căsătorie a voievozilor de la Argeș cu urmașii lui Litovoi să fi hotărît o unire pașnică a unor teritorii. În alte locuri a fost nevoie de luptă pentru această recunoaștere. „În orice caz, posesiunile pe care ungurii le aveau pe versantul sudic al Carpaților au fost luate de voievozii munteni cu sabia" [15]. De pildă, Cîmpulungul, posibil stăpînit de unguri prin prezența comitelui Laurențiu de Campolongo a putut fi recucerit de români (deoarece în timpul lui Litovoi era românesc) după moartea acestuia (adică după 1300). La fel a fost cucerit pe la 1291 Banatul Severinului, ceea ce ar dovedi contribuția lui Tiho-

---

[13] Vezi Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 347.

[14] Vezi C. Șerban, *O știre despre românii din nordul Dunării în 1205*, în „Revista de istorie", 10/1979, p. 1949—1967. Este vorba despre o formație statală românească semnalată înainte de 1247 între Carpați și Dunăre.

[15] Constantin C. Giurescu, *Ibidem*.

mir la actul unificării. După această dată și pînă la 1324, cînd, așa cum am văzut, Basarab desăvîrșește actul unificării și întemeierii, nu se mai găsesc pomeniți în documentele maghiare „banii de Severin".

Acțiunea lui Basarab I, bazată pe întreaga tradiție de organizare politică și luptă, este așadar încununată de succes în 1324. Ea arată că în cursul frămîntatei sale istorii, poporul român a trebuit să-și împlinească marile sale idealuri cu sabia în mînă, cu eforturi adesea supraomenești, dar mai ales cu nenumărate jertfe. Evenimentele care au urmat anului 1324 au demonstrat din plin acest adevăr.

POSADA 1330. Au trecut peste șase veacuri și jumătate de la celebra bătălie de la Posada, dar vremea nu a risipit nimic din măreția acesteia, care s-a păstrat nealterată în conștiința urmașilor prin tot ceea ce a însemnat ea pentru destinele și mersul spre înainte al românilor.

Cauzele conflictului sînt și ele îndeobște cunoscute. Luptele pentru tronul Ungariei dintre Otto de Bavaria și Carol Robert de Anjou întrerupseseră și amînaseră doar politica de amestec a feudalității maghiare în teritoriile de la sud de Carpați. La 1307 Carol Robert izbutește să se impună ca rege al Ungariei, care instaurează noua dinastie — de origine franceză — dinastia de Anjou (angevină), în locul vechii dinastii arpadiene.

Este cert că în acțiunea de unificare Basarab va folosi criza politică prin care trecea statul feudal maghiar. Am afirmat însă că acțiunea lui Basarab începe abia după 1310. La 1307 domnea deci în voievodatul muntean de la Argeș urmașul lui Seneslau, Tihomir. O întîmplare ce seamănă mai mult a legendă, dar care izvorăște din evoluția evenimentelor legate de luptele pentru tronul Ungariei, vine să confirme acest lucru. În 1305 Otto de Bavaria este încoronat ca rege, fapt care nu încheie însă șirul luptelor pentru putere. Om slab, nestatornic, Otto se găsește în fața rivalității marilor feudali de genul lui Matei Csák sau Ladislau Kan din neamul Borșa, voievod al Transilvaniei. Regele pentru a-l atrage de partea sa pe puternicul Ladislau vine în Transilvania cu gîndul declarat de a lua de soție pe fiica voievodului Transilvaniei. Ladislau însă îl prinde, și în 1307 îl trimite peste munți la „voievodul valahilor" (adică lui Tihomir), care îl închide. Întemnițarea fostului rege a coincis cu îmbolnăvirea voievodului român (relatare a unei cronici în versuri, contemporană) fapt pe care poporul l-a pus pe seama nedrep-

tății comise de acesta față de Otto de Bavaria. Și, poporul, cere lui Tihomir eliberarea regelui [16]. Acesta îi dă drumul lui Otto să se întoarcă, dar probabil prea tîrziu, deoarece partida adversă îl recunoaște ca rege pe Carol Robert.

Rămîne așadar să vedem dacă mai rezistă afirmația potrivit căreia Basarab a folosit în acțiunea de unificare criza politică prin care trecea statul feudal maghiar. La 1310 cînd începe acțiunea de unificare trecuseră trei ani de la urcarea pe tron a lui Carol Robert. Socotim că Basarab s-a bucurat într-adevăr de asemenea condiții favorabile — așa cum nu avusese Litovoi — dar că ele trebuiesc privite într-un cadru mai larg. Scăzuse puterea tătarilor, iar la sud de Dunăre se desfășuraseră lupte interne care duseseră la dezmembrarea taratului bulgar. Cît privește regatul Ungariei, înscăunarea lui Carol Robert punea capăt doar luptelor pentru putere. Efectele crizei aveau să se prelungească însă multă vreme. Carol Robert neexperimentat, necunoscînd realitățile regatului, o bună perioadă de timp nu s-a aventurat în războaie și intervenții. Într-o asemenea perioadă (1310-1324) Basarab I va izbuti să realizeze acțiunea de unificare.

La 1324, relațiile dintre Basarab și Carol Robert sînt bune. Într-un document de cancelarie din acest an, Carol Robert îl numește pe Basarab „voievodul nostru transalpin". Sensul acestei expresii este cît se poate de clar. La această dată Carol Robert își întărise domnia, era un suveran puternic și temut. Basarab recunoscuse suzeranitatea acestuia pentru a trăi în pace și a putea la rîndul său să consolideze și dezvolte statul întemeiat. Totuși, șase ani mai tîrziu conflictul se va dezlănțui. Sfătuit de doi sfetnici (Toma, voievodul Transilvaniei și Dionisie, nepotul lui Ioancea), care probabil i-au prezentat lui Carol Robert perspectiva măririi regatului prin adăugarea acestui teritoriu danubian, regele a cedat. Acest element minor a coincis însă cu dorința regelui de a continua vechea politică de expansiune.

Carol Robert va porni acțiunea militară în luna septembrie, timp nepotrivit pentru o expediție, care în genere începea primăvara. Regele conta însă pe o victorie rapidă, pînă la sosirea iernii. Știa că Basarab participase de curînd la bătălia de la Velbujd (28 iunie 1330), ajutînd pe țarul bulgarilor, Mihail, cu care se înrudea, împotriva sîrbilor. Expediția se terminase cu insucces, Mihail pierise în luptă. Carol Robert, contînd pe faptul că oastea lui Basarab era

---

[16] Apud Constantin C. Giurescu, *Ibidem*, p. 349.

slăbită, socotește potrivit momentul pentru a-și pune în aplicare planul de cucerire a Țării Românești.

O puternică oaste maghiară în frunte cu Carol Robert pătrunde pe la Severin. Dionisie, fostul castelan de Mehadia este stabilit în funcția de Ban de Severin. În fața acestui act de cotropire, Basarab, adept al politicii de pace, trimite soli „demni de toată cinstea". Condițiile de pace propuse de Basarab sînt edificatoare în multe privințe. Mai întîi faptul că Basarab nu dorea războiul. El prefera să dea o despăgubire de 7000 mărci de argint (echivalente în greutate cu 1447 kg argint) sau 1 680 000 dinari. Suma era mare și evidențiază starea de prosperitate a economiei Țării Românești din vremea lui Basarab. Tot pentru menținerea păcii, domnitorul se mai angaja să trimită pe fiul său, Alexandru, la curtea lui Carol Robert, garant al bunelor sale intenții. În virtutea acelorași principii, Basarab era dispus să cedeze Banatul de Severin în favoarea regelui Ungariei. Propunerile erau demne, exprimînd nu teamă, ci simț realist. „Acestea toate le fac numai ca să vă întoarceți în pace (spunea solia trimisă de Basarab, n. ns.) și să vă feriți de primejdie: căci un pas dacă faceți înainte, nu știu dacă veți scăpa cu viață"[17]. Regele Ungariei respinge propunerile. Dacă ar fi fost numai ațîțările sfetnicilor ar fi putut renunța. Regele nu se mulțumea numai cu recunoașterea suzeranității și plata tributului. Voia să cuprindă Țara Românească. Răspunsul este edificator: „Spuneți așa lui Basarab, că el este păstorul oilor mele și-l voi scoate de barbă din vizuinele sale"[18]. Expresia „păstorul oilor mele" face aluzie la teritoriile pe care le stăpînea Basarab în numele regelui în calitate de vasal.

În fața înaintării armatei regale, Basarab înțelege că metodele pașnice nu-și mai au rost. El pregătește condițiile apărării, rezistenței și luptei. Din modul cum a organizat întreaga acțiune se desprinde tactica de luptă folosită de domnitorul român, care cuprinde patru aspecte esențiale: a) retragerea în fața dușmanului; b) pustiirea; c) hărțuiala; d) alegerea locului favorabil de luptă. Această tactică era izvorîtă din realitățile mediului românesc și se putea aplica cu succes aici. De aceea în liniile ei generale va fi utilizată de toți domnitorii români luptători.

Basarab a organizat retragerea populației civile urmărind să pună la adăpost, în munți, femeile, bătrînii și copiii. Fe-

---

[17] *File din cronici. Crestomație privind istoria militară românească (secolele X—XIX)*, selectarea textelor și note de Dan Căpățînă și Sergiu Iosipescu, Editura militară, București, 1973, p. 18.

[18] *Ibidem*.

ritoriul pe care trebuiau să-şi desfăşoare înaintarea armatele regelui a fost pustiit prin distrugerea unor bunuri materiale şi otrăvirea fîntînilor. Această acţiune avea drept scop înfometarea şi însetarea oştii duşmane. Cete înaintate de oşteni români au supus însă în permanenţă oştile invadatoare hărţuielii. Luptătorii români atacau prin surprindere pe invadatori, la trecerea acestora prin păduri, atacau noaptea taberele aşezate de duşmani, îi înecau în ape etc. Scopul urmărit era de a le reduce din efectiv înainte de angajarea bătăliei hotărîtoare. Cît priveşte alegerea locului de luptă, în general domnii români urmăreau un teren îngust, pe cît posibil mlăştinos, unde duşmanul să nu-şi poată desfăşura forţele, totdeauna mai numeroase decît cele pe care le puteau opune românii. Basarab a ales ca loc de confruntare cu oştile maghiare, defileul îngust al Posadei.

Drumul parcurs de oastea maghiară în cele două luni (septembrie-noiembrie 1330) este cunoscut. Pătrunzînd în ţară pe la Severin, străbate Oltenia îndreptîndu-se spre Argeş, capitala lui Basarab. Necunoscînd bine drumul, fiind curînd lipsit de posibilitatea aprovizionării, pierzînd din luptători, Carol Robert se hotărăşte în cele din urmă să treacă munţii pentru a ajunge în Transilvania. Este surprins însă în defileul Posadei.

În legătură cu identificarea Posadei, în istoriografie s-au purtat numeroase discuţii, au fost emise multe ipoteze. Dificultatea localizării a fost determinată în primul rînd de faptul că la cumpăna munţilor există mai multe Posade. Chiar termenul „posadă" înseamnă loc înalt, întăritură. Ion Conea, în studiul de geografie istorică *Ţara Loviştei* [19], detaşîndu-se de părerile emise pînă atunci, situa bătălia de la Posada în acest perimetru geografic. Încă din 1935, profesorul C. C. Giurescu se ralia acestei opinii, notînd : „E mai probabil deci ca lupta să fi avut loc pe aici, aşadar între Curtea de Argeş şi Sibiu, poate prin Loviştea"[20]. În studiile mai recente [21], sînt reluate multe din problemele controversate. Istoricul realizează o trecere în revistă a cîtorva opinii şi rămîne consecvent la părerea din 1935 privind identificarea Posadei în Ţara Loviştei. O preţioasă contribuţie o aduce

---

[19] Vezi pe larg Ion Conea, *Ţara Loviştei. Studiu de geografie istorică*, în „Bul. Soc. Geogr." LIII (1934), p. 1—224.

[20] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 356.

[21] Vezi întreaga discuţie în Constantin C. Giurescu, *Căutînd pe hartă Posada, Rovine, Vicina*, în „Magazin istoric", anul V, nr. 1 (46), ianuarie 1971, p. 52 ; idem, *Probleme controversate în istoriografia română*, Editura Albatros, Bucureşti, 1977, p. 157—162.

Andrei Pandrea, în studiul *Unde s-a dat bătălia de la Posada.* Acest studiu, bazat pe discernerea numeroaselor surse de informaţie cu privire la Posada, sintetizînd opiniile de pînă acum, îşi spune părerea cu argumente documentare şi logice [22]. El situează locul bătăliei la Pripoarele Perişanilor, în Ţara Loviştei. Florian Tucă, cercetător al istoriei militare a poporului român, notează într-un studiu: „Urmărind drumul din defileul Ţării Loviştei, am putut constata nu numai că acesta se aseamănă cu cel descris în *Cronica pictată* şi cu una din miniaturile înmănunchiate în ea, ci şi că el oferă condiţii propice pentru zdrobirea oricărui agresor care ar fi încercat să-şi deschidă drum prin respectiva zonă muntoasă. Este vorba de o «poartă» strîmtă, un punct obligat de trecere, care poate fi barată şi în zilele noastre cu forţe reduse şi modest înarmate, folosindu-se din plin acoperirile din zonă şi în special copacii din pădurea seculară, piatra din trupul munţilor" [23].

Într-adevăr, armata ungară care înainta prin teritoriul Ţării Româneşti de două luni de zile, a ajuns în sfîrşit la cetatea Argeşului (sub castro Argias), pe care probabil, după porunca regelui, oştenii maghiari au ars-o. Dar suferind de foame şi văzînd că nu e chip să-l înfrîngă pe Basarab, regele a dat ordin de retragere spre Transilvania. El a ajuns cu oastea în acel „punct obligat de trecere".

Bătălia de la Posada din 9-12 noiembrie 1330 a fost descrisă în celebra *„Cronică pictată de la Viena"* (CHRONICON PICTUM VINDOBONENSE) [24], alcătuită pe la 1358 de canonicul Marcu din Kált. Deşi prin moartea autorului a rămas neterminată, ea reprezintă o istorie a ungurilor din vremuri îndepărtate pînă la domnia lui Carol Robert de Anjou. Are peste 150 de imagini zugrăvite în miniatură de o mare valoare artistică. Două din ele înfăţişează bătălia. Textul, pre-

---

[22] Vezi întreaga discuţie la Andrei Pandrea, *Unde s-a dat bătălia de la Posada*, „Argeş", nr. 3, 1972.

[23] Florian Tucă, *Bătălia de la Posada şi importanţa ei pentru consolidarea independenţei Ţării Româneşti*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 2, coordonator de ediţie dr. Ilie Ceauşescu, Centrul de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară, Editura militară, Bucureşti, 1974, p. 12—13.

[24] De unde vine denumirea de *„Cronica pictată de la Viena"*? În secolul XIV, cronica a fost trimisă în Franţa ca dar de nuntă lui Ludovic, fiul lui Carol al V-lea, regele Franţei, căsătorit cu Maria, fiica lui Ludovic de Anjou, regele Ungariei. Un secol mai tîrziu, cronica a fost dăruită de Carol al VII-lea lui Brancovici, despotul Serbiei şi de la acesta cronica a ajuns la Viena. La calitatea de „cronică pictată", se adaugă locul unde se păstrează.

lucrare după *Gesta Hungarorum* (Faptele ungurilor) ne ajută în reconstituirea bătăliei. Redăm cîteva fragmente din acest prețios document:

„Mulțimea nenumărată a românilor, sus pe rîpi, alergînd din toate părțile, arunca săgeți asupra oastei unguresti care era în fundul văii, pe drum, care însă nu ar fi trebuit numit drum, ci mai curînd un fel de corabie, strîmtă, unde din pricina înghesuielii, cei mai sprinteni cai și ostași cădeau în luptă, pentru că din pricina urcușului prăpăstios... nu se puteau sui împotriva românilor pe nici una din rîpile de pe cele două laturi ale drumului, nici nu puteau merge înainte, nici nu aveau loc să fugă, fiind șanțurile săpate acolo, ci ostașii regelui erau cu totul prinși, ca niște pești în vîrșă sau în mreajă. Au căzut tineri și bătrîni, principi și nobili, fără nici o deosebire... Uciderea cea mai cumplită — căci a căzut mulțime de ostași, principi și nobili și numărul lor nu se poate socoti — a fost în ziua a șasea, ...și, după aceea in ziua următoare (adică în zilele de 9 și 10 noiembrie; sfîntul Martin e la 11 noiembrie)... și românii au dus mulți prinși sine atît răniți, cît și nevătămați, și au luat foarte multe arme și hainele prețioase ale tuturor celor căzuți; și bani în aur și argint și vase prețioase și cingători de sabie și multe pungi cu groșițe late (cu bani) și mulți cai cu șei și frîie, ce toate le-au luat și le-au dus la Basarab voievod. Iar regele și-a schimbat însemnele armelor sale, cu care a îmbrăcat pe Desev, fiul lui Dionisie, pe care crezîndu-l a fi însuși regele, românii cu cruzime l-au omorît. Și regele abia a scăpat cu cîțiva inși“ [25].

Marea biruință de la Posada prilejuiește cîteva concluzii. Mai întîi referitoare la iscusința cu care Basarab a izbutit — folosind o tactică de luptă potrivită situației, să învingă una din cele mai puternice armate ale vremii. De aceea el apare ca un al doilea brav comandant de oști, pe care l-a dat teritoriul sud-carpatin, după Litovoi-voievod. *Cronica pictată de la Viena* ne furnizează cele mai vechi și mai autentice atestări cu privire la îmbrăcămintea și armamentul „vitejilor de la Posada“ ai lui Basarab. Îmbrăcămintea simplă, țărănească a ostașilor voievodului, fără nici o distincție ostășească, demonstrează marele rol pe care l-a avut „oastea cea mare“ în luptele conduse de Basarab. Ostașii țărani erau îm-

---

[25] Apud *Izvoarele istoriei românilor*, vol. XI, *Cronica pictată de la Viena*, text, traducere și comentarii de G. Popa-Lisseanu, București, 1937. Textul întreg privind bătălia de la Posada la pag. XLIV—XLVI; vezi și ***File din cronici, op. cit.***, p. 17—19.

brăcați ca în viața de toate zilele. Purtau șubă, țundră sau cojoc și căciulă de oaie, asemănător portului străbunilor daci. Principala armă a fost arcul cu săgeata, la care s-au adăugat măciuci de lemn, buzdugane, praștii, săbii, lănci și armele puse la îndemînă de natură: bolovani și trunchiuri de copaci.

Cu toate că în *Cronica pictată* nu sînt redate decît figuri de ostași țărani, este de presupus că alături de aceștia au luptat și cavaleri români, îmbrăcați în armuri și înarmați cu spadă. Asemenea cavaleri vor fi existat și în oștile unui Litovoi și Seneslau, de vreme ce este amintit acel „apparatu suo belico". Asemenea cavaleri sînt întîlniți și la curtea lui Basarab sau chipul lor este redat în frescă la Biserica Domnească de la Curtea de Argeș. Numărul lor a fost însă redus în bătălia de la 1330 și „oastea cea mare", țărănimea, a constituit baza forței armate. Efectivul lor va crește pe măsură ce se organizează și dezvoltă oastea Țării Românești, în secolele următoare sub urmașii lui Basarab.

La Posada au participat cu siguranță și reprezentanți ai marii boierimi, cavaleri și ei, însă detașîndu-se prin rangul lor de aceștia.

Răsunetul „biruinței celei mari" de la Posada a fost însemnat în epocă, asemănător celor de mai tîrziu, izvorîte din victoriile marilor conducători de oști români Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Posada deschidea seria acestor lupte pentru independență. În august 1331 Papa Ioan al XXII-lea îl felicită pe Carol Robert însă pentru că a scăpat teafăr" din „cazul sinistru" și „din cursa ce i-a fost pregătită.[26] În afară de *Cronica pictată*, știrile păstrate în cronicile ungare, inclusiv cronica mai nouă a lui Thuroczi, cît și documentele din cancelaria regală ungară din 1330 și anii următori sînt deosebit de prețioase pentru reconstituirea ecoului Posadei. Asemenea puternic e ou apare în cronicile poloneze de mai tîrziu Cunoscutul cronicar Ioan Dlugosz notează în opera sa: „Carol, regele Ungariei, năvălind fără pricină asupra voievodatului Munteniei și disprețuind propunerile pașnice ale acestuia, prin viclenie este cu desăvîrșire bătut, astfel că regele însuși abia scăpă cu fuga." În secolul al XVI-lea, Martin Strykowski, care vizitase Țara Românească în 1574, în a sa cronică polono-lituană spune: „Regele ungur Carol, ridicînd un război năprasnic asupra

[26] Eudoxiu de Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I (1199—1345), culese și însoțite de note și variante de N. Densușianu, București, 1887, Doc. I, p. 617.

domnului muntean, Basarab, fu bătut cu desăvîrșire prin stratagemă de munteni și moldoveni [27], astfel încît cu puțini ai săi abia scapă cu fuga în Ungaria".

Este foarte interesant că biruința de la Posada a fost reflectată în numeroase izvoare istorice externe, pe cînd izvoarele documentare interne lipsesc. Informații cu privire la lupta de la Posada nu găsim deloc nici în vechile cronici. De la Basarab nu ne-a rămas nici o relatare, așa cum a rămas de la Carol Robert, deși Basarab era învingătorul și de regulă victoria trebuia consemnată

Istoricii români s-au întrecut însă în a evoca „biruința de la Posada" și a sublinia semnificația ei. N. Iorga e prezent prin cuvintele: „În acest sînge se botează neatîrnarea noastră de unguri" [28] și „...o biruință mare și întreagă, vrednică în urmări, fiindcă lupta se dădea în direcția naturală a dezvoltării noastre și pe pămîntul nostru ocrotitor pentru ai săi" [29]. I. Lupaș considera că bătălia de la Posada „este de covîrșitoare importanță istorică, semnificînd însuși botezul de sînge al celui dintîi stat român independent" [30]. G. Popa-Lisseanu — arăta că această victorie „a adus după sine independența completă a statului român al Basarabilor față de unguri, înlăturînd pentru cîtăva vreme orice fel de urmă de vasalitate de pînă la această dată [31]. Biruința aceasta românească desăvîrșește în același timp întemeierea Țării Românești. Istoricul C. C. Giurescu consideră că: victoria strălucită de la Posada arăta puterea noului stat românesc și în același timp îi asigura o dezvoltare liberă" [32]

Este adevărat că bătălia de la Posada a fost asemuită de unii istorici cu alte două bătălii din istoria universală: cea de la Morgarten (1315) [33], cînd confederații elvețieni (păstori și agricultori) au distrus oastea feudală venită să le răpească libertățile politice. Asupra invadatorilor au fost răsturnate

---

[27] Cronicarul greșește cînd afirmă existența moldovenilor la Posada cînd se știe că nu au participat. În schimb, documente contemporane evenimentelor arată că Basarab a avut în această luptă ajutorul tătarilor.

[28] N. Iorga, *Istoria armatei românești*, Editura militară, București, 1970, p. 45.

[29] N. Iorga, *O mărturie nouă asupra luptei lui Basarab Vodă cu ungurii*, în „Convorbiri literare", 35, 1901, p. 285—286.

[30] I. Lupaș, *Bătălia de la Posada*, în „Buletinul Muzeului militar național", V, nr. 9—10, București, 1943, p. 37.

[31] *Izvoarele istorice românilor*, *op. cit.*, p. XXXIX.

[32] Vezi Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 357.

[33] Comparația luptei de la Posada cu cea de la Morgarten a fost făcută în 1939 de N. Iorga în conferința „Paralelisme Helveto-române".

stînci și dezlănțuit un puternic atac cu măciuci și halebarde; a doua e lupta de la Sempach (1386), cînd oastea de cavaleri în zale a lui Leopold al III-lea de Austria e distrusă de cantoanele elvețiene. Leopold și-a găsit moartea pe cîmpul de luptă, așa cum la Posada era să piară Carol Robert. Și totuși Posada rămîne unică, deoarece consfințește nașterea statului independent Țara Românească. Basarab I va deveni mare voievod și domn de sine stătător al românilor. Țara Românească se va consolida sub urmași și va străluci mai puternică, răsunetul victoriei se va prelungi peste timp.

IV. VREDNICII URMAŞI AI ÎNTEMEIETORULUI

Nicolae Alexandru. Vladislav I - Vlaicu sau Vlaicu-Vodă. Radu I. Dan I - părintele Dăneştilor

NICOLAE ALEXANDRU (1352-1364). Data cînd Basarab I şi-a asociat la domnie pe fiul său nu este cunoscută cu certitudine. Se pare însă că destul de devreme, pe la 1341 sau chiar 1340. Explicaţia acestei asociaţii timpurii este evidentă. Actul întemeierii trebuia consolidat, mai cu seamă pentru că urmaşii lui Carol Robert nu vor renunţa la ideea de a se socoti suzerani ai domnilor români. În 1341-1342 Basarab I era destul de în vîrstă. Avea nevoie de un sprijin efectiv în continuarea domniei. În interior, Întemeietorul nu era sigur că după moartea lui boierii îl vor alege pe fiul său, ori se vor orienta asupra unei alte familii în afara Basarabilor. Perioada lungă de asociere a fost pe deplin justificată. Nicolae Alexandru se va dezvolta în aceşti ani sub oblăduirea părintelui său, va învăţa din capacitatea acestuia de a conduce statul şi oastea, va lua parte activă la actele de politică şi diplomaţie, va participa la expediţia menită să-i alunge pe tătari din Ţara Românească. La moartea lui Basarab I, Nicolae Alexandru îi urmează la tron, ca domn în scaun încă din timpul vieţii tatălui său. În politica pe care o va promova se observă o identitate de vederi în privinţa modului de a conduce statul. Ca şi părintele său, Nicolae Alexandru reglementează relaţiile Ţării Româneşti cu Ungaria. Aspectul poate fi urmărit pe parcursul întregii domnii. În perioada asocierii, Basarab I şi fiul său nu avuseseră nici un temei să recunoască suzeranitatea lui Carol Robert. Devenind domn deplin, Nicolae Alexandru înţelege că situaţia de după Posada se schimbase mult. Statul feudal maghiar se întărise considerabil sub angevini. O confruntare deschisă, ca pe vremea tatălui său, putea duce la o înfrîngere şi anihilarea actului independenţei. Recunoaşterea suzeranităţii lui Ludovic de Anjou nu ştirbea independenţa Ţării Româneşti, ci îi crea chiar anumite avantaje, cedarea de către regele ungar a unor anumite „beneficii" vasalului său muntean [1]. Beneficiile nu sînt cunoscute. Poate să fie vorba de Banatul de Severin sau chiar de ducatele Amlaşului şi Făgăraşului. În

[1] Vezi Constantin C. Giurescu, *ed. cit.*, p. 366—367.

acțiunea de izgonire a tătarilor, Nicolae Alexandru putea fi sprijinit cu armate de regele Ungariei, interesat și el în alungarea tătarilor de la fruntariile sale.

La 1355 Ludovic de Anjou îl numește pe Nicolae Alexandru „Voievodul nostru transalpin", ceea ce înseamnă că în intervalul dintre 1352 și 1355 domnitorul muntean recunoscuse suzeranitatea acestuia. Așa se explică scrisoarea lui Ludovic de Anjou către negustorii din Brașov din anul 1358 [2], prin care îi anunță să treacă liberi cu mărfurile lor prin teritoriul cuprins între Buzău și Prahova, de la locul unde Ialomița se varsă în Dunăre și pînă la vărsarea Siretului. Nu înseamnă că teritoriul menționat în scrisoare se afla în stăpînirea lui Ludovic, ci era un rezultat al demersului suzeranului pe lîngă „voievodul transalpin" în favoarea negustorilor brașoveni. Printr-o astfel de politică, Nicolae Alexandru a izbutit să asigure Țării Românești liniștea necesară dinspre partea Ungariei, să evite războiul cu aceasta și să desăvîrșească acțiunea de eliberare de sub stăpînirea tătară. A fost atent însă la politica suzeranului său cu privire la teritoriul de la sud de Carpați. La un moment dat — anul nu poate fi precizat — voievodul consideră necesar să nu mai recunoască suzeranitatea lui Ludovic. O afirmă tot regele Ungariei, mai tîrziu, în timpul domniei lui Vladislav cînd îl acuză pe acesta „că a urmat obiceiurile rele ale tatălui său Alexandru" [3]. La acea dată Ludovic de Anjou trecuse fățiș la aplicarea vechiului plan de expansiune, folosind în acest scop și arma catolicismului.

Este momentul de a sublinia activitatea lui Nicolae Alexandru pe linia întăririi pozițiilor bisericii ortodoxe din Țara Românească, formă însemnată a luptei pentru apărarea și întărirea independenței Țării Românești. În perioada cît Nicolae Alexandru a recunoscut suzeranitatea regelui Ludovic de Anjou, a fost nevoit să admită și jurisdicția episcopului Transilvaniei asupra catolicilor din Țara Românească. Există și anumite influențe de familie. Cu prima soție, Maria, voievodul muntean a avut doi fii, Vladislav și Radu pe care i-a crescut în credința tradițională. A avut însă și o fiică, pe Elisabeta, care, căsătorindu-se cu palatinul Ungariei, Ladislau de Oppeln, va deveni încă un element catolic în familia Basarabilor, după doamna Marghita. Totuși nu acesta a fost principalul factor catolic de influență în familie. A doua so-

---

[2] Vezi *Ibidem*, p. 367.

[3] *Ibidem*.

ție a lui Nicolae Alexandru a fost „Doamna Clara". Cu doamna Clara domnitorul a avut două fiice : Ana și Anca. Faimoasa „doamna Clara" s-a dovedit o zeloasă apărătoare a catolicismului și fanatică susținătoare a politicii de catolicizare. Era din neamul banilor unguri de Severin, conți de Doboka. Nicolae Alexandru a dovedit mult simț politic față de ofensiva catolicismului. A înțeles urmările nefaste ale acțiunii de catolicizare asupra independenței Țării Românești. Ortodoxismul avea o tradiție puternică ce nu trebuia zdruncinată, fiind expresia pe plan politic a unei țări neatîrnate. Domnul reușește să obțină aprobarea patriarhului de la Constantinopol în vederea înființării primei mitropolii a Țării Românești. Pregătise minuțios acest act și adusese în țară pe Iachint, mitropolitul Vicinei [4]. În 1359 ia ființă prima mitropolie a Țării Românești la Curtea de Argeș. Iachint devine mitropolit „a toată Ungro-Vlahia". Sinodul Patriarhiei ecumenice, în deplină înțelegere cu domnitorul au hotărît atunci ca mitropolitul Iachint de Vicina să fie strămutat ca mitropolit al Ungro-Vlahiei. Cităm un fragment semnificativ din această hotărîre : „Cel de prea bun neam, marele voievod și domn a toată Ungrovlahia [...] domnul Alexandru [...] Pentru aceia a și chemat acum cîtva timp pe apropiatul său, preasfințitul mitropolit de Vicina, [...] chir Iachint și a primit cu cea mai mare bucurie binecuvîntarea sa și i-a arătat cuvenita supunere și cucernicie și a cerut cu mare rugăminte, ca deocamdată să se strămute acest preasfințit mitropolit de Vicina, care se arată a fi foarte bine primit de un asemenea mare voievod, în biserica a toată Ungrovlahia...." [5]. Nicolae Alexandru este astfel organizatorul vieții eclesiastice în Țara Românească. El pune „bazele organizării autocefale a bisericii, care a devenit un puternic sprijin al domniei, atît în politica internă, consfințind regimul bazat pe supunerea marii mase a populației cît și în afirmarea o bună perioadă de timp a poziției de independență a țării" [6].

Actul din 1359 are o mare însemnătate politică. Papa, prin doamna Clara, își pusese mari speranțe în atragerea dom-

---

[4] Localitatea este azi dispărută. La vremea aceea se găsea pe țărmul dobrogean al Dunării, la Isaccea.

[5] *Documente privind istoria României, veac XIII, XIV și XV B. Țara Românească (1247—1500)*, Editura Academiei R.P. Române, 1953 doc. 9, 1359 (6867) mai, p. 13.

[6] Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, Editura Academiei R.S. România, 1970, p. 39.

nului muntean la catolicism. Papalitatea urmărea să [illegible] poziţii cheie în sud-estul Europei, lărgirea expansiunii catolice prin extinderea ei în statele balcanice ortodoxe. În cazul în care Nicolae Alexandru ar fi îmbrăţişat religia soţiei sale, papalitatea obţinea o verigă importantă din planul ei de catolicizare, iar regalitatea maghiară îşi întărea influenţa politică. Actul din 1359 coincide şi cu perioada cînd Nicolae Alexandru nu mai recunoştea suzeranitatea lui Ludovic. Prin expresia „obiceiurile rele" se înţelegea şi faptul că nu îmbrăţişase catolicismul. Se demonstrează încă o dată că nerecunoaşterea suzeranităţii şi a catolicismului erau semne ale independenţei. În acelaşi timp, Nicolae Alexandru a cultivat relaţiile cu conducătorii statelor sud-dunărene, ortodoxe, în vederea unei eventuale alianţe împotriva ofensivei catolice. Pe fiica sa Anca a căsătorit-o cu ţarul bulgar Ioan-Stracimir.

Nicolae Alexandru apare şi în postura de ctitor, continuîndu-l pe tatăl său. Dacă Basarab I mutase capitala Ţării de la Cîmpulung la Curtea de Argeş, dar nu neglijase nici vechea sa reşedinţă, Nicolae Alexandru Basarab mută din nou cetatea de scaun la Cîmpulung, fără a neglija Curtea de Argeş. Cîmpulungul va sta însă în primul rînd în atenţia sa. De aceea este cunoscut şi sub numele de „Cîmpulungeanul". Cînd va porni să înfrumuseţeze Cîmpulungul cu construcţii în piatră, el va dezvolta Curtea domnească şi va porunci ridicarea unei biserici domneşti care să nu fie cu nimic mai prejos decît Cloaşterul catolicilor. Atît Curtea domnească, precum şi biserica domnească din Cîmpulung (aceeaşi situaţie o întîlnim şi la Curtea de Argeş) sînt fundate pe aşezări mai vechi, ceea ce afirmă încă o dată permanenţa modului de viaţă autohton.

La Curtea de Argeş, în timpul lui Nicolae Alexandru s-a ridicat mai sus ceva de Biserica Domnească, pe dealul impunător ce străjuie cetatea Argeşului, biserica Sîn Nicoară. Ruinele ei se văd şi astăzi. Construcţia are o singură încăpere, însă o a doua se găseşte alipită de ea, dinspre partea intrării principale, sub un puternic turn cu trei nivele. Cu siguranţă această aşezare, care e mai potrivită unei cetăţi decît unei biserici, a fost destinată şi apărării. Ruinele sînt în fază înaintată. Pereţii nu dau la iveală nici un chip, morminte de au fost n-au lăsat urme. Trebuie că este o prefacere în cărămidă a unei vechi biserici de lemn din Curtea de Argeş, aşa cum vor fi avut românii pretutindeni. Biserica nu e însă ctitoria domnitorului. Se pare că a fost ridicată din dorinţa doamnei Clara, biserică „de legea ei", în absenţa lui Nicolae Alexandru.

... ıda spune că Nicolae Alexandru (numit Negru Vodă) întorcîndu-se şi aflînd de ridicarea Sân Nicoarei a pus tunurile în bătaie pentru a doborî aşezarea înainte ca aceasta să fi fost terminată [7].

Nicolae Alexandru face începutul ajutorului pe care domnii români îl vor acorda în permanență ortodoxiei în Peninsula Balcanică. Astfel ridică mănăstirea Cutlumuz la muntele Athos care este ajutată „nu cu puțin" — cum se exprimă un document contemporan voievodului —, și care devine Marea Lavră a Țării Românești. Nicolae Alexandru, primul vrednic urmaș al Întemeietorului, moare în 1364, după ce prin politica lui asigurase țării independența și dezvoltarea. A fost înmormîntat la ctitoria sa și a tatălui său, biserica mănăstire Negru Vodă din Cîmpulung. Pe piatra tombală [8] e săpată următoarea inscripție : „În luna noiembrie 16 zile, a răposat marele şi singur stăpînitorul domn Io Nicolae Alexandru voievod fiul marelui Basarab, în anul 6873 (1364), indicționul 3".

VLADISLAV I — VLAICU SAU „VLAICU-VODĂ" (1364-1377). Nicolae Alexandru sfîrşise domnia în condiţiile în care relaţiile cu Ludovic de Anjou se înrăutăţiseră considerabil. Vladislav a continuat politica tatălui său, socotind că este destul de puternic pentru a nu recunoaşte pe Ludovic drept suzeran. Regele Ungariei reacţionează prin declaraţia de război. Vlaicu-Vodă putea să se bazeze și pe alianța cu Ioan Stracimir, cumnatul său, ţar al Bulgariei apusene cu capitala la Vidin. Din nefericire coaliţia româno-bulgară a suferit un eşec. Regele Ungariei l-a atacat pe Stracimir pe care l-a înfrînt şi l-a luat prizonier. Bulgaria apuseană este unită cu partea timişană a Banatului de Severin, formîndu-se „Banatul Bulgariei". Ludovic de Anjou încredinţează conducerea acestuia voievodului Transilvaniei, Dionisie. Pentru angevin era o cucerire foarte importantă de poziţii în Balcani. Înconjurat în acest fel şi pierzînd alianţa sud-dunăreană, Vlaicu-Vodă restabileşte relaţiile cu regele Ungariei, probabil pe la 1366, recunoscîndu-l drept suzeran. Primeşte astfel de la regele Ungariei stăpînirea asupra Banatului de Severin, devenind Banus de Zeurinio şi ducatele Amlaşului şi Făgăraşului de peste munţi.

---

[7] Vezi Rădulescu Codin Constantin, *Legende, tradiții și amintiri istorice adunate din Oltenia și din Muscel*, București, 1910, p. 54—55 ; cf. Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 266.

[8] Piatra tombală a lui Nicolae Alexandru a fost făcută în sec. XVII în epoca lui Matei Basarab.

Documentele din această perioadă înregistrează într-o formă sau alta acceptarea suzeranității lui Ludovic. De pildă, într-un act din 1369, Vladislav poruncește catolicilor din țara lui cum să primească pe episcopul catolic, care vine ca sufragan (locțiitor) al episcopului Transilvaniei : „De aceea, vouă tuturor și fiecăruia în parte, vă cerem prin scrisoarea de față, cu porunca cea mai tare, ca atunci cînd acel domn episcop locțiitor va ajunge în mijlocul nostru să-l primiți cu cinste și să-l tratați bine, să-i dați ascultarea cuvenită și să-i cereți sprijinul în cele de mai sus....“ [9].

Deosebit de părintele său, Vlaicu-Vodă are de făcut față și primejdiei turcești care apăruse la Dunăre. Turcii otomani sau osmanlîi trecuseră încă din 1354 în Europa pe la Galipoli și ajunseseră la Dunăre. Restabilind relațiile cu Ludovic de Anjou, împreună cu armatele acestuia, Vlaicu-Vodă respinge atacul lui Ioan Alexandru, stăpînitorul Bulgariei răsăritene, care, voind să cuprindă Banatul Bulgariei, se aliase cu turcii. Lupta, care s-a încheiat prin victoria forțelor româno-ungare, a avut loc în 1367 sau 1368. Aceasta este prima ciocnire pe care o au românii din nordul Dunării cu turcii. În urma unei asemenea colaborări, relațiile româno-angevine sînt bune. Dar Vlaicu nu rămîne la această poziție decît pînă în momentul în care ea amenință independența Țării Românești. Expansiunea maghiară viza teritoriile sud-dunărene și chiar pe cele ale Țării Românești. Paralel, regele Ungariei acționa în strînsă legătură cu Papa în vederea extinderii catolicismului în Balcani. În țară, doamna Clara, care după moartea soțului ei rămăsese în Curtea de Argeș, continua activitatea catolică. Semnele ruperii relațiilor lui Vlaicu-Vodă cu Ludovic veneau din toate părțile. În același an 1368 izbucnește o răscoală în *Banatul unguresc al Bulgariei*. Țarul de la Tîrnovo trimite răsculaților ajutor. Vlaicu nu rămîne indiferent la semnal, ci ocupă Vidinul, cu gîndul de a-l restabili în scaun pe cumnatul său, Stracimir.

Cu această ocazie, în Vidin a avut loc o mișcare împotriva unor călugări catolici, care după constituirea Banatului unguresc începuseră activitatea de convertire la catolicism. Unii dintre ei sînt uciși. Ludovic de Anjou nu se mai îndoiește că Vlaicu-Vodă este implicat în aceste acte. El organizează o expediție

---

[9] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. I (1247—1500)*, Editura Academiei R.S. România, București, 1966, Doc. 3, 1369, noiembrie, 25, Argeș, p. 13.

împotriva Țării Românești. O primă armată condusă de Ludovic de Anjou acționează în sud, izbutind să recucerească Vidinul și apoi trecînd Dunărea să cuprindă Țara Severinului. A doua armată, condusă de voievodul Transilvaniei, Nicolae Lackfi, care ajunsese pînă la rîul Ialomița, suferă o mare înfrîngere din partea oștii românești (octombrie 1368). Conducătorul acestei victorii a fost Dragomir, pîrcălabul de Dîmbovița.

În acest timp, alte armate muntene înregistrau victorii în ținuturile din sudul Transilvaniei. Ludovic de Anjou, e nevoit să încheie pace. Lui Vlaicu-Vodă i se recunosc din nou stăpînirile de peste munți, Amlașul și Făgărașul, ca și cetatea Severinului. Iar Stracimir recapătă tronul Bulgariei apusene. Ludovic de Anjou nu renunța însă la expansiunea politică, ci doar o amîna, iar papa își intensifica eforturile pe linia expansiunii catolice. Doamna Clara acționa în strînsă legătură cu regele Ungariei și papalitatea.

După restabilirea relațiilor lui Vlaicu-Vodă cu Ludovic de Anjou (1369), propaganda catolică a Clarei se intensifică și capătă caracter oficial. Ea se angajase față de Papă să converteaseă noi elemente la catolicism, inclusiv pe fiul său vitreg. Subminînd activitatea ortodoxă a lui Vlaicu, convertește pe fratele ei Ladislau de Doboca (Doboka), nepotul lui Miched Banul, pe cîțiva mari boieri și creează un nucleu catolic în Țara Românească. Pe acest temei ridică pretenții de a fi adus un episcop catolic din Transilvania. În ianuarie 1370 convertește la catolicism pe propria sa fiică, Ana. Prin convertirea Anei se putea ajunge și la cea a soțului ei, Stracimir, extinderea influenței catolice în sud-estul Europei. Papa a felicitat-o pe doamna Clara pentru succesele sale. Chiar Vlaicu este amăgit prin laude în vederea trecerii lui la catolicism. Tradiția ortodoxismului era însă prea puternică și rolul său prea important încît hotărîrea lui Vlaicu e nestrămutată. În același an 1370, așteptările Clarei și speranțele Papei s-au năruit. Acționînd potrivit crezului său politic și cu sfaturile prețioase ale călugărului Nicodim, Vlaicu înființează mitropolia ortodoxă de la Severin, a doua după cea de la Argeș. Patriarhul de la Constantinopol îl hirotonisește în această funcție eclesiastică pe alesul domnului și al boierilor, Daniil Critopol (cu numele schimbat în Antim), în calitate de „mitropolit a unei părți a Ungro-Vlahiei". Ca și în cazul constituirii mitropoliei de la Argeș, acest al doilea act dădea o puternică lovitură ofensivei catolice în Țara Românească. Mai mult, spri-

jină opoziția ortodoxă din Bizanț, care se pronunța împotriva unirii cu Roma. Stracimir solicită în acest an, 1370, urmînd exemplul lui Vlaicu, un înalt prelat pentru mitropolia Vidinului, iar Filotei organiza mitropolia de Varna.

Din 1370 relațiile lui Vlaicu-Vodă cu Ludovic se înrăutățesc. La 1374 îl găsim pe domnitorul muntean aliat cu turcii, politică de moment, necesară contracarării tot mai puternicei ofensive maghiare. Rămîne însă, deși nu mai recunoaște suzeranitatea regelui maghiar, stăpînul posesiunilor amintite. Țara Românească întinzîndu-se de la Severin pînă în părțile Chiliei și cuprinzînd și ducatele Amlașului și Făgărașului. Titlul domnitorului, așa cum apare în hrisovul pentru Vodița din 1370 este următorul : „Eu cel în Hristos Dumnezeu, binecredinciosul Voievod Vladislav, din mila lui Dumnezeu domn a toată Ungrovlahia".

Anii 1374-1377 se caracterizează prin continuarea ostilităților între Vlaicu-Vodă și regele maghiar. Se pare că în anul 1377, în încleștarea pentru Severin, Vlaicu Vodă însuși își va găsi sfîrșitul. Aspectele domniei acestui voievod sînt multiple. Vlaicu apare ca un gospodar de seamă, cu grijă pentru dezvoltarea economică a țării. La 1368, întărește, prin Diplomă, brașovenilor, libertățile de comerț pe care aceștia le aveau din vechime în Țara Românească, fixîndu-le și vămile pe care trebuiau să le plătească. În această acțiune vedem legăturile comerciale cu românii de peste munți paralel cu intensificarea activității comerciale. Din domnia lui Vlaicu datează și cei dintîi bani munteni. Dreptul de a bate monedă (jus monetae) era indiciul evident al poziției de independență a Țării Românești. Acesta răspundea și unei necesități izvorîte din intensificarea legăturilor comerciale cu orașele Transilvaniei și centrele sud-dunărene. Apariția turcilor la Dunăre și ocuparea țaratului de la Vidin de către Ludovic de Anjou puseseră stavilă afluxului monetar la nord de Dunăre. „Așadar, necesități obiective interne și împrejurări externe îl determină pe Vlaicu Vodă să bată prima monedă a Țării Românești, prima și din afara arcului carpatic" [10]. Potrivit datelor și părerii cunoscutului numismat Octavian Iliescu, „monedele emise de Vlaicu se încadrau în sistemul «groșilor» (denarius grossus) — o nouă monedă de argint bătută de dogele Veneției, Enrico Dandolo, în 1203, numită și „ducat". Ea a fost

---

[10] N. Constantinescu, *Vladislav I (1364—1377)*, Editura Militară, București, 1979, p. 52—53.

îndată imitată de monetăriile din Franţa, Germania, Boemia, Ungaria, Bulgaria" [11].

Un alt aspect important este organizarea politică a statului, proces început de bunicul şi continuat de părintele său. De fapt „bazele administrării ţării se definesc încă din etapa prestatală şi... pîrghiile mecanismului statal încep propriu-zis să se mişte sub voievozii Basarab I şi Nicolae Alexandru, aşadar în decurs de o jumătate de veac. Vlaicu Vodă a preluat aceste pîrghii şi a căutat să le întărească adăugînd şi altele" [12]. Aparatul de stat din timpul lui Vlaicu era format din dregători şi slujbaşi apăruţi încă din domnia lui Basarab I şi la care se adaugă probabil şi alţii în timpul lui Nicolae Alexandru. Asistăm apoi la înmulţirea dregătoriilor, pe parcursul perfecţionării organizării Curţii domneşti, a dezvoltării şi consolidării statului feudal [13].

Marii dregători îşi au sorgintea şi sînt strîns legaţi de Curtea domnească şi politica voievozilor, aşa-numiţii „familiari", întîlniţi şi la alte curţi medievale europene (nobilimea de curte). Exemplul caracteristic în această privinţă îl poate constitui Curtea franceză. „Pe lîngă acestea însă (marile dregătorii, n. ns), erau slugile domneşti, răspîndite pe întreg teritoriul Ţării Româneşti, şi care erau organe de execuţie. Aceştia erau sudeţii, aflaţi în fruntea judeţelor — unităţile administrative caracteristice Ţării Româneşti, dijmarii şi găletarii, globnicii, osluharii, pripăşarii, desetnicerii, vinăricerii, etc. Aceştia, nu erau la început categorii distincte de agenţi ai administraţiei, ci doar nume diferite date slugilor domneşti sau curtenilor" [14]. Dar „în secolele XIV-XV, slugile domneşti, indiferent dacă sînt sau nu curteni, sînt trimise de la curte, de la un centru administrativ, a cărui autoritate o reprezentau faţă de locuitorii ţării" [15].

Corespunzător organizării vieţii politice şi din necesitatea războaielor de apărare pe care le-a purtat, Vlaicu a dat atenţie şi organizării oştirii. Şi în acest domeniu a continuat tradiţia veche a ridicării la luptă a „oastei celei mari" sau „ţara" formată în special din ţărani liberi. Aceasta era la

---

[11] *Ibidem*, p. 53. Vezi discuţia la Octavian Iliescu, *Cu privire la problema realizării unui „corpus" al monedelor feudale româneşti*, în „Studii şi materiale de istorie medie", I (1956), p. 285—323.

[12] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 55.

[13] Vezi N. Stoicescu, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*, Cap. *Curtenii şi evoluţia lor*, Editura Militară, Bucureşti, 1968, p. 15—59.

[14] N Constantinescu, *op. cit.*, p. 60.

[15] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 18.

dispoziția voievodului și venea sub arme numai din porunca acestuia. Vlaicu a chemat însă sub arme și țărani dependenți [16]. În afara țărănimii participă la oaste și boierimea, care era obligată să vină la chemarea domnului cu cetele sau steagurile (banderiile) boierești. Prin poziția lor economică, boierii puteau întreține steaguri puternice pe care să le aducă la oaste. În cazul refuzului de a veni (hiclenia), erau pedepsiți de domn. Vlaicu s-a bazat pe „steagurile" aduse de boieri cît și pe „steagurile de curteni" ale familiarilor săi. El a mai folosit și păturile mijlocii în formare din rîndul locuitorilor tîrgurilor și orașelor.

Privind tabloul general al organizării politico-administrative și militare N. Stoicescu notează : „Constituirea domniei și a statului feudal a făcut necesară apariția (sau dezvoltarea) unui aparat permanent care să asigure administrarea țării în timp de pace, strîngerea dărilor, paza hotarelor și, totodată, să facă față unor amenințări externe neprevăzute, deoarece ridicarea întregii țări la arme cerea timp și se realiza destul de greu. Statul feudal a înlesnit procesul de aservire a țăranilor liberi de către stăpînii feudali contribuind la întărirea puterii economice și politice a acestora. Au apărut și s-au dezvoltat, pe lîngă oastea mai veche de țărani liberi, pe care o putea chema sub arme numai domnul țării, alte două categorii de ostași : cei care alcătuiau anturajul domnului, curtea sa și aparatul administrativ-militar și cetele boierești, formate din «familiarii» și slugile acestora, în fruntea cărora boierii prestau domnului «slujba» dreaptă și credincioasă" [17].

Vlaicu Vodă și-a închinat activitatea și operei ctitoricești. Principala ctitorie este Vodița din apropierea Severinului, ridicată probabil în 1370. Inițiativa a aparținut călugărului Nicodim, grec de origine, fost egumen la Athos, care rămînînd în țară și sub domniile următoare, inclusiv a lui Mircea cel Mare, va contribui mult la actele ctitoricești și de cultură ale Țării Românești. Ridicarea Voditei a fost susținută material însă de Vlaicu și înzestrată bogat după terminarea ei. Domnitorul își mai leagă numele de mănăstirile Tismana și Cotmeana, mărește și înzestrează, ca și tatăl său, mănăstirea Cut-

---

[16] Vezi N. Constantinescu, *Ibidem*, p. 73, care menționează hrisovul către Vodița din 1370 : „Satul Jidoviștița, slobod de toate dările și muncile domnești și de oaste (Voisky)." Autorul precizează însă că în cazul citat este vorba de o scutire, o excepție, ulterior, Mircea cel Mare desființînd asemenea scutiri de oaste.

[17] N. Stoicescu, *Oastea cea Mare, în Țara Românească și Moldova (secolele XIV—XVI)*, în *Oastea cea Mare*, Editura Militară, București, 1972, p. 32—33.

lumuz de la muntele Athos, socotindu-se ctitor împreună cu acesta. Chiar Vlaicu Vodă mărturisea că „pe temelia pusă de domnul și tatăl domniei mele la numita mănăstire a Cutlumuzului, să mai clădesc și adăugînd la aceasta, să ridic o mănăstire, să înconjur cetatea cu o împrejmuire de zid, și s-o întăresc cu turnuri, să clădesc o biserică, o trapezărie și niște chilii, să cumpăr moșii și să dăruiesc vite pentru traiul și ușurarea nevoilor fraților care locuiesc și vor locui într-însa..." [18].

Vlaicu Vodă a fost căsătorit cu Cherana, de la care n-a avut urmași. Este unul din motivele pentru care din anul 1372 l-a asociat la domnie pe fratele său, Radu. Cît privește locul unde și-a aflat mormîntul, istoriografia prezintă controverse. Se bănuiește că ar fi la Biserica Domnească din Curtea de Argeș, în mijlocul naosului, în mormîntul în care s-a descoperit un fragment de inscripție funerară, cu literile slave ЛАИС deci prin reconstituire : [В] ЛА(Д)ИС[ЛАВЪ] Alții cred însă că ar fi îngropat la Tismana" [19].

La vechea reședință domnească a lui Basarab de la Curtea de Argeș, un cercetător pasionat, Virgil Drăghiceanu începea la 20 iulie 1920 investigațiile arheologice. La numai o zi după aceea, el descoperea în incinta Bisericii Domnești un mormînt voievodal pe care l-a notat convențional cu nr. 10. V. Drăghiceanu nu reușește a identifica personajul. La data aceea, nu se cunoștea încă faptul că Basarab I este înmormîntat la Cîmpulung. Nicolae Iorga e de părere că Biserica Domnească e opera Întemeietorului și că și mormîntul cu numărul 10 ar fi al lui Basarab I. În continuarea investigațiilor, însă, Virgil Drăghiceanu a dat de ceea ce poartă numele de „substrucții", adică bazele unei construcții mai vechi. În 1935, Aurelian Sacerdoțeanu emite o ipoteză temerară, socotind că substrucțiile nu sînt altceva decît urmele unei vechi biserici care s-ar fi găsit sub cea actuală. El fixa această veche biserică la sfîrșitul secolului al XIII-lea. Datarea se baza pe faptul că Virgil Drăghiceanu descoperise sub pardoseala altarului o monedă ungurească emisă de Ladislau al IV-lea Cumanul (1277-1290). De aici o concluzie și în privința mormîntului cu numărul 10 : „Avînd în vedere că sîntem în fața unui mormînt neprofanat, că este paralel cu substrucția sudică și pus în sarcofag, că a fost zidit de-asupra cu același material vechi, că s-a aflat sub cea mai joasă pardoseală și la adîncimea cea mai mare și că n-a avut inscripție, credem că e mormîntul

---

[18] *Documente privind istoria României, op. cit.*, doc. 11, 1369, (6878), septembrie, p. 16.
[19] Constantin C. Giurescu, *ed. cit.*, p. 405.

unui antecesor al lui Basarab"[20]. A. Sacerdoţeanu opta pentru Tihomir. El rămîne la această părere, deşi apreciа că noua Biserică Domnească „a început să fie zidită după 1343 şi s-a terminat înainte de sfîrşitul domniei lui Vlaicu, fiind construită pe ruinele altei biserici mai mici, anterioară anului 1310"[21]. În această privinţă împărtăşeşte opinia lui N. Iorga care era de părere că Biserica Domnească a început în vremea lui Basarab I, dar acesta n-a apucat s-o mai vadă terminată şi urmaşii săi o vor desăvîrşi.

Continuînd activitatea din trecut, o echipă de cercetători de la Institutul de arheologie din Bucureşti, precum şi cercetători de la Muzeele de istorie din Piteşti şi Curtea de Argeş, reiau investigaţiile. Este confirmată afirmaţia lui A. Sacerdoţeanu cu privire la faptul că Biserica Domnească a fost ridicată peste o biserică mai veche. Cercetările dovedesc însă mai mult. Biserica Domnească este ulterioară morţii lui Basarab. În timpul lui Vlaicu, vechea biserică a fost dărîmată pînă la temelie şi ridicată cea actuală, fapt pentru care unii istorici au emis ipoteza că mormîntul cu numărul 10 ar putea fi al ctitorului, adică al lui Vlaicu Vodă[22].

RADU I (1377-1385). Radu I este asociat la domnie cu fratele său, Vlaicu. Nu ştim cu certitudine cînd a devenit „singur stăpînitor" deoarece ultima menţiune despre Vlaicu Vodă nu este din 1377, ci din 6 iulie 1374. Dacă însă pînă în 1377 a continuat să fie asociat la tron, înseamnă că o perioadă de cinci ani (1372-1377) i-a fost suficientă pentru a deprinde rosturile domniei. La începutul domniei relaţiile cu regele Ungariei, Ludovic de Anjou, sînt încordate. Radu I refuză recunoaşterea suzeranităţii. Se pare că din această cauză în vara anului 1377 Ludovic de Anjou ar fi organizat o expediţie împotriva Ţării Româneşti, avînd drept scop pedepsirea domnului muntean. Potrivit relatării unei cronici italiene, „*Cronica Carrarese*", expediţia era îndreptată împotriva lui „Radano, prinzipo di Bulgaria infedelle" (Radu, principele infidel al Bulgariei)[23]. Prin expresia „prinzipo di Bulgaria",

---

[20] Aurelian Sacerdoţeanu, *Mormîntul de la Argeş şi zidirea Bisericii Domneşti*, 1936, Extras din „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XXVIII, fasc. 84 1935, p 10

[21] *Ibidem*, p. 11.

[22] În favoarea acestei concluzii pledează şi o serie de istorici din trecut şi de azi. Alţii însă consideră că mormîntul aparţine lui Radu I (Vezi discuţia la N. Constantinescu, *op. cit.*, p 11—14).

[23] Apud Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 407.

se poate înțelege faptul că la un moment dat, ca și fratele său, Radu a stăpînit Vidinul. Cît privește știrea furnizată de cronica citată privind înfrîngerea lui Radu în luptă, aceasta este infirmată de actul din 19 noiembrie 1377 prin care Ludovic de Anjou făgăduiește sașilor din Brașov că „dacă așa cum speră, Țara Românească va ajunge în mîinile sale", le va ușura vama pe care trebuiau s-o plătească în Țara Românească[24]. Cert este că Radu n-a recunoscut niciodată suzeranitatea regelui Ungariei. Din acest motiv va pierde stăpînirea asupra Amlașului și Făgărașului. În schimb, va menține stăpînirea asupra părții de răsărit a Banatului de Severin (actualul județ Mehedinți cu cetatea Severinului), partea de apus fiind sub stăpînirea ungurilor.

Radu I se preocupă intens de dezvoltarea economică a țării și în primul rînd de activitatea comercială și pe această linie, continuă acțiunea de batere a monedelor. Dar cel mai însemnat aspect se manifestă în domeniul vieții culturale, în primul rînd prin actul ctitoricesc. Pe acest plan îi întrece pe înaintași și poate purta — pe drept cuvînt — cognomenul de „Ctitorul". La Tismana, din porunca lui Radu, s-au ridicat la 1378 o biserică și chilii de zid. Este ctitor la Cozia și Cotmeana. Întemeiază două schituri, la Jghiabu (Vîlcea) și Negru-Vodă (Muscel) și biserica cea veche din Rîșnov (Brașov). Înfrumusețează și dăruiește multe alte lăcașuri, printre care și schitul Brădet. Pe lîngă acestea însă, părerile emise în legătură cu ctitoriile lui Radu I ne conduc din nou spre Biserica Domnească de la Curtea de Argeș. Dacă e cert acum că primul ei ctitor a fost Vlaicu Vodă, mulți îl socotesc ctitor și pe Radu I, în sensul înfrumusețării așezării. Artiștii vremii sale realizează admirabilele fresce care amintesc mozaicurile bisericii Chora (azi muzeul Karie Djami) din Constantinopol. Tabloul votiv de deasupra ușii de la intrarea în pronaos îl înfățișează pe Radu cu mîinile înainte, în semn de rugăciune. În mîini însă nu poartă macheta bisericii, ceea ce înseamnă că nu este ctitor. Cît privește mormîntul numărul 10, de la D. Onciul și pînă în prezent, majoritatea istoricilor au înclinat să-l atribuie lui Radu I. În cazul acesta ctitorul Bisericii Domnești este Vlaicu Vodă, care, murind, a fost probabil înmormîntat la una din principalele lui ctitorii — la Tismana. Fratele său care i-a continuat opera de la Biserica Domnească a fost înmormîntat aici, în mormîntul cu numărul 10.

---

[24] *Ibidem*, p. 408.

DAN I — PĂRINTELE DĂNEŞTILOR (1385-1386). Radu I a avut două căsătorii : din prima, cu Ana, a avut ca fiu pe Dan ; din a doua, cu Calinichia, pe Mircea. Dan I a avut o domnie scurtă. El nu este asociat la tron părintelui său. Fiind cel mai mare din fraţi, i-a urmat însă imediat la domnie. În linii esenţiale promovează politica înaintaşilor şi în special a părintelui său. Manifestă grijă deosebită pentru menţinerea Ţării Româneşti în situaţia de independenţă. Arată multă grijă pentru dezvoltarea economică. În timpul lui continuă activitatea de batere a monedei cît şi cea a actului ctitoricesc. Isprăveşte ctitoria părintelui său de la Tismana şi este ctitor întreg al bisericii episcopale din Rîmnicu Vîlcea. Întăreşte daniile înaintaşilor la Vodiţa şi Cotmeana şi înzestrează la rîndul lui aceste aşezăminte. De pildă, prin hrisovul din 1385 Dan I voievod dăruieşte şi întăreşte mănăstirii Tismana satele Vadul Cumanilor, Hrisomuinţi, Tismana, Balta, Bistreţ şi jumătate din Toporna, un obroc anual precum şi alte venituri [25].

Pe planul politicii externe, relaţiile cu Sigismund, urmaşul lui Ludovic de Anjou au fost tot rele. Plănuind să reia pentru Ţara Românească ţinuturile stăpînite de Vlaicu Vodă, Amlaşul şi Făgăraşul, cît şi partea ungurească a Banatului de Severin, Dan I a atacat cu oaste ţinuturile castelului Mihald (Mehadia). Se pare că a ieşit victorios şi că a intrat în posesiunea acestor teritorii pe care Mircea cel Mare le moşteneşte de la fratele său. Spre sfîrşitul domniei îl asociază pe fratele său vitreg, Mircea. Amestecîndu-se în luptele mai vechi din sudul Dunării între cei doi fraţi rivali, Sişman, stăpînul ţaratului Bulgariei de răsărit cu capitala la Tîrnovo, şi Ioan Stracimir, ţarul Bulgariei de apus cu capitala la Vidin, Dan I este de partea lui Ioan Stracimir. El a căzut pe cîmpul de luptă în timpul războiului împotriva acestuia.

Dan I a avut ca soţie pe Maria şi un fiu purtînd tot numele de Dan. Urmaşii lui direcţi se vor numi Dăneşti. El poate fi deci socotit „părintele Dăneştilor".

---

[25] Vezi DRH, doc. 7, 1385 (6894), octombrie 3, p. 20—22.

V. MIRCEA CEL MARE — LUCEAFĂRUL BASARABILOR (1386—1418)

Titulatura lui Mircea și hotarele Țării Românești. Organizarea țării - o necesitate istorică. Economie înfloritoare. Cultura în vremea lui Mircea Vodă. Mircea cel Mare - diplomat și luptător pentru independență. Încununare glorioasă.

TITULATURA LUI MIRCEA ȘI HOTARELE ȚĂRII ROMÂNEȘTI. Familia domnitoare a Basarabilor a dat Țării Românești oameni de seamă care prin activitatea din timpul domniei și-au adus contribuția la îmbogățirea patrimoniului istoriei românilor. La răstimpuri însă au strălucit personalități deosebite, care au însemnat vremea lor prin mari acte statale Mircea Voievod a fost unul din aceștia. Epoca lui, înseamnă apogeul și în același timp sinteza politicii domnilor Basarabi de pînă atunci și ea încheie glorios veacul al XIV-lea, al Întemeierii Țării Românești, făcînd trecerea la cel de-al XV-lea veac.

Politica promovată de marele voievod în răstimpul celor 32 de ani de domnie este complexă. Un prim aspect îl constituie realitatea potrivit căreia în timpul lui hotarele Țării Românești au atins maxima întindere. Teritoriile pe care le stăpînea Mircea reies din titulatura așezată de acesta la începutul hrisoavelor sale. Pentru prima oară titlul întreg apare în hrisovul către mănăstirea Cozia, datat cu anul 6896 (1387). Reproducem textul redactat în slavonă, tradus în condica veche a mănăstirii :

„Eu cel în Hristos Dumnezeu, binecredinciosul, și binecinstitorul și de Hristos iubitorul și singur stăpînitorul, Io Mircea mare voievod și domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpînind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părtile tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului“ [1].

---

[1] Condica veche a mănăstirii Cozia, anul 1778, fascicula 249, în transcripție modernă, sub forma înfățișată mai sus, în *Documenta*

Luînd ca bază datarea hrisovului, 1387, ar însemna că scurt timp de la urcarea pe tron (probabil 23 septembrie 1386), Mircea să fi intrat în stăpînirea tuturor acestor teritorii. În acest caz Mircea le-ar fi moștenit de la înaintași, fapt ce nu corespunde realității. Confuzia pornește chiar de la hrisovul care deși cuprinde titlul complet, inițial n-a avut dată. Anul a fost adăugat pe margine, ulterior, cînd documentul a fost scris după criterii interne (adică în cancelaria domnească) între 1402-1408, timp în care Mircea intrase efectiv în stăpînirea teritoriilor menționate în hrisov. Mircea cel Mare deci n-a stăpînit de la începutul domniei aceste teritorii. P. P. Panaitescu, pentru a departaja mai bine teritoriile care au intrat pe rînd în stăpînirea Țării Românești, notează: „Mircea n-a fost numai domn al Țării Românești, ci a stăpînit mai multe țări românești (în sensul de teritorii și ele sînt scrise cu literă mică pentru a le deosebi în felul acesta de Țara Românească, n. ns.) reunite sub sceptrul său" [2]. Așa se explică de ce, în primele sale hrisoave, emise în perioada septembrie 1386—mai 1388, Mircea se intitula numai domn al Ungro-Vlahiei, termen care corespundea aceluia de Țară Românească. Se pare însă că Banatul de Severin l-a avut de la început, poate moștenit de la predecesorul său Dan I. Treptat, Mircea, în anumite împrejurări istorice, va izbuti să intre în stăpînirea tuturor teritoriilor menționate în titulatură [3]. Nu e mai puțin adevărat că pe parcurs pierde din teritoriile cîștigate — din cauza unei conjuncturi politice nefavorabile. Dar le va recîștiga printr-o politică stăruitoare și consecventă. În jurul anului 1406 însă se stabilește întinderea maximă formulată în titulatură, care se menține pînă la sfîrșitul domniei sau în orice caz pînă la 1415.

Înțelegem însemnătatea acestui act pentru întărirea puterii și autorității Țării Românești. De aceea, epoca lui Mircea constituie apogeul perioadei amintite, privit mai întîi din

---

Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. I (1241—1500), volum întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, Editura Academiei R.S. România, București, 1966. Documentul 28 «1404—1406», p. 63—64. Vezi și P. P. Panaitescu. *Documentele Țării Românești*, vol. I, *Documente interne (1363—1490)*, București. 1938. p. 82.

[2] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 187.

[3] Vezi discuția privind etapele de includere în teritoriul Țării Românești a acestor posesiuni și comentarea termenilor legați de ele, în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 187—190; 191—196; *idem*, *Mircea cel Bătrîn, și suzeranitatea ungurească*, București, 1935, p. 65. Mai recent a se vedea Nicolae Stoicescu, *Organizarea statală în vremea domniei lui Mircea cel Mare*, „Revista de istorie", tomul 39, nr. 7/iulie 1986, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 626—627.

acest punct de vedere. Dacă înaintaşii deţinuseră unele teritorii româneşti în afara hotarelor Ţării Româneşti propriuzise, întemeiate de Basarab I, Mircea a adăugat şi altele.

ORGANIZAREA ŢĂRII — O NECESITATE ISTORICĂ. Întemeierea Ţării Româneşti adusese în scena istoriei o formă superioară de organizare politică a statului, faţă de vechile forme de organizare ale cnezatelor şi voievodatelor. Sub urmaşii lui Basarab statul continuase să se dezvolte. Epoca lui Mircea a însemnat un moment de seamă şi pe planul organizării statale.

Statul feudal avea în frunte pe domn, care aşa cum ştim îşi păstra şi calitatea de voievod, moştenită din perioada premergătoare întemeierii statelor feudale. Deşi termenul de „voievod" este slav, instituţia voievodatului a fost specific românească, după cum originală a fost şi îmbinarea celor două calităţi. Mircea cel Mare le va reprezenta strălucit pe amîndouă, în titulatura lui apărînd „marele şi singur stăpînitorul domn". În legătură cu formularea „mare voievod şi domn", pentru ca un asemenea titlu să se introducă într-o cancelarie, el „trebuia să corespundă unei realităţi care depăşea tradiţia, şi unei recunoaşteri oficiale măcar a cancelariilor vecine"[4]. Desigur că numai pe baza tradiţiei el nu constituia o justificare a actului de recunoaştere a autorităţii domnitorului de către marile puteri. Domnitorul trebuia să deţină un plus de putere şi prestigiu, bazate pe stăpînirea unui teritoriu mai întins. Mircea izbuteşte să aducă Ţara Românească la maxima ei întindere, îi conferă acea realitate teritorială care să dea dreptul purtării titlului de „mare voievod", peste un teritoriu întins. Astfel încît, „titlul de «mare voevod» a aparţinut real numai domniei lui Mircea cel Mare, de la 1406 înainte"[5]. E necesar însă a nu limita calitatea de „mare voievod" la un titlu de onoare şi corespunzător unei realităţi, ci a extinde înţelesul la ceea ce realizase Mircea cel Mare prin acţiunea de adunare sub oblăduirea sa a pămînturilor româneşti. El marca o etapă hotărîtoare în procesul de întărire a puterii centrale

Prerogativele domnului apar desluşit în timpul lui Mircea. În ele vedem concentrate cele trei puteri în stat (executivă, legislativă şi judecătorească) Nu se ajunge însă la o monar-

---

[4] Aurelian Sacerdoţeanu, *Titlul de „Mare Voevod" al Ţării Româneşti*, Extras din volumul *Omagiu profesorului Ioan Lupaş*, Bucureşti, 1941, p. 14.
[5] *Ibidem*, p. 16.

hie absolută de tipul celor franceze, engleze sau spaniole, tocmai datorită specificului voievodal și domnesc de la noi. Voievodul este șeful întregului aparat de stat, comandant suprem al armatei, expresia relațiilor externe, încheie pacea și poartă războiul, semnează tratate politice și comerciale, este ultima instanță de judecată, are singur dreptul de a emite monedă. Dar spre deosebire de monarhiile apusene, în cadrul cărora fiind și reprezentantul puterii legislative regele avea inițiativa legilor, la noi, în exercitarea prerogativelor amintite, domnul ține seamă, așa cum am văzut, de voința sfatului și adunării stărilor. La fel, în domeniul dreptului său de a deține puterea judecătorească, se observă anumite aspecte evolutive: „Avînd la origine practici juridice nescrise, numite obiceiul pămîntului, sau legea românească (jus valachicum, voloski zakon), cunoscute și aplicate de cnezi, juzi și „oameni buni și bătrîni", organizarea judiciară evoluează în pas cu întreaga societate. Obiceiul pămîntului e treptat înlocuit cu dreptul feudal cuprins în dispoziții și legiuiri oficiale sau în legiuirile bizantine adaptate condițiilor societății de la noi"[6].

În calitatea sa, domnul era stăpînul feudal al tuturor supușilor și dispunea de stăpînirea supremă asupra întregului teritoriu al țării, exercitîndu-și în felul acesta dreptul de „dominium eminens" (adică stăpînirea asupra întregului pămînt al țării). Acest act era însă subiectiv, deoarece domnul însuși se socotea stăpînul întregii țări, teritoriul îl considera ca pe propria sa moșie. Întărirea elementului subiectiv se putea face numai în cazul în care intervenea și o realitate obiectivă: domnul să stăpînească efectiv întregul pămînt al țării pentru a pretinde tuturor supușilor să-i presteze „dominium eminens". În apusul Europei „dominium eminens" a funcționat, devenind o instituție feudală caracteristică. Se pune problema dacă la noi, cu specificul respectării vechiului obicei al pămîntului, mult mai popular ca în occidentul feudal, domnul a putut să se ridice la o asemenea situație? Adepții existenței dominium-ului[7] dau ca principal element

[6] *Istoria României, Compendiu*, ediția a III-a revăzută și adăugită, sub redacția Acad. prof. univ. Ștefan Pascu, București, 1974, p. 118.

[7] Într-o formă sau alta, „dominium eminens" (cu deosebire privind Țara Românească față de Moldova) este recunoscut de D. Cantemir, N. Bălcescu, Constantin Giurescu, și C. C. Giurescu, I. C. Filitti, P. P. Panaitescu, Ștefan Ștefănescu. Principalul adversar al existenței acestei instituții la noi este sociologul H. H. Stahl.

al atestării „darea calului“, potrivit căreia, în orice schimbări care intervin în situația proprietății, beneficiarii trebuie să presteze domnului, în calitate de deținător al întregului pămînt, „darea calului“. Formula utilizată de cancelarie era „...să-i fie de ocină și de ohabă“.

Din documentele vremii rezultă însă că domnitorii români (cu deosebire cei munteni) nu dispuneau de întregul pămînt al țării — ca în Apus. Istoricii amintiți au emis păreri în legătură cu proprietatea funciară a domnilor, compusă în primul rînd din domeniul domnesc,[8] apoi din proprietăți pe care voievodul le avea separat, ca orice feudal (boier); de asemenea, braniștile,[9] locurile pustii, sloboziile, hotarele tîrgurilor și orașelor, satele moștenite de la părinte sau cumpărate în timpul domniei, proprietățile boierești luate pentru hiclenie [10], în caz de desherență [11], neplata birului, ocini părăsite [12], răscumpărări.

Așadar, proprietățile domnului și voievodului erau destul de mari. Totuși, în cazul în care condiția *sine qua non* a dominium-ului este proprietatea integrală asupra pămîntului țării, nu se poate vorbi la noi de un asemenea drept domnesc la fel ca în apusul Europei. E vorba doar despre un dominium eminens restrîns și emanînd din proprietățile domnești, care, în decursul timpului, au variat ca întindere. Existența „dării calului“ în anumite situații este o mărturie documentară, deși „dăruirea de cai și cupe nu reprezintă o răscumpărare a moșiei de la domn, deci nu are sensul unei instituții feudale, ci reprezintă un mijloc de cumpărare“ [13]. Cu acest accent, se poate afirma că deși nu există ca instituție în practică domnii munteni au dispus de acest drept.

Cît privește momentul apariției unui asemenea fapt (în sensul de exercitare a lui), există părerea că încă de la începutul vieții de stat românești, domnul poseda un „dominium eminens“ asupra întregului pămînt, „care se manifesta, în fapt, prin datoria stăpînilor feudali de a-i sluji în oaste și

---

[8] Ceea ce în cadrul monarhiilor apusene se traduce prin „fundus regius“ — feudus regius — (domeniul regal).

[9] Terenurile rezervate pentru pășunat, pentru facerea fînului și pentru vînat și pescuit.

[10] Trădarea domnitorului.

[11] Cînd cineva murea fără moștenitori.

[12] Gospodării sau sate.

[13] H. H. Stahl, *Controverse de istorie socială românească*, București, 1969, p. 138.

la sfat, deci aceştia erau vasalii lui şi-i datorau credinţă în schimbul confirmării dominium-ului utile, al stăpînirii de fapt asupra pămîntului"[14]. La începutul feudalismului şi vieţii de stat româneşti, clasa boierească fiind în procesul incipient al formării marii proprietăţi, domnul dispunea de mai mare putere (e vorba în primul rînd de cea pe care i-o conferă stăpînirea asupra pămîntului), în timp ce pe parcurs, prin danii şi beneficii în folosul feudalilor laici şi clerici, echivalentul lui „dominium eminens" iniţial, s-a micşorat. Oricum, dacă admitem funcţionarea lui în Ţara Românească, epoca lui Mircea cel Mare de organizare în toate domeniile îl presupune în formele lui destul de puternice.

În privinţa sfatului domnesc, majoritatea dregătoriilor sînt atestate documentar în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Admitem existenţa unui aparat de stat incipient al Întemeietorului, cu ajutorul căruia Basarab I izbutise să rezolve primele acte de politică internă şi externă ale vremii sale. Dregătorii care apar înaintea domniei lui Mircea sînt o dovadă elocventă, dar aceştia evoluează timp de cîteva decenii în mod simţitor. Anterioară epocii de organizare a lui Mircea este în primul rînd bănia, jucînd un rol important şi înainte de întemeiere şi după constituirea Ţării Româneşti. De asemenea, dregătoria de logofăt. Logofeţia, deşi e amintită în sfatul ţărilor române pe la 1400 (adică în timpul lui Mircea, cînd cu siguranţă i s-a dat forma definitivă) exista încă de la organizarea cancelariei domneşti (adică în vremea lui Basarab).

N-avem intenţia de a trata pe rînd dregătoriile cîte s-au instituit şi menţinut în Ţara Românească, dar constatăm că prima nouă dregătorie datează din 1389. Înseamnă că la numai trei ani de la suirea pe tron, Mircea pornise la structurarea aparatului de stat. Acţiunea a continuat în tot cursul domniei de vreme ce întîlnim instituirea de dregătorii şi în anul 1415. Se poate afirma că domnul crea dregătorii în funcţie de necesităţile care se iveau. O modalitate de a reconstitui instituirea dregătoriilor şi apoi însemnătatea lor este ordinea în care apar ca martori membrii sfatului domnesc. Deşi n-a fost regulă precisă şi au intervenit şi schimbări, în Ţara Românească „ordinea cea mai des utilizată pentru dregători a fost : marele ban, marele vornic, marele logofăt, marele spătar, marele vistier, marele comis, marele

[14] V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Cap. V : *Domnul şi puterea domnească*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 321.

paharnic, marele stolnic, marele postelnic"[15]. Dregătorii, forța acestora asupra prerogativelor domnești, a împiedicat crearea unei monarhii absolutiste la noi. Domnul s-a bucurat în schimb de o mare autoritate, de real prestigiu în fața supușilor, trăsături politice conferite și de personalitatea sa.

Trebuie să ținem seama însă și de structura societății medievale care ne determină să nu putem privi pe domnul țării ca acceptat în chip absolut de întreaga societate. Este adevărat că Mircea cel Mare a fost iubit de popor și urmat cu încredere în luptă. Și că unele categorii de boieri, interesate în opera de centralizare s-au situat de asemenea alături de domnitor. Politica centralizatoare și de organizare temeinică a țării s-a lovit în același timp de alte categorii de boieri, potrivnice acestui proces și interesate în apărarea pozițiilor de clasă, a dreptului de imunitate. „Este greu de stabilit cu precizie — spune Nicolae Stoicescu — care va fi fost evoluția raporturilor lui Mircea cel Mare cu boierimea Țării Românești, clasa conducătoare a epocii respective, clasă care admitea greu un domn autoritar ; cea mai elocventă dovadă este defecțiunea de după victoria de la Rovine, cînd de teama unui spor de putere și de autoritate a domnului — mare parte din boierime l-a părăsit pe învingător și s-a grupat în jurul lui Vlad „Uzurpatorul", fiul lui Dan I și nepotul lui Mircea, pe baza unei înțelegeri cu sultanul Baiazid I."[16] Iar F. Constantiniu notează : „Adversari de principiu ai unei autorități centrale puternice, boierii aveau de cumpănit între adversarul intern al privilegiilor lor și adversarul extern al țării lor, pentru a stabili care din cei doi, în conjunctura dată, era mai primejdios"[17].

O problemă deosebită este cea privitoare la organizarea armatei, a puterii militare. Înaintașii avuseseră și ei oaste cu care să apere hotarele. Litovoi, Bărbat, Seneslau și Tihomir au avut forțe militare destul de puternice. Acestea erau formate din cete militare conduse de nobili, asemănătoare cu acei „belatores" din alte țări europene. În Diploma Ioaniților se specifica obligația pentru români (din voievodatele amin-

---

[15] Nicolae Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, Biblioteca istorică, XVI, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 65.

[16] N. Stoicescu, *Organizarea statală în vremea domniei lui Mircea cel Mare*, *op. cit.*, p. 628.

[17] F. Constantiniu, *De la Mihai Viteazul la Fanarioți, observații asupra politicii externe românești* („Studii și materiale de istorie medie"), VIII, 1975, p. 104.

tite) de a-i ajuta pe ioaniţi, cu mijloacele lor ostăşeşti *(cum apparatu suo bellico)*, în vederea apărării regatului.

În timpul lui Basarab I oastea se va dezvolta ca rezultat al procesului de unificare. Ostaşii lui Basarab care au luptat la Posada exprimă şi numeric, dar şi calitativ, în domeniul organizării militare, saltul de la cnezate şi voievodate la statul feudal independent. Oastea lui Basarab a fost constituită, aşa cum am văzut, în primul rînd din elementul ţărănesc. A fost o oaste populară, care plasîndu-se în chip fericit la începuturile organizării vieţii statale, a ridicat pe români în jurul voievodului. Într-un document posterior înfrîngerii sale, regele Carol Robert afirma că Basarab folosise în luptă „tota sua potentia" (toată puterea sa)[18].

În vremea lui Mircea saltul se realizează şi pe planul organizării armatei. Dacă Basarab ridicase în împrejurările amintite întregul potenţial uman de care dispunea, „termenul de «oastea cea mare» apare în documentele Ţării Româneşti la începutul secolului al XV-lea, în vremea lui Mircea cel Mare, domnie care se caracterizează printre altele, şi printr-o mai bună organizare a statului"[19]. Apariţia în documente este un indiciu categoric că această formă generală de cuprindere a poporului în lupta de apărare a ţării se structurase devenind o regulă (o instituţie), fie şi pentru faptul că participarea la oaste la chemarea domnitorului devine o obligaţie permanentă. (În termen modern am putea-o numi serviciul militar permanent). Dat fiind însă faptul că această obligaţie este întîlnită încă din primele documente emise de cancelaria Ţării Româneşti, trebuie să acceptăm ideea că măsurile luate de Mircea cel Mare pentru a organiza această instituţie în vederea respingerii expansiunii turceşti, n-au putut duce „la schimbarea în ansamblu a organizării militare pe care Mircea cel Mare o moştenise de la predecesorii săi, ci doar la îmbunătăţirea organizării acesteia, ţinînd seama de noile împrejurări cărora trebuia să le facă faţă, la precizarea pentru prima oară în scris a îndatoririi tuturor locuitorilor (inclusiv a ţărănimii aservite, subl. ns.) de a lua parte la apărarea ţării"[20].

---

[18] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, partea a II-a, Bucureşti, 1890, p. 14.

[19] N. Stoicescu *„Oastea cea mare" în Ţara Românească şi Moldova (secolele XIV—XVI.)* în *Oastea cea mare* (Tradiţii înaintate ale luptei maselor populare din România pentru libertate şi independenţă naţională), Editura Militară, 1972, p. 35.

[20] *Ibidem*.

În înțelegerea aportului lui Mircea la întărirea capacității de apărare a Țării Românești întîlnim așadar, pe lîngă factorul de continuitate moștenit și lărgirea participării la „oastea cea mare“ [21]. Încît „prin privilegiile acordate unor boieri sau mănăstiri, domnul renunța la strîngerea dărilor și la prestarea slujbelor datorate domniei în folosul proprietarilor respectivi, dar nu renunța la obligația țăranilor aserviți de a participa la apărarea țării în caz de mare primejdie“ [22].

Conchidem că și pe planul apărării țării, continuatoare a tradiției și a obiceiului pămîntului, domnia lui Mircea reprezintă un moment de reală organizare, astfel că „locuitorii Țării Românești și-au păstrat în tot secolul al XV-lea și în primele decenii ale celui următor obligația de a participa la apărarea țării în oastea cea mare...“ [23].

În domeniul vieții politico-administrative constatăm existența unui aparat de stat temeinic organizat, care să răspundă cerințelor unui stat feudal ajuns la maturitatea lui. Faptul implica și o formă de organizare administrativă la nivelul acestuia. Modul cum apare împărțirea teritorială și cum se manifestă politica administrativă conduce încă o dată la atestarea și recunoașterea unui proces de continuitate, izvorît din sistemul voievodatelor românești care, la rîndul lor, îl vor fi moștenit de la vechii locuitori ai pămîntului românesc, dacii și apoi coloniștii romani.

Teritoriul cel mare al țării era organizat pe plan administrativ în sate, tîrguri și județe. După întinderea lor, satele cuprindeau două categorii : sate mari (comunele de mai tîrziu) și mici (care ar corespunde cătunelor). De altfel, împărțirea administrativă a Daciei romane preia și formele dacice încît se naște sistemul : municipii, colonii, vici și pagi. În epoca medievală așezările urbane vor fi inițial tîrgurile, cetățile de scaun ale țării, iar „vici“ și „pagi“ corespund satelor și cătunelor. Cît privește conducerea acestora, la începutul feudalismului satele erau libere și conduse după sistemul

---

[21] Precizăm deosebirea dintre oastea cea mică și cea mare, așa cum apar ele structurate în vremea lui Mircea : în prima slujeau așa numitele „slugi“ ale domnului, înțelegînd prin aceasta pe oamenii liberi, deci proprietari ; oastea cea mare cuprindea și pe țăranii aserviți. Este o situație diferită de cea din vremea lui Basarab I, cînd țărănimea era liberă aproape în totalitate și nu era nevoie de o asemenea hotărîre, pe cînd Mircea trăind în epoca desfășurării procesului de aservire a țărănimii, avea nevoie și de această categorie pentru a realiza „tota sua potentia“.

[22] *Ibidem*, p. 36.

[23] *Ibidem*, p. 39.

vechi al obştii săteşti. Cînd multe sate au fost aservite, au devenit fie domneşti, fie ale boierilor şi mănăstirilor. Tîrgurile se vor mări şi dezvolta, ajungînd oraşe (întrucît la un moment dat apare delimitarea între ele — tîrguri şi oraşe —) şi, cu timpul, în cadrul noului sistem administrativ de după întemeierea statului feudal vor căpăta conducere proprie: sfatul alcătuit din pîrgari şi primarul (şoltuz). Cît priveşte judeţele, acestea îşi au originea în epoca medievală, de vreme ce la strămoşii noştri nu cunoaştem împărţiri administrative superioare satelor şi oraşelor. Judeţele cuprindeau un teritoriu mai mare format din sate şi tîrguri. Se constituiau în general de-a lungul apelor curgătoare de la care îşi luau numele. Judeţele pot fi socotite contemporane cu întemeierea statului centralizat muntean. Ele vor continua formaţiile politice teritoriale — unele cunoscute în Oltenia şi Muntenia la 1247 — intrate sub Basarab I în alcătuirea noului stat. Ele reflectă dezvoltarea societăţii de pe teritoriul patriei noastre care în evul mediu nu se mai putea limita la sate şi oraşe, ci la un sistem adiministrativ centralizat. Chiar formarea statului feudal presupune o formă superioară a lor. Mircea cel Mare va prelua toată această tradiţie pe care o va îmbunătăţi necontenit. Dregători de felurite ranguri şi atribuţii asigurau prezenţa puterii centrale, autoritatea voievodului, în toate aceste subdiviziuni teritoriale (sate, tîrguri, judeţe), în toate colectivităţile sociale. „Expansiunea teritorială treptată a autorităţii lui Mircea cel Mare a fost deci însoţită de apariţia în documentele Ţării Româneşti a unor dregătorii menite să administreze regiunile periferice ale Ţării Româneşti intrate în componenţa acesteia în vremea respectivă"[24]. Mircea cel Mare va avea o contribuţie însemnată nu numai ca organizator al statului, ci ca unul din primii domni care au început lupta pentru întărirea puterii centrale, împotriva tendinţelor anarhice ale boierimii ce începea să-şi mărească puterea şi să pretindă dreptul de imunitate. Statornicind dregătoriile precise (unele preluate, altele create), îmbunătăţind sistemul de centralizare a puterii, el reuşea să structureze un aparat de stat capabil să ofere posibilitate puterii centrale de a-şi exercita prerogativele în cele mai bune condiţiuni. Întemeierea Ţării Româneşti a dus în esenţă la încetarea fărîmiţării politice. Mircea va asigura deplin exercitarea puterii centrale, dînd-o ca moştenire urmaşilor potrivit căreia dregătorimea subordonată şefului statului, voievodului

[24] N. Stoicescu, *Organizarea statală în vremea domniei lui Mircea cel Mare*, *op. cit.*, p. 626.

în funcţie, prezentă în toate părţile ţării, la sate şi oraşe, în cetăţi şi la punctele de vamă — într-un cuvînt aparatul de stat ascultător de puterea centrală — a fost unul dintre factorii de permanenţă, de asigurare a continuităţii vieţii de stat. Aşa se explică de ce domnitorul, dispunînd de un sistem de conducere, va putea depăşi repede criza politică în care se va afla la un moment dat după bătălia de la Rovine. Şi mai ales să facă faţă cu demnitate celei mai redutabile puteri din epocă, imperiul sultanilor. Opera sa de organizare a izvorît deci dintr-o necesitate istorică [25].

ECONOMIE ÎNFLORITOARE. Baza materială a regimului politic sub marele voievod Mircea a fost înfloritoare, fapt care explică în mare parte victoriile obţinute pe cîmpul de luptă şi menţinerea stării de independenţă a Ţării Româneşti. Grija permanentă a domnitorului pentru dezvoltarea economică, măsurile chibzuite luate în acest sens, dovedesc un simţ de gospodar şi conştiinţa necesităţii prosperării bazei materiale a societăţii munteneşti pentru întărirea capacităţii de apărare a ţării. Se observă o dezvoltare în toate ramurile economiei. „Principalele resurse ale locuitorilor şi ale ţărilor române proveneau în secolele XIV-XV din agricultură, viticultură, creşterea vitelor, albinărit, pescuit, păduri şi bogăţiile subsolului“[26]. Aceste ramuri erau izvoare de hrană pentru ţărani, dar şi pentru orăşeni, într-o epocă în care economia naturală făcea tot mai mult loc schimbului de produse. Mărfurile pentru export, fie cu străinătatea, sau cu oraşele transilvănene, vor fi în principal rezultate tot din aceste ramuri. „Agricultura, principala ramură a producţiei, se făcea în special pe văile rîurilor şi pe coaste, în regiunile deluroase, unde şi populaţia era mai densă. Cîmpia Dunării, expusă pustiirilor frecvente ale popoarelor nomade, era în cea mai mare parte acoperită de păduri şi slab populată“ [27]. Viticultura, îndeletnicire veche pe aceste meleaguri, din timpul strămoşilor geto-daci, aducea în secolele XIV-XV venituri însemnate atît domniei cît şi boierilor şi mănăstirilor. Dările pe vin erau mai multe. Principala era perperul [28], totodată şi cea dintîi

---

[25] Vezi amplu C. Şerban, *Problèmes de la centralisation de l'état dans les Pays roumains au moyen âge*, în „Nouvelles études d'histoire“, V/1975, p 43—56. (Citat în continuare „*Problèmes*“).

[26] *Istoria poporului român*, sub redacţia Acad. Andrei Oţetea. Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 130.

[27] *Ibidem*.

[28] Numele vine de la o monedă de origine bizantină, numită hiperperon.

dare în bani cunoscută în Țara Românească. Vinurile, cît și produsele obținute în domeniul pomiculturii și grădinăritului, creșterii vitelor, albinăritului și pescuitului, erau căutate pe piața externă. Un capitol însemnat era ocupat de exploatarea bogățiilor subsolului, în special a sării, dar și a aramei. În vremea lui Mircea cel Mare arama se exploata la Bratilov, lîngă Baia de Aramă și probabil că la Baia de Fier (Gorj) să-și fi găsit o intensă exploatare zăcămintele de fier.

Mircea cel Mare a acordat o mare însemnătate meșteșugurilor și mai ales comerțului. Măsurile pe această linie reflectă și atestă o intensă viață comercială în Țara Românească. Potrivit acesteia este reglementat și organizat temeinic sistemul vămilor, atît al celor interne cît și al celor de margine, sistem care aducea însemnate venituri domniei. Erau prevăzute vămi la Bran, Rucăr, Tîrgșor, Tîrgoviște, la rîul Dîmbovița etc. Un alt aspect al circulației mărfurilor îl constituie emisiunile monetare. Continuînd activitatea începută în zilele domniei unchiului său, Vlaicu Vodă, Mircea cel Mare poruncește să se bată ducați și bani de argint. În sfîrșit, un mare rol și loc în activitatea de stimulare a comerțului îl au privilegiile comerciale pe care Mircea le eliberează negustorilor din Polonia (liovenii) și din Lituania, probabil în 1403 și reconfirmate în 1409, cît și celor din Transilvania (brașoveni). Textele acestor privilegii spulberă orice îndoială în privința vreunui arbitrar în relațiile și poziția lui Mircea față de negustorii care își desfăceau mărfurile la sud de Carpați. Se urmărea ca Țara Românească să aibă produse de bună calitate, în special meșteșugărești, de peste munți sau din Polonia. Cît privește privilegiul acordat brașovenilor la 6 august 1413, el amintește de cel dat de unchiul său Vlaicu Vodă acelorași negustori brașoveni la 20 ianuarie 1368. Se forma astfel și o tradiție și o continuitate a legăturilor comerciale ale românilor de la nord și sud de coama Carpaților[29].

CULTURA ÎN VREMEA LUI MIRCEA VODĂ. Epoca lui Mircea, de înflorire în toate domeniile și de glorie militară, s-a evidențiat și pe tărîmul culturii. Chiar dacă — așa cum am afirmat în capitolul introductiv — nu putem vorbi despre o Renaștere timpurie în vremea lui Mircea cel Mare, deși pe diferite căi suflul renascentist pătrundea încă de atunci în

[29] Vezi C. Șerban, *„Problèmes"*, *ibidem*.

Principate [30], în orice caz se poate discerne în epoca lui Mircea o evoluție a culturii în diferitele ei domenii de manifestare.

Principalul aspect al vieții culturale se manifestă în domeniul arhitecturii. Mircea cel Mare a fost un ctitor de seamă, preocupare manifestată pe tot parcursul domniei. Cîrmuirea sa marchează o etapă în evoluția arhitecturii muntenești. Principalul monument arhitectonic este ctitoria de la Cozia. Cozia este traducerea în cumană a denumirii românești de origine latină Nucet, după pădurea de nuci din apropiere. Celebra mănăstire de pe malul Oltului este începută de Radu I, încheiată însă de Mircea, care i-a dat maxima splendoare. Cozia este deci ctitoria celor doi voievozi munteni — tatăl și fiul — Radu I și Mircea I. Construcția a continuat în 1387 și a fost încheiată înainte de 20 mai 1388, cînd i se fac danii, iar mănăstirea Cotmeana, mai veche, este subordonată Coziei. Pictura însă este terminată abia în 1391, dată la care putem socoti că mănăstirea Cozia, această capodoperă a arhitecturii muntenești, „a fost cu adevărat gata". Această însemnată zidire va cunoaște în zilele domniei lui Constantin Brîncoveanu un nou semn de înnoire, adăugarea pridvorului din față. De plan triconic (trilobat), Cozia prezintă o structură specială a naosului: o travee centrală deasupra căreia se profilează spre azur turla și două laterale, boltite cu cîte un semicilindru. În exterior construcția prezintă alternanța unor rînduri de cărămidă aparentă și de zidărie de piatră tencuită. „Specifică monumentului este decorația exterioară, respectiv elementele sculpturale care împodobesc fațadele (realizate în tehnica méplat sau relief plat) la ancadramentele ferestrelor, arhivoltele arcadelor oarbe, motivele

---

[30] „Marea cea Mare" (Mar Maggiore) a fost încă din evul mediu timpuriu o punte între țări, iar cetatea genoveză Kaffa din Crimeea un punct permanent al contactelor dintre oamenii apusului și ai răsăritului; nu mai puțin cetățile-porturi ale răsăritului, Moncastro și Licostomo au prilejuit legături cu oamenii Italiei renascentiste încă din sec XIII; noile impulsuri și resorturi italiene au circulat din sec. XIII înspre Principate, în special în Transilvania prin negustorii raguzani, florentini și venețieni; încă din sec. XIII și întreg sec. XIV negustorii frînci atingeau țărmurile mării noastre în căutare de piețe de desfacere a mărfurilor; încă de pe la jumătatea veacului XIV fugari din Valahia ori cneji din Transilvania cunoscuseră patria lui Giotto și arta prerenascentistă; ca ostași mulți români luptaseră în cruciada regelui Ludovic al Ungariei la Neapole și Veneția; Ioan Corvin de Hunedoara, supranumit „cavalerul alb" învățase frînceasca la Milano; în vremea lui Alexandru cel Bun și Mircea cel Mare fluxul artei occidentale atingea fruntariile Principatelor Române. (Vezi pe larg Al. Alexianu, *Acest ev mediu românesc*, Editura Meridiane, București, 1973, p. 74—94).

realizate, de influență orientală, constînd din rozete, împletituri (inclusiv colonete), păsări afrontate etc." [31]. Ceea ce determină însă forța artistică a Coziei este perfecta sa originalitate, deși prin plan și plastică exterioară Cozia se încadrează tipului de construcții de această factură de pe valea Moravei. „Arhitectul Coziei, fie un sud-dunărean din părțile Serbiei, fie un localnic de mare talent și cu experiență dobîndită pe șantierele abia încheiate sau în curs de pe valea Moravei, a știut să facă pentru domnul ce-l chemase la Cozia o operă de concepție și nu de imitație... [32]

Astfel încît Cozia nu va rămîne numai a epocii lui Mircea. Ea creează un stil aparte, constituie prototipul de construcție munteană. A rămas pînă astăzi un monument reprezentativ al arhitecturii vechi românești, influențînd și servind drept model pînă tîrziu unui număr de lăcașuri muntenești. Mai mult decît atît, Cozia este un element de continuitate ce leagă trecutul de viitorul său. Ea este expresia unor cuceriri artistice de dinainte de vremea sa și punte pentru construcțiile de după aceea. În acest sens se exprimă și Răzvan Theodorescu : „Era de fapt un drum la capătul căruia, rod al unei întregi experiențe de artă, se vor ivi la miazăzi și la răsărit de Carpați grăitoarele monumente medievale românești ale sfîrșitului celui de-al XIV-lea și ale întreg celui de-al XV-lea veac" [33].

Tot lui Mircea i se atribuie ctitoriile schitul Brădet, mănăstirea Snagov, mitropolia din Tîrgoviște (refăcută în timpul lui Neagoe Basarab), Mănăstirea Dealul (rezidită apoi de Radu cel Mare), mănăstirea Glavacioc (dacă nu cumva aceasta ar fi mănăstirea boierească Strugalea), mănăstirea Vișina (pe malul Jiului), mănăstirea Vodița II etc. De asemenea reține atenția casa domnească de la Tîrgoviște și întreg ansamblul curții domnești continuat și dezvoltat de Vlad Țepeș. În spiritul timpului Mircea cel Mare a înzestrat o serie de lăca-

---

[31] Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, Editura Militară, București, 1981, p. 62. Se specifică și amănuntul semnificativ că pe fațada sudică a Coziei apare acvila bicefală — însemn preluat de Mircea cel Bătrîn odată cu intrarea în stăpînire asupra Dobrogei (după 1388). Nicolae Stoicescu arată că pe lîngă titlul de despot luat de la Dobrotici, Mircea a împărtășit și însemnul puterii acestuia. Astfel, deasupra porții de la intrarea în cetatea Caliacra, reședința lui Dobrotici, se afla un basorelief avînd ca însemn vulturul bicefal (Vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 627.)

[32] Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 308.

[33] Răzvan Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400—1400)*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 10.

şuri ctitorite de înaintaşi, cum a fost de exemplu la Cotmeana şi Tismana. Actul de înzestrare a mănăstirilor a depăşit hotarele Ţării Româneşti. Se impun atenţiei daniile făcute la mănăstirile de la Muntele Athos şi în special la Cutlumuz, „Marea lavră a Ţării Româneşti", care se păstrează şi azi. Daniile erau bogate şi din cele mai variate. Amintim celebrul epitaf dăruit Coziei la 1396, lucrat în fir de aur, argint şi mătase colorată, pe fond de mătase, operă reprezentativă pentru broderiile de tradiţie bizantină, în toată aria sud-est europeană.

Vremea lui Mircea cel Mare cuprinde şi alte manifestări ale artei şi în general ale culturii. Pe lîngă arhitectură şi ramurile specializate adiacente ca pictura murală, sculptura şi stilul decorativ, se impun atenţiei produsele ceramice. Centrul de producţie de la Coconi a scos în evidenţă arta desăvîrşită a olarilor, cupele împodobite cu figuri umane şi animaliere.

Există şi o literatură a vremii, religioasă, promovată în speţă de clasa stăpînitoare, care se reflectă şi în literatura laică exprimată prin istorie, povestiri, poezii. Menţionăm un Evangheliar copiat şi împodobit de Nicodim în anul 1405, un Polieleu compus de logofătul lui Mircea pe nume Filos şi foarte posibil pravile inspirate din dreptul bizantin şi adaptate cerinţelor societăţii româneşti de către copiştii mănăstirilor. Fiinţează desigur şi o literatură laică prin excelenţă, cea orală, a poporului, unde filonul creativ popular se manifestă din plin prin balade, cîntece şi doine.

Cultura în vremea lui Mircea cel Mare a exprimat astfel trăsăturile de caracter ale românilor, vitejia, hărnicia şi talentul, a dat măsura unui popor creator de valori materiale şi spirituale inestimabile, a unui domnitor înaintat în concepţie, luptînd pentru păstrarea şi dezvoltarea tradiţiilor şi datinilor pămîntului românesc.

MIRCEA CEL MARE — DIPLOMAT ŞI LUPTĂTOR PENTRU INDEPENDENŢĂ. Dacă Basarab şi urmaşii imediaţi au avut în vedere ca principal aspect tactic extern, relaţiile cu statul feudal maghiar, Mircea cel Mare îşi concentrează atenţia asupra apărării Ţării Româneşti în faţa expansiunii otomane. Nu a neglijat însă nici relaţiile cu ţările vecine. În marea confruntare cu Imperiul otoman avea nevoie de aliaţi, de cultivarea relaţiilor cu Ungaria, Polonia şi Moldova. Faţă de celelalte puteri ale timpului s-a folosit modalitatea diplomatică necesară stabilirii unui echilibru. La baza actelor de

diplomaţie a stat un plan bine chibzuit. În general s-au urmărit: asigurarea unor relaţii trainice cu Moldova; evitarea a doi duşmani, prin stabilirea unui echilibru în relaţiile cu marile puteri; urmărirea atentă a evoluţiei relaţiilor între marile puteri şi alegerea aliatului la un moment dat; politica faţă de statele din sudul Dunării; stabilirea unor etape tactice, în funcţie de situaţiile create.

De la începutul domniei, Mircea Voievod stabileşte bune relaţii cu Moldova. Această politică nu avea aspect conjunctural, ci izvora din conştiinţa intereselor comune de neam şi a luptei pentru independenţă. Ea a avut un caracter permanent. Mircea a considerat Moldova ţară românească vecină. Cît priveşte relaţiile cu Polonia, la 10 decembrie 1389, între Mircea cel Mare şi Vladislav al II-lea Iagello se încheie un tratat, în localitatea poloneză Radom. Acest act politic şi diplomatic se realizează prin intermediul domnului Moldovei, Petru Muşat. Alături de solii munteni, Manea şi Roman Herescu, apare şi reprezentantul domnului moldovean, spătarul Drăgoi. Era vorba despre un tratat de alianţă potrivit căruia se stabilea între Ţara Românească şi Polonia (lucru valabil şi pentru Moldova şi Polonia) „un legămînt de prietenie nestrămutată, care să ţină de amîndouă părţile în veci nestricat“ [34]. Se prevedea că: „Susnumitul domn Mircea-Voievod este dator şi ţinut să ajute pe domnul Vladislav, regele, în tot chipul şi cu toată puterea şi forţele sale cînd acela va cere ajutorul lui contra atacului şi a incursiunii vrăjmăşeşti a regelui Ungariei şi a vasalilor lui şi a oricăruia dintre supuşii lui. Iar împotriva altor duşmani şi a oricăror altora ce vor supăra pe sus-pomenitul domn Vladislav, regele, îl va ajuta după buna plăcere a liberei sale voinţe, precum se cuvine prietenului să facă, asemenea şi domnul Vladislav, regele, la cererea sus-numitului domn Mircea-Voevod, este dator şi ţinut să-l ajute cu toată puterea şi forţele sale în contra pomenitului rege al Ungariei şi împotriva oricăror supuşi ai acestuia. Iar împotriva altor duşmani şi a oricui ar supara pe numitul domn Mircea, voievodul, îl va ajuta după buna plăcere a liberei sale voinţe, ca prieten“ [35].

---

[34] *Relaţiile internaţionale ale României în documente* (1368—1900). Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenţii şi alte acte cu caracter internaţional, lucrare întocmită de prof. univ. dr. doc. Ion Ionaşcu Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, Editura politică, Bucureşti, 1971, p. 83—84.

[35] *Ibidem*, p. 84.

Tratatul a avut însemnate urmări. Mai întîi se încheie pe bază de perfectă egalitate. Mircea își asigura un aliat puternic la data aceea, în măsură să contracareze eventualele tendințe de expansiune din partea regelui maghiar, manifestate după cum știm față de înaintașii săi. Dacă ne gîndim că în acest an, 1389, Mircea participase probabil cu un corp de oaste în ajutorul cneazului Lazăr al Serbiei în bătălia de la Kossovo-polje (Cîmpia Mierlei), un atac din partea Imperiului otoman era de așteptat. Tratatul cu Polonia dovedea un bun simț de orientare.

A doua etapă tactică este cea a apropierii de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg. O atare acțiune s-a realizat fără a prejudicia politicii față de Polonia. Dimpotrivă, tratatul de la Radom este reînnoit, adăugit și întărit la 17 martie 1390[36], la 6 iulie 1391[37] și apoi mai tîrziu, în 1404 și 1410. Se impune sublinierea grijii permanente pe care o manifestă domnul muntean pentru întreținerea relațiilor de prietenie dintre Țara Românească și Moldova. În anul 1400 îl aflăm pe Mircea intervenind în luptele pentru tronul Moldovei care vor conduce la înscăunarea lui Alexandru cel Bun (11 februarie 1400 — 1 ianuarie 1432) cu care Mircea va întreține relații de prietenie pînă lá sfîrșitul domniei și vieții (1418).

Apropierea de regele Ungariei are loc la începutul ultimului deceniu al secolului al XIV-lea și ea trebuie pusă în legătură în primul rînd cu ofensiva otomană în Balcani și creșterea pericolului exercitat de această mare putere cotropitoare. De altfel, tulburările politice din regatul maghiar după moartea lui Ludovic de Anjou „au creat condiții favorabile pentru ca Mircea să-și extindă autoritatea și în Transilvania, unde a lărgit feudele stăpînite de înaintașii lui. În condițiile create după victoria românilor conduși de Mircea cel Bătrîn la Rovine, domnul muntean va ajunge la încheierea unui tratat cu Sigismund de Luxemburg. Tratatul a fost încheiat la 7 martie 1395 la Brașov, și el are caracterul unei alianțe între cei doi suverani, pe bază de deplină egalitate și îndreptat împotriva otomanilor. Prevederile lui sînt asemănătoare cu cele din tratatele cu regele Poloniei. Conținutul tratatului este însă mai larg. El se referă la ajutor reciproc multilateral. Redăm un

---

[36] *Ibidem*, p. 85—86. Vezi și M. Mitilineu, *Colecțiune de tratatele și convențiunile României cu puterile străine de la anul 1368 pînă în zilele noastre*, București, 1874, p. 4—6. Originalul latin în Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, I-2, p. 323—324, nr. 263.

[37] *Ibidem*, p. 87—89. Vezi și M. Mitilineu, *op. cit.*, p. 7—8. Orig. latin în *op. cit.*, p. 334—335, nr. 275.

fragment semnificativ şi revelator : „Şi anume, mai întîi ca noi (atunci) cînd şi de cîte ori de acum înainte domnul (nostru), regele, va merge cu oştirea sa, el însuşi împotriva turcilor pomeniţi sau împotriva oricăror altora ce ţin de ei, atunci să fim ţinuţi şi datori a merge cu dînsul, de asemenea noi înşine împotriva acelora, cu toată oştirea, cu oamenii şi cu toată puterea noastră. Şi dacă domnul, regele, nu ar merge el însuşi, ci ar trimite numai oştirea sa, atunci şi noi să fim ţinuţi şi datori de asemenea să trimitem numai oştirea şi pe oamenii noştri împotriva acelora, dimpreună cu oştirea domnului rege“ [38]. Tratatul acesta prezintă o mare însemnătate pentru întărirea hotarului Ţării Româneşti înspre apus şi evitarea unui atac neaşteptat din partea Ungariei în momentul în care Mircea ar fi trebuit să facă faţă expansiunii otomane. La data încheierii tratatului Ţara Românească stăpînea „părţile sau ţările de peste munţi“, Amlaşul şi Făgăraşul. Regele Sigismund îi recunoscuse lui Mircea stăpînirea asupra acestor teritorii. La rîndul său, pentru aceste teritorii, Mircea recunoaşte suzeranitatea regelui Ungariei, fapt care nu ştirbea cu nimic suveranitatea sa ce îi permisese să încheie tratat pe bază de egalitate. Mircea cel Mare ca şi domnitorii anteriori, recunoşteau „un protector puternic, dar prin aceasta nu concepeau că au cedat ceva din puterea lor politică“ [39].

În astfel de condiţii externe, oştile conduse de Mircea vor începe războaiele de apărare a teritoriilor Ţării Româneşti. Participarea oastei muntene în bătălia de la Kossovopolje (1389), deşi atît de des citată în plan evenimenţial, rămîne totuşi sub semnul întrebării. Trimiterea unui corp de oaste de către Mircea în ajutorul cneazului Lazăr este pomenită de cronicari turci ca : Sükrüllah bin Sehabeddin, Enveri, Mehmed Neşri, Idris Bitlisi, Sa'adeddin Mehmed Hodja Effendi şi Kodja Hussein. Alţi cronicari şi scriitori turci, dar mai ales letopiseţele sîrbeşti nu notează nimic despre vreo participare a românilor la luptă. Chiar dacă Mircea n-ar fi trimis ajutor, pericolul atacării Ţării Româneşti de către otomani nu era mic. Se ştie că în timpul bătăliei, Miloş Obilici, un sîrb curajos, izbuteşte să ajungă la sultanul Murad pe care îl ucide cu lovituri de pumnal, sperînd prin aceasta să determine panică

---

[38] *Relaţiile internaţionale ale României..*, *op. cit.*, p. 90. Vezi şi Ştefan Pascu, Liviu Maior, *Culegere de texte pentru istoria României*, vol. I, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1977, p. 58 Orig. lat. în Fr. Zimmermann, C. Werner, Fr Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen* in Siebenbürger, vol. II, Sibiu, 1897, p. 135—137.

[39] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 204.

şi dezordine în rîndul oştilor otomane. Rezultatul scontat nu este atins însă. Fiul lui Murad, Baiazid Ildîrîm (Fulgerul), o mare capacitate militară, preia conducerea, preschimbînd eventualul dezastru în victorie otomană. Cneazul Lazăr cade în luptă şi Serbia este transformată în paşalîc.

Politica de sprijin pe care Mircea a manifestat-o faţă de popoarele din Balcani determină hotărîrea lui Baiazid de a supune Ţara Românească. Încă din anul 1391 o oaste otomană condusă de Firuz-bei trece Dunărea. Era mai mult o expediţie cu caracter de intimidare, deoarece otomanii s-au rezumat la acţiuni de jaf. În cronica sa, Idris Bitlisi, istorisind marea pradă cu care s-au întors încărcaţi la sud de Dunăre oştenii lui Firuz, notează printre altele că era vorba şi de mulţi români prinşi de ei, „feciori destoinici şi fete cu înfăţişare frumoasă" [40].

Doi ani mai tîrziu, Baiazid continuă politica ofensivă, urmărind ocuparea cetăţilor de la Dunăre şi crearea în felul acesta a unor puncte de plecare în vederea cuprinderii Ţării Româneşti. În luptele din Bulgaria sînt asaltate Nicopole şi Silistra. Fiind stăpînitor al Silistrei (Dîrstorului), Mircea înţelege că marea confruntare cu Baiazid devenea inevitabilă şi că ea se apropiase decisiv de hotarele Ţării Româneşti. În 1394 Baiazid trece Dunărea în fruntea unei oştiri impresionante ca număr. Dispunînd de forţe armate mult mai reduse, Mircea recurge la tactica unor acţiuni de hărţuială pentru a reduce din forţele duşmanului înainte de angajarea bătăliei hotărîtoare. O astfel de tactică era extrem de utilă şi eficace în condiţiile raportului de forţe mereu superior din partea otomanilor şi ea va deveni forma clasică a rezistenţei româneşti în faţa oştilor cotropitoare. Cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil descrie edificator modul în care a acţionat domnul Ţării Româneşti pentru a-l întîmpina pe adversarul său, redutabilul Baiazid: „Mircea, strîngînd oastea ţării, nu şi-a făcut planul să vină asupra lui (a lui Baiazid n. ns) şi să dea lupta, ci cu multă grijă şi-a pus la adăpost în muntele Braşovului femeile şi copiii. Mai după aceea însă se ţinea şi dînsul cu armata pe urmele lui Baiazid prin pădurile de stejar ale ţării, care sînt multe şi acoperă în toate părţile ţara, să nu fie uşor de umblat pentru duşmani şi nici lesne de cucerit. Şi, ţinîndu-se pe urma lui, săvîrşea isprăvi vrednice de amintit, dînd lupte cînd vreo unitate duşmană, rupîndu-se, se

---

[40] *Cronici turceşti privind ţările române*, Extrase, I, sec. XV — mijl. sec. XVII, ed. M. Guboglu şi Mustafa Mehmet, Bucureşti, 1966, p. 156.

îndrepta undeva prin țară după hrană sau la prădat vite; și așa cu foarte mare îndrăzneală se ținea de armată. Ținîndu-se de urma lui Baiazid, se lupta într-una cu dînsul în chip strălucit. Și se zice că, armata fiind în cale, se ținea strîns în urma ei, punînd-o la mare suferință și o aducea în situații grele și nu înceta să-i facă stricăciune." [41]

Bătălia de la Rovine din 10 octombrie 1394, sau după aprecieri recente 1395 [42], constituie a doua mare confruntare de forțe din istoria românilor, după cea de la Posada din șirul necontenitelor lupte pentru independență conduse de voievozii români. Și, ca în cazul Posadei, deși au trecut aproape șase veacuri de la această bătălie, ea s-a menținut vie în conștiință, a continuat să fie în atenția generațiilor de ieri și de azi.

Cît privește identificarea locului unde s-a purtat bătălia, istoriografia a manifestat și aici preocupări însemnate. Un interes deosebit a arătat și istoricul C. C. Giurescu. Acesta a urmărit opiniile emise în legătură cu „Rovinele" anului 1394 sau 1395 căutînd să fixeze cît mai exact locul celebrei bătălii atît de scumpă nouă, românilor. Opiniile sînt redate sub forma unei întrebări: „S-a dat oare această luptă pe Jii, în apropiere de Craiova, cam pe unde este mănăstirea Jitianu? A avut ea oare loc pe Ialomița, pe Argeș sau pe unul dintre rîurile atinse în drumul dintre Turnu și Curtea de Argeș, adică pe Vedea, pe Călmățui sau pe Teleorman?" [43].

Pornind de la un important document din secolul al XV-lea [44] și opiniile cronicarului raguzan Giacomo di Pietro Luccari [45] și Mauro Orbini, Constantin C. Giurescu concluzionează că

---

[41] Laconic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 64.

[42] Vezi întreaga discuție la Al. Diță, *600 ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare*, în „Anale de istorie", 4/1986, p. 27—43. Se propune data 17 mai 1395. Vezi și N. Stoicescu, *Rovine*, Editura Militară, București, 1986.

[43] Vezi întreaga discuție a localizării Rovinelor la Constantin C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, op. cit., p. 162—165.

[44] Este vorba de un document publicat de istoricul turc Inalcik cu ocazia celui de-al zecelea congres internațional de studii bizantine din 1957 și care se află în arhiva de la Topkapî Sarai din Istambul. În document se arată că Baiazid a pătruns în Țara Românească pe la Severin, înaintînd apoi spre est (vezi Aurel Decei, *Deux documents turcs concernant les expéditions des sultans Bayazid I-er et Murad II dans les pays roumains*, în „Revue Roumaine d'Histoire, 1974, nr. 3, p. 395—413).

[45] Cronica raguzană a lui Luccari a fost tipărită la Veneția în 1605 și pentru evenimentele din Țara Românească folosește drept izvor vechea cronică munteană a boierului Murgu, azi dispărută.

lupta de la Rovine a avut loc pe Jii, în marginea Craiovei [46]. Admite însă şi posibilitatea unei a doua ciocniri, deci a unei a doua bătălii de la Rovine, de data aceasta pe Argeş, în condiţiile în care după prima ciocnire, cea de la Rovine pe Jii, va trebui să se retragă. Aceasta ar confirma şi informaţiile furnizate de cronicarii Neşri, Leunclavius şi Enveri care localizează bătălia pe Argeş. Dar, a doua bătălie cu Baiazid, lîngă rîul Argeş, n-a fost fericită...

Indiferent unde şi cînd s-a purtat bătălia principală, ea evidenţiază încă o dată vitejia românilor, puterea lor de dăruire pentru libertatea patriei, cauza dreaptă pentru care luptau. Totodată s-a dovedit în practică priceperea voievodului muntean care ştiuse atît de bine să-i atragă pe otomanii superiori ca număr într-un loc bine ales pentru a obţine victoria. A fost o luptă crîncenă, strînsă, una din cele mai grele pe care le-au purtat românii şi care va fi urmată în timp de Vasluiul şi Războienii lui Ştefan cel Mare şi Călugărenii lui Mihai Viteazul.

Contemporanii, prieteni sau duşmani, impresionaţi puternic de intensitatea şi totodată măreţia momentului Rovine, au avut viu în faţă felul cum s-a scris istoria unui popor, hrănită din jertfe şi clădită din fapte fără seamă. Mărturii sîrbeşti, bulgăreşti, italiene, bizantine, raguzane, turceşti, vorbesc pe întrecute despre biruinţa atît de însemnată obţinută de voievodul Mircea la Rovine. Extrase din cronica bulgară caracterizează momente şi aspecte ale luptei, ca de exemplu, că în luptă „lănci nenumărate s-au frînt“, atîtea săgeţi s-au tras încît cerul „nu se mai putea vedea de desimea lor“, că rîul lîngă care s-a dat bătălia „curgea roşu de sîngele ce ieşea din mulţimea trupurilor căzute“ şi că sultanul Baiazid „s-a înspăimîntat şi a fugit“[47]. Cronicarul turc Orudj notează că lupta a fost sîngeroasă, cu pierderi de ambele părţi şi că sultanul Baiazid a fost nevoit să treacă Dunărea la Nicopole şi de acolo la Adrianopole[48].

Deşi deplină, biruinţa de la Rovine n-a putut fi fructificată. Mircea pierde mulţi oşteni. Economia ţării era secătuită de efortul militar. În această perioadă se produce şi trădarea

[46] Vezi Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 165

[47] „Arhiv für slawische Philologie“, XIII, p. 530, apud Ştefan Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul“ pînă la Mihai Viteazul*, Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1970 p. 52.

[48] Vezi *Cronici turceşti*, *op. cit.*, p. 48—49; vezi şi P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 247.

unei părţi a boierimii, partizană a încetării rezistenţei antiotomane. Realitatea dovedea că această boierime, dîndu-şi seama de sporirea autorităţii lui Mircea, ca rezultat al victoriei sale, se temea de diminuarea propriilor sale poziţii economice. De aceea se angaja într-o politică ostilă lui Mircea şi favorabilă urcării pe tron a unui pretendent, Vlad, intrat în istorie sub numele de „Vlad Uzurpatorul". După bătălie, Vlad, ajutat de Ştefan I Muşat, domnul Moldovei, de boierimea potrivnică lui Mircea şi de oşti maghiare, deschide lupta pentru ocuparea tronului, pe care îl şi dobîndeşte.

In primăvara anului 1396 Mircea, cu ajutorul voievodului Transilvaniei, Ştibor, încearcă să-şi reia domnia. Deşi nu reuşeşte pe deplin, va participa la marea concentrare de forţe antiotomană de la sud de Dunăre, bătălia de la Nicopole. Această bătălie constituie un alt moment însemnat în perioada de sfîrşit a secolului al XIV-lea. Expediţia cruciată, condusă de Sigismund de Luxemburg, adunase pe lîngă oastea lui Mircea, cavaleri unguri, germani, francezi, englezi, italieni, boemi şi poloni. A fost prima bătălie cînd oştenii români, călăreţi şi arcaşi, aveau să participe alături de floarea cavalerilor apuseni, îmbrăcaţi în zale şi înarmaţi pînă-n dinţi.

În legătură cu conducerea luptei de la Nicopole, pînă nu de mult în istoriografie se împămîntenise teza potrivit căreia craiul Sigismund, nesocotind dorinţa lui Mircea de a deschide lupta ca unul ce cunoştea tactica de luptă a turcilor, dă întîietate ducelui Burgundiei. Istoricul Şerban Papacostea, bazîndu-se pe izvoare şi în special pe relatarea lui Johann Trittheim [49] corectează această părere venind cu un amănunt deloc lipsit de însemnătate. Astfel, Sigismund ar fi propus apusenilor să-l lase pe Mircea să conducă, numindu-l chiar comandant al oştii pe principele Ţării Româneşti. Sigismund făcea aceasta întrucît îl ştia pe Mircea drept bărbat viteaz, activ şi puternic, care, luptîndu-se în mai multe rînduri cu turcii, a triumfat în chip glorios asupra lor. Dar „Ioan, principele Burgundiei, foarte indignat pentru că îşi vedea smulsă această cinste, despre care socotea că i se cuvenea pe drept,

---

[49] Iohann Trittheim (TRITHEMIUS) ; călugăr german foarte instruit care a lăsat mai multe scrieri, dintre care cea mai însemnată este *ANNALES HIRSAUGIENSES*, din care au fost luate relatarea şi citatul.

datorită mulţimii oştii sale şi totodată drumului lung şi ci[illegible]lilor mari «făcute», dorind să-şi atribuie «această» cinste, contrar voinţei regelui Sigismund şi a tuturor principilor care erau de faţă, s-a năpustit înaintea tuturor asupra turcilor, cu cei şase mii de luptători pe care îi adusese, şi a dat lupta în chipul cel mai nefericit. El însuşi cu mulţi dintre ai săi e adus captiv în Turcia, ceilalţi pe care îi adusese cu sine aproape toţi sînt ucişi de duşmani. Şi restul oştirii creştinilor e atacat de turci şi, mulţi fiind ucişi, puţini s-au salvat prin fugă"[50].

Din nefericire deci, bătălia de la Nicopole s-a soldat cu un eşec al cruciaţilor şi o mare victorie a turcilor. Aceasta n-a fost însă o simplă victorie a Porţii, trecătoare şi fără consecinţe. În urma ei, Imperiul otoman îşi va întări stăpînirea în Balcani. Ţaratul bulgar de la Vidin este transformat în paşalîc turcesc, moşiile feudalilor locali sînt dăruite turcilor.

Acest aspect însă are dintr-un anumit punct de vedere un element favorabil privind lupta lui Mircea de a-şi redobîndi domnia. Boierii potrivnici, temîndu-se ca drama ţaratului bulgar să nu se petreacă şi la nord de Dunăre părăsesc politica filoturcă. Ei se desolidarizează de Vlad Uzurpatorul care este prins şi dus în Ungaria.

Mircea cel Mare îşi recapătă tronul în condiţiile în care Baiazid deschidea din nou lupta de supunere a Ţării Româneşti şi de includere a ei în sistemul de dominaţie otomană. Şi de data aceasta însă, cu mica lui oştire, Mircea izbuteşte să obţină biruinţa deplină asupra lui Baiazid în ciocnirile din 1397 şi mai cu seamă în cea din 1400, an care marca începutul unui nou veac. Despre victoria din 1400, un izvor veneţian nota că otomanii fuseseră bătuţi atît de rău „încît unii au fost prinşi, alţii ucişi şi alţii înecaţi şi n-au putut scăpa decît vreo trei mii, care s-au întors singuri în Turcia"[51].

Acesta a fost şirul victoriilor redutabile ale marelui voievod muntean care îşi întăreşte mult autoritatea în interior, fapt care contribuie şi la sporirea prestigiului său în afară. Rezultatul concret al acestor eforturi depuse de români sub conducerea vajnicului voievod a fost menţinerea independenţei ţării, în timp ce statele din Balcani erau transformate în paşalîcuri.

---

[50] Iohann Trittheim, *ANNALES HIRSAUGIENSES*, apud Şerban Papacostea, *Mircea la Nicopol (1396): o mărturie ignorată*, în „Revista de istorie", tomul 39, nr. 7/iulie 1986, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 698.

[51] Apud P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 282.

ÎNCUNUNARE GLORIOASĂ. În 1402, în urma bătăliei de la Ankara, Baiazid este înfrînt de hanul mongol Tamerlan. Acest faimos sultan a avut un tragic sfîrşit. Închis într-o cuşcă şi purtat zile întregi prin arşiţa pustiurilor se îmbolnăveşte de friguri şi moare. Urmaşii săi vor deschide seria luptelor pentru tron, fapt care va crea o criză politică în Imperiul otoman. Mircea cel Mare a socotit că momentul este prielnic pentru a relua de la otomani ţinuturile pierdute în anii 1393-1396 cînd, luptele cu caracter schimbător nu-i fuseseră favorabile. Izbuteşte astfel în 1404 să reintre în stăpînirea Dobrogei şi Silistrei şi să-şi întindă stăpînirea pînă la gurile Dunării, „către părţile tătăreşti“, unde ocupă Chilia de la genovezi.

Pe temeiul acestor noi succese Mircea reia planul său de organizare a unui front antiotoman prin care să elibereze Balcanii. Era un moment deosebit de bun pentru o ofensivă generală a popoarelor ameninţate cu pierderea fiinţei lor, şi care ar fi condus la creşterea securităţii faţă de continua expansiune otomană. Dar nici republicile maritime italiene, Genova şi Veneţia, absorbite de propriile lor rivalităţi comerciale, nici împăratul bizantin Manuel Paleologul, n-au înţeles acest mare deziderat al epocii şi, n-au sprijinit cu nimic iniţiativa inimosului voievod. Marele Mircea voievod a intervenit atunci direct în luptele civile din imperiu. În 1411 el îl sprijină pe unul din fiii lui Baiazid, Musa, care devine sultan. Dar, în 1413, un alt fiu al lui Baiazid, Mahomed îl înfrînge pe Musa şi-l ucide. Urmează expediţia de pedepsire a lui Mircea din anul 1414. Detaşamentele de pradă ale azapilor şi achingiilor pătrund în nordul Dunării şi pustiesc năpraznic o bună parte a teritoriului românesc. Lipsit de ajutorul ţărilor creştine, voievodul român încheie pace cu Mahomed. Pacea era semnificativă şi de fapt constituia un succes politic şi diplomatic al românilor : în schimbul unei sume anuale (haraciul), sultanul dădea asigurări că va respecta independenţa Ţării Româneşti.

În 1416 îl întîlnim însă pe Mircea ca sprijinitor al unui alt pretendent, Mustafa, acţiune ce eşuează din nou din cauza înfrîngerii lui Mustafa de către oştile lui Mahomed. Totuşi, Mircea nu încetează politica sa de luptă pentru asigurarea independenţei Ţării Româneşti şi de sprijin al ideii de libertate a popoarelor împotriva celui mai cotropitor imperiu al vremii. Într-un fel sau altul, s-a aflat în luptă pentru astfel de nobile idealuri pînă în ultima clipă a vieţii sale. În acelaşi an 1416, Mircea adăposteşte în ţară pe un reformator

al islamului, celebrul șeic Bedr-ed-Din. Concepția acestuia care viza reforme menite să ducă la schimbarea întocmirii sociale în imperiu și să creeze puternice mișcări sociale, putea folosi însăși luptei de independență pe care o purta de cîteva decenii domnitorul român [52]. Mahomed însă, puternic la acea dată și spirit conservator, dîndu-și seama că reformele loveau în baza politică și socială a regimului său, îl prinde pe Bedr-ed-Din, care este spînzurat.

Urmează noua și ultima expediție otomană împotriva Țării Românești (1417), grea pentru voievodul român, atît sub raportul pagubelor materiale pricinuite de distrugerea achingiilor și prăzile luate cît și mai ales al pierderilor teritoriale. Imperiul otoman va smulge Țării Românești Dobrogea cu Silistra care vor rămîne astfel mai bine de 450 de ani[53] sub stăpînire străină. Mircea va accepta plata haraciului (pe care pentru prima dată îl plătise Vlad Uzurpatorul), sub semnul menținerii independenței Țării Românești. Acest fapt istoric este esențial. El demonstrează că luptele eroice conduse de vajnicul domnitor nu fuseseră zadarnice și că efortul economic și militar al poporului, destoinicia conducătorului scutiseră țara de a fi înrobită. Aceasta semnifică o încununare glorioasă a unei domnii de seamă, a unuia din cei mai mari voievozi din dinastia Basarabilor.

În 1986 am sărbătorit 600 de ani de la înălțarea în scaunul domnilor Basarabi a acestui voievod printre voievozi, prilej de cinstire a epopeei pentru independență pe care a condus-o timp de 32 de ani. Istoricul Ștefan Ștefănescu scrie cu ocazia acestui eveniment: „Numele lui Mircea cel Mare este puternic încrustat în conștiința românească, el a fost invocat în împrejurări grele ca simbol de înțelepciune politică. Și aceasta pentru că Mircea cel Mare a înțeles interesele poporului, necesitatea luptei de apărare a intereselor țării și a stat în fruntea acestei lupte, dusă de masele populare" [54].

---

[52] Vezi pe larg M. Guboglu și M. Mustafa, *Răscoalele țărănești din Imperiul otoman (1418—1420) și bedreddinismul*, în „Studii", nr. 2, 1957, p. 137—158; cf. Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 57.

[53] Pînă la Congresul de la Berlin din 1878, care va recunoaște independența României și întoarcerea Dobrogei către români.

[54] Ștefan Ștefănescu, *Mircea cel Mare — personalitate de seamă a istoriei poporului român*, în „Revista de istorie", tomul 39, nr. 7/iulie 1986, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 624.

VI. DĂNEŞTII ŞI DRĂCULEŞTII

Luptele pentru tron. Mihail I Basarab, Dan al II-lea „Cel viteaz". Domnia lui Alexandru Aldea. Cîteva considerații asupra domniei lui Vlad Dracul

LUPTELE PENTRU TRON. La începutul secolului al XV-lea se petrece prima scindare în sînul familiei domnitoare a Țării Româneşti : urmaşii lui Dan I numiți Dăneşti şi ai lui Vlad Dracul, Drăculeşti. În istoriografia din trecut s-a stăruit asupra conflictului dintre aceste două ramuri basarabe. Unii istorici au căutat să desluşească natura şi cauzele acestui conflict, cu urmări grave pentru țară şi independența ei. A. D. Xenopol a afirmat pentru prima dată că lupta dintre Dăneşti şi Drăculeşti a fost de fapt un război civil. Mai mult chiar, subliniază şi prelungirea în timp a conflictului în cuvintele : „A fost destul deci ca după moartea lui Mircea, în 1418, să rămînă moştenitori şi de la el şi de la fratele său mai mare, Dan, pentru ca o luptă să izbucnească între ei ; iar liniile coborîtoare întinzîndu-se în timp, era firesc lucru ca rivalitățile lor, fără încetare reînoite, să vecinicească această luptă" [1]. I. C. Filitti neagă caracterul de război civil între Dăneşti şi Drăculeşti [2].

Să admitem că este vorba despre un război civil. Mai cu seamă pentru că el, indiferent dacă la un moment dat se desfăşoară numai între Dăneşti sau între Drăculeşti, are loc în sînul aceleiaşi familii, a Basarabilor, în cadrul Țării Româneşti şi nu împotriva vreunei puteri străine. Acest conflict nu trebuie despărțit însă de adevăratul scop care l-a generat. Mai ales că, Xenopol, luîndu-se după o afirmație a cronicarului bizantin Laonic Chalcocondil, găseşte acest pretext în faptul că Dan I şi-a sfîrşit zilele din pricina lui Mircea, care a vrut să ocupe mai repede tronul Țării Româneşti. Această afirmație nu se susține. Dacă ar fi existat actul fratricid săvîrşit de Mircea, urmaşii lui Dan I nu ar fi aşteptat în linişte moartea domnitorului pentru ca apoi să

[1] A. D. Xenopol, *Lupta dintre Drăculeşti şi Dăneşti,* Extras din „Analele Academiei Române", seria II, tom. XXX, „Memoriile secțiunii istorice", Bucureşti, 1907, p. 4.

[2] I.C. Filitti, *Banatul Olteniei şi Craioveştii, IV. Pretinsa luptă între Dăneşti şi Drăculeşti,* Extras din „Arhivele Olteniei", Scrisul Românesc, Craiova, 1933, p. 75.

caute răzbunarea față de urmașii acestuia. Mai adăugăm un fapt ce ni se pare semnificativ. În documentul dat la 27 iunie 1387, Mircea cel Mare îl numește pe Radu I, care înălțase din temelie mănăstirea Tismana, „sfînt răposatul părintele domniei mele Io Radu Voievod" și pe Dan I, care o întărise cu multe daruri, „sfînt răposatul fratele domniei mele Io Dan Voievod" [3].

Ceea ce anihilează însă definitiv un „casus belli" (pretext de război) pe temeiul răzbunării este faptul că se cunoaște adevărata cauză a morții lui Dan I. Potrivit indicațiilor unei cronici bulgare contemporane, domnia lui Dan I s-a încheiat la 23 septembrie 1386, cînd voievodul român a fost ucis în luptă de Sișman. Faptul este confirmat de cronica lui Radu Popescu ce spune că : „... fără numai scrie că l-au ucis Sușman voievodul sîrbilor..." [4] Apare astfel firesc faptul că urmașii și credincioșii lui Dan I nu s-au ridicat împotriva lui Mircea. Dimpotrivă, potrivit vechiului principiu al „agnaților", țara îl va alege pe Mircea, fratele defunctului, ca o garanție a asigurării domniei și independenței Țării Românești.

Încît, adevărata cauză a acestui conflict din sînul dinastiei Basarabilor [5] trebuie căutată în luptele pentru tron. Toți Basarabii urmăreau să ocupe scaunul domnesc, indiferent că vor fi „Dănești" sau „Drăculești".

A. D. Xenopol a recunoscut și el că scopul principal al „războiului civil" dintre „Dănești" și „Drăculești" a constat în lupta pentru tron. Totodată subliniază că împărțirea taberelor s-a făcut și după criteriul teritorial. Descendenții lui Dan I (numiți și Basarabești) se sprijină pe boierimea olteană, iar Oltenia e denumită de istoric „Muntenia Mică". În schimb descendenții lui Mircea se sprijină pe boierii din „Muntenia Mare" [6].

Dar spre sfîrșitul secolului al XV-lea dispare treptat vechea denumire a Dăneștilor și Drăculeștilor pentru că și descendența directă din aceștia se va încheia. Boierii olteni, urmași ai Dăneștilor, vor deveni puternicii Craiovești. Iar des-

---

[3] Vezi D.R.H., *B. Țara Românească*, vol. I (1247—1500), Editura Academiei R.S. România, 1960, Andrei Oțetea, David Prodan (red. responsabili), volum întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, p. 23—24.

[4] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 10.

[5] Chiar împărțirea în Dănești și Drăculești ni se pare arbitrară întrucît toți făceau parte din aceeași familie.

[6] Vezi A. D. Xenopol, *op. cit.*, ibidem.

cendența din vechii Basarabi ai Munteniei Mari, urmași ai Drăculeștilor va fi continuată prin Radu cel Mare și fiul acestuia, Radu de la Afumați. În timpul domniei lui Radu de la Afumați principiul teritorial acționează destul de puternic în lupta dintre Craiovești și boierii munteni, în special Buzoienii. Dar voievodul, va încerca să-i împace și să-i unească pe toți sub flamura sa în lupta comună împotriva expansiunii otomane. Cu Mihai Viteazul și familia Craioveștilor dispare fiind de fapt înlocuită cu familia cea mai autoritară din epocă, Buzeștii. Buzeștii sînt Craioveștii epocii lui Mihai. Secolul al XVII-lea și odată cu el apropierea epocii moderne face mai greu de urmărit principiul teritorial însă o perioadă există rivalitatea dintre Cantacuzini și Băleni.

Astfel încît luptele pentru tron din cadrul dinastiei Basarabilor au reprezentat o realitate. Cu atît mai dureroasă și mai dăunătoare pentru destinele țării deoarece ea a slăbit puterea centrală, a fărîmițat forțele de rezistență și a înlesnit dușmanilor penetrația la nord de Dunăre [7].

MIHAIL I BASARAB. La moartea lui Mircea cel Mare a existat un moment greu pentru Țara Românească. O domnie care fusese plină de înfăptuiri punea problema urmașului. Mircea a asigurat însă succesiunea. În ultimii ani ai domniei l-a asociat pe fiul său, Mihail. Anul cert al asocierii nu se cunoaște. Dar evenimentul s-a produs destul de curînd după intervențiile sale în luptele pentru putere din Imperiul otoman. „Și cu cît îmbătrînește, cu atît mai mult lasă conducerea țării pe seama lui (a lui Mihail). În 1416 sau cel puțin în 1417, Mihail conducea de fapt țara, sub supravegherea și în calitate de coregent al părintelui său, intitulîndu-se «Io Mihail, voievod și domn» și avînd chiar și pecetea sa proprie“ [8]. E bine să știm că într-un document din anul 1418, 10 iulie (primul an de domnie al lui Mihail I) document păstrat numai într-un rezumat românesc, domnul poartă următorul titlu: „Mihail Voievod, domnul Țării Românești și munților și către țara tătărască și amîndouă părțile de dincoace și peste Dunăre și pînă la Poarta de Fier și pînă la Marea Neagră“.

---

[7] Țările române nu fac însă notă discordantă față de situația din alte părți. Era o practică politică „la modă“ în acea epocă.

[8] Alexandru A. Vasilescu, *Urmașii lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Țepeș (1418—1456). I. De la moartea lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Dracul (1418—1437)*. Extras din „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, vol. XV, București, 1915, p. 7.

Acest titlu îl continuă de fapt pe cel al părintelui său, atestînd realitatea că la moarte Mircea cel Bătrîn menținuse majoritatea posesiunilor pe care reușise să le unească sub conducerea sa. Lăsa urmașului un fapt de continuitate și îndatorirea de a-l menține neștirbit. Rămînînd domn, Mihail I s-a aflat în fața puternicei expansiuni otomane. În 1419 au avut loc marile confruntări cu turcii, continuate în 1420. Mihail reușește să le facă față cu ajutor unguresc. Ajutorul este cu două tăișuri. Sigismund de Luxemburg hotărăște crearea unui sistem mai larg de apărare, ocupînd cetatea Severinului. Împreună cu Orșova și Mehadia le așeză sub comanda florentinului Pippo Spano. Mihail I a urmărit manevrele regelui Sigismund, dar n-a putut acționa în nici un fel. În 1420 o mare expediție turcească aducea și pe Radu, un alt fiu al lui Mircea cel Mare, poreclit de contemporani Praznaglava [9] (Chelul). Mihail I cade în lupta eroică de apărare a țării

Nu se știe unde îi este mormîntul. Dar pe unul din pereții ctitoriei lui Mircea de la Cozia, Mihail I Basarab apare zugrăvit alături de marele său părinte, într-un costum mult asemănător acestuia. Ilustrația înfățișează pe cei doi voievozi munteni susținînd miniatura bisericii Cozia, fapt ce subliniază încă odată prezența lui Mihail I, urmaș vrednic al lui Mircea cel Mare în istoria Țării Românești.

DAN AL II-LEA „CEL VITEAZ". Radu Praznaglava, așezat domn de turci, s-a arătat de la început dispus la concesii față de Poartă. Printr-o înțelegere cu sultanul, anihila tot ceea ce obținuse prin luptă Mircea cel Mare. Politica lui Praznaglava slăbea rezistența antiotomană. Era permisă trecerea trupelor otomane prin Țara Românească. Otomanii, profitînd de un astfel de ajutor, vor ataca în 1420 Transilvania. Este momentul cînd în scena istoriei apare Dan al II-lea, fiul lui Dan I, și deci, văr cu Mihail I și Radu Praznaglava. El izbutește, cu ajutorul unei mari părți din boierimea țării — conștientă de pericolul transformării țării în pașalîc — să-l gonească pe Radu și să ocupe tronul. În astfel de condiții grele, Dan al II-lea reușește să domnească mai mulți ani (1420—1431), cu mici întreruperi cînd, Radu Praznaglava, cu ajutorul turcesc, e așezat domn. Domnia lui Dan al II-lea a avut

---

[9] Este vorba despre Radu II, Praznaglava, care are mai multe domnii foarte scurte: mai-noiembrie, 1421; vara 1423; toamna 1424; mai 1426; primăvara 1427 (I—IV).

o deosebită semnificaţie istorică. El apare ca un continuator al luptei pentru apărarea independenţei. A primit şi ajutorul Ungariei, ameninţată la rîndul ei de turci.

Începutul domniei înseamnă şi începutul luptelor împotriva turcilor. Gonind pe Praznaglava el refuză să plătească tribut. Împreună cu amintitul Pippo Spano, Dan al II-lea atacă cetatea Silistrei şi obţine o primă biruinţă, dar o mare armată turcească trece Dunărea la începutul anului 1423. Biruinţa de la 26 februarie 1423 obţinută asupra turcilor a fost însemnată. Se pare că turcii ar fi pierdut vreo 36 000 luptători. Chiar dacă cifra dată de un izvor contemporan ar fi exagerată şi turcii au avut numai jumătate din pierderi şi tot este o mare victorie a lui Dan al II-lea. Locul bătăliei nu e cunoscut. Păstrînd proporţiile şi gîndindu-ne că Dan al II-lea este unul din urmaşii vrednici ai lui Mircea, care îl continuă pe linia luptelor de apărare, putem socoti că această biruinţă este un nou Rovine. Neavînd suficiente forţe pentru a fructifica victoria, ca şi în cazul lui Mircea, Dan al II-lea se găseşte în faţa unui nou atac din partea lui Praznaglava, susţinut permanent de turci. Pierde tronul, însă în toamnă, cu ajutor unguresc, îşi reia domnia. Împreună cu Pippo Spano trece Dunărea, eliberînd cetăţile de pe malul stîng al fluviului. În lupta cu Praznaglava, el pierde vremelnic domnia şi totuşi izbuteşte, avînd şi sprijinul lui Sigismund, care-i devine suzeran să şi-o redobîndească.

În anii 1425-1426, Dan al II-lea organizează o acţiune antiotomană mai largă. Însoţit de Pippo Spano, voievodul trece Dunărea şi încearcă o expediţie cu caracter de eliberare a cetăţilor dunărene. Obţine o victorie lîngă Vidin şi continuă expediţia. Aducea odată cu el şi pe un fiu al lui Şişman Voievodul român plănuia să reînfiinţeze ţaratul bulgar aflat acum în situaţia de paşalîc. În acest caz fiul lui Şişman avea să devină ţar la Vidin. Planul era grandios : eliberarea popoarelor balcanice şi organizarea unui front comun balcanic antiotoman, lichidarea bazelor de aprovizionare ale turcilor în Balcani, slăbirea considerabilă a puterii otomane, asigurarea independenţei Ţării Româneşti. Planul n-a izbutit Turcii dispuneau de largi concentrări de forţe la sud de Dunăre, iar Sigismund nu se angaja cu prea mult potenţial în sprijinirea voievodului român. În 1426 Dan al II-lea luptă doar cu forţele sale munteneşti împotriva lui Praznaglava, care venise iar în ţară cu ajutor turcesc.

În legătură cu organizarea armatei lui Dan al II-lea ne reţin atenţia două elemente : a) în compoziţia armatei un rol de

seamă îl jucau mica boierime și țărănimea. Aceasta demonstra o nouă orientare, spre o bază socială mai largă interesată în lupta antiotomană, deoarece marea boierime, în majoritate, urmărea încetarea rezistenței antiotomane și pacea cu turcii. Această orientare va deveni regulă în oștile lui Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare ; b) pentru prima oară în armata Țării Românești sînt folosiți mercenarii. Mercenarii vor fi întîlniți mai tîrziu, pe scară mare, în oștile lui Petru Cercel, Mihai Viteazul, Matei Basarab.

Prima ciocnire a anului 1426 care se termină cu biruința lui Dan al II-lea evidențiază capacitatea militară a acestui domnitor. Chiar Sigismund, care stătuse deoparte așteptînd să vadă deznodămîntul, îi scria lui Henri de Beaufort, cardinal al Angliei de origine franceză : „Acest Dan-Voevod, atacîndu-l (pe Radu Praznaglava, n. ns.), magnific în forță, îl învinse în această bătălie, după un mare masacru al dușmanilor săi, cîștigînd astfel un glorios triumf“ [10]. Cu toată această strălucită biruință însă, Dan al II-lea este din nou atacat de Praznaglava. Acesta susținut de majoritatea boierilor și de turci ocupă o parte din țară. La începutul lui 1427 Dan al II-lea pierde tronul. Abia acum Sigismund se hotărăște să acționeze, deoarece reinstalarea lui Praznaglava apropia pericolul turcesc de Transilvania și Ungaria. Cu sprijinul lui Sigismund, Dan al II-lea devine din nou domn în primăvara anului 1427. De la această dată Praznaglava nu va mai apărea în luptele pentru tron.

În cadrul noii domnii, Dan al II-lea eliberează iarăși Giurgiul din mîinile turcilor și încearcă să elibereze și Silistra. În 1428 îl însoțește pe Sigismund într-o expediție antiotomană la sud de Dunăre, în Serbia. Bătălia de la Golubac se încheie însă cu victoria turcilor. Pacea din 1428 trebuie privită din prisma semnificației ei politice și urmările pe care le-a avut. Dan încheie separat pace cu sultanul, fapt pe care îl face și Sigismund printr-un alt tratat.

Și totuși Dan al II-lea încheiase anterior un tratat cu Sigismund prin care îl recunoștea pe acesta drept suzeran. Conform tratatului cu regele Ungariei, Dan al II-lea nu avea voie să încheie tratat separat fără aprobarea suzeranului său. Explicația încălcării acestui tratat și încheierii în 1428 a tratatului cu sultanul separat de suzeranul său, constă în faptul că voievodul român înțelesese un lucru esențial : ajuto-

---

[10] Apud N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la Romanité orientale, vol. IV, Les chevaliers*, Bucarest, 1937, p. 26.

rul lui Sigismund era nesigur. De aceea va acționa ca un domn independent. Cu durere avea să constate că nu se înșelase în rezervele manifestate. El asistă la politica lui Sigismund de acaparare a unor teritorii care aparțineau Țării Românești. În 1429 Sigismund așază Cavalerii teutoni la Severin. Cu această ocazie teutonii intră în stăpînirea a numeroase teritorii din Banat și Transilvania: cetățile Orșova, Mehadia, Almășul, Gureni, Sîn Petru, Iladia, precum și a monetăriilor din Brașov și Sibiu, ocnelor din Transilvania. În 1427 Sigismund luase el însuși cetatea Branului care fusese stăpînită de Mircea și Mihail.

Dan și-a dat seama însă că avea tot mai puțini sprijinitori în țară în rîndurile boierimii. Prin pacea cu sultanul era acceptată plata tributului, însă, ca și în cazul lui Mircea, în condițiile independenței Țării Românești. Pacea punea în schimb capăt expansiunii turcești la Dunăre și consacra politica de independență. Prin aceasta însă și boierimea își întărea orientarea filoturcă.

Dan al II-lea a trăit totuși o dramă puternică. Domnia nu i s-a încheiat așa cum se cuvenea după strădaniile depuse pentru țară. Pierde teritorii care aparținuseră Basarabilor în profitul coroanei maghiare. Totodată și Chilia, veche posesiune a Basarabilor, intră în stăpînirea Moldovei. Dan al II-lea a încercat să intre în posesia Chiliei, prin expedițiile din 1429 și 1430, însă ambele au fost sortite eșecului.

În iarna anului 1431 fiind nevoit să pribegească în Transilvania, Dan al II-lea piere în condiții necunoscute. Judecata generală asupra lui Dan al II-lea este pozitivă, din cauză că a luptat statornic împotriva otomanilor, vrînd să scoată țara de sub suzeranitatea lor. Atitudinea lui și unele biruințe repurtate în această luptă și-au găsit ecoul în folclorul sud-dunărean, unde i se dă calificativul de „cel viteaz". După Chalcocondil, Dan al II-lea a fost primul domnitor din linia Dăneștilor care s-a numit Basarab.

DOMNIA LUI ALEXANDRU ALDEA. După dispariția lui Dan al II-lea urmează la tron Alexandru Aldea (1431-1436). Numele de Alexandru e mai rar întîlnit la domnii Basarabi, și mai des utilizat la Mușatini, iar cel de Aldea ar conduce mai degrabă spre o familie de boieri. El este însă fiul lui Mircea cel Bătrîn, al doilea în ordinea vîrstei după Mihail I.

Poziția lui Alexandru Aldea este la început antiotomană, fapt determinat de conjunctura politică în care a venit la

putere. La data aceea, Alexandru cel Bun, care-l ajutase să ia domnia, se apropiase de regele Sigismund de Luxemburg al Ungariei. Noul domn muntean va intra în gruparea de forțe antiotomane care se constituia în perimetrul Dunării. Această tendință, îngrijorătoare pentru Imperiul otoman, determină pe sultanul Murad să poruncească o expediție împotriva țărilor române, doar la cîtva timp după ce Alexandru Aldea luase domnia. Mărturiile documentelor dovedesc însă și dorința domnitorului de a se încadra în frontul antiotoman. În ajunul puternicei expediții turcești, scria brașovenilor: „Așa să știți că turcii au năpădit la Dunăre prin toate vadurile și vin împotriva țării să prade și să jefuiască și grăbiți-vă cît mai iute, ziua și noaptea să-mi veniți în ajutor; căci dacă nouă ne va fi rău, vouă are să vă fie și mai rău".

În fața expediției turcești, brașovenii vor trimite în ajutor un corp de oaste. Alexandru cel Bun acționează și el trimițînd patru steaguri. La 22 iunie 1431 Alexandru Aldea conduce o bătălie soldată cu victoria românilor. În continuare însă n-a putut face față încercărilor. Nu avea experiența bătăliilor și nici un comandant de oaste bun nu era. Dorința de a învinge și de a-și consolida domnia nu a fost dublată și de o capacitate militară și politică. Alexandru Aldea va fi nevoit să recunoască suzeranitatea sultanului, să plătească tribut, iar ca semn al credinței sale va trimite sultanului 20 de fii de boieri drept ostatici.

Analizînd trăsăturile politicii promovate de Alexandru Aldea, reiese că la începutul domniei el a impus politica de rezistență. Iar situația de vasalitate față de Poartă a fost stabilită cînd nu era altă cale de ieșire. Dar și aceasta a fost o modalitate de salvare a independenței țării. Astfel, indignat peste măsură de comportarea Imperiului otoman în teritoriul românesc, de jafurile și prădăciunile săvîrșite, de silniciile la care erau supuși românii, în sfîrșit de condițiile impuse de sultan pe care fusese nevoit să le accepte, el scria în 1432 comitelui palatin al Ungariei și comitelui de Timișoara: „Ce-am făcut am făcut și m-am dus la el (la sultanul Murad, n. ns.) ...toate acestea cu frică le-am făcut, căci mi-au luat țara și-au început să se apuce de capul meu și-am dat copii boierești acolo. Și asta s-o știe domnia-voastră; turcii mi-au risipit toată țara, după ce juraseră cu credință și cu blestem și primiseră credință... De multe ori m-au înșelat turcii pe mine; acum vreau să le fac și eu tot așa; pe Dum-

nezul meu că nu va rămîne nici sămînță de ei...[11]. El scrie de asemenea sibienilor care îl acuzau că s-a dat de partea turcilor, pentru a le explica motivul ce l-a determinat să meargă la Poartă: „Eu și de m-am dus la turci, m-am dus pentru nevoia mea și am făcut pace țării, cîtă a rămas, și vouă tuturor". Aceste cuvinte cuprind mai multe înțelesuri. „Pentru nevoia mea" înseamnă afirmarea faptului că nu avea altă cale de ieșire din situație și că prin recunoașterea suzeranității sultanului își putea menține tronul; expresia „am făcut pace țării", semnifică faptul că prin recunoașterea situației de vasal a oprit expansiunea otomană și a ferit țara de a fi preschimbată în pașalîc; iar prin cuvintele „cîtă a rămas" subliniază știrbirea teritoriului țării sale, iar prin expresia și „vouă tuturor" atrage atenția asupra faptului că închinarea sa păzește Apusul, inclusiv Transilvania și Ungaria de a fi în continuare ținta expansiunii turcești.

În 1432, sultanul trimite o armată împotriva Ungariei. Este piatra de încercare pentru Alexandru Aldea în fața sultanului, e obligat să participe la luptă în frontul otoman. Păstrîndu-și loialitatea față de foștii aliați, informează pe comandanții armatei ungare cu privire la numărul oștilor turcești și calitatea lor. La fel, promite că atunci cînd va sosi armata ungară și cea a unui pretendent turc aliat cu ungurii, Celebi, va fi și el de partea lor, împotriva lui Murad. Lupta a dus la înfrîngerea lui Celebi și a oastei ungare. Alexandru Aldea rămîne pînă la sfîrșitul domniei de partea sultanului Murad.

Rezultatul acestei politici pe care Alexandru Aldea n-a izbutit s-o ducă pe făgașul dorit de el, s-a repercutat negativ și în politica internă. Marea boierime, partizana înțelegerii cu turcii și încetarea rezistenței, și-a consolidat pozițiile. Asistăm la procesul ridicării în viața politică a țării a unor boieri care pretind exercitarea unei autorități față de domn. Este cazul boierului Albu, mare vornic, care devine un fel de asociat la domnie. În unele acte boierul Albu apare alături de domnitor, lăsînd să se înțeleagă o coparticipare la domnie.

Tot pe această linie, pentru a preîntîmpina eventualele nemulțumiri din partea unor boieri, dă poruncă sătenilor să fie ascultători. El poruncește de pildă prin act sătenilor din

---

[11] I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Românească în sec. XV și XVI*, vol. I, 1413—1508, București, 1905, p. 51—52.

Boruşi să fie ascultători faţă de boierul Voicu, pentru că îi sînt „veche şi dreaptă ocină“, să-l asculte şi să-l cinstească[12].

În asemenea vreme agitată Alexandru Aldea a găsit răgazul necesar de a continua cît a fost cu putinţă activitatea ctitoricească a înaintaşilor. Astfel, printr-un act din 1433 dăruieşte mănăstirii Zograf de la Athos un obroc anual de 3000 aspri [13].

Sfîrşitul domniei lui Alexandru Aldea nu este cunoscut, ca şi al lui Dan al II-lea. Ultimul document emis din cancelaria sa este din 25 iunie 1436. Şase luni mai tîrziu, pe tronul Ţării Româneşti avea să se înalţe al treilea fiu al lui Mircea, cunoscut în istorie sub numele de Vlad Dracul.

DOMNIA LUI VLAD DRACUL. În istoriografia din trecut, încercările de a cuprinde viaţa şi domnia lui Vlad al II-lea Basarab au fost puţine. Domnitorul este privit în sintezele istorice mai mult în contextul luptelor pentru tron. Nu s-a căutat discernerea faptelor acestuia prin cercetarea documentelor şi a tuturor aspectelor unei domnii, pe cît de însemnată, pe atît de contradictorie. O singură monografie dedicată domnitorului de către I. Minea încearcă să evidenţieze într-o lumină cît mai completă această domnie. Lîngă proeminenta personalitate a lui Mircea cel Mare „cea mai atrăgătoare şi interesantă domnie din Ţara Românească a secolului XV e vremea plină de zbuciumul politic al lui Vlad (II) Dracul“[14]. Lui Vlad Dracul i s-a pus în seamă o fire ciudată, crudă şi severă, mefistofelică, pe care ar fi moştenit-o şi fiul său Vlad al III-lea Ţepeş. Cercetări mai recente au căutat să stabilească identitatea acestui domnitor şi contribuţia lui la lupta antiotomană. De pildă P. P. Panaitescu şi N Stoicescu într-un studiu [15] prezintă momente de participare activă a lui Vlad Dracul la coaliţia antiotomană condusă de Iancu de Hunedoara. Ultima monografie[16] se ocupă de poziţia lui Vlad Dracul în lupta antiotomană şi fixarea rolului său în epocă.

---

[12] Vezi *D.R.H B Ţara Românească*, vol. V, (1247—1500), Editura Academiei R.S România, 1966, Acad. Andrei Oţetea, Acad. David Prodan (redactori responsabili). Volum întocmit de P. P. Panaitescu şi Damaschin Mioc, p. 131—132.

[13] *Ibidem*, p. 137.

[14] I. Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, Extras din „Cercetări istorice“, IV, Iaşi, Viaţa Românească, 1928, p. 5.

[15] P. P. Panaitescu şi N. Stoicescu, *La participation des Roumains à la bataille de Varna (1444)*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, 1965, 2, p. 221—231.

[16] Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Vlad Dracul*, Editura Militară, Bucureşti, 1978.

Vlad Dracul, ca şi fraţii săi, n-a luat domnia cu sprijinul turcilor. Dimpotrivă, foloseşte condiţiile favorabile determinate de concentrarea forţelor antiotomane. Îl aflăm în Transilvania în 1430, cînd pe tronul Ţării Româneşti se găsea încă Dan al II-lea. El urmărea cu interes evoluţia vieţii politice din Ţara Românească. Se socotea îndreptăţit la domnie mai mult decît vărul lui sau eventual fiul acestuia, deoarece descindea direct din Mircea cel Mare. În condiţiile create de scindarea din sînul familiei domnitoare, tronul nu putea fi ocupat fără consimţămîntul boierimii care-l alegea pe domn şi fără un sprijin efectiv din afară, fie din partea sultanului, fie a regelui Ungariei. Evenimentele conduc spre încercarea apropierii de Sigismund de Luxemburg. La 8 februarie 1431 se află la Nürnberg unde era la acea dată şi regele Sigismund. Data este semnificativă dacă ne gîndim că, ultimul act emis din cancelaria lui Dan al II-lea era din 31 ianuarie 1431, iar Alexandru Aldea a luat domnia în iarna anului 1431. Înseamnă că Vlad Dracul a depus stăruinţă pe lîngă regele Sigismund în vederea ocupării tronului Ţării Româneşti. În ziua de 30 ianuarie 1431, el se intitulează într-un document latinesc „Io Vlad cu mila lui Dumnezeu, domn al Valahiei Transalpine şi duce al Amlaşului şi Făgăraşului". Această exprimare lapidară poate cuprinde teritoriile stăpînite şi de Mircea sub formularea „domn al Valahiei Transalpine". Vlad Dracul însă la data aceasta nu era domn. Avea nevoie de o formulă pe baza căreia Sigismund (suzeranul său) să-l sprijine în luarea domniei.

Sigismund i-a recunoscut lui Vlad al II-lea domnia, dîndu-i şi însemnele ordinului Draconului (Dragonului). Unii istorici consideră — şi îndreptăţit — că de la numele acestui ordin i s-ar trage şi cognomenul (porecla) de „Dracul". Mai ales că „Ordinul Draconului" era o distincţie concretă şi renumită în epocă. Alţii au pus însă această denumire pe seama firii lui crude. Poate fi adevărată şi această ipoteză. Dar numai în sensul că după ce numele de Vlad Dracul devine de notorietate, contemporanii au observat că acesta se potrivea şi cu firea lui crudă şi austeră.

În această perioadă, Vlad Dracul şi-a pregătit premise favorabile luării domniei. Totuşi, în iarna anului 1431 se suie pe tron Alexandru Aldea. Abia în decembrie 1436, cu ajutorul lui Sigismund, Vlad Dracul ocupă tronul Ţării Româneşti. Ca şi în cazul lui Alexandru Aldea, armatele turceşti intervin împotriva domnitorului urcat pe tron fără asentimentul sultanului. Expediţia turcească ordonată de Mu-

rad al II-lea îl determină pe Vlad Dracul, care nu avea suficiente forțe de rezistență, să recunoască suzeranitatea turcească. Vlad Dracul n-a fost totuși inconstant. Politica ulterioară va demonstra că în fond n-a părăsit niciodată gîndul de a se încadra efectiv frontului antiotoman. Atitudinea adoptată în fața expansiunii turcești din 1436 trebuie privită ca avînd un caracter conjunctural și vremelnic. Vlad Dracul avea nevoie de o perioadă de răgaz pentru a se întări și aștepta condiții favorabile revenirii în frontul antiotoman. Totodată însă reiese și interesul sultanului de a avea domn prieten în Țara Românească, al cărei teritoriu constituia un punct strategic de prim ordin în drumul spre Transilvania și Ungaria.

Cît privește pe domnitorul român, sub impulsul raționamentelor arătate, la care se adaugă luptele fratricide, slăbirea autorității puterii centrale, accentuarea atitudinii marilor boieri, în frunte cu Albu „cel Mare," de închinare față de turci, Vlad Dracul renunță vremelnic la rezistență și merge la Brusa — după mărturia cronicarului bizantin Dukas — pentru a face închinare sultanului. După relatările aceluiași cronicar, constatăm că voievodul român n-a fost primit oricum, ci sultanul (contrar obiceiului său în atitudinea față de domnii români sau de reprezentanți ai popoarelor balcanice) l-a îmbrățișat pe Vlad și l-a așezat la masă, tratîndu-l ca pe un egal. Vlad Dracul îl însoțește pe Murad al II-lea în expediția pe care acesta o conducea și avînd drept țintă Transilvania, în 1438. S-a deschis astfel un culoar de trecere pentru otomani. Aceștia pătrunzînd pe mai multe căi în Transilvania au prădat valea Mureșului, Alba Iulia, Mediașul, Sighișoara, Brașovul, Sebeșul. Adică toate centrele înfloritoare ale Transilvaniei, mîndria meșteșugarilor și comerțului transilvănean.

Urmările politicii de atunci a lui Vlad Dracul au fost negative. Ele nu pot caracteriza însă întreaga sa politică. Un exemplu rămîne întru totul edificator, pentru a întregi mai bine portretul moral al domnitorului. Cu prilejul asediului asupra Sebeșului, domnitorul a văzut perspectiva distrugerii acestui oraș și pedepsirii crîncene a locuitorilor, așa cum procedau turcii după fiecare împotrivire. Pentru a evita vărsările de sînge îi sfătuiește pe fruntași să se predea. Aceștia s-au constituit ca prizonieri ai săi și au fost trimiși în Țara Românească de unde s-au putut întoarce în Transilvania, iar Sebeșul a fost salvat. Domnul român reușește de fapt să-și creeze acel echilibru față de vecinii puternici ne-

cesar pentru a rezista pe tronul Țării Româneşti. Sînt anii 1438-1442, timp în care Vlad Dracul izbuteşte să fie în bune relații şi cu sultanul, dar şi cu regele Ungariei.

Cîteva fapte noi îl determină însă pe Vlad Dracul să-şi schimbe orientarea politică. Pentru români şi frontul comun al Țărilor Române în lupta antiotomană, înălțarea la conducerea Transilvaniei a lui Iancu de Hunedoara reprezintă un moment esențial, cu urmări din cele mai însemnate. Încă din 1430 Iancu de Hunedoara intrase în serviciul regelui Sigismund. În această calitate îl însoțeşte pe rege în Italia, în anul următor. Rămîne în slujba ducelui Milanului pînă în 1434 cînd îl va însoți din nou pe Sigismund, de data aceasta la Basel, în Elveția. În anii 1436-1437 Iancu de Hunedoara îşi face debutul de conducător militar în campania întreprinsă de regele Sigismund în Cehia asupra husiților. Către sfîrşitul anului 1418, după moartea lui Sigismund Albert de Habsburg (1438—1439) îl numeşte pe Iancu de Hunedoara ban de Severin, pentru apărarea cetăților vest-dunărene Severinul, Gureni, Orşova şi Mehadia de tot mai desele incursiuni turceşti. După moartea lui Albert de Habsburg (1440), Iancu de Hunedoara susține în Dieta nobiliară alegerea tînărului rege al Poloniei, Vladislav Iagello şi ca rege al Ungariei. Cum Vladislav a învins pe cei doi pretendenți, despotul sîrb Gheorghe Brancovici şi Ladislau Postumul, fiind votat de nobilime, drept recunoştință îl va numi pe Iancu de Hunedoara „voievod al Transilvaniei şi comite al Timişoarei", titlu la care voievodul român adaugă pe cel obținut înainte, de „ban al Severinului".

Paralel, evenimentele se succed cu repeziciune şi în Imperiul otoman. Sultanul continua constant planul de expansiune spre Transilvania şi Ungaria. În 1442 o armată turcească numărînd în jur de 16 000 oameni, sub comanda lui Mezed, begul Vidinului, trece prin Țara Românească. La 18 martie 1442 s-a dat bătălia de la Sîntimbru, lîngă Alba Iulia, unde turcii au obținut o victorie. Semn îngrijorător pentru frontul antiotoman. La numai cinci zile după aceea, oştile transilvănene conduse de Iancu de Hunedoara dau o replică hotărîtoare turcilor, risipindu-le forțele şi provocîndu-le mari pierderi. Însuşi Mezed-beg piere în luptă. Prin această biruință Iancu de Hunedoara îşi anunță o strălucită prezență în fruntea frontului antiotoman. Se pare că la acea dată, şi Vlad Dracul, impresionat de virtutea ostăşească a lui Iancu de Hunedoara, se hotărîse să treacă de partea acestuia. Poate însă că acest gînd al voievodului muntean a fost intuit şi de

sultan care între timp l-a chemat pe Vlad Dracul la Poartă, fapt ce însemna scoaterea din domnie. O dată cu el luau calea pribegiei la Poarta otomană fiii săi Vlad şi Radu care, aşa cum era obiceiul, trebuiau să rămînă la turci, în calitate de ostatici. Al treilea fiu al domnitorului, Mircea, rămînea în scaunul Munteniei.

Scoaterea lui Vlad Dracul din domnie este prezentată diferit de cronicari. Neşri o înfăţişează astfel : Vlad Dracul şi despotul sîrb Gheorghe Brancovici sînt chemaţi la Poartă neprezentînd suficientă încredere. În timp ce Gheorghe Brancovici nu dă curs chemării, Vlad Dracul, însoţit de Vlad şi Radu, merge la Poartă şi e întemniţat în localitatea Gallipoli. Ducas acreditează o versiune mai „crudă", potrivit căreia Vlad Dracul a fost trimis în lanţuri la Gallipoli pentru a fi înspăimîntat şi a avea perspectiva morţii în faţă. Vlad şi Radu ar fi ajuns mai tîrziu în imperiu şi ar fi fost duşi în Asia Mică la Nymphaion. Chalcocondil, găseşte altă explicaţie. Plecarea lui Vlad Dracul în Imperiul otoman este cauzată nu de sultan, ci de Iancu de Hunedoara, care manifesta adversitate deschisă faţă de domnul muntean. Această a treia ipoteză nu are temei. Mai întîi că Iancu de Hunedoara era interesat într-un aliat în persoana domnitorului muntean, chiar dacă acesta permisese trecerea trupelor turceşti prin teritoriul său. Stabilirea unei alianţe între cei doi voievozi români anula fapta precedentă şi o întorcea în favoarea frontului antiotoman. Dacă Vlad se duce la Istanbul din iniţiativa sa, sultanul n-avea de ce să-l întemniţeze ; nici nu avea rost să-i ia pe fiii săi cu el, ci i-ar fi lăsat în ţară. De altfel, Mircea a fost înscăunat domn de turci, în urma hotărîrii sultanului de a-l scoate pe Vlad din domnie.

Oricum, cele trei relatări au un element comun : plecarea lui Vlad Dracul în Imperiul otoman. Urmează intervenţia lui Iancu de Hunedoara în Ţara Românească, scoaterea lui Mircea din domnie şi înlocuirea lui cu Basarab II voievod, fiul lui Dan al II-lea. Trebuie înţeles faptul că Basarab venea pe tron cu ajutorul lui Iancu de Hunedoara, care aşa cum s-a arătat, avea nevoie de un aliat în persoana domnului Ţării Româneşti. Dacă acest aliat ar fi fost Vlad Dracul, la data aceea aflat în Imperiul otoman, alianţa ar fi fost mult mai puternică. Mircea este înlăturat de Basarab, care ştia că îşi poate menţine domnia doar cu sprijinul lui Iancu de Hunedoara. Basarab II era impus la tron, neales de boieri, ci

doar acceptat de aceştia, fapt care va duce la adversitatea crescîndă a boierilor faţă de el.

Amestecul lui Iancu de Hunedoara în Ţara Românească determină pe sultan să pregătească o expediţie de pedepsire şi restabilire a situaţiei. O oaste turcească de vreo 80 000 de oameni conduşi de beglebergul Rumeliei, Şehebeddin, trece în august 1442 Dunărea pe la Nicopole Basarab II nu poate rezista şi turcii ocupă o mare parte a ţării. Un detaşament înaintat al turcilor trimis în Transilvania este însă distrus de oştile lui Iancu la Poarta de Fier a Transilvaniei. Această mică bătălie — ca proporţii — a rămas pe drept cuvînt ca un moment însemnat în şirul bătăliilor conduse de voievozii români şi ea a constituit prologul unei alte mari biruinţe: cea de pe Ialomiţa. Iancu de Hunedoara trece cu oştile sale în Ţara Românească. Basarab II voievod cu forţele de care dispunea i se alătură. În zorii zilei de 2 septembrie 1442, atacă pe turci într-o zonă muntoasă, strîmtă, undeva pe Ialomiţa, localitate neidentificată pînă acum. Turcii sînt înfrînţi şi au mari pierderi umane şi materiale. Iancu de Hunedoara se retrage în Transilvania, lăsîndu-l pe Basarab II Voievod în scaun. Basarab II Voievod, îşi mai menţine domnia cîteva luni, sub oblăduirea lui Iancu de Hunedoara.

În 1443 tronul Ţării Româneşti este reluat de Vlad Dracul. Împrejurările prin care a izbutit să scape din închisoare, să se întoarcă în ţară şi să-şi reia domnia, sînt necunoscute. Ele pot fi reconstituite din analiza situaţiei interne din Ţara Românească şi a evenimentelor care au urmat victoriei de pe Ialomiţa.

Este învederat faptul că Ţara Românească, prin poziţia ei geografică şi strategică, prezenta un interes deosebit atît pentru Imperiul otoman, cît şi pentru Ungaria. Sultanul, în planul de expansiune spre Ungaria şi spre inima Europei avea nevoie de teritoriul Ţării Româneşti, ca de altfel şi al Moldovei, şi, bineînţeles, de domn credincios. Politica anterioară a lui Vlad Dracul îi dovedise posibilitatea colaborării cu acesta. Basarab II Voievod era omul lui Iancu de Hunedoara şi prin aceasta al intereselor regelui Ungariei, Vladislav. Sultanul ştia însă că mulţi boieri din Ţara Românească erau interesaţi în legătură cu Poarta. Se pare că acţionînd sub impulsul unor asemenea elemente îi dă drumul lui Vlad Dracul să se întoarcă în ţară. Aici, fostul domn găseşte un puternic curent ostil lui Basarab II şi izbuteşte să-şi reia domnia în primăvara anului 1443. Odată revenit pe tronul

țării, el uită jurămintele făcute Porții și se încadrează frontului antiotoman condus de Iancu de Hunedoara.

În anul 1443 Vlad Dracul cu oastea sa participă la luptele antiotomane care duc la eliberarea Sofiei și ajung pînă în inima Balcanilor. Începe acum „Campania cea lungă" inițiată de tînărul rege al Ungariei, Vladislav I Iagello și condusă efectiv de Iancu de Hunedoara. În cadrul ei sînt obținute mai multe biruințe, cum ar fi cea din jurul Nișului de la 1-3 noiembrie 1443, la Zlatița în munții Balcani de la 12 decembrie 1443 și cea de la trecătoarea Kunovița, între Sofia și Niș la 5 ianuarie 1444. Campania are ca moment hotărîtor bătălia de la Varna din anul 1444, încheiată însă prin înfrîngerea cruciaților. Regele Vladislav cade în luptă. După moartea lui Vladislav, Iancu ajunge în 1446 și vicerege (guvernator al Ungariei), calitate care îi dă mai bine posibilitatea de cuprindere a forțelor creștine în lupta antiotomană.

În bătălia de la Varna, Iancu de Hunedoara a cunoscut și apreciat calitățile excepționale ale voievodului muntean în domeniul artei militare. Colaborarea lor politică și militară s-a întărit. În anul următor, Vlad Dracul va contribui la eliberarea unor cetăți dunărene, printre care Turtucaia și Giurgiu. Giurgiu va fi fortificat tot prin grija lui Vlad Dracul.

Anul 1446 s-a desfășurat, de asemenea, sub semnul colaborării între cei doi voievozi români. Dar în 1447 se produce ruptura neașteptată. Care să fie explicația acestui act nefavorabil luptei antiotomane ? Probabil schimbarea atitudinii lui Vlad, care constrîns de împrejurări părăsește din nou lupta antiotomană și recunoaște suzeranitatea Porții. Iancu de Hunedoara pătrunde cu oastea în Țara Românească, Vlad Dracul este prins în satul Bălteni și decapitat (noiembrie-decembrie 1447).

Înfățișarea acestei domnii, încadrată și ea în cea a luptelor pentru tron, dezvăluie, așa cum am văzut, aspecte contradictorii, lumini și umbre. Un portret al domnitorului e mai greu de închegat. El prezintă „doar cîteva linii sigure, ferme, pe deplin conturate : vitejie în luptă, capacitate de orientare în meandrele jocului diplomatic, activitate neobosită pusă în slujba menținerii ființei de stat de-sine-stătător a Țării Românești" [17].

---

[17] Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *ibidem*.

VII. UN BASARAB AL DREPTĂȚII ȘI ORDINEI : VLAD ȚEPEȘ

Lămuriri despre Dracula. O politică internă realistă. Mare conducător antiotoman. Destin nemeritat

Figură devenită cu timpul quasilegendară, personalitatea și opera lui Vlad Țepeș au ispitit pe mulți istorici și cercetători să le deslușească esența și trăsăturile. Pornind de la narațiunile săsești (germane) denigratoare, Țepeș a fost prezentat în multe lucrări ca un om crud sadic, caz patologic chiar. Xenopol a înțeles însă bine pe Țepeș și sensul politicii promovate de el, notînd : „Crud pînă în măruntaie, străin de milă și de îndurare, el puse cumplita lui fire în slujba țării sale și după ce o curăți de relele lăuntrice, tăind și acolo unde ar fi putut lecui, el puse piept în contra înjosirii în care căzuse“ [1]. Încă din perioada interbelică, Constantin C. Giurescu caracteriza cruzimea voievodului ca „folosită din rațiune de stat“ și arăta că „în întreaga Europă, exista în vremea aceea o atmosferă de cruzime, că Vlad Țepeș n-a întrecut în privința aceasta pe alți monarhi ai veacurilor XV și XVI“ [2].

În istoriografia contemporană preocupări speciale au manifestat istoricii B. T. Cîmpina și Ștefan Ștefănescu. Mai pot fi menționați însă și Radu Constantinescu, Ștefan Andreescu, Manole Neagoe. Prilejuită de împlinirea a 500 de ani de la moartea domnitorului, a apărut o monografie substanțială datorată istoricului Nicolae Stoicescu [3].

Vlad Țepeș, fiul lui Vlad Dracul și nepot direct al lui Mircea cel Mare, se trage prin mama sa, fiică a lui Alexandru cel Bun, și din Mușatini. Adăugăm la această ascendență faptul că era văr primar cu Ștefan cel Mare. Vlad Basarab e cunoscut în istorie și cu epitetele Dracula (de la numele părintelui său) și Țepeș, cognomen izvorît din faptul că principala pedeapsă pe care domnitorul o aplica celor vinovați era tragerea în țeapă. Deși această pedeapsă nu este singu-

---

[1] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. II, Iași, 1889, p. 293.

[2] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II/1, ed. a III-a, București, 1940, p. 43.

[3] Nicolae Stoicescu, *Vlad Țepeș*, Editura Academiei R. S. România, București, 1976.

lară (nici la noi, nici în istoria medievală universală), tocmai lui i-a fost atribuită. Trebuia să-l însoţească prin vreme şi să-i scoată în evidenţă „proverbiala cruzime“. A ajuns însă atît de familiară numelui său întreg încît nu s-ar mai putea concepe să lipsească. Îl singularizează deosebindu-l de alţi domnitori Basarabi cu numele frecvent de „Vlad“.

Prima domnie este situată de cercetările recente în anul 1448. În legătură cu ea nu sînt prea multe date. Poate fi însă reconstituită analizînd antecedentele, prin cîteva elemente certe; conducătorul luptei antiotomane era voievodul Iancu de Hunedoara, sprijinitor al domnilor români; Vlad Ţepeş nu putea beneficia în acel moment de ajutorul voievodului transilvănean deoarece tatăl său, Vlad Dracul părăsise frontul luptei antiotomane, iar în Ţara Românească era domn Vladislav al II-lea care s-a încadrat în lupta antiotomană condusă de Iancu de Hunedoara; Vlad Ţepeş, împreună cu Radu cel Frumos, s-au aflat în copilărie şi primii ani ai adolescenţei ca ostatici în Imperiul otoman.

Aceste elemente duc la concluzia că prima domnie a fost obţinută de Vlad cu ajutor turcesc. Este atestat documentar că în luarea primei domnii Vlad a primit sprijinul celui mai puternic paşă de la Dunăre, cel de Nicopole, folosind prilejul că Vladislav al II-lea se găsea în campania sud-dunăreană condusă de Iancu. Bătălia de la Kossovo din octombrie 1448 s-a încheiat cu înfrîngera cruciaţilor. La întoarcerea acasă, Vladislav l-a putut goni pe Vlad. Această scurtă înălţare pe tronul Ţării Româneşti a fost probabil de o singură lună, cel mult două. Vlad nu era pregătit pentru susţinerea unei bătălii hotărîtoare.

Nici pentru perioada anilor de pînă la luarea celei de-a doua domnii, nu dispunem de prea multe date. Ea se recompune din legarea unor elemente disparate, însă fără o valoare documentară autentică. Vlad a urmărit evoluţia raporturilor dintre Vladislav şi Iancu. Sprijinul oferit de turci era vremelnic. Nutrind sentimente antiotomane voia să rupă relaţiile cu turcii, să se apropie de Iancu de Hunedoara, să se încadreze frontului antiotoman. Se angajează astfel pe drumul care îi va defini întreaga viaţă şi activitate, al luptei pentru domnie ca mijloc în vederea realizării neatîrnării ţării. Se îndreaptă spre curtea lui Iancu de Hunedoara. La prima confruntare era posibilă o discuţie legată de împrejurările în care a murit Vlad Dracul. Dar trăsătura dominantă a celor doi, cinstea şi iubirea de ţară, îi ajută să depăşească o eventuală criză în relaţiile dintre ei. Se stabilesc relaţii de prie-

tenie. Iancu a văzut în perspectivă pe tînărul care atunci nu depăşea 20 de ani. Şi-a dat seama de calităţile politice şi militare ale lui Vlad, a desluşit trăsături de caracter demne de încredere.

Nici data cînd a plecat la curtea lui Iancu nu este cu certitudine cunoscută. Este exclusă însă posibilitatea anului 1448, cînd pierde domnia. Vladislav al II-lea era încă în alianţa condusă de Iancu. Dar în primăvara anului 1452 Iancu îi retrage lui Vladislav stăpînirea asupra Amlaşului şi Făgăraşului. Motivele sînt necunoscute. Probabil începe să-şi dea seama că Vladislav nu prezenta garanţie prea mare în lupta antiotomană. Este cunoscut însă răspunsul lui Vladislav care în primăvara lui 1456 atacă cetatea Făgăraşului şi arde cîteva sate săseşti. La această dată Vlad Ţepeş se afla în Transilvania, la Iancu de Hunedoara. La curtea lui Iancu, Ţepeş şi-a perfecţionat măiestria armelor, a învăţat din arta militară a voievodului transilvănean. Tot aici l-a cunoscut pe Ştefan, care după uciderea tatălui său, Bogdan al II-lea, la Reuseni, s-a aflat sub protecţia lui Iancu de Hunedoara. Cei doi veri se vor maturiza deplin sub oblăduirea voievodului transilvănean, care şi-a pus mari nădejdi în ei ca luptători antiotomani. După cum se ştie, la 11 august 1456 Iancu de Hunedoara se stinge de ciumă la Zemun. Vlad Ţepeş porneşte însă în această perioadă acţiunea de ocupare a tronului. Oştile conduse de Vladislav sînt înfrînte, acesta este prins şi decapitat la Tîrgşor. Ţepeş ia domnia la 22 august 1456[4].

O POLITICA INTERNA REALISTA. Procesul de slăbire a puterii domnului promovat de boierime se accentuase treptat după moartea lui Mircea cel Mare. Timp de cîteva decenii marea boierime reuşise să ştirbească din autoritatea puterii centrale şi, extinzîndu-şi domeniile pe seama ţărănimii libere, să determine pe domnitori a-i recunoaşte şi întări dreptul de imunitate. Grupări boiereşti puternice susţineau pe pretendentul la tron, fapt care conducea la slăbirea puterii domneşti. În acte de cancelarie domnitorii apăreau patronaţi de potentaţi ai vremii din rîndul boierilor. Exemplul lui Alexandru Aldea, patronat de Albu zis „cel Mare", este concludent.

Unei astfel de stări de lucruri voia să-i pună capăt dintru început Vlad Ţepeş. El a pornit de la o realitate şi necesitate

---

[4] Se pare că atunci cînd ia pentru a doua oară domnia, Ţepeş avea în jur de 30 de ani, aşa cum îl arată portretul lui, păstrat în castelul Ambras din Tirol. Acest portret ne-a parvenit prin Petru Şchiopul, pribegit la Ambras după ce a părăsit Moldova.

istorică : întărirea autorității centrale, fapt care constituie la Vlad Țepeș mobilul principal al politicii interne[5]. Pe aceastã linie se întîlnește cu politica promovată de Ștefan cel Mare în Moldova. Însuși procesul istoric de centralizare se înfăptuiește în această epocă în Franța, Anglia, Spania, Ungaria, Rusia, constituind o preocupare majoră și în alte țări europene. Situația de anarhie feudală nu era proprie numai Țării Românești sau țărilor române, ci era generală, izvorînd din structura societății feudale, care se prezenta fărîmițată, sub acțiunea descentralizatoare a marilor feudali, în unele locuri mai slabi, în altele mai puternici. De pildă, caracterizarea societății feudale din Ungaria și Transilvania, e redată de un episcop catolic, Ioan de Zdredna, în cuvinte edificatoare : „Adevărul tace mulcom, distruse sînt barierele bunei cuviințe, frîul legii a slăbit... Arbitrariul de fier, violența nestăpînită distruge, nu respectă dreptul nimănui ; ura, trădarea și obijduirea cea mai nerușinată au teren liber"[6]. Asemenea stări de lucruri se întîlnesc frecvent și în practica marii boierimi din Țara Românească, la 1456, data de început a celei de-a doua domnii a lui Vlad Țepeș.

Domnitorul și-a dat seama că nu poate exercita o adevărată conducere asupra statului, o conducere unitară, singura în măsură să canalizeze toate forțele țării spre o unică acțiune, fără a pune capăt anarhiei și abuzurilor săvîrșite de marea boierime, fără a aduce boierimea la supunerea sa. Însăși lupta pentru menținerea și consolidarea independenței nu era posibilă în condițiile divizării forțelor. Domnitorul exprimă acest gînd al său într-o scrisoare adresată brașovenilor la 10 septembrie 1456 : „... gîndiți-vă și voi că, atunci cînd un om sau un domn este tare și puternic, atunci poate face pacea cum vrea ; iar cînd e fără putere, unul mai tare va veni asupra lui și va face cu dînsul ce va vrea"[7].

Interpretarea acestor rînduri din scrisoare duce la concluzia că Țepeș, prin expresia „un domn este tare și puternic", înțelege puterea domnului în interiorul țării, adică se referă tocmai la aspectul întăririi autorității centrale. De aici decurge și puterea de a acționa în cîmpul politicii externe, de a impune el pacea și condițiile păcii și nu de a fi silit să accepte condițiile impuse din afară. În scrisoare este o referire de fapt la Imperiul otoman, cel mai puternic și mai ofensiv la acea dată.

---

[5] Vezi C. Șerban, „*Problèmes*", *ibidem*.
[6] Apud I. Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, Iași, 1928, p. 169.
[7] Hurmuzaki, XV/I, p. 46.

Urmărind constant întărirea autorității domniei, Țepeș își cristalizează un adevărat program politic, potrivit căruia, nu scăpa nici un prilej de a sublinia „că întreaga putere în țară se află în mîinile lui..." [8] Acest aspect prezenta mai ales un efect moral, căutînd să convingă marea boierime de puterea lui efectivă. Dar ar fi rămas numai la acest stadiu dacă n-ar fi fost urmat de măsuri concrete și cît se poate de aspre pentru a demonstra în fapt, în practica activității de stat, suprema sa autoritate. La fel, în „Povestirile slavone despre Dracula voievod", favorabile în general domnitorului, este reliefată o altă dorință și pornire a lui Țepeș, de a fi socotit atît de români, în primul rînd, dar și de străini, drept ceea ce considera și era în realitate: „mare stăpînitor". Toți trebuiau să i se supună fără crîcnire, să nu-i discute hotărîrile. De pildă, solii turci sînt pedepsiți pentru că nu-și scoseseră turbanele în fața lui, deși uzanțele turcești nu permiteau scoaterea turbanelor pentru salut; la fel, solii altor suverani care nu se prezentau în fața domnitorului român îmbrăcați corespunzător și nu se adresau ca unui mare stăpînitor, erau pedepsiți [9].

În aprecierea actelor decurgînd din acțiunea de impunere a titlului de „mare stăpînitor" și a felului în care apare Țepeș ca o fire mîndră și autoritară, socotim că există și o latură subiectivă, dar mai cu seamă aspecte obiective. Poate ca domnitorul să fi avut o fire mîndră și adesea impulsivă, reacții furtunoase față de cei care manifestau spirit de nesupunere. Dar nu subiectivul trebuie luat în considerație în primul rînd, ci dorința lui Țepeș de a folosi calitatea de mare „stăpînitor" pentru a pune ordine în toate problemele de politică internă, necesitate, obiectivă în acea epocă. Totodată el consideră că și ceilalți suverani trebuie să-i recunoască titlul de „mare stăpînitor", ca de pildă sultanul sau regele Ungariei. Astfel, Țepeș sublinia poziția de independență a Țării Românești, egală cu celelalte puteri ale vremii. Firește că pentru aceasta Țepeș ar fi trebuit să dispună de mijloacele necesare pentru a-și face respectată autoritatea. Dar aceste mijloace erau limitate de marea boierime potrivnică

---

[8] Barbu T. Cîmpina, *Complotul boierilor și „răscoala" din Țara Românească din iulie-noiembrie 1462*, în „Studii și referate privind istoria României", partea I, București, 1954, p. 612.

[9] *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, publicate de Ion Bogdan, Ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 207.

unui „mare stăpînitor“, care ar fi silit-o să i se supună și i-ar fi îngrădit privilegiile [10].

În astfel de grele condiții se spune că Țepeș a fost nevoit să recurgă la modalități extreme. În 1459 sînt trași în țeapă mulți boieri refractari. Izvoarele interne consemnează 500. Cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil, care constituie unul din izvoarele de bază ale reconstituirii epocii, s-a ocupat îndeaproape de figura lui Țepeș pe care o privește favorabil. El dă cifra fabuloasă și deci exagerată de 20 000, fiind cuprinși în ea și membrii familiilor celor 500 de boieri și slujitorii lor. Chalcocondil socotește că prin uciderea boierilor Țepeș nu urmărea altceva decît „să-și întărească domnia“, deci un scop politic clar. Nu e vorba de o răzbunare personală. Cronicarul socotește că uciderea boierilor s-a făcut „nu pentru dezbinările și uneltirile de care se făcuseră vinovați în trecut, ci pentru că îi credea în continuare în stare să ia parte la trădarea pentru schimbarea domnilor“ [11] Lupta împotriva boierilor trebuie privită ca o acțiune permanentă din partea domnitorului. Dacă s-ar fi limitat la actul din 1459, n-ar fi însemnat nimic, istoria trădătorilor se putea repeta oricînd. O dovedește puternica mișcare organizată de Albu „cel Mare“ împotriva lui Țepeș, posterioară actului din 1459, urmărind să-l înlăture de domnitor. Boierul a provocat un adevărat război civil, dispunînd de forțe numeroase [12]. El a atacat și a distrus obiective ale domnitorului, printre care și ctitoria domnească de la Govora. Domnitorul izbutește să-l învingă pe Albu, să-l prindă și să-l taie împreună cu tot neamul lui. Lupta împotriva boierimii, deși a făcut parte dintr-un plan politic chibzuit, n-a plecat însă de la domnitor, ci i-a fost impusă de boieri. Dacă ar fi găsit o boierime gata să colaboreze cu domnul și să-i pună la dispoziție forțele lor în vederea apărării țării, nici Țepeș n-ar mai fi apărut în postura de „casap“. Bătălia antiboierească a decurs așadar din gradul de împotrivire al boierimii însăși.

Cu aceasta intrăm și în domeniul realităților sociale și politice. Ridicarea boierului Albu dovedește o stare generală; boierii luptau pentru apărarea privilegiilor lor, fie nerespectate, fie numai amenințate de Țepeș. Se pare că domnul n-a

---

[10] Vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 43—44.

[11] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1959, p. 283.

[12] N. Stoicescu, socotește „că la steagurile proprii de slugi și familiari ai lui Albu „cel Mare“ se vor fi adăugat și cele ale rudelor și apropiaților săi, ale „neamului său“, (vezi *op. cit.*, p. 46).

desfiinţat imunităţile existente, şi, aşa cum apreciază B. T. Cîmpina, „el va fi luptat însă împotriva consecinţelor grave ale privilegiilor care făceau din unii boieri abuzivi şi puternici, de tipul lui Albu cel Mare, adevăraţi domni pe moşiile lor“ [13].

Este edificator şi alt aspect privind lupta pentru întărirea autorităţii sale. Şi împotriva altor categorii sociale a luat măsuri la fel de aspre atunci cînd actele unora lezau această autoritate. Sînt cunoscute exemple de sancţionare a ţăranilor şi orăşenilor. Mai mult, s-a ridicat împotriva „săracilor“ şi a acelor elemente plebeene „care nu făceau parte din comunităţile săteşti sau din cele ale tîrgoveţilor“ [14]. Cu alte cuvinte împotriva neproducătorilor, a trîntorilor şi leneşilor care voiau să trăiască de pe urma societăţii fără a munci. Această măsură „este tipică pentru acea epocă în care săracii, consideraţi o povară pentru restul societăţii, erau neutralizaţi sau eliminaţi pe diverse căi din viaţa socială“ [15].

O principală cale de întărire a autorităţii domneşti a fost legată de stat şi problemele pe care le ridica el. Păstrînd vechea structură a statului feudal, Ţepeş îl adaptează cerinţelor vremii sale. Urmărind să scadă importanţa sfatului domnesc, îşi recrutează dregătorii din rîndurile unor oameni devotaţi, de cele mai multe ori tîrgoveţi şi ţărani cît şi mică boierime. Astfel de măsuri se întîlnesc şi la Ştefan cel Mare, în lupta pentru întărirea puterii centrale, ca de altfel în general în politica de centralizare. Este concludentă alianţa dintre regii Franţei şi orăşenime în lupta împotriva marilor feudali. Majoritatea dregătorilor lui Ţepeş „par a fi oameni proveniţi din alte straturi ale societăţii, care au dispărut apoi fără a întemeia familii cunoscute de dregători“ [16].

În timpul lui Vlad Ţepeş apare o dregătorie nouă, armăşia. Primul armaş, pe nume Stoica, este amintit în acte în domnia lui Vlad Ţepeş [17]. Această dregătorie subliniază faptul că Ţepeş n-a acţionat la întîmplare, ci după un plan politic bine conturat şi cu măsuri necesare, cerute imperios de epocă. „Apariţia acestei noi dregătorii, care avea ca sarcini

---

[13] Barbu T. Cîmpina, *op. cit.*, p 60.
[14] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 47.
[15] *Ibidem*, p. 47—48.
[16] *Ibidem*, p. 52.
[17] Vezi I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1905, p. 91. Din aceeaşi sursă reiese că în Moldova armaşul apare în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, fapt care ne întăreşte convingerea unor măsuri similare luate de cei doi voievozi români.

principale îndeplinirea hotărîrilor judecăţilor domneşti, pedepsirea vinovaţilor şi paza temniţei domneşti, trebuie pusă în legătură cu acelaşi proces de întărire a autorităţii centrale, cînd domnia caută mijloace pentru a-şi consolida puterea şi a o face respectată“ [18].

Organizarea armatei, instituţie de seamă a statului şi atît de necesară în acele vremuri, a preocupat în chip deosebit pe domnitor. Orientarea lui Ţepeş în constituirea aparatului de stat cu elemente aparţinînd categoriilor sociale mijlocii s-a reflectat şi în domeniul oastei. Greutatea cade în antrenarea mai mult decît pînă acum în oaste a elementelor populare (întîlnindu-se şi aici cu o acţiune similară manifestată în Moldova de Ştefan cel Mare). Apare astfel evident că nu steagurile marilor boieri au avut rolul hotărîtor în oastea lui Ţepeş, ci „Oastea cea Mare“, alcătuită din toţi locuitorii în stare să poarte arme („populi“), factorul militar hotărîtor în luptele pentru neatîrnare. „Oastea cea mare“ chemată la primejdie, a fost prezentă şi în 1462, anul bătăliei hotărîtoare purtată de Ţepeş împotriva duşmanilor interni şi externi. Vlad Ţepeş nu a izbutit însă să mobilizeze în orice moment „oastea cea mare“. Producătorii erau antrenaţi mai tot timpul anului în treburile gospodăreşti, menite să le asigure existenţa cît şi bunuri necesare schimbului. Avînd nevoie de luptători, Ţepeş îşi alcătuieşte o gardă personală formată din 60 de oşteni, care îl însoţeau permanent, iar în timpul luptei stăteau în jurul domnitorului. A recurs şi la mercenari. Deşi nu avem ştiri exacte despre numărul mercenarilor din oastea lui Ţepeş, ne închipuim că n-a fost prea mare cît timp domnitorul nu dispunea de prea multe mijloace materiale pentru a-i plăti. În apusul Europei unde sistemul mercenariatului era în floare, pentru plata mercenarilor statul feudal cheltuia sume enorme. Acolo, angajarea masivă de mercenari exprimă starea de asuprire a ţărănimii — în majoritate aflată în situaţia de aservire, dar şi faptul că ţăranii n-aveau interes să lupte pentru războaiele de cotropire ale feudalilor. Mercenarii dacă nu erau plătiţi nu mai luptau : fie se ridicau împotriva fostului stăpîn, fie treceau de partea duşmanului. Ambele cazuri prezentau fenomenul de degradare a armatelor acestor ţări. Deşi mercenarii lui Ţepeş nu pot fi comparaţi cu cei din armatele Apusului, ei au constituit elementul cel mai instabil şi mai nesigur. De aceea Ţepeş s-a bazat pe „slugile“ care erau „legate de domn

---

[18] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 53.

prin relaţii vasalice şi care constituiau în acea vreme principalul mijloc de asigurare a administraţiei ţării"[19]. Din rîndul acestora a ridicat pe aşa-numiţii „viteji"[20], care au fost trup şi suflet alături de domnitor în bătălii.

În oastea condusă de Ţepeş domnea multă disciplină şi ordine. Orice laş, fricos, spirit de dezordine sau trădător era sever pedepsit. Domnul însuşi însă n-a impus numai disciplina, ci a fost exemplu permanent pentru întreaga oştire de loialitate şi curaj. Disciplina, ordinea desăvîrşită, spiritul de dreptate s-au reflectat în întreaga politică internă.

Măsurile luate pentru înflorirea economiei porneau de la necesitatea unei baze materiale pentru politica sa independentă. Comerţul Ţării Româneşti avea în primul rînd nevoie de această ordine. Ţepeş acordă acestui sector o importanţă primordială. Menţionăm aici rădăcinile conflictului cu saşii din cetăţile Transilvaniei, Braşov, Sibiu, Amlaş şi Făgăraş. Saşii din cetăţile şi regiunile amintite au sprijinit statornic pe pretendenţii la tron potrivnici lui Ţepeş. Aşa se explică expediţiile lui Ţepeş în Transilvania, la refuzul saşilor de a preda pe pretendenţi sau măcar de a-i alunga. Apoi limitarea dreptului negustorilor saşi de desfacere a mărfurilor în Ţara Românească. Pînă la Ţepeş, negustorii saşi treceau munţii cînd voiau şi dispuneau de libertatea desfacerii mărfurilor după plac. Domnitorul le fixează locurile unde îşi puteau desface mărfurile şi sistemul de percepere a vămilor. Această măsură a supărat pe saşi mai mult decît expediţiile împotriva pretendenţilor, deoarece lovea în interesele lor. Ţepeş şi-a atras astfel adversitatea lor. El asigură însă prin această măsură cadrul extern pentru organizarea internă a vieţii economice şi în primul rînd circulaţia mărfurilor. Prin aceasta a contribuit la dezvoltarea tîrgurilor şi oraşelor[21], a sprijinit pătura negustorilor şi a meşteşugarilor, ridicîndu-se împotriva acelor elemente care nu se încadrau în ordinea stabilită de el, a asigurat paza drumurilor comerciale, viaţa

---

[19] *Ibidem*, p. 54.

[20] „Vitejii" prezentau avantajul de a fi sprijin permanent al domnitorului : în timp de război ca luptători, în timp de pace folosiţi în administraţie. Ienicerul sîrb Constantin de Ostroviţa îi desemnează sub numele de curteni (kurtiani). Sub numele de kurtiani ei apar după aceea în documente. (Vezi documentele din 3 aprilie 1480 şi 23 martie 1482, în *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 278, 292.)

[21] De numele lui Ţepeş este legată şi prima menţiune documentară din 20 septembrie 1459 dată de el în „Cetatea Dîmboviţei", care atestă existenţa Bucureştilor.

și bunurile celor cinstiți și harnici. Pe această linie a combătut huzurul și pe boierii hrăpăreți care voiau să ia și ultima cămașă a țăranului.

Numeroasele povestiri (în limba germană și rusă) deși „din auzite" și ca atare cu multe „hiperbole", scot în evidență spiritul de dreptate al lui Țepeș, faptul că atunci cînd lua o măsură (fie consultîndu-se cu sfatul, fie de unul singur), aceasta era gîndită și dreaptă și întotdeauna, izvorîtă din necesitatea instaurării ordinei și combaterii anarhiei sau arbitrariului, întăririi în ultimă instanță a puterii domnești. Printr-un asemenea program politic de guvernare, Țepeș a contribuit la întărirea puterii și autorității sale și înflorirea țării.

MARE CONDUCĂTOR AL LUPTEI ANTIOTOMANE. Nu vom urmări șirul luptelor conduse de Țepeș, ci numai tactica folosită de voievod. La el nu putem vorbi despre o bătălie de amploare, ci de lupte necurmate cu însemnate urmări. În lupta sa antiotomană s-au făcut simțite, într-o formă sau alta, toate elementele tactice caracteristice domnilor români. Dar la Țepeș ponderea a căzut asupra luptei de hărțuială. Țepeș a cunoscut în răstimpul celei de-a doua domnii (1456-1462) poate cele mai multe ciocniri cu oștile otomane din întreaga istorie a luptelor antiotomane. Ciocnirile erau mai ales întîmplătoare. Țepeș știa să folosească din plin avantajele pe care le oferea natura terenului (și aici putem vorbi de alegerea locului favorabil luptei — dar nu un loc dinainte ales, ci impus de condițiile înaintării otomanilor prin țară). Erau folosite pădurile, luminișurile, tufele, apele. Elementele naturale deveneau capcane întinse pentru dușman, timp în care oștenii lui Țepeș se răfuiau cu oștile invadatoare, măcinîndu-le din forțe. Ciocnirile scurte erau însă violente, lupta strînsă, „vitejii" lui Țepeș știau să se bată. Ca și în epopeea antiotomană condusă de Ștefan cel Mare, au existat în mod real acele fapte de vitejie cîntate și în legendele românilor cînd un oștean se bătea cu mai mulți dușmani deodată.

Surprinderea a constituit un aspect al luptei de hărțuială. De nenumărate ori turcii au fost surprinși de domnitor și decimați. Faimos va rămîne însă „Atacul de noapte" al lui Vlad Țepeș. În noaptea de 16 iunie 1462 domnitorul a pătruns împreună cu o mînă de oșteni îmbrăcați turcește, în tabăra turcilor. Turcii crezînd că e vorba de o întreagă ar-

mată au intrat în panică. Între timp · Țepeș și oamenii lui s-au furișat în afara taberei. Din cauza întunericului turcii au continuat lupta, omorîndu-se între ei pînă în zori. După Chalcocondil, scopul principal al „Atacului de noapte" era uciderea sultanului încît numeroasa oștire turcească rămasă fără conducător să fie spulberată. Scopul n-a putut fi atins. În loc să ajungă la cortul sultanului, românii au nimerit în corturile a doi viziri, Mahmut și Isaac. Totuși „Atacul de noapte" a fost de mare însemnătate, pe de o parte mulți turci au pierit, pe de alta demonstrînd succesul realizării surprinderii. „Teribilul moment" a fost imortalizat de pictorul Theodor Aman în tabloul „Bătălia cu facle".

Hărțuiala nu se desfășura totuși fără chibzuință. Țepeș nu s-a avîntat niciodată într-o acțiune în care își dădea seama că n-are nici o șansă de biruință. Epoca lui și a lui Ștefan, contemporanul său moldovean, a fost cea a cuceririi Constantinopolului de către otomanii conduși de Mohamed al II-lea. Acest ilustru personaj al istoriei medievale universale urmărea fără doar și poate supunerea totală a popoarelor din Balcani. E semnificativ că în privința lui Țepeș a adoptat o atitudine diferită față de alți conducători ai statelor din perimetrul geografic amintit. Sultanul cunoștea multe din acțiunile lui Țepeș, auzise despre pierderile provocate imperiului în cei cîțiva ani de domnie ai acestuia, de faptul că tributul nu se încasase de trei ani. Acestea îl îndîrjeau, dar amîna o expediție în Țara Românească. Vrînd să evite un război — poate victorios — dar soldat cu mari pierderi, a încercat să-l prindă și înlăture pe Țepeș, printr-o stratagemă. Solul sultanului, grecul Catavolinos (diac al Porții), urma să-i comunice lui Țepeș să vină la Giurgiu pentru rezolvarea unui litigiu de hotar Venind la Giurgiu Țepeș trebuia să aducă personal tributul și 500 de copii pentru a fi transformați în ostatici. Țepeș pentru a-și arăta fidelitatea față de sultan — trebuia să vină singur. Dacă ar fi dat ascultare pretențiilor sultanului, urma să fie prins de oștile conduse de Hamza, begul Nicopolei, și dus în Imperiul otoman pentru a fi ucis. În cazul refuzului se crea pretextul pentru intervenția armată. Țepeș a intuit întreaga situație. El s-a prefăcut a se supune poruncii sultanului. Aducea cu sine tributul, însă, pentru început, doar 50 de copii. În pădurile din marginea Giurgiului a ascuns o oaste pe care o adusese cu sine, prevăzător În momentul în care Hamza se pregătea să-l ia prizonier, la un semn al lui Țepeș au apărut românii, și turcii au fost înfrînți. Hamza Pașa și Catavolinos împreună cu prizonierii turci au

fost duşi la Tîrgovişte şi traşi în ţeapă. Ţepeş a eliberat atunci cetatea Giurgiului.

DESTIN NEMERITAT. Drama istorică ce va pune capăt domniei şi vieţii lui Vlad Ţepeş s-a desfăşurat în două etape. Prima — cea hotărîtoare — este marcată de marea expediţie organizată de Mohamed al II-lea în anul 1462 pentru scoaterea lui Ţepeş din domnie. Sultanul care văzuse că Ţepeş nu poate fi pierdut prin vicleşug recurge acum la calea armelor. Numărul oştilor care se vor confrunta în această expediţie nu e cunoscut cu exactitate. Chalcocondil indică 250000 turci şi o flotă. În privinţa oştirii muntene, istoricii români indică cifre diferite, variind între 15 000—30 000 oşteni [22]. Chiar dacă cifra indicată de Chalcocondil este exagerată, raportul de forţe a fost oricum în favoarea turcilor.

Şi în această grea situaţie, în tactica lui Vlad Ţepeş predomină hărţuiala. Un număr însemnat de turci fusese transportat pe corăbii pe Marea Neagră, apoi pe braţul Sulinei pe Dunăre şi începuse atacul Chiliei, marele punct strategic românesc. Aici Ţepeş lăsase o parte a trupelor pentru apărarea cetăţii. Iar turcilor care au trecut Dunărea în iunie 1462, Ţepeş, prin vitejia deosebită a oştenilor săi şi capacitatea sa de conducător, le-a măcinat o parte din forţe, evitînd o luptă deschisă. Aceasta n-a exclus retragerea la timp a populaţiei spre nordul ţării şi pustiirea locurilor atacate de turci. În ciocnirile numeroase intervenite acum, Ţepeş a ales locuri prielnice, drept capcane şi „gropi ale morţii" pentru turci. Acum are loc şi „Atacul de noapte".

Avînd încă forţe numeroase, sultanul izbuteşte să ajungă la capitala Ţării Româneşti, însă nu se încumetă să o asalteze şi trece pe lîngă ea. Nu avea o situaţie strălucită, o superioritate strategică. Nu mai vorbim de una morală. Oastea suferise pierderi simţitoare, foametea bîntuia armata invadatoare, de peste tot turcii erau loviţi pe neaşteptate. Un spectacol înspăimîntător oferit sultanului de către Ţepeş este de natură a-l hotărî pe Mohamed să poruncească retragerea. După relatarea lui Chalcocondil [23], sultanul, trecînd cu oştile sale înfrînte la cîtiva kilometri de Tîrgovişte, a văzut îngrozit o cîmpie de ţepi unde stăteau înfipte circa 20000 cadavre, printre care şi Hamza-Paşa, begul de Nicopole. În coşurile piepturilor celor morţi ciorile şi vulturii îşi făcuseră cuiburi.

---

[22] Vezi discuţia despre numărul oştirii turceşti şi a celei româneşti, în Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 99—102.

[23] Vezi L. Chalcocondil, *op. cit.*, p. 289

Expediţia din iunie 1462 pentru scoaterea lui Ţepeş din domnie s-a încheiat prin certa înfrîngere a lui Mohamed al II-lea. Frumoasa biruinţă n-a putut fi însă fructificată de voievodul român. În acest moment decisiv, cînd sultanul se pregătea să părăsească Ţara Românească intervin doi factori care modifică radical situaţia. Radu cel Frumos, fratele lui Ţepeş, îi vine în ajutor sultanului cu vreo 4000 de oameni cu care însoţise nu întîmplător expediţia. Tot acum se produce şi trădarea unei mari părţi din boierime care nu se împăca cu puternica personalitate a lui Ţepeş. În aceste condiţii Ţepeş pierde domnia, iar sultanul bucuros de izbînda uşoară îl instalează domn pe Radu cel Frumos. Schimbarea de domnie era însă radicală. În timp ce Ţepeş urmărea continuarea luptei antiotomane, Radu cel Frumos oferă boierilor potrivnici lui Ţepeş pacea şi prietenia cu Mohamed.

Aflîndu-se într-o grea situaţie, Ţepeş recurge la ajutorul lui Matei Corvin. Între Vlad Ţepeş şi Matei Corvin existau legături de prietenie şi alianţă. Trecînd munţii în Transilvania, aşteaptă sprijinul acestuia vestit la timp de situaţia din Ţara Românească. Este adevărat că Matei Corvin a dat curs calităţii de aliat, trimiţînd armată în scopul de a-l restabili pe Ţepeş în scaun. Ţepeş cade însă victima uneltirilor săseşti. Saşii ticluiesc o scrisoare prin care domnul era acuzat de a fi trecut de partea turcilor. Matei Corvin era interesat în stăvilirea expansiunii otomane, dar era angrenat militar în Boemia. Judecînd subiectiv şi grăbit a dat crezare uneltirilor saşilor, a întrerupt expediţia şi l-a închis pe Ţepeş într-o cetate de pe Dunăre, la Vişegrad[24], în apropierea Budei. Ţepeş a îndurat timp de peste patru ani o detenţiune aspră[25], după care i se va fixa o reşedinţă într-o casă din Pesta, în condiţii mai bune, timp în care s-a şi căsătorit cu sora regelui.

În noiembrie 1476, Vlad Ţepeş revine la tron. Încă din perioada ultimilor doi ani de detenţiune, lucrurile începuseră să se clarifice în legătură cu poziţia pe care Ţepeş o avusese în lupta antiotomană şi se creau condiţii tot mai favorabile eliberării lui. Anul 1475 adaugă noi elemente. Victoria lui Ştefan cel Mare la Vaslui, la 10 ianuarie, 1475, sporeşte speranţa coaliţiei antiotomane în posibilitatea alungării turcilor din Balcani şi din Europa. Matei Corvin, interesat în lupta

---

[24] Vişegradul se află pe malul drept al Dunării, la 50 km. nord de Buda

[25] În timp ce era la Vişegrad, pe Ţepeş l-a văzut legatul papal Niccolo Modrusa.

antiotomană, cunoscînd marea nedreptate pe care o săvîrşise faţă de acest înzestrat strateg militar, îl va reintegra în vara anului 1475 acestei lupte. Dar iniţiativa aparţine lui Ştefan cel Mare care avea experienţa aliaţilor instabili şi chiar ostili din Ţara Românească de genul lui Radu cel Frumos, Basarab cel Tînăr (Ţepeluş) sau domnul în scaun la acea dată, Laiotă Basarab. Ştia că Ţepeş este un aliat de nădejde şi statornic, iar în persoana lui cele două ţări româneşti puteau constitui un singur front. Alianţa cu regele Ungariei din 1474, tratatul încheiat între cei doi conducători pe bază de egalitate în urma căruia Moldova obţine în Transilvania Ciceiul şi Cetatea de Baltă, întăresc lui Ştefan cel Mare convingerea că şi Transilvania prin voievodul Ştefan Báthory şi Ungaria prin Matei Corvin vor fi alături de el în marile confruntări cu Imperiul otoman. În acest sens intervine pe lîngă Matei Corvin în favoarea eliberării viteazului Vlad. Domnul Moldovei trimite la Matei Corvin ca sol pe Ioan Ţamblac. Cuvintele soliei sînt grăitoare: „Eu cerusem ca voievodul Basaraba (adică Laiotă Basarab, n. ns.) să fie alungat din cealaltă ţară românească (l'altra Valachia) şi să fie pus acolo pe un alt domn creştin, anume Drăculea, cu care să ne putem înţelege împreună; am înduplecat chiar la acest lucru pe măria-sa craiul unguresc ca să se îngrijească şi el, din partea sa, ca Vlad Drăculea să ajungă domn“ [26].

După intervenţia lui Ştefan cel Mare, Ţepeş este recunoscut voievod al Ţării Româneşti de către rege şi se găseşte în Transilvania, sub protecţia lui Ştefan Báthory. Matei Corvin afişează planul unei mari expediţii antiotomane, în cadrul căreia, Vlad Ţepeş, temutul conducător de oşti de odinioară, trebuia să ocupe un loc însemnat. Expediţia a fost trîmbiţată de regele Ungariei şi anunţată prin scrisori papei şi dogelui Veneţiei. În realitate campania întinsă pe intervalul a patru luni de zile (noiembrie 1475 — februarie 1476) a avut ca singură realizare însemnată cucerirea oraşului Sabać din apropierea Belgradului. Vlad Ţepeş apare alături de despotul Serbiei, Vuk, în acţiunea de asediere a oraşului. Folosind vechile sale procedee tactice, care dăduseră rezultate atît de bune în timpul celei de-a doua domnii, Vlad Ţepeş va juca rolul hotărîtor în această acţiune, determinînd cucerirea oraşului. Prin această victorie Ţepeş proba că perioada de inactivitate nu-i stinsese destoinicia şi

---

[26] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, Doc. CLIV Editura Socec, Bucureşti, 1913, p. 349.

priceperea de luptă. Iar voievodul își cîștiga încrederea acelora de care avea nevoie în obținerea domniei.

După victoria de la Sabač se întoarce în Transilvania, unde urmărește evoluția luptei antiotomane desfășurate de Ștefan cel Mare. Marea confruntare de forțe din vara anului 1476 de la Războieni și victoria finală obținută de domnul Moldovei asupra lui Mohamed al II-lea, dorința mai veche a lui Ștefan de a-l înlocui pe Laiotă cu un domnitor prieten, au apropiat momentul revenirii la tron a lui Vlad Țepeș. Pentru alungarea lui Laiotă și înscăunarea lui Țepeș a fost organizată o campanie la care aveau să participe Ștefan cel Mare, Matei Corvin și Ștefan Báthory. Principala luptă care a avut ca rezultat gonirea lui Laiotă Basarab a fost condusă de Vlad Țepeș și Ștefan Báthory. Campania care durase aproximativ trei săptămîni, a avut ca momente însemnate eliberarea Tîrgoviștei și a Bucureștilor. Cum Bucureștiul a fost eliberat la 16 noiembrie, campania s-a încheiat în jurul acestei date. Acțiunea are o semnificație politică deosebită și ea îndreptățește în primul rînd așteptările lui Ștefan cel Mare, mai mult decît cele ale lui Matei Corvin. Din relatările pîrcălabului de Tîrgoviște către Brașoveni din ziua de 17 noiembrie, 1476, cărora le anunța vestea eliberării Bucureștilor, reieșea că victoria conducea la urmarea de seamă ca cele două țări românești, Muntenia și Moldova, să fie una singură („provincia nostra, tam vostra"), „veche formulă care părea menită la acest sfîrșit de an 1476, să reprezinte iarăși o realitate politică, în cadrul luptei antiotomane" [27].

Cîteva zile mai tîrziu, 26 noiembrie, Țara Românească trăia un eveniment similar pe care îl trăise Moldova în 1457 pe Cîmpia de la Direptate : Vlad Țepeș a fost ales domn de marea adunare a „țării". Ștefan cel Mare care contribuise și el cu 15000 călăreți la curățirea părții de nord-est a țării de dușmani, va fi prezent la această sărbătoare comună.

A treia domnie a fost scurtă. Ea constituie a doua etapă a sfîrșitului lui Vlad Țepeș. După 14 ani de întrerupere a domniei, Țepeș a găsit țara ca în 1456. Boierii își întăriseră din nou puterea, foștii lui partizani pieriseră în diferite împrejurări : fie în războaiele purtate, dar mai ales din porunca domnitorilor care îi urmaseră la tron. Țara fiind închinată turcilor, oastea era slabă și neorganizată sau la dispoziția expedițiilor turcești. Multe răni trebuiau vindecate. Țepeș tre-

---

[27] *Istoria României*, II, redactor responsabil acad. Andrei Oțetea, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1962, p. 524.

buia să ia totul de la capăt. Îi era necesară o perioadă de răgaz pentru a se putea consolida.

Laiotă Barasab, care după victoria lui Ţepeş fugise în Imperiul otoman, a folosit aceste condiţii care îi erau nefavorabile noului domnitor. La o lună de la luarea domniei, Ţepeş este atacat prin surprindere şi garda personală pe care i-o lăsase Ştefan cel Mare, compusă din 200 de curteni, piere aproape în întregime. Ţepeş lipsit de mijloace de apărare va fi prins şi ucis. Este cert că împrejurarea istorică ce a determinat uciderea lui Ţepeş a fost intervenţia lui Laiotă Basarab, interesat să-şi reia domnia. Şi că cel care fugise la turci venea în fruntea unei armate turceşti împotriva lui Vlad Ţepeş. Dar intervenţia lui Laiotă Basarab nu exclude trădarea boierilor, ci dimpotrivă o presupune. Marii boieri erau partizanii lui Laiotă şi s-au supus lui Ţepeş în conjunctura politică a luării domniei de către acesta. Abia aşteptau însă momentul de a-l trăda şi a înlesni, în felul acesta, revenirea lui Laiotă la tron.

Împrejurările arătate scot în evidenţă faptul că Ţepeş a fost ucis mişeleşte, nu aşa cum ar fi meritat să moară, ca un viteaz, pe cîmpul de luptă. Capul îi este trimis la Poartă, semn că temutul rival al lui Mohamed al II-lea dispăruse. Trupul îi este probabil înmormîntat la ctitoria sa de la Snagov [28]. Acest Basarab luptător s-a ocupat în scurtul răgaz dintre lupte şi de actul ctitoricesc. Se adaugă încă două ctitorii : biserica de la Tîrgşor (Prahova) şi mănăstirea Comana.

Adevărata contribuţie în istoria poporului român constă însă în lupta pentru independenţă, căreia viteazul domnitor i-a închinat întreaga sa capacitate şi fiinţă.

---

[28] Vezi Dinu V. Rosetti, *Unde este mormîntul teribilului domnitor ?*, în „Tribuna României", nr. 1, februarie 1973, p. 4—6.

VIII. BASARABII DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-LEA

Radu cel Mare — O strălucită prezență. Neagoe Basarab și Craioveștii. Un basarab oștean: Radu de la Afumați. Istoria Basarabilor pînă la Mircea Ciobanul.

RADU CEL MARE — O STRĂLUCITĂ PREZENȚĂ. După scurtele sau insignifiantele domnii ale lui Laiotă Basarab (1476, decembrie-noiembrie 1477), Basarab cel Tînăr zis Țepeluș în două rînduri (1477, noiembrie-septembrie 1481 și 1481 noiembrie-martie-aprilie 1482), Mircea, un alt fiu al lui Vlad Dracul (1481), Vlad Călugărul și el fiu al lui Vlad Dracul, în două rînduri (1481 septembrie — noiembrie și 1482 aprilie — septembrie 1495), urmează la tron Radu cel Mare. Fiu al lui Vlad Călugărul, Radu cel Mare își începe domnia la sfîrșitul secolului al XV-lea (1495) și o continuă la începutul secolului al XVI-lea, pînă în anul 1508. Comparînd-o cu a contemporanului său moldovean, Ștefan-Vodă, domnia este scurtă. Și totuși, ca și pe acesta, istoria l-a învestit cu epitetul de „cel Mare". În acest sens, domnia trebuie s-o analizăm după actele săvîrșite și politica promovată de el, care i-au atras acest epitet purtat de puțini domnitori. Aprecierea pe care i-o face cronicarul turc din secolul al XVI-lea, Leunclavius, este concludentă: „Cu toate că era în cea mai mare slăbiciune a puterilor sale, s-a purtat cu cea mai mare deșteptăciune și a cîrmuit țara românilor spre deosebita mulțumire a supușilor. Aceștia, cu toată firea lor schimbătoare, nestatornică, nu s-au înstrăinat, din cauza slăbiciunii și a podagrei, de domnul lor cel bun, drept, înțelept și destul de potrivit pentru cîrmuire prin superioritatea sufletului său".

Nu s-a evidențiat prin organizarea și conducerea unor bătălii. A dovedit însă spirit de gospodar și om chibzuit, calități menite să confere, în vremuri tulburi stabilitate și ordine internă Țării Românești. Adept al politicii de pace, a ales această modalitate pentru rezolvarea atît a problemelor din interior cît și a relațiilor cu vecinii. Aflîndu-se în fața a două state puternice și rivale între ele, Imperiul otoman și regatul feudal ungar, Radu cel Mare a promovat o diplomație adecvată acestei situații, menținînd relații cu amîndouă puterile.

Expansiunea turcească era o realitate apropiată. Radu cel Mare va merge aproape anual la Constantinopol pentru ca, în acele vremuri nesigure, să-şi întărească domnia prin plata tributului. Acţionează însă şi în direcţia Apusului, prin prestarea jurămîntului de fidelitate faţă de coroana maghiară. În august 1479, trimitea pe Albu vistierul în fruntea unei solii la Buda, pentru a-i duce regelui Vladislav al II-lea cuvîntul său de pace şi asigurarea de credinţă. Acest act a avut ca urmare îndepărtarea lui Mihnea, fiu al lui Vlad Ţepeş de la hotarele Ţării Româneşti şi asigurarea din partea regelui maghiar că domnia lui nu va fi tulburată de vreun alt pretendent care s-ar ridica din Transilvania. Prin acest act voievodul muntean se obligă să apere părţile de peste munţi de atacurile turceşti. Privea însă realist şi posibilitatea de a nu avea condiţii favorabile organizării luptei antiotomane. În acest ultim caz se angaja să informeze pe transilvăneni privitor la cele ce se petreceau în tabăra turcească. Măsurile de stabilire a bunelor relaţii cu vecinii se evidenţiază şi în asigurarea de pace pe care o dă sibienilor şi tuturor saşilor din Transilvania la 3 decembrie 1507.

Pînă la 1504 Radu a menţinut şi cultivat relaţii de prietenie cu Ştefan cel Mare. După moartea lui Ştefan aceste bune relaţii sînt ameninţate. În 1507 îl aflăm pe Radu cel Mare în calitate de sprijinitor al unui pretendent la scaunul moldovean, Roman, împotriva urmaşului legitim al lui Ştefan cel Mare, Bogdan al III-lea. Este singurul aspect de acest fel din domnia lui Radu cel Mare. Şi această situaţie — ce putea conduce la o acţiune armată — a fost evitată prin mijlocirea unui călugăr sîrb, Maxim Brancovici care : „... s-au rugat lui Bogdan-Vodă ca să facă pace cu Radu Vodă pentru că sînt creştini şi o seminţie“ [1].

Politica de pace a fost de natură să stabilească răgazul necesar întăririi puterii centrale. Radu cel Mare a stăruit în direcţia dezvoltării instituţiei domniei, străduindu-se să curme certurile dintre grupările boiereşti. Înţelegînd influenţa de care se bucurau boierii olteni [2] în conjunctura politică a epocii, el va menţine şi dezvolta marea bănie a Olteniei pentru aceştia, ca punct de plecare al unei acţiuni mai largi de polarizare a tuturor forţelor în jurul domniei. A păstrat de asemenea în

---

[1] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955, p. 128.

[2] Cea mai influentă şi mai puternică parte a boierimii oltene au fost Craioveştii.

sfat pe toți dregătorii părintelui său. Prin aceasta nu și-a creat adversități ca alți domnitori. Și pe Craioveștii aflați în dregătorii în timpul lui Vlad Călugărul îi va avea de la început lîngă el. Boierii olteni au ajuns atît de puternici la începutul secolului al XVI-lea, încît determinau întreaga politică internă și externă a statului. Îi întîlnim în dregătorii, în luptele pentru domnie și în diplomația epocii. Radu cel Mare, în încercările pe care le-a făcut de a menține și întări unitatea de stat, puterea centrală, a căutat să colaboreze cu Craioveștii, să și-i asocieze la domnie. Prin politica dusă față de aceștia, Radu cel Mare a scutit țara o bună perioadă de timp de lupte interne. Desigur că și succesul lui a fost relativ. În realitate, în Muntenia existau două forțe politice : a domnitorului și a Craioveștilor. Cu toată politica chibzuită promovată de Radu cel Mare, Craioveștii se vor desolidariza uneori de domnitor, adoptînd o linie proprie și tradiționala tendință de independență față de puterea centrală.

Asigurînd climatul de pace, Radu cel Mare a avut răgazul necesar pentru a se ocupa statornic de viața culturală a țării. Se remarcă în primul rînd ca important ctitor de așezăminte. Principala ctitorie este cea de la Dealul de lîngă Tîrgoviște. Din porunca lui Radu se ridică aici o biserică mare și frumoasă, capodoperă a arhitecturii muntenești, mîndrie a vremii aceleia. La ea au lucrat meșteri zidari pricepuți. Biserica „de la Dealul“ era din marmoră adusă cu grijă din ținuturi îndepărtate. Stilul arhitectonic era nou, îmbinînd armonios influențe bizantine și bizantino-armenești în spiritul apusean (mai ales cel venețian din perioada Renașterii [3]). Lucrările de construcție vor continua în vremea lui Vlad cel Tînăr, iar pictura se va realiza sub domnia lui Neagoe Basarab. La mănăstirea Govora, din aceeași poruncă s-a înălțat o nouă biserică și s-a terminat biserica-mănăstire Glavacioc. A făcut și danii unor mănăstiri ctitorite de înaintași ca Tismana, Cozia, Bistrița, Snagov, Tîrgșor.

Radu cel Mare a acționat și pe linia unui alt fel de așezămînt — activitatea în domeniul tiparului. Tiparul, minunata invenție a lui Guttenberg din Mayența (Germania) aparține secolului XV. El a ajuns destul de repede în țările române datorită unor promotori ca Radu cel Mare. Înțelegînd valoarea cuvîntului tipărit în procesul de dezvoltare a spiritualității românești domnitorul a chemat în țară pe călugărul sîrb Ma-

---

[3] Vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a„ vol. I, București, 1929, p. 119—120.

carie din Cetinie. Acesta era învățat, deprinsese meșteșugul tiparului la Veneția și tipărise trei cărți în Muntenegru. Instalată la Dealul, în apropierea bătrînei Tîrgoviște, unde Radu a stat majoritatea timpului domniei, tipografia lui Macarie a scos de sub teascurile ei un liturghier în limba slavă. Această primă tipăritură munteană începută în zilele domniei lui Radu cel Mare și sfîrșită de Mihnea, deschide o activitate de mare importanță pentru români, pentru cultura lor. La aceste aspecte adăugăm și reorganizarea vieții eclesiastice, a ierarhiei bisericești în Țara Românească [4].

În februarie 1508, chinuit de boală (podagră), Radu cel Mare închidea ochii. Lasă urmașilor țara înfloritoare, în pace și independentă

NEAGOE BASARAB ȘI CRAIOVEȘTII. De la moartea lui Radu cel Mare pînă la urcarea pe tron a lui Neagoe Basarab, istoria a mai înregistrat două domnii : a lui Mihnea „cel Rău“ și Vlad cel Tînăr (Vlăduț). Mihnea „cel Rău“ (1508—1510), fiu nelegitim al lui Vlad Țepeș, a folosit în politică metodele violente ale părintelui său, dar nu a dat dovadă și de înțelepciunea și simțul de dreptate al acestuia. Acceptat la început de boierii țării și sprijinit de turci, reușește să ia domnia înlăturîndu-l pe un alt pretendent, Danciu, fiu al lui Basarab cel Tînăr. La începutul domniei este o relativă liniște, asemănătoare celei de dinaintea furtunii. Apoi izbucnește conflictul dintre domn și boieri care a luat formele cele mai violente. Motivele trebuiesc căutate pe de o parte în tendința lui Mihnea de a domni autoritar, pe de alta în tendința Craioveștilor de a-și menține autoritatea politică de care se bucuraseră în domniile anterioare. Mihnea s-a dezlănțuit cu patimă asupra multor boieri munteni, partizani ai lui Danciu și complotiști, apoi și asupra Craioveștilor. Un portret al lui Mihnea este realizat de Gavril Protul, autorul biografiei lui Nifon, lucrare inclusă în *Istoria Țării Românești*. Domnitorul este înfățișat ca un tiran perfid, care i-a prins pe marii boieri, i-a schingiuit și le-a luat averile. Deși Gavril Protul era omul Craioveștilor, chiar cu un grad de subiectivism și totuși cu-

---

[4] Cheamă în țară pe Nifon, fost patriarh de Constantinopole. Cu ajutorul acestuia mută reședința Mitropolitului țării de la Curtea de Argeș la Tîrgoviște. Pe lîngă episcopia de la Rîmnicu Vîlcea mai întemeiază una la Buzău, ambele subordonîndu-le mitropolitului de Tîrgoviște.

vintele lui exprimă o realitate[5]. Această politică îi va atrage ura boierimii, care-i va spune „cel Rău", nume ce i-a rămas în istorie[6]. În toamna anului 1509 își asociază la domnie pe fiul său Mircea. Întrucît acțiunile antiboierești cresc în intensitate, Craioveștii își concentrează forțele și cu sprijinul lui Mehmed Beg, pașă de Nicopole, reușesc să-l gonească pe Mihnea. Refugiat la Sibiu, Mihnea este prins și ucis din porunca lui Danciu, rivalul său. Acest moment dramatic este redat în pisania ce se pare că însuși Mihnea cel Rău ar fi poruncit să-i fie așezată pe piatra de mormînt :

„Acoperit domneam eu de cinste și multă și mare
În a părintelui scaun cu strașnicul schiptru în mînă
Toată-a mea țară, de mine, în tremur îmi sta în picioare
Și se temeau de-al meu nume pîn' și vecinele țări.
Hoților moarte fusesem, tîlharii simțise al meu bici,
Țineam puternic în mînă a cumpenei drepte greu paloș,
Cînd mă aruncă din scaun cea gintă mult înșelătoare
care, pe turci sprijinită, mă-ndepărtă la Săbiu"[7]

După moartea lui Mihnea, Craioveștii, cu sprijinul militar al lui Mehmed Beg urcă pe tron ca reprezentant al intereselor lor un domn Basarab, Vlad cel Tînăr sau Vlăduț (1510—1512). Acesta era fiu al lui Vlad Călugărul, deci frate cu Radu cel Mare. Vlăduț și Craioveștii vor fi la început în bune relații. Domnia i-a fost inaugurată de jurămîntul de credință al Craioveștilor către domn și făgăduiala domnului că nu le va clinti interesele. Dar reciproca manifestare de bună conviețuire politică n-a durat mult. Craioveștii nu se mulțumeau cu un domn care să fie în bune relații cu ei, ci ridicat din rîndurile lor. Ruptura se produce și domnitorul e gata să-și apere tronul. Craioveștii merg la sud de Dunăre, se înțeleg cu Mehmed Beg și împreună cu forțele acestuia se îndreaptă spre București, îl atacă și-l prind pe Vlăduț, căruia îi taie capul. În *Viața patriarhului (sfîntului) Nifon* se afirmă că Mehmed Pașa i-a tăiat capul lui. Vlăduț. Ștefan Ștefănescu însă observă că în inscripția de pe mormîntul domnito-

---

[5] Vezi *Istoria Țării Românești, 1290—1690, Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 15.

[6] Trăsăturile de caracter i le-a creionat și scriitorul Al. Odobescu — de data aceasta pe plan literar, în inspirata nuvelă „Mihnea Vodă cel Rău"

[7] Apud A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. IV, București, p. 172.

rului se spune că a pierit de mîna lui Neagoe.[8] Craioveştii reuşesc să-şi atingă scopul, ridicînd în locul acestuia pe omul lor, Neagoe, devenit ca domn Neagoe Basarab.

Neagoe Basarab (1512—1521) este una din cele mai ilustre prezenţe ale evului mediu românesc. El descinde din rîndurile Craioveştilor, aşa cum socot izvoare numeroase, numindu-l fiu al lui Pîrvu Craiovescu. Letopiseţul Cantacuzinesc îl numeşte „fecior de boieri", ceea ce ar însemna că el nu era „os domnesc", ci primul domnitor ridicat din rîndurile boierimii. În cazul acesta el întrerupea o tradiţie. De regulă boierii se împotriveau la un astfel de act. În situaţia de faţă, faptul poate fi explicat. Cei mai puternici boieri la data aceea fiind Craioveştii, l-au impus în scaun. Pentru a-şi justifica originea domnească, el însuşi se socoteşte : Io Basarab Voievod, fiul marelui Basarab Voievod ! Pornind de la titulatura oficială, alţi istorici îl consideră fiu legitim al lui Basarab cel Tînăr şi al Neagăi. Întrucît este cert că se înrudea cu Craioveştii, justifică afirmaţia prin faptul că Neaga — de asemenea certă mamă a lui Neagoe — nu este soţia lui Pîrvu Craiovescu, ci sora lui.

Deşi un Craiovesc, Neagoe Basarab a ştiut însă a depăşi limitele acestei familii. Politica lui iese din cadrul îngust pe care voiau să i-l impună Craioveştii, se ridică la valoarea şi nivelul cerinţelor întregii ţări.

A promovat o politică internă şi externă realistă. Ca şi Radu cel Mare, acţionează în sensul întăririi puterii centrale şi dezvoltării multilaterale a ţării. Cu atît mai mult cu cît la această dată Selim I (cunoscut în istorie sub numele de Soliman Magnificul, unul din cei mai redutabili sultani) îl înlăturase pe rivalul său Ahmed şi devenise sultan. Astfel încît „au legat haraciu la turci, devreme ce au cunoscut că într-alt chip nu se vor odihni, fiind împărat turcesc Selim"[9]. La un an de la luarea domniei, mergînd la Istanbul, prestează ceremonialul de vasalitate, cu care ocazie se fixează şi cuantumul mărit al haraciului. Sporirea haraciului se explică prin faptul că Neagoe luase domnia cu sprijinul lui Mehmed-beg, paşă de Nicopole, căzut în disgraţie acum ca unul care fusese susţinătorul lui Baiazid II, iar după moartea acestuia a lui Ahmed, deci rivalul lui Selim. Cît îl priveşte pe Meh-

---

[8] Vezi Ştefan Ştefănescu, *Bănia în Ţara Românească,* Bucureşti, 1965, p. 108.

[9] Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti,* Ediţie critică întocmită de Const. Grecescu, Editura Academiei R.P. Române, Bucureşti, 1963, p. 35.

med-beg, el se va menține și sub Selim în calitate de beg al Nicopolei. Va fi însă mereu suspectat de sultan pentru politica independentă pe care o promova și chiar gîndul de a deveni domn al Țării Românești, pentru care se amesteca mereu în luptele pentru tron. Prin închinarea către sultan, Neagoe evita expansiunea otomană la nord de Dunăre și anihila și eventualele adversități cu Mehmed-beg, care, nu putea ataca pe vasalul sultanului. Continuînd însă politica de echilibru a lui Radu cel Mare, depune omagiu de fidelitate regelui maghiar Ludovic al II-lea cu aceleași rezerve : dacă va putea se va împotrivi cu armele, dacă nu, va informa pe apuseni despre mișcările turcilor, fapt prevăzut în tratatul încheiat la 17 martie 1517. Prin tratat, Neagoe Basarab primea domeniul Geoagiului din Comitatul Hunedoarei, cu 19 sate în jur, pentru Țara Românească. În caz de pierdere a domniei — neîntîmplată la Neagoe Basarab, dar posibilă în epocă — acest domeniu constituia loc de refugiu și de refacere a forțelor pentru reluarea domniei. Avea și valoare de simbol, exprima legăturile românilor de pe ambele versante carpatine.

Căutînd să contribuie la dezvoltarea economică, la promovarea comerțului Țării Românești, el ia măsuri similare cu cele de odinioară ale lui Vlad Țepeș : brașovenilor le hotărăște locul unde puteau face comerț (Tîrgoviște, Tîrgșor, Cîmpulung), iar sașilor le creează libertatea de mișcare în comerțul din Țara Românească, însă în condiții de perfectă reciprocitate. Stabilește astfel relații normale cu transilvănenii. O realizare de prim ordin a fost statornicirea hotarului dintre Țara Românească și Transilvania în părțile din nordul Olteniei. Este o măsură pe linia evitării unor conflicte cu transilvănenii, după cum, printr-o politică similară reușește să lichideze infiltrațiile turcești la nordul Dunării.

Dar trăsătura dominantă a politicii lui Neagoe Basarab rămîne lupta pentru întărirea puterii centrale manifestată în toate domeniile. Iată cîteva aspecte. Politica față de boierime este un indiciu evident. Pe această bază, creează elementele unui aparat de stat complex. În domeniul legislativ manifestă grijă pentru stabilirea unui mod de judecată pe întreg teritoriul țării ; atribuie mare însemnătate diplomației înființînd un corp diplomatic atît din elemente locale, cît și din străini. Corpul diplomatic al lui Neagoe Basarab se prezenta instruit la nivelul diplomației europene din acea vreme. Pune accent pe organizarea militară și întărirea oastei Țării Românești. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* este un document în primul rînd literar, de factură renascen-

tistă. El dezvăluie totodată gîndirea politică a domnitorului cu privire la arta de a conduce şi la politica de întărire a autorităţii domneşti.

Dacă politica de întărire a puterii centrale constituie trăsătura dominantă, cel mai important aspect din activitatea domnitorului este actul de cultură. Neagoe Basarab n-a fost numai un iniţiator şi un sprijinitor al vieţii culturale, ci şi un creator. Prin modul cum a gîndit să înfrumuseţeze chipul ţării, prin activitatea prodigioasă probează structura unui umanist. N-am greşi dacă am socoti că epoca de Renaştere este inaugurată în Ţara Românească de domniile lui Radu cel Mare şi Neagoe Basarab.

În domeniul tipăriturilor, Neagoe Basarab continuă activitatea lui Radu cel Mare. Apare ca rod al tipografiei muntene, stăruinţei şi dragostei domnitorului pentru cuvîntul tipărit, priceperii şi măiestriei lui Macarie, *Evangheliarul* în limba slavă (1512).

Cît priveşte *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* în istoriografie şi deopotrivă în istoria şi critica literară s-au purtat numeroase discuţii în legătură cu paternitatea ei. S-a ajuns azi la concluzia că ea aparţine domnitorului scriitor Neagoe Basarab. Este primul manual de învăţătură pentru fiii de domni scris de un cărturar român... lucrare moral-politică, carte de înţelepciune, de sinteză politică şi îndreptar practic, însumînd o îndelungată experienţă a cîrmuirii. Lucrarea nu este în întregime originală. În ea se vădesc influenţe ale unor opere similare create în sud-estul european, mai precis în mediul bizantin. Apare evidentă asemănarea de conţinut şi scop a formulării „Sfaturilor pentru educaţia unui principe" aparţinînd împăratului bizantin Manuel al II-lea din dinastia Paleologilor către fiul său Ioan al VIII-lea. Aceasta nu exclude şi originalitatea lucrării, care se referă la partea a doua, scrisă bogat în conţinut, frumos exprimată stilistic, sintetizînd experienţa politică şi diplomatică românească, aşa cum se cristalizase ea treptat, timp de două secole, începînd de la Basarab Întemeietorul. „*Învăţăturile*" prezintă în primul rînd o valoare documentară, necesară recompunerii istoriei Ţării Româneşti, a instituţiilor sale, moravurilor şi obiceiurilor. Le-am putea socoti protoopera vieţii culturale româneşti, o operă de prestigiu, fundamentată pe plan politico-ideologic şi filozofic, militar, istoric, iar în privinţa formei o superbă realizare literară şi artistică.

Neasemuit de bogată a fost activitatea ctitoricească a lui Neagoe Basarab. Ea reprezintă o epocă de glorie a artei feu-

dale româneşti. Renaşterea, cu tot ce a avut esenţial, cu spiritul realist, cu ideile ei generoase, cu văpăile artistice a strălucit acum şi după aceea în Ţara Românească, după cum în Moldova ea îşi începuse fluxul înoitor în epoca lui Ştefan. Ca şi Radu cel Mare, Neagoe Basarab stăruie asupra operelor lăsate de înaintaşi. Dăruie şi înfrumuseţează, adaugă la Cozia, Tismana, Snagov, Dealul, Cotmeana, Govora, Glavacioc şi în multe alte părţi din ţară şi străinătate. Mănăstirile de la muntele Athos s-au bucurat din plin de mărinimia lui Neagoe Vodă. La Cutlumuz el ridică o nouă biserică. Aduce îmbunătăţiri mănăstirilor de la Pantocrator, Xeropotam, Vatoped, Dionisiu, Hilandar şi altele unde lucrase şi mărinimia altor Basarabi.

Dintre ctitoriile mai însemnate amintim biserica Mitropoliei din Tîrgovişte, Schitul Ostrov aşezat în insula de pe Olt şi mai ales capodopera lui Neagoe Basarab — Biserica-mănăstire de la Curtea de Argeş, unde voievodul şi-a găsit şi mormîntul [10]. Monumentală, sobră şi suplă în acelaşi timp, ea străjuie regiunea şi secolele de existenţă. Este atît de izbutită încît oricine trece pe lîngă ea şi adastă la luminile interiorului său, rămîne uimit de o asemenea compoziţie arhitecturală şi de o asemenea zugrăveală, care pare că vine de undeva de la porţile civilizaţiei bizantine, dar care este izvorîtă de fapt din inima acestui pămînt, creată de mîini măiestre şi pricepute. Toţi cei care au văzut-o, călători străini şi autohtoni, au fost unanimi în a recunoaşte măreţia şi frumuseţea acestui monument. Cel dintîi dintre egumenii de la Athos, acelaşi Gavril Protul, mărturisea în cuvinte emoţionante : „...şi aşa vom putea spune cu adevărat că nu iaste aşa mare şi sobornică ca Sionul, carele îl făcu Solomon, nice ca Sfînta Sofia carea o făcu marele împărat Justinian, iară cu frumuseţea iaste mai predeasupra acelora“ [11].

Astfel încît, politic, diplomatic şi ca act de cultură, acest voievod Basarab patronim i-a continuat şi sporit în prestigiu pe cei mai străluciţi Basarabi.

UN BASARAB OŞTEAN : RADU DE LA AFUMAŢI. Dacă personalitatea lui Neagoe Basarab pusese capăt pentru moment luptelor dintre boieri şi războaielor pustiitoare, după

---

[10] Alături de el va fi aşezată soaţa sa Despina Doamna şi copiii lor, Petru, Ioan, Anghelina şi Stanca. În stînga uşii de la intrare străjuie impresionantul mormînt al lui Radu de la Afumaţi.

[11] Gavril Protul, *Viaţa patriarhului Nifon*, publicată de Iosif Naniescu, Bucureşti, 1888, p. 111.

moartea lui, Craioveştii vor redeschide luptele pentru putere. Teodosie fiind minor, se constituie o tutelă politică (regenţă) din Despina doamna şi Marele Ban al Craiovei, Preda. Acesta socotea potrivit momentul pentru a asigura în continuare preponderenţa politică a Craioveştilor. Boierii munteni însă, aşteptau de mult să ridice domn din rîndurile lor, sprijinindu-se în special pe Buzoieni, cea mai puternică şi influentă grupare boierească din Muntenia, aspirînd să joace acelaşi rol pe care îl deţineau Craioveştii în Oltenia. Ei pornesc împotriva lui Teodosie, de fapt a Craioveştilor. Muntenii voiau să-l înscăuneze pe Dragomir Călugărul. Ascendenţa acestuia a fost controversată. Unii au socotit că nu era Basarab din dinastia veche, întreruptă de Neagoe, ci probabil dintre boierii munteni care ridicîndu-l din rîndurile lor îl vor numi şi Vlad (nume caracteristic pentru Basarabi), iar termenul de „Călugărul“ poate a fost dat tot de boierii munteni pentru a aminti de „Vlad Călugărul“ din secolul XV, autentic Basarab. Dacă şi acesta a fost călugăr înainte de evenimentele de care vorbim, este o simplă coincidenţă. De curînd, N. Stoicescu consideră că Dragomir (Vlad) Călugărul era fiul lui Vlad cel Tînăr sau Vlăduţ şi deci nepot de frate al lui Radu cel Mare [12]. Craioveştii care aveau experienţa luptelor politice şi perseverenţă, nu renunţă la putere. Deşi în luptă piere vornicul Preda, Craioveştii fac din nou apel la Mehmed-beg. Begul, căruia intervenţia în Ţara Românească îi convenea, soseşte însă după ce Dragomir (Vlad) Călugărul era înscăunat. Atacă totuşi cu forţele sale şi izbuteşte să-l facă prizonier pe domnitor, pe care trecîndu-l peste Dunăre îl decapitează. Armata lui rămasă în ţară se răzbună pe cei care luptaseră pentru Dragomir (Vlad) Călugărul şi în special pe Buzoieni, cărora le pradă averile, le ucid femeile şi copiii [13]. Înlăturarea lui Dragomir (Vlad) Călugărul dădea să se înţeleagă că Mehmed-beg pregătea terenul pentru domnia lui Teodosie. Faptele ulterioare au demonstrat însă viclenia politică a begu-

---

[12] N. Stoicescu, *Radu de la Afumaţi*, Editura Militară, Bucureşti, 1983, p. 23.

[13] Vezi T. Palade, *Radu de la Afumaţi (Ianuar 1522—Ianuar 1529)* Ploieşti, 1923, p. 9. Vezi şi Petru Demetru Popescu, *Radu de la Afumaţi, domn al Ţării Româneşti*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1969, p. 23—24. N. Stoicescu subliniază şi amestecul lui Ludovic al II-lea, regele Ungariei, în favoarea lui Theodosie, „moştenitorul legal“ (legitimus heres) împotriva lui Dragomir (Vlad) Călugărul. Dar voievodul Transilvaniei care trebuia să sprijine înscăunarea lui Teodosie nu mai are timp întrucît — aşa cum am văzut, Mehmed beg îl ucide pe voievodul român (vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 24—25).

lui, care, ducînd în Turcia pe Teodosie și pe doamna Despina stabilește administrația turcească. El cere sultanului domnia Țării Românești.

Este un moment de răscruce pentru destinele Țării Românești, cînd se ridică pe tronul Basarabilor Radu de la Afumați (1522—1529). Luarea domniei a fost favorizată de faptul că toți boierii, înțelegînd pericolul transformării țării în pașalîc, uită de vechile lor dezbinări. Ei cad la înțelegere în privința ridicării în scaun a unui domn în măsură să scoată Țara Românească din acest mare impas.

Radu de la Afumați este fiul lui Radu cel Mare și al Cătălinei, așa cum indică majoritatea izvoarelor și cum el însuși se intitulează în hrisoavele sale „fiul marelui preabunului Radu-Voievod". Pentru a nu se naște confuzie între domnia sa și a tatălui său, domnitorul obișnuia să-și spună Radu-Voievod cel Nou, cel „vechi" fiind Radu cel Mare. Documente posterioare domniei îl pomenesc drept Radu Vodă cel Tînăr, din același motiv de distincție. În textul inscripției de pe piatra mormîntală a domnitorului de la Curtea de Argeș apare sub denumirea de Ioan Radul. Mai este pomenit și sub numele impresionant de Radu Vodă cel Viteaz. Așa apare pentru prima dată într-un document dat de Mihnea Vodă la 4 iunie 1588, la trecerea a 60 de ani de la moartea lui. Dar cel mai cunoscut este după numele de Radu de la Afumați, de la proprietatea sa din Afumați-Ilfov, sau cum o atestă unele documente, de „dincoace de Olt". A avut mai mulți frați după tată : Radu Paisie Călugărul, Radu Bădica, Vlad Vintilă de la Slatina, Mircea Ciobanul, Cîrstea Vistierul, Maican Spătarul și două surori, Boba și Cîrstina. Nu toți sînt fii legitimi și nu toți au izbutit să domnească, ca de pildă Cîrstea Vistierul și Maican Spătarul. Descendența i-a fost de asemenea bogată. Din prima căsătorie cu Voica (fata vornicului Vlădicul din Bucșani) a avut trei copii : pe Vlad, care va pieri împreună cu el în anul 1529, și două fete, Anca și Neacșa. Anca s-a căsătorit cu boierul Udriște din Mărgineni, mare vistiernic al lui Radu Paisie. Au avut la rîndul lor pe Elina, devenită soție a lui Ivașco Golescu, boier influent în timpul domniilor lui Alexandru Mircea și Mihnea Turcitul. După moartea Voicăi, din a doua căsătorie cu una din fiicele lui Neagoe Basarab, Ruxandra, Radu de la Afumați va avea un fiu, Radu-Ilie zis și Haidăul. Acesta, întîlnit mai tîrziu în luptele pentru tron cu Mircea Ciobanul, va ajunge pentru scurtă vreme chiar domnitor.

Dar ceea ce a rămas în primul rînd de la Radu de la Afumaţi sînt faptele de vitejie, înscrise pe piatra tombală a domnitorului de la Curtea de Argeş. Citim textul în slavoneşte. Este unic în epigrafia noastră tombală prin lungimea şi conţinutul lui : „+ A răposat robul lui Dumnezeu şi mult milostivul Ioan Radul marele voievod şi domn a toată Ţara Românească şi al Podunaviei, fiul marelui, prea bunului, Io Radul voievod, în anul 7037, luna Ghenarie 4 zile, crugul soarelui 7, indicţionul 3.

+ Să vă fie ştiute războaiele... ce vi le spun, pe care le-am făcut eu : 1. războiul cu agarienii (turcii) ; 2. la Gu⟨bavi⟩ ; 3. la satul Ştefeni ⟨lîngă⟩ Neajlov ; 4. la C⟨lejani⟩ ; 5. la Ciocăneşti ; 6. la cetatea Bucureşti ; 7. ⟨la cetatea Tîrgovişte⟩ ; 8. pe rîul Argeşel ; 9. la ⟨satul Plata ; 10. la A⟩limăneşti pe Teleorman ; 11... cel mai iute, mai vîrtos din toate războaiele, la Grumazi ⟨cu 7 sangeacuri⟩ ; 12. la Nicopol ; 13. la Sistov ; 14 ⟨supt⟩cetatea ⟨Poenari⟩, cu horani ; 15. la Gher⟨ghiţa⟩ ; 16. ⟨iar la Bucureşti⟩ ; 17. la oraşul Slatina ; 18. ⟨la cetatea Bucureşti⟩ cu Vladislav-Voievod ; 19. ⟨la satul Rucăr⟩ ; 20. la Didrih. Atunci m-a dăruit ⟨Dumnezeu cu stăpînire şi schiptru şi⟩ m-a încins cu brîu şi purpură ⟨şi cu cunună m-au încoronat⟩ şi cu puterea celor bogaţi ⟨şi cu multă⟩ mărire de dar aducătoare şi cu mulţime de oaste stînd în jur ; mînă de ajutorinţă tuturor întinzînd cu îndurare. Acum zac aici în mica groapă singur, aşteptînd glasul Arhanghelului, cea de pe urmă trîmbiţă, învierea întregii lumi, prefacerea stihiilor. Şi rog, pe cel pe care Dumnezeu va vrea să vină după noi să întărească acest mic adăpost şi lăcaş al oseminţelor mele, ca să fie nestricat" [14].

---

[14] Traducerea în această formă este indicată după materialul existent la Colectivul de inscripţii de la Institutul de istorie N. Iorga al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice şi al Universităţii Bucureşti. Pentru întregirea traducerii (în textul nostru reconstituirile sînt aşezate între paranteze mari), au fost folosite următoarele surse : Ghenadie Ienăceanu, ms. rom. 2106 de la Bibl. Acad. f. 10, idem. *Metropolitul Ungrovlahiei Neofit I*, în „Bis. Ort. Rom.", II (1875—1876), nr. 9. p. 632—640 ; traducere făcută din limba greacă de Ghenadie Ienăceanu după textul lui Neofit, ms. rom., 2106, de la Bibl. Acad. S-au mai folosit traducerile din : Grigore Tocilescu, *Biserica episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeş*, Bucureşti, 1886, p. 46 cu desen ; N. Iorga. *Inscripţii din bisericile României*, Bucureşti, 1905, *Inscripţii I*, p. 148—149 ; Stoica Nicolaescu. *Un preţios act cu privire la Radu Vodă cel Viteaz (1522—1529)*, în „România nouă", I, (1907—1908), p. 391, cu desen la p. 390. Subliniem că una din primele traduceri parţiale a inscripţiei a fost realizată în limba latină de Ludwig Reissenberger, *Rischöfliche Kloster Kirche bei Kurtea d'Argysch im der Walachei*, Wien, 1860, lucrare tradusă în limba franceză la 1867. În traducere acest text apare şi în „Rev.

„Cele 20 de bătălii“ [15] conduse de Radu de la Afumaţi sînt o expresie evidentă a faptului că voievodul muntean a fost un bun strateg militar, un mare conducător de oaste, putînd sta îndreptăţit alături de glorioşii înaintaşi Basarab I, Mircea cel Mare, Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş sau Ştefan cel Mare.

Aprecierea acestei calităţi trebuie pusă în legătură şi cu momentul istoric în care voievodul ia domnia Ţării Româneşti, epocă de mare expansiune otomană condusă de redutabilul sultan Soliman Magnificul. „Strălucit strateg şi comandant de oşti, a condus 13 campanii, numite expediţii «imperiale» încununate, aproape toate, cu succese, motiv pentru care a fost comparat cu Alexandru cel Mare. În semn de omagiu, apusenii îi spuneau «le grand Turc»“ [16]. Împotriva unei asemenea puteri şi unui asemenea strateg a condus oştile sale Radu de la Afumaţi, ieşind şi el, în cele 20 de bătălii purtate, aproape în toate, victorios.

Strategia militară a acestui vajnic luptător antiotoman este însă puţin cunoscută. Principalele sinteze de istorie militară aproape o ignoră. N. Iorga, în *Istoria armatei româneşti*, face doar o enumerare a acestor bătălii, fără să le dezvolte. Sintezele istorice şi alte materiale de referire tratează problemele mai mult pe planul evenimentelor. Cu siguranţă însă că Radu de la Afumaţi a urmat în liniii esenţiale tactica înaintaşilor citaţi. A căutat să o aplice cu multă pricepere şi capacitate de adaptare la situaţia vremii sale. El n-a dispus de condiţiile asigurării retragerii şi a pustiirii şi — credem că nici a alegerii locului favorabil în vederea luptei. Presat în permanenţă de duşman, este nevoit să folosească o tactică maleabilă, aproape mereu alta, să poarte bătălia acolo şi în situaţia pe care i-o impunea inamicul. Ciocnirile cu vrăjmaşii erau scurte, se terminau repede. Ele semănau mai mult cu cele pe care le-a condus Vlad Ţepeş. Spre deosebire de acesta însă, Radu de la Afumaţi a condus şi o mare bătălie —

Rom“, I, (1862), p. 868. NOTĂ : Data zilei este greşită, voievodul a pierit la 2 I, calculat greşit. văleatului 7037 îi corespund : crugul soarelui 9 şi indicţionul 2.

[15] Unii istorici socotesc că Radu de la Afumaţi a purtat 19 bătălii. Aceasta întrucît realizează lectura textului în felul următor : războiul cu turcii la Gubavi. Astfel contopesc prima bătălie cu agarienii (turcii) cu cea de-a doua care a avut loc la localitatea Gubavi. Numerotarea corectă conduce însă la 20 de bătălii. (Vezi Petru Demetru Popescu, *Inscripţia de pe piatra de mormînt a lui Radu de la Afumaţi*, în „Studii şi Articole de Istorie“, nr. XXIX, Bucureşti, 1975, p. 69—74.

[16] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 18.

cea de la Grumazi, din vara anului 1522, numită în mod plastic pe piatra tombală „cel mai iute, mai vîrtos dintre toate războaiele". Socotim că bătăliile conduse de Radu de la Afumați pot fi împărțite în două categorii, după scopul lor : cele pentru independență și cele privind apărarea tronului împotriva diferiților pretendenți. Deși, între aceste două aspecte există o permanentă legătură în sensul că lupta pentru independență presupunea menținerea lui în scaun.

Numeroasele ciocniri cu Mehmed-beg constituie marile acțiuni antiotomane, de apărare a independenței țării românești. Pentru că Mehmed-beg învingînd, stabilea în țară administrația turcească. După bătăliile victorioase cu agarienii [17], apoi de la Cubavi, de la Ștefeni pe Neajlov, Clejani, Ciocănești, cetatea București, Tîrgoviște, rîul Argeșel, Radu de la Afumați neputînd fructifica victoria, fiind înfrînt și pierzînd tronul [18], Mehmed-beg a introdus în țară administrația turcească, instalînd în fruntea satelor și orașelor subași (funcționari sau administratori turci). Planul de a stăpîni independent de sultan reiese din faptul că subașii nu sînt aduși din regiunile aflate sub directa conducere a sultanului, ci numai de la Nicopole, unde stăpînea el. Subașilor li se dădea mînă liberă în Țara Românească, iar aceștia jefuiau și terorizau pe români.

Alt aspect al luptelor se referă la strădaniile lui Radu de la Afumați de a-și menține tronul, împotriva diferiților pretendenți. Mehmed-beg la rîndul lui, dîndu-și seama că nu izbutește să ia domnia își schimbă tactica sprijinind cu armatele diferiți pretendenți împotriva lui Radu. De pildă, susține pe Vladislav al III-lea, strănepot al lui Dan al II-lea — împotriva lui Radu de la Afumați. În bătălia de la București (1523), Vladislav ajutat de Mehmed reușește să ia domnia. Legat de problema pretendenților putem urmări și atitudinea Craioveștilor. La început, în condițiile arătate, Craioveștii îl vor accepta pe Radu. Treptat, văzînd în domnitor un reprezentant al boierilor munteni se vor desolidariza de el. Îi întîlnim la începutul domniei lui Vladislav al III-lea susținîndu-l

---

[17] Prin termenul de agarieni trebuie să înțelegem populația musulmană. În vechile noastre documente, turcilor, care erau musulmani, li se zicea și agarieni.

[18] În anii de domnie (1522—1529) Radu de la Afumați a cunoscut și întreruperi care i-au fragmentat stăpînirea efectivă după cum urmează : aprilie—iunie 1522 ; august—octombrie 1522 ; aprilie 1523 — ianuarie 1524 ; iunie 1524 — septembrie 1524 ; aprilie—august 1525. De la această dată și pînă la sfîrșitul domniei (ianuarie 1529) nu mai cunoaște nici o întrerupere.

pe acesta împotriva lui Radu de la Afumaţi. Cadrul istoric şi politic al luptelor pentru tron este însă mult mai larg [19]. La sfîrşitul anului 1525 Radu de la Afumaţi este singur domn al Ţării Româneşti [20]. Începe a doua parte a domniei (1526—1529). În acest răgaz Radu se va ocupa de problemele interne ale ţării privind dezvoltarea economică, reglementarea relaţiilor cu boierii, aparatul de stat şi organizarea mai temeinică a armatei. Continuînd pe plan cultural tradiţiile moştenite de la părintele său, Radu cel Mare şi de la Neagoe Basarab, va depune interes pentru înzestrarea şi înfrumuseţarea unor lăcaşuri bisericeşti încununînd opera arhitectonică a domnitorului cărturar, Neagoe Basarab. În timpul lui este pictată celebra biserică-mînăstire de la Curtea de Argeş. Opera a fost realizată cu un talent artistic deosebit, de vestitul acelor vremuri, Dobromir zugravul. Ţinînd seama de stilul bizantin, meşterul a realizat însă o operă de originalitate şi de mare frumuseţe, la înălţimea monumentalei construcţii.

Istorisind luptele împotriva pretendenţilor trebuie însă a adăuga relaţiile pe care Radu de la Afumaţi le-a avut cu Transilvania şi implicit cu coroana maghiară. Ameninţat de turci şi boieri potrivnici, Radu de la Afumaţi avea nevoie de vechi prieteni pe care să se poată baza şi cu care să lupte împotriva turcilor. El a găsit, în momentele grele, loc de refugiu în Transilvania. Oraşele transilvănene, în special Braşovul şi Sibiul l-au adăpostit, de cîte ori lua domnia. Cînd se întorcea în domnie era ajutat cu forţe armate de transilvăneni. Radu de la Afumaţi a avut relaţii politice cu Ludovic al II-lea şi cu pretendentul de mai tîrziu la tronul Ungariei, voievodul Transilvaniei, Ioan Zapolya. La baza relaţiilor de alianţă a stat în primul rînd interesul comun antiotoman. Aşa se explică de ce voievodul Transilvaniei va fi de acord cu Ludovic al II-lea, care pentru meritele lui Radu de la Afumaţi în lupta împotriva turcilor, îl dăruieşte pe domnitorul muntean cu două posesiuni în jurul Albei Iulia : Vinţul de Jos şi Vurpărul. Aici, în momente grele, Radu de la Afumaţi va poposi împreună cu familia sa.

În şirul celor „20 de bătălii" pomenite pe piatra tombală, cea de la „cetatea Poenari, cu horani", pare să facă excep-

---

[19] Vezi desfăşurarea evenimentelor legate de lupta pentru tron în Petru Demetru Popescu, *op. cit.*, p. 56—71 ; vezi mai recent N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 38—80.

[20] În sensul că a existat şi dualitatea puterii între Radu de la Afumaţi şi Vladislav al III-lea ; aşa cum existase şi cea dintre Vladislav al III-lea şi Radu Bădica, fratele lui Radu de la Afumaţi. Vezi Petru Demetru Popescu, *op. cit.*, p. 92 ; N. Stoicescu, *op. cit.*, *ibidem*.

ţie, în sensul că nu se încadrează nici în categoria luptelor pentru independenţă, nici în cea a luptelor pentru apărarea tronului. Natura acestei confruntări nu a fost nici pînă azi pe deplin lămurită. Socotim că premisa de la care trebuie plecat în abordarea şi discutarea acestei probleme este nu a unui caz de excepţie, ci, dimpotrivă, a faptului că ea apare încadrată în contextul bătăliilor.

Pornind de la termen, „lupta cu horani", aşa cum apare în traducerea înfăţişată şi ştiind că la rîndul lui termenul de „horani" înseamnă „ţărani", prima afirmare a problemei ar consta în recunoaşterea unei răscoale ţărăneşti pe care Radu de la Afumaţi, reprezentantul statului feudal şi al ordinii feudale, a înăbuşit-o cu ajutorul oştirii sale. Nu poate fi negată posibilitatea unei răscoale ţărăneşti în acele condiţii social-istorice. Dacă ar fi fost generată însă de exploatarea feudală ca atare, de ce s-a redus numai la acel teritoriu locuit de „horani" amintiţi în text şi nu a căpătat un caracter general? Fără îndoială că în evul-mediu românesc se întîlnesc şi răscoale locale (răzmeriţe), aşa cum ar putea fi şi în cazul nostru. Dar atunci această ridicare la luptă pe plan local izvorăşte dintr-o cauză specifică, determinată de un act luat la un moment dat în acel loc, care determină numai ridicarea nemulţumiţilor de pe teritoriul respectiv.

Să vedem aşadar dacă a existat aici o situaţie specifică! Pornind din nou de la termenul „horani", aceştia sînt în înţelesul strict al cuvîntului locuitorii unei „hore". Ori, în greceşte, limbă a administraţiei bizantine şi des utilizată prin unii termeni în documentele noastre vechi, „hora" (χώρα) înseamnă „ţară". Tot în înţelesul general, locuitorii ţării sînt ţărani. În condiţiile istoriei Ţării Româneşti de la începutul veacului XVI, existenţa claselor sociale, aflate în raporturi antagoniste unele faţă de altele, exclude ideea că toţi locuitorii ţării erau ţărani. În condiţiile istoriei Ţării Româneşti termenul de „horani" poate desemna şi o altă categorie socială. În plus, chiar „hora" nu înseamnă numai „ţară". Horele ca aşezare şi formă de organizare pot fi şi sate sau chiar ţinuturi mai mari, care se bucură de o oarecare autonomie. Ele sînt locuite de un grup de oameni — în orice caz liberi — care tind spre autonomie şi o apără chiar faţă de domnitor. În acest aspect poate să rezide cauza determinării specifice a nemulţumirii horanilor care pot fi ţărani liberi sau chiar mici boieri (boiernaşi). Numărul lor, necunoscut documentelor, dar în orice caz de valoarea cîtorva familii şi comunitatea lor de viaţă şi organizare, exclude posibilitatea de a-i socoti din

rîndurile marii boierimi, fiecare avînd pămînturi întinse și o familie distinctă, cu viața ei particulară. În sfîrșit, horanii erau cei care populau acea hora. Încît traducerea istorică, la subiect, ar fi aceea de localnici, în acest caz lupta cu „horanii“ de la cetatea Poenari își poate desluși natura în mai multe posibilități, dar care converg spre același scop. Cetatea Poenari, refăcută în vremea lui Vlad Țepeș și ținutul înconjurător favorizau organizarea unei „hore“. Localnicii acestei „hore“ s-au putut ridica să-și apere drepturile încălcate de domnitor. Care puteau fi însă în cazul nostru aceste drepturi? Dată fiind poziția strategică a cetății, domnitorul poate a avut nevoie de această cetate, ca punct de apărare în luptele ce le-a purtat. Ori plaiul cetății Poenari fiind folosit de localnici pentru agricultură, interesele lor erau amenințate. Există posibilitatea că „horanii“ de la Poenari, țărani liberi sau boiernași, să fi fost la rîndul lor sub autoritatea unui mare boier, din partida adversă lui Radu de la Afumați sau numai incitată de boierii potrivnici lui Radu și care susțineau pe un pretendent cu care Radu a luptat în competiția pentru tron.

Toate aceste posibilități exclud ideea de răscoală țărănească și întăresc convingerea unei împotriviri din partea localnicilor de la Cetatea Poenari față de o cauză specifică, de moment, dătătoare de nemulțumire. La rîndul ei logica ne conduce la ideea că dacă ar fi fost o răscoală țărănească și domnitorul ar fi fost nevoit s-o înăbușe, el n-ar fi menționat-o în șirul biruințelor sale răsunătoare, prilej de mîndrie a faptei vitejești, ci ar fi trecut-o sub tăcere. Concluzionînd, cum în textul inscripției se disting cele două categorii de bătălii, e limpede că nu poate fi vorba de „horani“ luptînd alături de turci împotriva domnului țării. Ea intră în categoria luptelor pe care Radu a trebuit să le poarte în interior, în condițiile arătate, împotriva pretendenților și susținătorilor acestora.

Altă problemă legată de epoca lui Radu de la Afumați se referă la modul de investitură a domnitorului la luarea domniei. În urma ultimei bătălii, cea de la Didrih, Radu de la Afumați îl alungă definitiv pe Vladislav al III-lea și reia domnia. Așa cum se spune în textul de pe piatra tombală — se pare dictat de Radu de la Afumați unui grămătic — „Atunci m-a dăruit Dumnezeu cu stăpînire și schiptru și m-a încins cu brîu și purpură și cu cunună m-au încoronat și cu puterea celor bogați și cu multă mărire de dar aducătoare și cu mulțime de oaste stînd în jur“. Era actul de recunoaștere ca domn. Este însă greu de știut dacă acest act s-a repetat de fiecare dată cînd Radu lua domnia. Cert este că actul făcea

parte din ritualul general al investiturii. El își avea semnificația și importanța lui. În perioada primelor domnii românești s-a respectat actul ungerii domnului de către mitropolitul țării, în biserică. După ce țările române cad sub influența otomană, iar sultanul se amestecă direct în numirea domnilor români, actului de investitură al domnului care se desfășura în țară i se adaugă multe elemente rituale externe ce premerg actului intern. La baza întregii acțiuni de numire și întărire în scaun a domnitorului a stat tradiția bizantină. Imperiul otoman a preluat această tradiție pe care o adaptează în parte, acolo unde era cazul, specificului turcesc. Fastul împăraților romani și bizantini se răsfrînge în liniile lui mari, în elementele de ritual domnesc în țările române, trecute prin filiera turcească. De altfel, sultanul menține chiar patriarhia din Constantinopol și cadrele ei eclesiastice, deși veneau în contradicție doctrinară cu islamismul, numai ca pe această cale să influențeze asupra creștinilor din Balcani.

Numirea domnului de către Poartă se făcea prin venirea la Constantinopol a favoritului, care era supus unei multitudini de acte rituale. Încheind seria lor în imperiu, domnul, însoțit de oamenii sultanului, tot într-un cadru fastuos, se întorcea în țară. După ce trimișii Porții se retrăgeau, urma ceremonialul intern. Ungerea se făcea în biserică. Încingerea cu brîu și purpură nu face parte din actul ungerii. Este probabil ca ea să fi avut loc la ieșirea din biserică. Pe piatra tombală mai scrie : „... și cu mulțime de oaste stînd în jur", ceea ce înseamnă că acest act se petrecea undeva afară, pentru a fi loc de desfășurare a acțiunii. Momentul istoric, în cazul lui Radu de la Afumați este, fără îndoială, foarte important. Era vorba despre o acțiune locală prin care boierii țării îl recunoșteau domn, în prezența cetelor înarmate cu care știm că boierii veneau la luptă. Domnitorul, care avea nevoie de sprijin pentru întărirea domniei, putea să-și dea seama de forțele de care dispunea. Era un fel de „plebiscit", asemănător întrucîtva celui pe care l-a trăit Ștefan cel Mare la luarea domniei. Se pare că în acel caz s-a petrecut un fenomen singular : ungerea a coincis cu un asemenea act de investitură. Mitropolitul Kir Teoctist l-a întîmpinat pe Ștefan pe cîmpia Direptății, pe care îl unge ca domn „cu voia întregului norod al Moldovei". Probabil că Radu de la Afumați, ieșind din biserică, unde fusese uns de mitropolit, merge la locul unde boierii și oștile îl așteptau pentru a fi „încins cu brîu și cu purpură".

„Încingerea cu brîu și purpură“ constituia partea laică a acțiunii și e foarte probabil ca ea să nu mai fi fost precedată de actul ungerii deoarece Radu de la Afumați nu era la prima domnie. În „încingerea cu brîu și purpură“ întîlnim îmbinarea elementelor autohtone cu cele bizantine. Brîul este de veche tradiție românească, întîlnit la țărani ca element vestimentar și la vechii daci încingîndu-le mijlocul. Poate fi însă și influență bizantină, făcînd parte din veșmintele clerului. Purpura (în unele traduceri porfira) era o mantie de culoare roșie, pe care cel încins o primea pe spate, asemănătoare mantiilor împăraților bizantini. „Încingerea cu brîu și purpură“ avea și semnificația prestării unui jurămînt reciproc: al domnului față de țară, reprezentată de boieri și cetele lor și al acestora față de domnitor. În secolul al XVIII-lea, cînd sultanul se amestecă tot mai mult în numirea domnitorilor, această adunare nu se desființează. Se pare chiar că în unele cazuri ea avea loc înainte de actul de domnie al sultanului, iar acesta, dacă era de acord, confirma alegerea. În orice caz, o astfel de adunare a purtat întotdeauna pecetea independenței și a unei politici interne de întărire a puterii domnitorului. În sfîrșit, expresia „m-a încins cu brîu și purpură“ este precedată în text de „stăpînire și schiptru“, noțiuni care de asemenea își au semnificația și locul lor în actul învestiturii. Stăpînirea înseamnă domnia ca atare, mai ales că în unele traduceri apare termenul evident de „împărăție“. Iar schiptrul este steagul de domnie care în secolul al XVI-lea se dădea de regulă domnului de către sultan. Expresia „vine cu steag de la Poartă“ se încetățenise și era frecventă. Prin schiptru se mai înțelege și sceptrul, adică însemn al puterii domnești.

Din 1525 în domnia lui Radu de la Afumați intervin schimbări determinate de atitudinea față de Imperiul otoman și în relațiile cu Craioveștii. Nu sînt schimbări de structură, ci de conjunctură. Radu de la Afumați își dădea seama că a prelungi prea mult lupta însemna secătuirea țării și resurselor umane. Încă din 1523 încercase să-și fixeze atitudinea față de Imperiul otoman și să ajungă la tratative cu sultanul O posibilă înțelegere a fost zădărnicită de Mehmed-beg. În această perioadă Radu de la Afumați caută o apropiere de Craiovești, singurii dintre boierii care își menținuseră forțele. Aceștia îl sfătuiesc pe domnitor să meargă și să se închine sultanului. Ducîndu-se la Poartă, Radu de la Afumați admite mărirea haraciului și obligația ca din trei în trei ani să presteze actul de supunere. În februarie 1525 se întoarce cu steag de

domnie din partea sultanului. Craioveştii îl privesc cu simpatie. În schimb boierii munteni îl întîmpină cu ostilitate. Iar cardinalul Campegiu scria din Buda secretarului papal „că după cum se vorbeşte, voievodul Radu din Ţara Românească şi voievodul Moldovei (Ştefăniţă, n. ns.) sînt înţeleşi cu turcii“ [21]. Dar Antonio Burgio, nunţiul apostolic din Ungaria, dezminţea aceste spuse scriind secretarului papal „că voievodul Radu din Ţara Românească, cu toate că a fost pus în domnie din partea turcilor, dar dînsul voieşte să promită fidelitate şi regelui Ungariei“ [22]. Tot nunţiul apostolic al Ungariei semnalează secretarului papal „că Radu, voievodul Ţării Româneşti, a înştiinţat pe oficialii din Făgăraş că turcii trec Dunărea pe trei locuri cu intenţiunea ca să prădeze ţinutul saşilor şi al săcuilor din Transilvania“ [23].

În acest context politic deosebit are loc nunta lui Radu de la Afumaţi cu Ruxandra, fiica mai mică a lui Neagoe Basarab (15 ianuarie 1526). Deşi ar părea un eveniment exclusiv civil, analiza atentă a desfăşurării evenimentelor ne aduce în faţa unor implicaţii în viaţa politică internă şi externă a ţării. În decembrie 1525 se stinsese de boală prima soţie a lui Radu de la Afumaţi, Voica. Căsătoria cu Ruxandra la numai o lună de la încetarea din viaţă a primei soţii demonstrează că ea a fost dictată mai întîi de anumite interese politice. Spre această imediată căsătorie acţionează din îndemnul Craioveştilor, care se temeau de întărirea autorităţii şi puterii boierilor munteni. Prin căsătoria lui Radu Vodă cu Ruxandra voiau să aibă din nou un reprezentant în scaunul ţării şi să poată dicta oficial întreaga politică a statului. Căsătoria va afecta aşadar relaţiile lui Radu de la Afumaţi cu boierii munteni. Ea va înrăutăţi însă şi relaţiile domnului muntean cu Ştefăniţă al Moldovei, căruia îi fusese promisă de către Neagoe Basarab una din fiicele sale. La 4 februarie 1526 oastea lui Ştefăniţă pătrunde în Ţara Românească şi înaintează pînă la Tîrgşor (Prahova). Conflictul armat este însă minor. Intervine grabnica împăcare, iar pretextul de război este anulat prin căsătoria lui Ştefăniţă cu fiica mai mare a lui Neagoe Basarab, Stana, se pare în iunie 1526. Conflictul este însă redeschis în toamnă, cînd Ştefăniţă pătrunde din nou în Ţara Românească. Dacă prima intervenţie a lui Ştefăniţă poate fi explicată prin dorinţa de a răzbuna afrontul primit

---

[21] N. Densuşianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II, partea a III-a, Bucureşti, 1892, documentul 347, p. 498.
[22] *Ibidem*, documentul 346, p. 497.
[23] *Ibidem*, Documentul 349, p. 500.

din partea voievodului muntean, ultima intervenţie devine inexplicabilă, mai ales după căsătoria lui Ştefăniţă cu Stana. De altfel, armatele moldovene n-au întîmpinat în această a doua intervenţie nici o rezistenţă din partea lui Radu de la Afumaţi. Care să fie explicaţia ? Evenimentele menţionate se desfăşoară în perioada cînd Imperiul otoman punea în practică planul ofensiv mai vechi pentru înfrîngerea regatului Ungariei. Radu de la Afumaţi promovase o consecventă politică de apropiere faţă de Ungaria în întreaga perioadă a luptelor antiotomane pe care le-a condus. Ştefăniţă colaborase cu Polonia şi propusese regelui Sigismund I o alianţă împotriva turcilor şi tătarilor. Victoria obţinută de turci la Mohaci (29 august 1526), şi împărţirea Ungariei, aduce de la sine o modificare substanţială a raportului de forţe. În mai 1526, în condiţiile în care Radu de la Afumaţi reglementase relaţiile cu Poarta, se înfăţişează lui Soliman Magnificul la Adrianopole. I se cere să-şi sprijine suzeranul cu armele, aşa cum se ceruse şi lui Ştefăniţă. Intervenţia lui Ştefăniţă în Ţara Românească imediat după Mohaci (13 septembrie 1526) nu poate fi înţeleasă decît ca o diversiune provocată de cei doi domnitori, înţeleşi tacit între ei de a nu sprijini Turcia în luptă. Neparticiparea la bătălia de la Mohaci putea fi astfel pusă de turci pe seama faptului că voievozii au fost antrenaţi într-un război intern, pentru rezolvarea unor conflicte între ei.

Cercetătorul Ştefan Andreescu, care urmărit constant în lucrarea *Restitutio Daciae* problema elementelor româneşti de unitate, dă acest înţeles conflictului munteano-moldovean „izvorît" din celebra nuntă domnească, ce, în ultima instanţă, n-a fost un conflict, ci un element de apropiere, o rezistenţă pasivă în momentele în care nu se putea angaja lupta deschisă împotriva turcilor. „Să conchidem aşadar — notează Ştefan Andreescu — că similitudinea situaţiei celor două ţări româneşti din afara arcului carpatic în raport cu Poarta le-a adus să colaboreze politic, în împrejurările grave ale anului 1526, în chipul descris mai sus (adică prin inventarea unui conflict armat, subl. ns.), fără îndoială bizar în aparenţă, totuşi revelator pentru interesele comune, locale" [24].

Dacă astfel trebuie privite implicaţiile externe ale „nunţii domneşti", pe plan intern continuă să se adîncească rivalităţile dintre boierii munteni şi Craioveşti, dar şi ostilitatea

---

[24] Ştefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, Editura Albatros, Bucureşti, 1980, p. 58.

„muntenilor“ față de Radu de la Afumați, trecut acum de partea Craioveștilor. Cît îl privește pe domnitor, el n-a părăsit niciodată planul luptei antiotomane. Recunoașterea suzeranității sultanului corespundea întăririi pozițiilor turcești în Europa. Căsătoria cu Ruxandra nu o considera un act de apartenență la Craiovești. Plănuia să pună capăt dăunătoarelor certuri dintre boieri, să ridice forțele de rezistență ale întregii țări pentru asigurarea independenței politice. Boierii munteni n-au înțeles acest lucru. Nemulțumiți de „noua orientare“ a domnului priveau cu îngrijorare la creșterea autorității boierimii oltene. La sfîrșitul anului 1528 un grup din aceștia, în frunte cu doi mari dregători din sfatul lui Radu de la Afumați, Neagoe vornicul și Drăgan postelnicul, de altfel și veri cu domnitorul, organizează un complot împotriva acestuia. Simțindu-le ostilitatea, domnitorul pleacă spre Craiova. Urmărea să vină cu forțe de la Craiovești, să potolească pe boierii munteni și apoi să-i unească pe toți sub același steag, în vederea reînceperii luptei antiotomane. Complotiștii l-au fugărit, i-au tăiat căile de acces spre Craiova și l-au ajuns la Rîmnicu Vîlcea. Radu de la Afumați se retrăsese la mănăstirea Cetățuia. În 2 ianuarie 1529, complotiștii au pătruns în mănăstire și i-au tăiat capul domnitorului în altar, după ce mai întîi îl omorîseră pe nevîrstnicul său fiu, Vlad, trimițînd capetele lor la Constantinopol. Trupul lui Radu de la Afumați este înmormîntat la 4 ianuarie 1529 la Curtea de Argeș. Domnitorului i s-a curmat viața la 35—36 ani. Istoriografia îi mai păstrează un nume de dureroasă amintire: Radu-Vodă ce a pierit la Rîmnic, sau Radu-Vodă de la Rîmnic. Pe piatra tombală, alături de textul la care ne-am referit, este redată și figura acestuia, lucrare aparținînd probabil aceluiași meșter pietrar[25]. Radu apare călare cu schiptrul în mînă, cu coroana pe cap, cu mantia (purpura) fluturînd în bătaia vîntului, așa cum apărea în fruntea oștilor cînd le conducea în luptă.

Deși scurtă, asemănătoare ca durată cu cea a lui Mihai Viteazul, ca și a acestuia, domnia lui Radu de la Afumați a

---

[25] În medalionul în care este înscrisă crucea cu trei brațe din partea dinainte a lespedei mormîntale, în dreptul brațului inferior al crucii, apar săpate inițialele MNH, posibil inițialele meșterului care a dăltuit inscripția în piatră. Inițialele ar putea conduce la restituirea, cu probabilitate, a numelui Mihai, Mihnea sau Mihu. Vezi și Petre Năsturel, *Știri mărunte despre cîteva monumente istorice, Curtea de Argeș*, în vol. *Sesiunea științifică a Direcției Monumentelor istorice, ianuarie 1963*, București, 1963, p. 143. Acesta propune lecturile Mihai și Mihnea.

fost o epocă eroică. Tragicul sfîrşit al lui Radu Vodă cel Viteaz, asemănător şi el cu al celui care avea să piară ucis mişeleşte pe Cîmpia de la Turda aproape un secol mai tîrziu, a întrerupt o viaţă şi o domnie care putea să rodească în continuare. Atît cît a stat pe tron, cu sceptrul şi sabia în mînă, a fost un neobosit luptător pentru cauza libertăţii românilor. Curînd se vor împlini 460 de ani de la moartea voievodului. Contribuţia sa la apărarea independenţei Ţării Româneşti de a nu fi transformată în paşalîc, strădaniile celor 20 bătălii pe care le-a condus cu pricepere îl aşază în cartea de aur a vitejiei româneşti.

ISTORIA BASARABILOR PÎNĂ LA MIRCEA CIOBANUL. După moartea dramatică a lui Radu de la Afumaţi şi pînă spre jumătatea secolului al XVI-lea, nici un domnitor n-a mai strălucit prin fapte de seamă ca acesta. Moise-Vodă (1529—1530) vine cu steag de la Poartă. Este fiul lui Vladislav al III-lea, deci rivalul lui Radu de la Afumaţi. Dar cu Craioveştii se afla în relaţii normale şi chiar de rudenie. Sora lui Moise-Vodă s-a căsătorit cu marele ban al Craiovei, Barbu II Craiovescu. Familia Craioveştilor continuă să-şi menţină influenţa şi autoritatea politică, obţinute aşa cum am văzut prin prezenţa permanentă în centrul luptelor pentru domnie. Poate din această cauză şi a ambiţiilor ei care de la Neagoe Basarab se materializează în dorinţa declarată de a avea domn în scaun din rîndurile sale, observăm la această familie cum treptat se clădeşte o concepţie quasidinastică. Aşa cum în dinastia Basarabilor — în care şi ei izbutiseră să aibă reprezentanţi — exista principiul luptei pentru asigurarea succesiunii (asociere, desemnare, legitimitate), Craioveştii socoteau dregătoria de Ban ca ereditară. În timpul lui Moise-Vodă semnalăm o acţiune a Craioveştilor care au pedepsit pe omorîtorii lui Radu de la Afumaţi, răzbunîndu-l astfel postum pe viteazul domnitor. Moise-Vodă va adopta şi el o atitudine favorabilă memoriei celui dispărut, mai ales că nu-i mai folosea adversitatea. Organizînd o expediţie în Transilvania împotriva saşilor care nu-l recunoşteau domn — dar din porunca lui Soliman — el va intra în posesiunile lui Radu, Vinţul de Jos şi Vurpărul, socotindu-se urmaş al acestuia în treburile celor două posesiuni.

Se ridică însă un nou pretendent, Vlad, fiul lui Vlăduţ. E sprinijit de turci şi de boierii din partida adversă Craioveştilor care izbutiseră să fugă peste Dunăre. Moise se bazează pe Craioveşti şi pe un corp de oaste maghiar din Transilvania,

condus de Ştefan Mailath. Urmează mai multe ciocniri. În ultima, cea decisivă, dată în august 1530 la Viişoara (lîngă Slatina), victoria este de partea lui Vlad. Moise-Vodă şi Barbu II Craiovescu sînt ucişi în timp ce Vlad ia domnia.

Învingătorul de la Viişoara este cunoscut în istorie sub numele de Vlad Înecatul[26] (1530—1532). El este fiul lui Vlăduţ, cel ucis în 1512, şi deci nepot al lui Radu cel Mare şi văr cu Radu de la Afumaţi. De la început Vlad se dezlănţuie împotriva Craioveştilor pe care-i socotea principalii adversari. El le confiscă averile şi pămînturile, inclusiv locul lor de baştină, Craiova. Această politică generează din nou fricţiuni politice şi anihilează orice măsuri care puteau fi luate în folosul ţării. Murind în 1532, mama sa, Anca, îl aşază în mormînt la Mănăstirea Dealul, alături de tatăl său. Soţia lui Ana, era fiica din prima căsătorie a lui Petru Rareş. Aceasta nu i-a dăruit urmaşi. Prin moartea lui bruscă, boierii îl aşază domn pe Vlad Vintilă.

În istoriografie domnitorul apare sub denumirea de Vlad Vintilă de la Slatina (1532—1535). Era fiu al lui Radu cel Mare şi deci frate cu Radu de la Afumaţi, coborîtor din vechea ramură basarabă. Titulatura conduce la ideea că domnitorul era originar din Slatina. „Probabil voievodul se născuse la Slatina şi drept aceea i-au zis şi urmaşii Ventilă-Vodă de la Slatina[27]". Titulatura se poate datora şi faptului că domnitorul a deţinut posesiuni prin partea locului, ca în cazul lui Radu de la Afumaţi. Cert este că într-un fel sau altul a fost legat de oraşul Slatina. Fără excepţie, sursele istorice ne informează că înainte de a deveni domn, a fost Judeţ de Slatina. Îndeobşte prin judeţ se înţelege primar al oraşului. Ca şef local se bucura de atribuţii administrative, judecătoreşti şi fiscale. În timp de primejdie devenea probabil şi conducător militar, apărător al oraşului. Şt. Nicolaescu e de părere că de fapt „cuvîntul" judeţ nu are alt înţeles decît pe cel de proprietar, stăpîn al moşiei oraşului Slatina"[28]. Această părere ar confirma denumirea ca izvorînd din proprietatea asupra Slatinei. Personal înclinăm să credem în funcţia de „judeţ",

---

[26] S-a înecat în Dîmboviţa, la Popeşti mai jos de Bucureşti, pe cînd se afla într-o plimbare. Acest fapt poate ridica problema unei morţi de loc întîmplătoare ci provocată de vreun boier rival care „i-a dat vînt în apă". Dar un izvor transilvănean ne informează că se afla după un chef prelungit, ceea ce ar admite şi înecarea întîmplătoare.

[27] Şt. Nicolaescu, *Domnia lui Vlad Ventilă vodă de la Slatina în lumina unor noi documente istorice inedite (1532—1535)*, Craiova, 1936, p. 3.

[28] *Ibidem.*

ghidîndu-ne și după ce spune cronica referitor la boierii care : „... sfătuindu-se pentru domn, pă cine ar pune, au găsit cu socoteală lor să pue pe Ventilă, județul de la Slatină ; și s-au dus cu toții de l-au luat și l-au pus domn“ [29]. La început Craioveștii l-au sprijinit, ceea ce înseamnă că vedeau în noul domnitor pe fostul „judeţ“ de Slatina.

Vlad Vintilă de la Slatina se intitula ca domn al Țării Românești cînd Ventilă Voevod, cînd Vlad Voevod, cînd Io Ventilă Voevod. Nicolae Iorga îi explică și etimologic numele de Vintilă sau Ventilă, în sensul că numele vine de la Vînt, adică „cel repede“ [30]. O însemnare contemporană îl numește și „Io Braga Voevod“, se pare pentru că îi plăcea băutura răcoritoare cu acest nume.

Nici Vlad Vintilă n-a luat domnia în condiții ușoare. Era după trei ani de la Mohaci, timp în care turcii își consolidaseră succesele. În lupta pentru tronul Ungariei Ioan Zapolya trecuse de partea turcilor. Vlad Vintilă. care pierdea în felul acesta un aliat, stabilește relații de prietenie doar cu contemporanul său moldovean, Petru Rareș. În interior dăunătoarea luptă dintre grupările boierești nu se stinsese. La început toți boierii țării îl ridicaseră domn. Apoi pozițiile boierilor începeau să se schimbe. De aceea, ca o caracteristică a sa, domnitorul a fost tot timpul bănuitor, neîncrezător față de boieri. Venind la putere cu sprijinul Craioveștilor, pînă în 1534 favorizează în Bănia Craiovei elemente străine Craioveștilor. A și tăiat boieri craiovești, bucurîndu-se oarecum de simpatia boierilor munteni. În anul 1534 încredințează din nou marea bănie Craioveștilor, însă este în pericol de a pierde domnia. Boierii din Muntenia la care se adaugă unii Craiovești (Vîlsan logofătul, Șerban vornicul), trec de partea unui favorit al sultanului, Aloisio Gritti. Acest aventurier venețian urmărea să-l înlăture pe Ioan Zapolya și să ia în stăpînire Transilvania, pe fiul său să-l așeze domn în Țara Românească, pe un prieten al său — Ștefan Lăcustă — domn în Moldova în locul lui Petru Rareș. Vlad Vintilă se alătură lui Petru Rareș și Ioan Zapolya. El se duce cu mult curaj în tabăra lui Gritti de la Pitești, unde găsește pe boierii răzvrătiți împotriva lui, 75 la număr, îi pedepsește și le confiscă averile. Reușita voievodului se explică prin faptul că aducea cu el efective importante cu care i-a surprins pe complotiști fără putință de ripostă. O lună mai tîrziu Gritii e omorît și

[29] Radu Popescu Vornicul, *op. cit.*, p. 45.

[30] Vezi Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, vol. IV, Bucarest, 1937, p. 437.

Vlad Vintilă își consolidează domnia. Radu Paisie izbutește să-i ...ăture pentru trei luni de la domnie. După ce-și reia domnia (noiembrie 1534) se găsește în fața tot mai accentuatei rivalități boierești. Întrucît începuse să favorizeze mai mult pe Craiovești, boierii munteni încep să-și manifeste tot mai deschis ostilitatea. În vara lui 1535, cînd nemulțumirile atinseseră punctul culminant, Vlad Vintilă organizează o vînătoare pe malul Jiului, în apropierea Craiovei „ca să prinză cerbi și alte vînaturi mai mari" [31]. Era un bun prilej ca în toiul vînătoarei să poruncească uciderea boierilor adversari, în frunte cu Momce logofătul, cumnatul său. Acesta este și sensul atribuit de cronicar expresiei „alte vînaturi mai mari". Paralel, în taină, boierii complotiști urmăreau și ei să folosească prilejul oferit de vînătoare pentru a-l înlătura pe domnitor. În dimineața de 10 iunie 1535 a început „marea vînătoare", cînd de fapt vînatul nu erau cerbii și căprioarele, ci oamenii se pîndeau unii pe alții. Momce logofătul tocmise două slugi, pe un arvat (croat) și pe un ungurean, ca la un moment dat să treacă în fuga calului pe lîngă domnitor și să-l străpungă cu sulițele. Așa s-a și întîmplat, Vlad Vintilă de la Slatina pierind la această vînătoare domnească.

Vlad Vintilă a continuat tradițiile glorioase ale lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab. Împreună cu soția sa, Rada, el este ctitorul mănăstirii de la Menedic (pe apa Slănicului din județul Buzău), unde este înmormîntat [32]. Vlad Vintilă de la Slatina este primul din domnitorii români care, rupînd cu tradiția, începe să semneze actele domnești cu mîna sa. De la el datează primul steag păstrat al Țării Românești.

Radu Paisie (1535—1545) este tot fiu legitim al lui Radu cel Mare. Numele îi era Petru, mai puțin obișnuit în Țara Românească. De aceea își ia numele de Radu — de la tatăl său, și Paisie, călugărindu-se. În această calitate el a fost și egumen al Argeșului. Data cînd s-a călugărit nu este cunoscută cu exactitate. În orice caz înainte de anul 1534 cînd va deveni pentru prima oară domn, înlăturîndu-l pe Vlad Vintilă, fratele său vitreg. Pășind pe tron, el va părăsi definitiv rasa monahală, însă numele de Paisie îi va rămîne în istorio-

---

[31] Radu Popescu Vornicul, *op. cit.*, *ibidem*.

[32] Aici este locul a pomeni că o mărturie contemporană lui Vlad Vintilă îl socotește buzoian. Aceasta ar explica faptul că numele îi vine nu de la proprietate, ci de la funcția de „județ" atitudinea ostilă la un moment dat față de Craiovești și de conjunctură atunci cînd i-a favorizat. Dar mai ales că este înmormîntat la Menedic, în regiunea Buzăului, unde este și principala sa ctitorie.

grafie, alături de celălalt nume împrumutat, Radu. După luarea domniei se găsește în luptă cu Șerban din Izvorani, cumnatul lui Pîrvu II Craiovescu (1539), și cu Laiotă Basarab (1544), altul decît cel din timpul lui Vlad Țepeș. Lupta pentru putere determină totodată accentuarea rivalităților boierești și imposibilitatea lui Radu Paisie de a crea o stabilitate domniei. Rivalitățile îi impun să fie cînd în una cînd în alta din tabere, în funcție de situație, fapt care îi macină autoritatea. Radu Paisie a fost el însuși un instabil politic. După ce majoritatea domniei s-a sprijinit pe turci din ordinul cărora a acționat uneori [33], din 1543 trece de partea imperialilor, făgăduind credință lui Ferdinand I, cu care a încheiat și un tratat. Mazilit de turci, chemat la Constantinopol, trimis în exil în Egipt, el se stinge departe de țară, fiind probabil înmormîntat la Alexandria. Ctitor al mănăstirilor Mislea (Prahova), Valea Argeș și mai cu seamă Bolnița Coziei, care străjuie în imediata apropiere a Coziei lui Mircea cel Bătrîn, Radu Paisie rămîne însemnat pentru actul său ctitoricesc.

Astfel se încheie prima jumătate a veacului al XVI-lea. Bilanțul ei este pozitiv. Domnii Basarabi ai acestei perioade au adăugat la lupta pentru menținerea independenței (vezi Radu de la Afumați) și afirmării ființei românești prin cultura sa (cu deosebire prin domniile lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab).

[33] Se poate spune că Brăila a devenit raia în timpul lui Radu Paisie.

IX. PETRU CERCEL — UN MOMENT ÎNSEMNAT DIN ISTORIA MUNTENIEI

Pribeagul valah. Scurtă domnie, măsuri îndrăznețe. Tragicul sfîrșit

PRIBEAGUL VALAH. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea n-a mai strălucit o vreme nici o figură voievodală. Mircea Ciobanul, fiu și el al lui Radu cel Mare, consemnează două domnii : ianuarie 1545 — februarie 1554 ; ianuarie 1558 — septembrie 1559. Numele de „Ciobanul" amintește ocupația anterioară luării domniei — proprietar de turme de oi și negustor. În prima domnie ocupă tronul cu ajutor turcesc, și, inaugurîndu-și domnia cu tăierea unor boieri, își creează de la început mari adversități. Mulți boieri fugiseră în Ardeal întorcîndu-se de acolo cu pretendenții lor la domnie. Mircea Ciobanul va fi nevoit să-i înfrunte în bătălia de la satul Periș și să-i înfrîngă. Dar în noiembrie 1552 e înfrînt și el de gruparea boierească reprezentată de Radu Ilie (Haidăul), fiul lui Radu de la Afumați, care este domn pînă în primăvara lui 1553. Reluîndu-și domnia cu ajutorul turcilor va fi nevoit să acționeze alături de Poartă pînă la sfîrșitul vieții. A fost înmormîntat la ctitoria sa de la Curtea Veche din București [1].

Pătrașcu cel Bun își intercalează anii domniei între cele două domnii ale lui Mircea Ciobanul (martie 1554-decembrie 1557). A fost fiul lui Radu Paisie. Venind cu numire de la Poartă duce și el o politică în numele sultanului. A trebuit să participe, conform ordinului sultanului, la expediția menită să-l restabilească la conducerea Transilvaniei pe Ioan Sigismund. Apare astfel contradictoriu epitetul de „cel Bun" pe care l-a purtat și Alexandru al Moldovei. Dar cronicarul notează că „a domnit bine țara și boierii fără vrăjbi, fără morți, fără prăzi, precum tuturor place ; pentru aceea și bun l-au numit, pentru bunătățile lui ce avea" [2]. A fost într-adevăr bun gospodar și ctitor, a stiut să evite certurile și răzvrătirile boierilor ca și vărsările de sînge. Au fost virtuți reale pentru care a meritat epitetul de „cel Bun".

---

[1] Soția lui Mircea Ciobanul a fost ilustra Doamnă Chiajna, zisă de la numele lui și Mirceoaia, personaj însemnat în viața politică a țării.

[2] Radu Popescu Vornicul, *op. cit.*, p. 53.

Pe planul vieţii de familie, notăm că Pătraşcu cel Bun a fost căsătorit cu Voica din neamul boierilor de la Slătioare şi a avut o fiică, Maria şi trei fii: Petru (Cercel), Vintilă (care a avut cea mai scurtă domnie din istoria noastră — patru zile) şi Petraşcu. Mihai Viteazul se consideră a fi tot fiul lui, dar nelegitim. S-a stins din viaţă bolnav,[3] în liniştea căminului său. A fost înmormîntat la Mănăstirea Dealu de lîngă Tîrgovişte.

După a doua domnie a lui Mircea Ciobanul a urmat fiul său Petru cel Tînăr (septembrie 1559 — iunie 1568), Alexandru al II-lea[4] şi în sfîrşit fiul acestuia Mihnea al II-lea Turcitul, strănepot al lui Mihnea cel Rău. Mihnea Turcitul a avut două domnii: septembrie 1577 — iulie 1583; aprilie 1585 — mai 1591.

În vara anului 1583 pe tronul Ţării Româneşti se urcă Petru Cercel[5], una din strălucitele prezenţe de domni Basarabi. Fiu al lui Pătraşcu cel Bun, legitimitatea filiaţiei îi este aproape unanim recunoscută. Cele mai însemnate date despre viaţa şi domnia lui Petru Cercel ni le oferă Franco Sivori, venit din Genova în Ţara Românească, însoţitor în pribegie al domnitorului şi devenit în urmă secretarul său. Autorul citat a scris un lung memorial privind pe domnitor. Referitor la descendenţă notează că „Petru era fiul lui Pătraşcu-Voievod, din sîngele familiei imperiale a Paleologilor"[6]. Viaţa zbuciumată pe care a avut-o acest vlăstar de domn cît şi scurta domnie (29 august 1583 — 6/16 aprilie 1585) ies din făgaşul obişnuit al celorlalte, îl singularizează şi îi structurează o personalitate specifică de mare valoare.

Născut în 1545, este trimis, la numai 10 ani, împreună cu fratele cel mare Petraşcu (18 ani la acea dată) după obiceiul vremii ca ostatic la Constantinopol. La scurt timp, cei doi sînt exilaţi în insula Rhodos. Redevenit domn după moartea lui Pătraşcu cel Bun, Mircea Ciobanul, temîndu-se de eventualele lui pretenţii la domnie, stăruie pe lîngă Selim

---

[3] Unii spun că ar fi murit otrăvit de marele vornic Socol, care ar fi vrut să-i ia domnia. Faptul nu e însă dovedit.

[4] În timpul lui Alexandru II Mircea se afirmă ideea de uniune dinastică prin Basarabi. Fratele acestuia, Petru Şchiopul domneşte concomitent în Moldova.

[5] Cognomenul de Cercel, ciudat pentru mediul românesc şi epoca de care ne ocupăm, se explică prin faptul că la curtea Franţei, unde acest voievod va sta o vreme, s-a deprins a purta un cercel obicei frecvent la bărbaţii nobili din anturajul regelui.

[6] Apud Ştefan Pascu, *Petru Cercel şi Ţara Românească la sfîrşitul secolului XVI*, Sibiu, 1944, p. 13.

II (urmașul lui Soliman Magnificul) să-l mute pe Petru mai departe de țară. E semnificativ că intervenția se referea doar la Petru. Petrașcu, deși la vîrsta unei posibile domnii, era bolnăvicios. Sfătuit de un prieten, Petru fuge în Siria, la Alep. Aici găsește protecție la Doamna Chiajna, aflată și ea în exil. Nu zăbovește mult sub această protecție. Se îndreaptă cu o mînă de prieteni spre Constantinopol. În vechea citadelă bizantină își dă seama de atmosfera care domnea și privește spre țară gîndind la perspectiva ocupării tronului. În 1571, mînat de chemarea pămîntului natal ajunge în Muntenia, încercînd luarea domniei cu ajutorul partizanilor tatălui său. Aceștia fuseseră persecutați și risipiți de Alexandru al II-lea, domnul în scaun la acea dată. Plecînd la Brașov și bucurîndu-se de sprijinul lui Ioan Sigismund, timp de un an, urmărește cu atenție mișcările lui Alexandru și ține legătură cu puținii partizani din țară. Murind Ioan Sigismund, succesorul său, Ștefan Báthory, aflat în legătură cu Alexandru, îl silește pe Petru Cercel să părăsească Transilvania. Dar Alexandru, din porunca sultanului, trebuie să participe la expediția menită să înlăture de la tronul Moldovei pe Bogdan, fiul lui Alexandru Lăpușneanu. Profitînd de situație, aproape încă de țară, Petru Cercel caută să provoace mișcări în Muntenia pentru a lua tronul. Nu izbutește deoarece Alexandru se reîntoarce după ce în Moldova fusese înscăunat Ioan Vodă. Din acest moment încep peregrinările lui Petru Cercel pe drumurile Europei. Mai întîi în Polonia la începutul anului 1573, cerînd protecția regelui Sigismund August. O anumită neșansă politică îl urmărește. Murind Sigismund și nelăsînd urmași, este ales Henric de Valois, fratele regelui Franței, Carol al IX-lea. Dar și Carol al IX-lea moare și Henric preferă tronul Franței celui polonez. Pentru tronul Poloniei lupta se dă între Ștefan Báthory și Maximilian, împăratul Germaniei. Báthory e încoronat și Petru merge la Viena, la Maximilian. Înfățișîndu-i acestuia situația în care se afla, reușește să-l emoționeze și să-l cîștige pe împărat. Numai că Maximilian moare, iar Rudolf II nu-l ajută. Dar în perioada șederii în Germania (1575-1577) întreține strînse legături și realizează prietenii cu prinți germani și mai ales cu influentul cardinal Morone, legatul papal la curtea imperială germană.

Părăsind Germania, se îndreaptă spre Italia, patria Renașterii și Umanismului. Este plin de visuri și speranțe. Vrea să atragă atenția asupra sa printr-o faptă eroică cum ar fi aceea a înrolării în armatele cruciate antiotomane ce luptau

la Malta împotriva turcilor. Drumul îl duce spre republica Genovei, urmînd ca de acolo să ajungă pe mare în Sicilia și apoi la Malta. La data aceea împlinea 33 de ani. Aici deșteaptă curiozitatea multor oameni influenți din Italia, printre care se află și carmelitul Lorenzo Parizola. Sfătuit de acesta merge la Roma și este primit de Papa Grigore al XIII-lea. De acum, cu sprijinul personalităților italiene, drumul spre Franța îi era deschis. Regele Henric al III-lea, regina mamă, Ecaterina de Medici și regina consoartă, Luiza de Lotharingia, îi fac o frumoasă primire. La curtea Franței, ca și în Italia, prin felul său plăcut, prin calitățile sale înnăscute, Petru Cercel cunoaște cele mai influente personalități ale vremii din cercurile politice și literar-artistice: Francisc, fratele regelui, contele de Germigny, senior de Germolles (acest personaj nu reține atenția prin faptul că va fi trimis ambasador la Constantinopol pentru a cîștiga tronul în favoarea lui Petru Cercel), cancelarul Franței, Ludovic Gonzaga, ducele Henric de Guise. Printre personalitățile culturale, așa cum în Italia îl cunoscuse pe marele Ariosto, în Franța cunoaște pe scriitorul și poetul Desportes și mai ales pe faimosul poet al pleiadei, Pierre de Ronsard.

Atitudinea deosebită a regelui față de Petru Cercel trebuie privită însă realist, în adevărata ei lumină. Este drept că în diferite ocazii „trinitatea regală" îl numea pe prințul valah „foarte dragul nostru verișor și prieten"[7]. Dar aceasta era formula de curtoazie a curții pentru anturajul familial, adică cei mai apropiați nobili ai monarhiei franceze. În realitatea vieții politice, Henric urmărea tronul Poloniei pentru una din rudele sale, eventual ducele de Alençon, fratele său. Pentru aceasta avea nevoie de oameni credincioși în țările române (Albert Laski pentru Moldova și Petru Cercel pentru Țara Românească). Se crea astfel un sistem politic de influență franceză în răsăritul Europei. Cu scrisoarea de recomandare către sultan, Petru Cercel ajunge la Constantinopol. Timp de încă doi ani este victima altor jocuri de culise ale demnitarilor otomani, după care va izbuti să obțină domnia. Petru Cercel va intra în București la 29 august 1583 pentru a se sui pe tronul înaintașilor săi Basarabi.

SCURTA DOMNIE. MĂSURI ÎNDRĂZNEȚE. Politica de reforme pe care a desfășurat-o în timpul foarte scurt al domniei

---

[7] C. Esarcu, *Documente istorice descoperite în arhivele din Veneția*, București, 1878, p. 9.

este definitorie pentru caracterizarea activităţii lui Petru Cercel. Prin aceasta, mai ales, a izbutit să înalţe Ţara Românească în strălucire şi prestigiu. Avea un plan de guvernare bine stabilit, menit să pornească de la realităţile existente, să întărească şi dezvolte bunele obiceiuri, vechile aşezăminte, să înlăture umbrele societăţii sale. Interesat în asigurarea unei baze materiale care să facă posibilă realizarea de reforme, Petru Cercel s-a lovit de interesele unor boieri care îşi vedeau ameninţate privilegiile. Conflictul cu unii boieri are şi un izvor subiectiv. Gîndind ca un om al Apusului, Petru Cercel aduce în ţară oameni de formaţie renascentistă (francezi, italieni, greci) prin care spera să imprime un suflu nou vieţii spirituale şi moravurilor societăţii. Vechii boieri l-au bănuit că vrea să-i elimine din viaţa politică şi i s-au ridicat împotrivă. În astfel de împrejurări ajunge la conflicte deschise cu aceştia, încît : „...iar au făcut şi rău mai mult, că au omorît pe Dobromir banul, şi pre Mihăilă vornicul şi pre Gonţea paharnicul“ [8]. Astfel de acte nu definesc însă domnia lui Petru Cercel. Ele sînt întîmplătoare şi utilizate în cazuri extreme, cînd conflictul nu mai putea fi evitat iar domnia îi era primejduită.

Un alt aspect nedorit de domnitor, dar impus de condiţii [9], a fost cel fiscal. Petru Cercel continuă să aplice sistemul împovărător al dărilor.

Lichidînd adversităţile, Petru Cercel a reuşit să creeze o stabilitate în relaţiile dintre el şi boieri. Ţărănimea se bucură şi ea de atenţia domniei. Potrivit spiritului său umanist, Petru Cercel probează un simţ al dreptăţii şi caută — ca şi Vlad Ţepeş odinioară — să o aplice în multiplele situaţii ce se ivesc. El ţine zilnic divan şi ascultă cu răbdare plîngerile celui din urmă sărac, fără să obosească „de dimineaţă pînă la chindie“.

În privinţa organizării vieţii politice a statului, în vremea lui Petru Cercel surprindem un anumit proces aflat în desfăşurarea sa : „Pe măsură ce se întărea autoritatea puterii centrale, s-a mărit numărul şi au crescut atribuţiile organelor statului. Principalele instrumente ale puterii de stat în această epocă sînt constituite din curteni şi slujitori“ [10]. Curtenii şi slujitorii vor face parte din structura ambelor

---

[8] Radu Popescu Vornicul, op. cit., p. 66.

[9] Lupta cu rivalul său permanent, Mihnea Turcitul şi pretenţiile crescînde ale otomanilor.

[10] *Istoria Romîniei*, vol. II, Editura Academiei R.P. Romîne, Bucureşti, 1962, p. 868.

state feudale româneşti, deci şi Moldovei, începînd încă din secolul al XV-lea Curtenii apar ca „o mică nobilime teritorială, o pătură de boiernaşi provinciali, care alcătuiau încă din veacul al XV-lea, cadrele administrative ale statului în timp de pace şi un însemnat corp de oaste în timp de război"[11]. Slujitorii „avînd aproape aceleaşi rosturi ca şi curtenii, cu deosebire că ei sînt acum în plină ascensiune şi preiau multe din atribuţiile avute înainte de cei din urmă"[12].

Curtenii şi slujitorii au constituit acele instrumente auxiliare ale guvernării prin care domnii români, în lupta pentru întărirea puterii centrale au găsit în mod original şi necesar pîrghia contracarării sfatului domnesc. Petru Cercel s-a sprijinit şi i-a folosit pe curteni şi slujitori împotriva boierilor potrivnici amintiţi. În persoana „curtenilor şi slujitorilor" se reflectă şi orientarea unor domnitori, începînd cu Vlad Ţepeş de a folosi în politică o bază socială mai largă pe care să se sprijine : mica boierime, orăşeni, tîrgoveţi Astfel de categorii sociale erau vital interesate în reforme şi în lupta antiotomană. Urmărind lărgirea bazei sale sociale, Petru Cercel a ştiut să-şi atragă de partea sa forţe însemnate, să polarizeze simpatia aproape unanimă

În timpul lui Petru Cercel observăm însă o mai activă participare a slujitorilor în sprijinirea domniei şi ca rezultat un sprijin acordat acestora de către domnie. Faptul e explicabil dacă ne gîndim că în condiţiile necesităţii perceperii unor dări mărite, curtenii sînt în primul rînd atinşi prin „birul curţii" Aplicarea acestui bir a fost de natură să îndepărteze pe curteni de domnitor.

Petru Cercel acordă atenţie şi elementului militar, organizării oastei sale, întăririi capacităţii de luptă a Ţării Româneşti. Este ştiut că Imperiul otoman avea interes să slăbească puterea de rezistenţă a statului feudal, să dezorganizeze armata. Avînd în vedere acest fapt, Petru Cercel se orientează spre mercenari pe care îi ia în soldă din rîndul grecilor, sîrbilor, transilvănenilor. Armata sa — pe care Franco Sivori o evaluează la 10 000 de oameni — era compusă din infanterie, cavalerie şi artilerie. Petru Cercel avea o gardă personală, care în luptă trebuia să-l apere pe domnitor cu preţul vieţii. În unele materiale garda apare ca fiind formată

---

[11] *Ibidem*, p. 870.

[12] *Ibidem*. O contribuţie deosebită la lămurirea amplă a problemei o aduce istoricul N. Stoicescu în *Curteni şi slujitori. Contribuţie la istoria armatei române*, Editura Militară, Bucureşti, 1968.

din 200 arnăuţi[13], în altele „o gardă de 700 arhebuzieri[14]. Numărul diferit ne îndreptăţeşte să credem că garda personală a însumat şi arnăuţi şi archebuzieri, deci 900 luptători.

În acea vreme artileria reprezenta faţă de infanterie şi cavalerie arma de viitor. Ea avea o mai mare pondere în bătăliile pentru apărarea ţării. Petru Cercel va pune accentul pe artilerie. Înfiinţează un atelier de turnat tunuri de bronz, într-o vreme cînd Franţa, dispunînd de o armată feudală puternică nu se putea lăuda spre sfîrşitul secolului (1590, sub Henric IV de Valois) decît cu cca 100 guri de foc.

Un aspect al politicii interne este legat de poziţia lui Petru Cercel faţă de catolicism. Fiind sprijinit în luarea domniei de Papalitate şi Franţa catolică, faptul implica îndatorirea domnului de a îmbrăţişa catolicismul. Petru Cercel a trebuit să şi facă promisiuni în acest sens. Dar cunoscînd implicaţiile politice ale catolicismului foloseşte o subtilă diplomaţie. Oficial abordează o atitudine de simpatie, binevoitoare faţă de catolicism, dar amînă sub diferite forme trecerea la biserica de la Roma. Prin grija faţă de franciscanii din Tîrgovişte, de biserica lor construită „alla romana“ (în manieră romanică), el probează o atitudine. Dar ştiind că ortodoxia şi autocefalia bisericii româneşti sînt semne grăitoare ale independenţei politice, a ţinut sus steagul ortodoxismului şi cu acest gînd şi-a durat ctitoriile.

De numele lui este legată reconstituirea curţii domneşti de la Tîrgovişte. Această capitală a Ţării Româneşti care strălucise pe vremea lui Mircea, Vlad Ţepeş şi pe care nici Radu de la Afumaţi n-o neglijase, continuă sub Petru Cercel o intensă viaţă economică şi politică, în calitate de a doua capitală a Ţării Româneşti. Petru Cercel a înălţat aici palatul-reşedinţă şi o biserică în Curtea domnească. După descrierile lui Sivori, opera consta în „edificarea din nou a altei «frumoase biserici», lipită de palatul său din Tîrgovişte, încît pe o punte acoperită se putea intra din camera domnului în biserică, fără a fi văzut“[15]. Palatul era înconjurat cu grădini splendide „alla italiana“, dotate cu sere conţinînd cele mai felurite soiuri de plante exotice, amintind de cele de la Roma, Genova, Florenţa. Fîntînile completează decorul admirabil al grădinilor. De fapt „opera tîrgoviştească“ a lui Petru Cercel este complexă. Ea nu se limitează la palatul-

[13] Apud Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 47.

[14] Apud *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1962, p. 873.

[15] Apud Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 43.

reşedinţă, ci este de ansamblu, priveşte întreg oraşul Se desfăşoară un adevărat proces de urbanizare. Semnul civilizaţiei este vădit în numeroase locuri. De pildă alimentează Tîrgoviştea cu apă adusă pe olane de la depărtare de 4-5 zile.

Petru Cercel a fost un însemnat ctitor de aşezări, refăcînd totodată ctitorii ale înaintaşilor săi.

Aspectul cel mai însemnat al operei lui Petru Cercel izvorăşte însă din structura sa intimă, din formaţia sa umanistă. Petru Cercel a fost şi rămîne în primul rînd o personalitate culturală românească. A ştiut nu numai să asimileze, dar să devină la rîndul lui un autentic creator. Pretutindeni pe unde s-a dus a observat atent totul pentru ca apoi să-l treacă prin prisma propriei sale gîndiri şi propriului său talent.

Analiza acestui virtuoz al spiritului ne dezvăluie un scriitor, un adevărat poet, un filozof în gîndire. Dacă putem vorbi de prezenţe româneşti în cultura universală în decursul timpului, puţine au fost figurile voievodale cu spirit creativ. Noi putem cita cel puţin trei : Neagoe Basarab, Petru Cercel, Mihnea al III-lea, la care se adaugă piscul Moldovei, Dimitrie Cantemir.

Un aspect al culturii lui Petru Cercel îl constituie cunoaşterea a aproximativ 12 limbi străine : franceza, germana, italiana, maghiara, greaca, polona, turca, alte limbi orientale. Este adevărat că opera sa literară şi-a scris-o pe meleagurile Italiei, unde atmosfera Renaşterii şi Umanismului era favorabilă şi ale nu mai puţin înaintatului în cultură mediu francez. Ca poet se remarcă printr-un stil armonios, plin de vibraţie şi care probează un mare talent şi o cultură cuprinzătoare. Din păcate opera sa poetică s-a pierdut. Calităţile lirice le putem reconstitui şi aprecia după singura lucrare poetică păstrată şi creată în perioada şederii în Franţa, „Imn închinat lui Dumnezeu", influenţat de Ariosto şi Ronsard. În acest imn realizat în terţine, el ştie să aducă nota personală, lirismul firesc şi profund uman, patosul marilor trăiri. Deşi este o invocaţie a divinităţii, redat cu simplitatea caracteristică psalmilor, el se laicizează prin convingerea poetului în triumful adevărurilor eterne omeneşti.

În perioada scurtei domnii a rămas acelaşi îndrăgostit de frumos şi adevăr. Se manifestă în domeniile cele mai diferite : creează în puţinele clipe de răgaz ; comandă portrete unor artişti străini aflaţi la curtea sa ; se îngrijeşte de tipărirea unui Evangheliar, care apare la Braşov nu mult după

suirea lui pe tron din 1583, fiind lucrat de diaconul Coresi și Mănăilă ; pune bazele unei curți literare, unde apărea el însuși plin de strălucirea inspirației alături de creatori francezi sau italieni.

N-a fost lipsit nici de spiritul cronicăresc, de însemnător al evenimentelor trăite — în țară sau peste hotare. Se pare că în această privință l-ar fi stimulat Franco Sivori. Dar în timp ce Memorialul secretarului său s-a păstrat, tratatele de istorie izvorîte din mintea strălucită a lui Petru Cercel nu s-au mai găsit. Este o mare pierdere pentru știința poporului român și a culturii sale.

Astăzi apare clar că meritul excepțional al lui Petru Cercel este de a fi fost primul român care a făcut cunoscut poporul său, cultura și tradițiile vechi de pe meleagurile Dunării pînă departe. Alături de el, Nicolae Olahul și Mihail Valahul vor avea contribuții însemnate la cunoașterea poporului român și a culturii sale în străinătate, mai tîrziu stolnicul Constantin Cantacuzino și în mod strălucit — Dimitrie Cantemir.

TRAGICUL SFÎRȘIT. Pierderea domniei, survenită în aprilie 1585 este urmată de începutul unor noi pribegii. Uneltirile lui Mihnea Turcitul și ale unor dușmani interni au determinat chemarea sa la Poartă. Singurul argument pentru a-și recăpăta tronul în fața sultanului erau banii pe care îi putea oferi. Cu toate bunurile de care dispunea, pleacă spre Transilvania cu o mînă de oșteni. Aceștia însă îl pradă în Țara Bîrsei, iar guvernatorul Transilvaniei îi confiscă restul de bani. E arestat și închis în cetatea de la Chioar și apoi transferat în cea de la Hust (Maramureș). Simțul lui de libertate îl determină însă a acționa și reușește în 1587 să evadeze Drumul spre Apus i se deschide din nou. Personalitatea lui — deși nu trecuse la catolicism — determină aceeași atitudine favorabilă din partea papei și a monarhiei franceze. Ar fi putut să rămînă în Italia sau la curtea Franței. Dorul de țară a fost însă mai puternic. Pleacă spre Constantinopol pentru a încerca să-și reia domnia. Condițiile i-au fost nefavorabile, Mihnea Turcitul se consolidase bine în scaunul Țării Românești. Închis la Edicule (închisoarea celor șapte turnuri) din Constantinopol sub pretextul exilării în insula Rhodos, Petru Cercel este sugrumat sau decapitat în drum, vîrît într-un sac și azvîrlit în mare. Astfel pierea una din cele mai însemnate figuri ale domnilor Basarabi.

X. MIHAI-VODĂ-VITEAZUL — DOMNUL PRIMEI UNIRI

Stirpe Basarabă. Antecedentele luării domniei. Aspecte ale politicii interne. Marile acte înfăptuite de Mihai, „Restitutor Daciae"

STIRPE BASARABĂ. S-au scurs aproape patru secole de la moartea dramatică a „Viteazului", ucis mişeleşte pe cîmpia Turzii. Şi totuşi figura lui devenită legendară domină istoria noastră naţională, alături de cel mai strălucit domn al Moldovei secolului XV, Ştefan cel Mare. A fost o epocă de strălucire a neamului românesc pe care N. Bălcescu o defineşte admirabil ca şi pe cel care avea să-i confere aura nemuririi: „Deschid sfînta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei cîteva pagine din viaţa eroică a părinţilor lor. Voi arăta acele lupte uriaşe pentru libertatea şi unitatea naţională, cu care românii supt povaţa celui mai vestit şi mai mare din voievozii lor, încheiară veacul al XVI-lea. Povestirea mea va cuprinde numai opt ani (1593-1601), dar anii istoriei românilor cei mai avuţi în fapte vitejeşti, în pilde minunate de jertfire către patrie"[1].

Mihai Viteazul şi epoca sa apar reflectate deosebit de bogat în istoriografie. De la cronicarii contemporani voievodului (români şi străini) la marile monografii ale lui Nicolae Bălcescu, Ioan Sîrbu[2], N. Iorga[3], P. P. Panaitescu[4] şi pînă la preocupările şi realizările manifestate de istoriografia contemporană[5], bibliografia dedicată domnului primei uniri este imensă.

Dar impresionanta personalitate a lui Mihai a inspirat şi cîntecele şi baladele populare de la noi sau din sudul Dunării, unde Mihai Viteazul intra în conştiinţa popoarelor ca

---

[1] N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, Ediţie îngrijită de Andrei Rusu cu o postfaţă de G.C. Nicolescu, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p. 23.

[2] Ioan Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Ţării Româneşti*, ediţie îngrijită de Damaschin Mioc, Editura Facla, 1976.

[3] N. Iorga, *Istoria lui Mihai-Viteazul*, Bucureşti, 1968.

[4] P.P. Panaitescu, *Mihai-Viteazul*, Bucureşti, 1936.

[5] Cităm cîteva lucrări: *Mihai-Viteazul*. Culegere de studii, redactori coordonatori Paul Cernovodeanu, C. Rezachievici, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1975; Manole Neagoe, *Mihai-Viteazul*, Scrisul Românesc, Craiova, 1976.

un erou neasemuit, un mare conducător antiotoman. Sîrbii, bulgarii, vedeau în el pe cel care putea patrona acțiunea de eliberare de sub apăsătorul jug otoman.

Din numeroasele aspecte pe care le abordează istoriografia referitoare la epoca lui Mihai, privim mai întîi pe cel care urmărește originea domnitorului, apartenența lui legitimă sau nu la dinastia domnitoare a Țării Românești, aceea a Basarabilor. Cercetătorul Ștefan Andreescu a întreprins un studiu special privind familia lui Mihai[6]. El surprinde două categorii principale de opinii în legătură cu originea lui Mihai. Prima, susținută de numeroși istorici și cercetători afirmă descendența directă a lui Mihai Viteazul din Pătrașcu cel Bun. Nu vom face referiri la asemenea opinii. Ne vom mărgini la prezentarea a două documente, întru totul semnificative. Astfel, în hrisovul său din 25 octombrie 1593 dat la București cu prilejul luării domniei, Mihai se intitulează el însuși „...Io Mihai Voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului, răposatului Io Petrașcu Voievod“ [7]. La fel, Letopisețul Cantacuzinesc, preluînd integral cronica oficială (contemporană) a domniei lui Mihai, redă și titlul acestei cronici în cuvintele: „De aicea să începe istoria lui Mihai vodă sin Pătrașcu vodă“ [8].

Cealaltă categorie de opinii cuprinde numeroase știri pe care Ștefan Andreescu le reunește sub denumirea de „versiunea balcanică“ asupra originii lui Mihai Viteazul[9]. În esență, astfel de opinii negînd stirpea basarabă a domnitorului încearcă alte explicații. Se ajunge pînă acolo încît Iane banul Cantacuzino, frate cu mama domnitorului, Teodora, este prezentat nu unchiul, ci tatăl domnitorului [10]

Astăzi nimeni nu se mai îndoiește de faptul că Mihai Viteazul este fiul lui Pătrașcu cel Bun și frate cu Petru Cercel, deci Basarab autentic. S-a dovedit însă pe parcurs că Mihai este fiu nelegitim al lui Pătrașcu, rezultat dintr-o legătură neoficială a acestuia cu Teodora, care la bătrînețe călugărindu-se va lua numele de Teofana. Firește că acest lucru nu va anihila descendența Basarabă a lui Mihai și nici

---

[6] Vezi Ștefan Andreescu, *Familia lui Mihai-Viteazul*, în *Mihai-Viteazul Culegere de studii*, *op. cit.*, p. 225—240.

[7] *Documente privind istoria României*, *B. veac XVI*, *vol. VI*. nr. 93. p. 81

[8] *Istoria Țării Românești (1290—1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu și Dan Simonescu, Editura Academiei R.P. Română, București 1960, p. 54.

[9] Vezi Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 228.

[10] Vezi *Ibidem*.

nu va umbri prin nimic însemnătatea faptelor sale în istoria românilor. Mai mult ,chiar Teodora nu era femeie de rînd, ci descindea din vechea familie bizantină a Cantacuzinilor [11].

ANTECEDENTELE LUĂRII DOMNIEI. Viața și întîmplările prin care a trecut Mihai Viteazul înainte de a se urca pe tronul Basarabilor explică în mare parte și politica lui de după luarea domniei din anul 1593. Această perioadă se aseamănă întrucîtva cu a altui fiu nelegitim, Petru Rareș, odrasla lui Ștefan cel Mare. Se știe că înainte de a lua domnia, Petru Rareș a fost măjar (negutător de pește). Mihai Viteazul s-a născut în 1558 (Aegidius Sadeler care i-a executat portretul arată că în 1601 Mihai avea 43 de ani) în Tîrgul de Floci de la gura Ialomiței. Acest mediu prin excelență negustoresc îl va conduce pe viitorul domn încă din fragedă tinerețe pe drumul negoțului. Despre Mihai ca negustor ne vorbesc unele mărturii contemporane Voievodului, fiecare exprimînd însă păreri diferite cu privire la natura negoțului efectuat de Mihai. De pildă, un izvor polon îl prezintă drept negustor de vite, un altul, spaniol, afirmă că Mihai făcea comerț cu giuvaericale. Iar Mustafa Selaniki, care scrie o istorie otomană a timpului său, descriind evenimentele dintre anii 1563-1600, lui Mihai îi acordă o altă origine decît domnească, numindu-l „Mihai Kassab oglanî“ (fiu de măcelar). Oricare ar fi fost îndeletnicirea negustorească a viitorului domn, ne interesează îndeosebi modul cum aceasta a putut să aibă urmări pe planul formației lui Mihai. Nu cunoaștem măsura în care o astfel de îndeletnicire mai puțin potrivită unui vlăstar de domn era exercitată din pasiune și l-ar fi putut absorbi total. Cert este că Mihai a putut cunoaște prea bine în numeroasele lui „drumuri negutătorești“, atît în țară cît și la sud de Dunăre oameni și locuri, obiceiuri și întîmplări. A trăit și a stăruit într-un anumit mediu social, a cunoscut viața celor mulți și a lumii interlope, a putut stabili comparații între aceștia și clasa boierimii în ansamblul ei. A pătruns și în „tainele“ economiei vremii sale, a început să înțeleagă bine, din contactul nemijlocit cu producția de bunuri, realitățile vremii sale, anumite vicisi-

[11] Vezi George D. Florescu și Dan Pleșia, *Mihai-Viteazul urmaș al împăraților bizantini*, în „Scripta Valahica“, Tîrgoviște, 1972, p. 131—161 ; N Iorga, *Les grandes familles byzantines et l'idée byzantine en Roumanie*, extras din „Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine“, t. XVIII, 1931, p. 14—15.

tudini. Totodată cuprinde abuzurile săvîrşite de Imperiul otoman, pretutindeni, în ţară sau în lumea balcanică.

Dacă vorbim de astfel de antecedente, e firesc să înfăţişăm şi ştiinţa de carte a viitorului domn. E greu să urmărim în acest plan o acumulare organizată de cunoştinţe, dirijată, aşa cum se obişnuia la fiii de domn. Faptul explică încă odată viaţa furtunoasă pe care a dus-o Mihai înainte de a lua domnia, lipsa de timp pentru un studiu organizat. Mai degrabă Mihai a fost un autodidact, un acumulator de cunoştinţe utile vremii sale şi pentru a le putea folosi în activitatea lui viitoare. Mihai a fost un fin observator şi un clarvăzător al problemelor epocii sale, un simţ practic deosebit. Grafologii care au manifestat preocupări faţă de scrisul lui Mihai, inclusiv faţă de impunătoarea sa iscălitură, stabilesc o legătură directă între scrisul său, frumos, nuanţat şi temperamentul energic pe care îl avea acest bărbat şi care îl va impune cu atîta prestanţă în viaţa politică a Ţării Româneşti.

Dar Mihai Viteazul, deosebit de Petru Rareş, nu va urca dintr-o dată, din mediul negustoresc pînă la scaunul de domnie. La Mihai ascensiunea lui politică a fost pregătită de ocuparea unor funcţii consecutive în aparatul de stat al Ţării Româneşti. În anul 1588, deci la vîrsta de 30 de ani, Mihai era bănişor de Mehedinţi, în domnia lui Mihnea Turcitul. Ascensiunea a fost fără-ndoială sprijinită de oameni influenţi la vremea aceea, ca de pildă de Iane Epirotul, unchiul lui Mihai şi mare ban al Olteniei. Cum bănişorul de Mehedinţi era direct subordonat banului Olteniei, se presupune că această perioadă de timp s-a caracterizat printr-o activă colaborare între unchi şi nepot, vreme în care Mihai deprindea problemele politice cu simţul său realist şi cu iscusinţa sa înnăscută. La sfîrşitul anului 1588 devine mare stolnic, rămînînd în această dregătorie pînă în anul 1591, adică pînă la încheierea celei de-a doua domnii a lui Mihnea Turcitul. La această dată, sub domnia lui Ştefan Surdul devine mare postelnic, apoi în anul următor mare agă. În sfîrşit devine ispravnic, în locul unchiului său Iane care se mutase şi locuia la Istanbul, în calitate de capuchehaie (reprezentant) al ţării. Radu Popescu notează că „trecînd vreme multă (de la naşterea lui Mihai, n. ns.) şi făcîndu-se om de vîrstă şi de treabă, lipindu-se pe lîngă boiari şi pe lîngă domni, au ajuns pînă la acea boerie, de l-au făcut ispravnic în locul banului de la Craiova, nefiind ban, că nu vrea să pue domnii ban, pentru că de multe ori să scorniea gîlcevi de acolo

asupra domniei" [12]. Prin ultimele cuvinte, cronicarul sesizează o realitate istorică, faptul că în practica lucrurilor între unii domnitori și Banul Craiovei izbucneau neînțelegeri. Un exemplu evident îl constituie chiar cel al lui Mihai, ajuns mare ban în vremea domniei lui Alexandru cel Rău (cuprinsul anului 1593).

În iunie 1593, Alexandru cel Rău descoperă un complot al boierilor și execută un număr dintre aceștia. Mihai a fost amestecat și el în acest complot. Faptul era suficient pentru ca domnitorul să găsească pretextul și momentul nimerit pentru a-l pierde pe vlăstarul lui Pătrașcu, știind prea bine că Mihai, prin calitățile sale excepționale și prin popularitatea pe care și-o crease în funcția de mare ban, constituia un virtual pretendent la tron. Cronicarul maghiar Szamosközy, contemporan cu Mihai, ne informează că Alexandru cel Rău chiar l-ar fi condamnat la moarte pe Banul Olteniei și că în momentul cînd călăul trebuia să-i taie capul s-ar fi înspăimîntat de chipul mîndru și privirile pătrunzătoare ale condamnatului și ar fi zvîrlit securea din mîini. Iar Nicolae Bălcescu narează plin de patos poetic întreaga dramă prin care a trecut atunci viteazul ban: „Sosind în locul unde trebuia a primi moartea, gîdea, cu satîrul în mînă, cu inima crudă, cu ochii sîngeroși, se apropie de osîndit. Dar cînd ațintește ochii asupra jertfei sale, cînd vede acel trup măreț, acea căutătură sălbatică și îngrozitoare, un tremur groaznic îl apucă, ridică satîrul, voiește a izbi, dar mîna îi cade, puterile îi slăbesc, groaza îl stăpînește și, trîntind la pămînt satîrul, fuge printre mulțimea adunată împrejur, strigînd în goana mare că el nu îndrăznește a ucide pe acest om" [13].

În calitate de Ban al Craiovei, Mihai a dovedit întreaga sa capacitate de bun organizator și om politic. Procesul de formare a unei gîndiri și a unui crez politic început odată cu funcția de bănișor de Mehedinți acum se maturizează și se cristalizează pe deplin. Mihai este în pragul luării domniei și pregătit pentru aceasta. Dacă episodul redat de Nicolae Bălcescu și Szamosközy poartă semnul incertitudinii, sigur este că Mihai, cu simțul său realist își dădea seama că viața îi este în permanentă primejdie. Firul documentar ne arată că Mihai a fugit în Transilvania, unde a stat două săptămîni, timp în care își va asigura sprijinul principelui Tran-

---

[12] Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Introducere și ediție critică întocmite de Constantin Grecescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 69.

[13] N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 28.

silvaniei, Sigismund Báthory. Acest fapt reiese din hrisovul său datat cu 20 februarie 1594 unde spune: „Cînd s-au întîmplat domniei mele pribegie de la Craiova am trimis însumi domnia mea de am chemat părinții călugări de la acea sfîntă mînăstire (Coșuna, azi Bucovăț, n. ns.) de am dat și am adaos... aceste vii... ca să stăpînească aceste vii pînă voi veni domnia mea din pribegie..." Din Transilvania Mihai pleacă spre Istanbul, unde cu ajutorul unchiului său Iane și Andronic Cantacuzino, cît și a lui Sigismund și agentului englez Barton, izbutește să ia domnia (septembrie 1593 primește firmanul și octombrie 1593 intră în București).

Dacă prin exercitarea unor funcții în aparatul de stat al Țării Românești și contactul nemijlocit cu numeroasele categorii sociale, Mihai își formează acea perspectivă, acea viziune atît de necesară conducătorului de mai tîrziu, a rămas să amintim și faptul, deloc lipsit de însemnătate, că încă din timpul exercitării dregătoriilor Mihai își consolidează și propria sa bază materială. Acest fapt era important mai ales pentru el. Sfîrșitul tragic al virtuosului său frate Petru Cercel, învins în competiția cu rivalul său Mihnea Turcitul îl îndeamnă pe Mihai să acționeze în acest sens. Luarea domniei va dovedi în mod grăitor fabuloasele sume de bani și bogatele daruri pe care Mihai va trebui să le împartă sultanului și demnitarilor de la Constantinopol.

Negoțul îl ajutase în măsură însemnată să se înavuțească. Dar în evul mediu proprietatea funciară era cea care dădea un mai mare profit. Mihai cumpără astfel un număr de sate, întregi sau părți, vii și alte bunuri funciare. Căsătorindu-se apoi cu jupînița Stanca primește ca zestre alte multe pămînturi. Ajunge astfel proprietarul a aproximativ 60 000 ha. Într-un hrisov din 6 septembrie 1598 domnitorul întărește sieși și urmașilor săi aceste bunuri. Privită sub acest aspect vom înțelege politica socială promovată de Mihai Viteazul în cuprinsul domniei sale.

ASPECTE ALE POLITICII INTERNE. Analiza politicii lui Mihai a apărut multă vreme contradictorie. Atmosfera istoriografică reliefa imaginea lui Mihai Viteazul drept conducător al românilor în bătăliile pentru independență și temerarul „restaurator al Dachiei", dar totodată și autorul „legăturii" care îi poartă numele și prin care erau nedreptățiți producătorii ogoarelor. Restaurarea operei lui Mihai la adevărata ei substanță și la realele dimensiuni s-a realizat în istoriografie în procesul unor interesante decantări și recon-

siderări. S-a plecat de la condițiile epocii, de la structura societății și de la poziția socială a „domnului Mihai", exponent al unei anumite clase sociale în numele căreia avea să acționeze. Al cărei clase sociale a fost deci exponent Mihai Viteazul și interesele cui le-a reprezentat în politica sa? În lucrarea privind pe Mihai Viteazul [14], istoricul P. P. Panaitescu consideră că Mihai a fost un produs al voinței altora: pe plan intern al boierimii — al cărei exponent este socotit Mihai, iar pe plan extern al popoarelor din Balcani, al căror conducător în lupta antiotomană va deveni. Astfel de aprecieri le găsim în cuvintele: „În primul rînd, cu toate aparențele contrare, Mihai reprezintă politica marilor boieri — proprietari din Țara Românească și mai ales din Oltenia. S-a ridicat din mijlocul lor, și a fost aproape tot timpul, ca domn, prizonierul lor. În al doilea rînd, mișcarea de deșteptare politică a ortodocșilor din Balcani și de la Constantinopol a avut în Mihai pe eroul ei; ea n-a fost provocată de ridicarea lui Mihai împotriva turcilor, ci dimpotrivă a fost anterioară și l-a adoptat drept conducător" [15]. Referitor la primul aspect, istoricul are în vedere faptul că Mihai a fost ajutat în luarea domniei de către boieri și trebuia să țină seama de voința lor; la fel, că Mihai ca latifundiar era în chip obiectiv legat de boieri. În acest caz, se naște întrebarea dacă Mihai a fost exponentul clasei boierești în întregul ei, cunoscînd faptul că în evul mediu românesc boierimea n-a fost omogenă, ci divizată în grupări politice sau prezentînd diferențe de avere. Pornind de la acest aspect, P. P. Panaitescu socotește că Mihai a fost reprezentantul boierimii noi, tinere, care își formează un program de acțiune diferit de cel al vechii boierimi; în timp ce vechea boierime promova tradiționala politică filoturcă, noua boierime era interesată în lupta antiotomană [16]. În acest caz Mihai apare ca reprezentant al unei anumite boierimi. O astfel de boierime depășește tot mai mult cadrul îngust al orînduirii feudale. Ea este interesată alături de deținerea în continuare a proprietății asupra unor suprafețe funciare, mai întinse sau mai restrînse, și în schimbul de mărfuri. Interesată, așadar, în intensificarea producției agricole în vederea schimbului. Pe această linie Mihai Viteazul va sprijini o astfel de boierime, după cum și pătura negustorilor. Măsurile de ordin economic luate în acest

---

[14] Vezi P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 8.

[15] *Ibidem.*

[16] Vezi *Ibidem*, p. 8—10.

sens, ca dezvoltarea și înflorirea orașelor, crearea de centre noi ale negoțului, dezvoltarea drumurilor comerciale, privilegii acordate negustorilor, toate acestea reprezintă fapte elocvente. Este explicația pentru care, boierimea tînără, ca și negustorii — atinși în interesele lor economice de turci, vor susține politica de independență promovată de Mihai. Se pare că din rîndurile acestei boierimi a făcut parte în primul rînd boierimea olteană și mai ales Buzeștii. Dar și boierii munteni care aderau la ideea de luptă pentru independență și care se detașau tot mai mult de marea boierime.

Cercetătorul Manole Neagoe nu împărtășește o astfel de idee: „A-l face (pe Mihai n. ns.) reprezentantul unei facțiuni boierești înseamnă minimalizarea unei personalități ieșite din comun, care reprezintă tocmai prin darurile lui excepționale o mîndrie pentru poporul care a produs un asemenea geniu..." [17] Potrivit acestei afirmații, „Mihai răspunde unor aspirații generale și profunde ale unui întreg popor" [18].

Părerea potrivit căreia Mihai apare ca reprezentant al întregii colectivități românești este pe deplin întemeiată. Altfel nu s-ar putea concepe reușita acțiunilor voievodului în lupta pentru independență sau în actul istoric al unirii Țărilor Române sub sceptrul său. Și nici caracterul drept al acestor acțiuni, care este determinat de faptul că el corespunde voinței și conștiinței întregii colectivități. Lupta pentru independență răspundea unui interes general, pentru că într-un fel sau altul, într-un grad mai accentuat sau mai slab, erau loviți de politica fiscală a Porții boierii, tîrgoveții ca și țărănimea. La fel, actul unirii era un vechi deziderat al românilor din cele trei țări românești, avînd la bază conștiința unității de neam. Depinde însă cînd devine Mihai exponentul intereselor și aspirațiilor generale. De bună seamă că nu la începutul domniei cînd el apare ca reprezentant al clasei sau al facțiunii care l-a adus la putere și ale cărei interese economice și poziție în stat, corespundeau cu ale sale. Așa cum omul aparține epocii în care trăiește, pe plan social, în condițiile unei societăți cu antagonisme de clasă, omul este în primul rînd exponentul clasei din care se trage.

Mihai Viteazul, în acțiunea vastă și cu caracter drept de apărare a independenței Țării Românești și apoi în cea de Unire a țărilor române, a izbutit să găsească răsunet în interesele și aspirațiile „tuturor românilor". Privite în această le-

---

[17] Manole Neagoe, *Mihai-Viteazul*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976, p. 26.

[18] *Ibidem.*

gătură, cele două opinii nu se exclud, ci se condiționează Mihai Viteazul este exponentul unei anumite grupări (facțiuni) a boierimii, dar nu numai atît, el apare în momentele de strălucire ale faptelor sale ca reprezentant al neamului românesc. Pentru că Mihai n-a fost rezultatul voinței boierimii. Faptele lui au demonstrat pe deplin că el a condus-o și a integrat-o efortului colectiv, voinței sale de a realiza cu toate forțele marile deziderate ale epocii.

Problema ar rămîne totuși incompletă și chiar rolul lui Mihai ca reprezentant al neamului românesc dacă nu am prezenta și politica lui Mihai față de țărănime. Discutarea acestui aspect social conduce la punctul atît de dezbătut de istoriografie, așa-zisa „legătură a lui Mihai“. Se poate spune că problema a fost în centrul cercetării istorice, din dorința de a fi cunoscută personalitatea lui Mihai la adevăratele ei dimensiuni. S-a căutat mereu răspuns la întrebarea : ce l-a determinat pe Mihai să săvîrșească un asemenea act ? Dar pentru a se putea da un răspuns corect trebuia mai întîi lămurită în esență problema ca atare : ce era de fapt această „legătură“ ! Nicolae Bălcescu (deși Mihai a fost eroul său preferat) dă primul tonul în istoriografie privind prezentarea „legăturii“ drept actul social care a introdus rumânia (șerbia) în Țara Românească [19]. A. D. Xenopol mai întîi și apoi I. Bogdan susțin că nu e vorba de introducerea rumâniei, ci de „întărirea ei printr-un „așezămînt formal“ [20]. Abia în 1915, istoricul Constantin Giurescu [21] subliniază că nu e vorba nici de introducerea rumâniei, deoarece rumânia exista încă din feudalismul timpuriu, dar nici de întărirea ei prin vreun așezămînt. Aceasta întrucît rumânia era „o realitate și o instituție legală“, binecunoscută de toți și nu avea nevoie să fie consfințită sau întărită prin nici un așezămînt. Respingînd ambele teze Constantin Giurescu găsește că rostul măsurii a fost acela de a desființa „dreptul pe care-l aveau vechii proprietari de a urmări și readuce pe moșiile lor pe rumânii fu-

---

[19] N Bălcescu a interpretat greșit un hrisov din 24 aprilie 1613, de la Radu Mihnea, prin care acesta întărea fraților Pîrvu și Radu, postelnici din Slăvitești, doi rumâni revendicați de Ghinea Diaconul, ginerele fostului proprietar al acestor rumâni. Domnitorul aducea ca motivație un antecedent : faptul că nu voia să strice „legătura lui Mihai“.

[20] Documentele sec XVII utilizează cînd termenul de „așezămînt“ cînd cel de „legătură“ și o singură dată apar ambii termeni „așezămînt și legătură“ În lămurirea problemei, istoricii moderni au vehiculat cu ambii termeni.

[21] Vezi Constantin Giurescu, *Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai-Viteazul*, în „An. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.“, t. XXXVII (1915), p. 479—543.

giţi în timpul cît a durat expediţia lui Sinan Paşa, şi aşeazţi în altă parte“ [22].

Într-adevăr că teribila încleştare a anului 1595 produsese mari tulburări demografice. Mulţi rumâni au fugit în locuri mai ferite, alţii au fost robiţi. Ca urmare a acestor mutaţii unii proprietari au rămas săraci de rumâni, adică lipsiţi de braţe de muncă, alţii s-au îmbogăţit de rumâni. Era firesc ca primii să încerce totul pentru a-i aduce înapoi pe pămînturi pe fugari. Aceasta cerea timp şi punerea în imposibilitate pe domnitor ca prin oamenii săi să încaseze dările atît de necesare pentru plata numeroşilor lefegii de oaste. Dimpotrivă, aşezămîntul din 1595 desfiinţînd dreptul pe care-l aveau din trecut proprietarii de a aduce înapoi pe pămînturi pe fugari, creau stabilitatea necesară încasării dărilor, consacrînd starea de fapt în ce priveşte pe rumânii deplasaţi şi aşezaţi în altă parte. Aşezămîntul în acest caz nu era altceva decît un nou recensămînt fiscal, o „samă“, după denumirea de atunci.

Problema „legăturii lui Mihai“ capătă astfel o nouă interpretare, i se atribuie o altă natură şi deci un anume scop răspunzînd unei necesităţi obiective. „Legătura“ trebuia să conducă la o stabilizare a mişcării de populaţie, fapt care dădea posibilitatea încasării dărilor, condiţie indispensabilă în acele momente grele pentru ţara ruinată de pe urma războaielor. Privind însă mişcarea demografică de care am vorbit, observăm că principalele lupte cu turcii s-au purtat în perimetrul Munteniei. Înseamnă că majoritatea ţăranilor s-au îndreptat spre Oltenia pentru a-şi afla scăpare. Situaţia se potriveşte cu teza că boierii olteni care primiseră ţărani pentru lucratul pămîntului lor l-au silit pe Mihai la actul „legăturii“, pentru interesul de a avea mînă de lucru din destul. Ea ar întări şi teza lui P. P. Panaitescu privind faptul că Mihai a fost un produs al voinţei altora. În realitate există doar coincidenţa şi „norocul“ boierilor olteni. Prin „sama“ din 1595, Mihai acţiona potrivit acelei necesităţi menite să rezolve o situatie în interesul întăririi capacităţii de apărare a Ţării Româneşti.

Aceasta nu înseamnă a ignora faptul că în timpul lui Mihai ţărănimea a avut o situatie destul de grea. Necesitatea încasării dărilor îi duce pe mulţi moşneni la situaţia de a-şi vinde ocinile şi a trece în starea de oameni neliberi. Multe sate ajung în stăpînirea boierilor şi mănăstirilor care îşi rotunjesc averile. Alte sate sînt „luate domneşti“, adică prin

---

[22] Constantin Giurescu, *op. cit.*, *ibidem*.

forță, prin rumânirea sătenilor de către domnitor. Cumpărăturile de sate din timpul domniei ajung la cifra de 149, din care 113 de moșneni ce devin astfel rumâni. Așa se explică nemulțumirile crescînde ale țărănimii care se manifestă atît prin încercările „legale“ de a se răscumpăra (patru sate au izbutit numai) și prin răzmerițe violente. Preocuparea constantă a țărănimii pentru răscumpărare și redevenirea în situația de „oameni liberi“ îi determină pe țărani după bătălia de la Șelimbăr să plece după dreptatea lui Mihai peste munți. Acesta este începutul deoarece mai tîrziu, cînd Mihai plecase spre Moldova, țăranii au mers după el pînă la Iași pentru a obține dreptatea. În sfîrșit, prezența numeroșilor mercenari în oastea lui Mihai explică faptul că țărănimea, în situația în care se găsea, atentă la rezolvarea problemelor ei, nu s-a aflat alături de domnitor în momentele de grea cumpănă pentru țară. Totuși nu l-a urît pe Mihai, care dacă n-a rezolvat problema socială a țărănimii a luptat pentru independența și unitatea românilor, dorințe care erau vii și în inima țăranilor.

Aspectele sociale conduc deci și au implicații și în viața politică a Țării Românești. Ne rețin îndeosebi atenția, modul cum Mihai a organizat și a condus statul cît și, în condițiile în care principalele acte istorice ale domnitorului s-au realizat prin luptă, problema oastei lui Mihai. Pentru a cunoaște modul cum a fost organizat și a acționat sfatul domnesc, cum a fost alcătuită și a luptat oastea lui Mihai, trebuie să privim cu atenție și raporturile domnului cu boierii. „La noi (în țările române, n. ns.) domnia s-a sprijinit pe boierime, guvernarea statului s-a făcut cu colaborarea marilor boieri, care reprezentau o putere militară și economică remarcabilă. Această boierime nu este omogenă în sensul că, între marele boier, cu sau fără funcție în stat, și țăranul liber, stăpînul unei părți din moșia satului, socotit tot boier, există o diferență enormă, și străinii o înregistrează, desemnîndu-i pe ultimii cu termenul de țărani (rustici)“ [23].

Pornind de la acest tablou general, care corespunde unei realități istorice a evului mediu românesc, putem înfățișa politica promovată de Mihai, în raport cu clasa dominantă. O primă observație, întîlnită și înainte se referă la faptul că dacă Mihai, ca domn feudal, a reprezentat la conducerea statului întreaga clasă boierească, în practica guvernării s-a sprijinit numai pe o anumită parte a boierimii — acea boierime nouă, cum socotește P. P. Panaitescu. Această boierime, cum s-a mai

[23] Manole Neagoe, *Mihai-Viteazul*, *op. cit.*, p. 247

subliniat, nu poate fi redusă numai la boierimea olteană. Principiul teritorial singur nu mai poate sta la baza explicării alianței lui Mihai cu o anumită categorie a boierimii. Pentru că interesele acestei boierimi — s-o numim „a lui Mihai" — izvorăsc și corespund unor condiții economice și sociale. Deci de structură și nu subiective — la scara întregii Țări Românești. Poate Mihai, în chip subiectiv, a favorizat mai mult pe boierii olteni, îndeosebi pe Buzești. Alături de aceștia și boierii munteni s-au încadrat „boierimii lui Mihai", interesată în noua orientare față de negoț, de schimbul de mărfuri, de fructificarea pămîntului în legătură cu acest factor de perspectivă pe care îl prezenta comerțul Țării Românești — care, într-o măsură sau alta erau loviți în interesele lor materiale de amestecul tot mai violent al Porții în teritoriul de la nord de Dunăre. Interesul material nu anulează însă patriotismul și actele de vitejie ale „oamenilor lui Mihai". Apărîndu-și pozițiile economice și privilegiile obținute, ei erau animați în același timp de dragostea față de glie și sentimentul datoriei față de cauza independenței, al cărei prim exemplu era chiar domnitorul. Aici factorii cu valoare obiectivă se împletesc organic cu cei subiectivi.

Pe de altă parte trebuie să considerăm că dată fiind existența rivalității între diferitele partide și facțiuni boierești cît și caracterul neomogen pe care-l prezenta boierimea, Mihai a avut în permanență o boierime ostilă.

De aceea a trebuit să primenească mereu sfatul domnesc, să-l curețe de hicleni și să păstreze elementele de bază, să adauge altele noi. Același lucru se poate spune și despre comandanții de oaste credincioși în tot timpul domniei și devotați pînă la moarte cauzei lui Mihai. Așa au fost : frații Buzești (Stroe Stolnicul, Preda Postelnicul, Radu Clucerul), Anghelache, mare portar, Udrea din Băleni mare ban, Caragea Mihalcea (Banul Mihalcea), Calotă Bozianu, mare spătar și mare ban, Șerban din Coiani, mare paharnic (viitorul domn al Țării Românești în anii 1602—1611, Teodosie Rudeanul, mare vistiernic și mare logofăt, Stoichiță din Strîmba, mare vistier, Ivan Norocea din Răzvad, mare vornic. Toți aceștia și încă mulți alții au fost ridicați în dregătorii după meritul lor pentru „dreapta și credincioasa slujbă" pe care au făcut-o. Dintre acești dregători, mulți au comandat cu destoinicie corpuri de oaste în timpul bătăliilor pentru independență și unitate. Cei mai însemnați comandanți de oaste, care în același timp n-au ocupat și dregătorii, au fost generalul Baba Novac și căpitanul Radu Calomfirescu.

Cît priveşte oastea lui Mihai, într-un studiu consacrat acestei probleme, istoricul N. Stoicescu [24] îi înfăţişează modul de organizare, componenţa, efectivele şi dotarea. Deşi elementele oastei sînt eterogene şi au ocupat poziţii variate, derivate din provenienţa lor, componenţa este împărţită de autor în trei mari categorii : a) Oastea de ţară, cuprinzînd şi pe curteni şi slujitori ; b) Mercenarii ; c) Haiducii. Pornind de la afirmaţia lui N. Iorga potrivit căreia Mihai Viteazul „nu şi-a putut face niciodată o adevărată oştire", conchide : „...istoricii mai vechi au exagerat rolul mercenarilor străini în armata lui Mihai Viteazul şi au neglijat importanţa oştirii de ţară, din rîndul cărora a fost recrutată, dealtfel şi marea parte a lefegiilor" [25].

Existenţa oştii de ţară, ca element de bază şi deosebit de necesar al armatei lui Mihai, se explică mai întîi prin faptul că apelul la „oastea cea mare", principalul factor al victoriilor răsunătoare în lupta pentru independenţă din secolele XIV—XVI, „nu se mai putea face cu acelaşi succes ca în vremea domniei lui Ştefan cel Mare, deoarece aceasta se afla în vădită inferioritate faţă de ostaşii de profesie" [26]. Decăderea „oastei celei mari" se explică de fapt prin mai mulţi factori. Principalul este de natură socială şi constă în aceea că în secolul al XVI-lea s-a accentuat procesul de aservire a ţărănimii libere care constituia baza „oastei celei mari", instaurarea dominaţiei otomane în ţările române a făcut ca Poarta să nu mai îngăduie existenţa unor oşti prea numeroase care să le poată sta împotrivă ; perfecţionarea armelor de foc reduce din eficacitatea armatei cu compoziţie ţărănească, dotată în genere cu arme albe [27]. Este o realitate faptul că după uciderea lui Radu de la Afumaţi din ianuarie 1529, practic rezistenţa armată împotriva penetraţiei turceşti încetează. Mihai Viteazul îşi organizează oastea în funcţie de noile elemente care apăruseră şi acţionau şi de care trebuia să ţină seama. E adevărat că la începutul luptelor, în noiembrie 1594, după ce pedepseşte pe creditorii turci chemaţi la visterie şi extermină

---

[24] Nicolae Stoicescu, *Oastea lui Mihai Viteazul* în *Mihai Viteazul, culegere de studii*, redactori coordonatori Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachievici, Editura Academiei R.S România, Bucureşti, 1975, p. 75—112

[25] *Ibidem*, p. 76.

[26] *Ibidem*, p. 77.

[27] Vezi discuţia privind procesul decăderii oastei celei mari şi bibliografia folosită la N Stoicescu, *„Oastea cea mare" în Ţara Românească şi Moldova (secolele XIV—XVI)*, în *Oastea cea mare*, Editura Militară, 1972, p. 48—51.

corpul de oaste turcesc trimis să-l supravegheze, urmînd tradiţia apelului la „oastea cea mare", recurge la ea, chemînd poporul sub arme. Este un moment de valoare naţională, cu urmări însemnate în alcătuirea primei oşti a lui Mihai. Trebuie făcută menţiunea că atunci Mihai a declarat pentru prima, dar şi ultima dată că eliberează de orice sarcină pe cine vine la oaste. Condiţiile de mai tîrziu, de după Călugăreni, necesitatea încasării dărilor l-au împiedicat pe Mihai să poată face apel la „oastea cea mare" şi a pus accent pe oastea de ţară. În această oaste de ţară elementele erau foarte eterogene, deoarece în afară de mercenari erau şi oameni de diferite categorii chemaţi la oaste de domn. În general, dacă ar fi să statornicim şi aici categorii, distingem : a) ţărani ; b) orăşeni ; c) curtenii sau roşii ; d) slujitorii, corp de armată alcătuit din două bresle : dorobanţii (trabanţii) şi călăraşii.

Este vădită tendinţa lui Mihai de a se orienta în întărirea oastei sale pe curteni şi slujitori, care, deşi lefegii, au luptat în majoritatea cazurilor fără soldă, sprijinind eforturile antiotomane, „Spre deosebire de mercenari, această oaste semipermanentă (este vorba de corpul de slujitori, n. ns.), nu costa prea mult ; călăraşii şi dorobanţii slujeau domniei pentru unele scutiri fiscale şi în unele cazuri... pentru leafă"[28].

Cît priveşte pe mercenari, Mihai Viteazul a fost „primul domn ce a utilizat pe scară largă mercenarii"[29]. După aprecierile iniţiale ale lui P. P. Panaitescu şi Ştefan Ştefănescu, această cotitură în organizarea oastei în sensul de recrutare mai mult decît pînă atunci a mercenarilor s-a produs în anul 1597, adică anul încheierii păcii cu turcii. Cauza principală constă desigur în reducerea considerabilă a numărului oştenilor săi, fapt subliniat de cronicar : „După aceia (adică după războaiele cu turcii, n. ns.) Mihai-Vodă, deacă pierdu atîţia voinici, el fu scîrbit. Şi începu a trimite pen toate ţările străine ca să strîngă voinici viteji şi aduse leşi şi cazaci şi de tot felul de oameni care-i erau de folos"[30]. La această cauză esenţială, putem adăuga şi pe cele privind dorinţa lui Mihai de a-şi moderniza armata, cît şi necesitatea de a avea la dispoziţie o armată permanentă, bine pregătită. Mercenarii străini din oastea lui Mihai erau de diferite naţii : cazaci, leşi, maghiari, sîrbi etc. Mihai Viteazul recrutînd mercenari — care au lup-

---

[28] N. Stoicescu, *Oastea lui Mihai Viteazul, op. cit.*, p. 79

[29] *Ibidem*, p. 80.

[30] *Istoria Ţării Româneşti, Letopiseţul Cantacuzinesc, (1290—1690)*. Ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi Dan Simonescu, Editura Academiei R.P. Române, 1960, p. 65.

tat bine — a avut ca grijă constantă să le plătească soldele, în condițiile grele pe care le-a avut. Mihai n-a folosit însă numai mercenari străini, ci și un „număr însemnat de români, recrutați din oastea de țară, dintre slujitori, ca și dintre moldoveni“ [31].

Haiducii au ocupat și ei un loc și au jucat un rol însemnat în oastea lui Mihai. Fiind subjugați de turci, numeroasele elemente din rîndul popoarelor sud-dunărene, au venit în oastea lui Mihai animate de idealurile luptei comune pentru libertate. Haiducii, oameni liberi, sîrbi, bulgari și albanezi trebuie priviți separat de mercenarii sîrbi și bulgari plătiți de Mihai. Ei nu erau cu soldă, ci „luptau pentru pradă“. Scopul principal al luptei lor a rămas cel al obținerii independenței. Așa au fost : Baba Novac, vestit conducător de haiduci, sîrb de origine, Deli Marcu, de asemenea sîrb, căpitanul Velicico, Francesco Caloghera, etc.

Cît privește efectivele armatei lui Mihai, ele n-au depășit niciodată 40 000 oameni, în timp ce turcii au putut ridica oricînd forțe superioare numericește. Grija lui Mihai pentru organizarea oastei a fost însă permanentă, în acele condiții deosebit de grele, mijlocul *sine qua non* al existenței. Această grijă pentru recrutarea de oameni credincioși, fie din țară, fie dintre străini, s-a împletit cu atenția acordată dotării armatei. Pe lîngă armele albe, obișnuite, Mihai și-a îndreptat atenția spre armele de foc, utilizate cu pricepere și eficacitate în marile confruntări de la Călugăreni și Giurgiu.

MARILE ACTE ÎNFĂPTUITE DE MIHAI. În judecarea celor două mari acte istorice de care Mihai și-a legat numele, ne interesează mai întîi modul cum au fost ele concepute și realizate, caracterul și dimensiunile lor. Dar mai cu seamă urmările, moștenirea acestora pentru timpul ce avea să urmeze. Afirmăm caracterul unitar al concepției lui Mihai față de aceste acte. Între lupta pentru independență și unirea țărilor române există o strînsă legătură. Unirea, rezultat al luptei pentru independență, devine un act necesar al realizării independenței la scara întregului neam românesc, cu forțele unite ale tuturor românilor. La această afirmație conduce gîndul lui statornic din primele momente ale domniei pînă în ultima clipă a vieții. O mărturie contemporană — a unui adversar al său — consemnează că din zilele investi-

[31] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 82.

turii, aflat încă la Istanbul, domnul ar fi făcut un legămînt față de propriul său cuget, de a lupta fără șovăire împotriva Porții, a puterii suzerane. Nu putem ști cu siguranță dacă încă din această perioadă Mihai a nutrit și gîndul unirii țărilor române. Cert este că în lupta pentru independență din anii 1594-1597, anii furtunoși ai atîtor biruințe, Mihai a căpătat și experiența amară cu privire la realitățile epocii sale. S-a încadrat cu toată ființa în războiul de cruciadă pe care-l preconiza „Sfînta Ligă". Dar ajutorul aliaților a fost efemer și nestatornic, concretizat mai cu seamă în laude și scrisori de mulțumire. A cunoscut setea de mărire și ambițiile lui Sigismund Báthory, politica vicleană a lui Rudolf al II-lea, împăratul Germaniei. În lupta cu astfel de greutăți, Mihai înțelege cum trebuie să acționeze în continuare. Încheierea păcii cu turcii este un moment edificator pentru analiza temeinică a tuturor neajunsurilor ce se iviseră în calea continuării luptei. Acum îi apare cert lui Mihai imaginea unui act unic prin măreția și temeritatea lui, dar care să ducă la unirea eforturilor românilor din cele trei provincii istorice în reluarea luptei antiotomane. Cercetătorul Constantin Rezachievici își intitulează unul din studiile sale *Gîndirea politică a lui Mihai Viteazul și etapele elaborării planului de dobîndire a Moldovei*. Fără a respinge formularea de „gîndire politică", mai ales că autorul o argumentează bogat, socotim mai potrivit pentru etapa amintită de noi, 1594-1597 termenul de „crez politic". Un asemenea crez, al unui om de o instruire mijlocie, dar cu o minte strălucită, privea în chip vizionar și îi erau clare căile de continuare a luptei. Poate că fiind silit de împrejurări la încheierea păcii cu turcii, îi apare ca o necesitate și ca un mijloc unic în același timp lupta pentru realizarea unirii. De fapt și aici, în lupta pentru unire, aspectul luptei pentru independență nu lipsește. Atît Andrei Báthory, în lupta pentru Transilvania cît și Movileștii în cea pentru Moldova și Țara Românească reprezentau legăturile cu Poarta în calitate de oameni ai sultanului. Luptînd împotriva acestora, deși în stare de pace cu turcii, Mihai înfrunta pe domnitorii filoturci. Iar perspectiva Unirii viza obținerea independenței.

Dar să lăsăm faptele mari și strălucite să grăiască de la sine. Fără-ndoială că în lupta pentru independență organizată și condusă de Mihai, Călugărenii constituie momentul culminant. Dar el a fost precedat de încleștări neasemuite, în care capacitatea militară a domnitorului român s-a dezvăluit pas cu pas, în adevărata ei amploare.

Faptul că Mihai ocupase tronul cu firman de la Poartă a determinat accentuarea dominației otomane și pretențiile sultanului față de Țara Românească. Atunci crezul politic al lui Mihai a fost, din prima zi a domniei, să restabilească Țara Românească în drepturile ei. Conjunctura europeană era într-adevăr favorabilă unei masive concentrări de forțe antiotomane în cadrul unei Ligi cruciate. Această concentrare a armatelor europene, propovăduită de Papa Clement al VIII-lea (1592-1605) trebuia să se realizeze în jurul împăratului Germaniei, Rudolf al II-lea (1576-1612). Aveau să participe Spania lui Filip al II-lea, ducatele italiene Toscana, Mantua și Ferrara și țările române, care prin poziția lor strategică puteau juca un rol antiotoman hotărîtor. Așa se explică și permanenta grijă a lui Mihai de a fortifica legăturile de prietenie și colaborare cu Sigismund Báthory și cu voievodul Moldovei, Aron Vodă.

Nemaiputînd suporta situația la care Poarta supunea Țara Românească, Mihai se hotărăște să deschidă lupta pentru independență. Ștefan cel Mare pînă la bătălia de la Vaslui (1475) a avut răgazul de 18 ani pentru a lua măsuri menite să consolideze țara în vederea apărării și independenței. Mihai nu a dispus de un astfel de răgaz. În toamna anului 1594 el realizează schimbări în sfatul domnesc, îndepărtînd pe unii boieri cu orientare spre Poartă și numind boieri credincioși care se pronunțau pentru lupta antiotomană [32] Pentru a putea lua hotărîrea oficială de începere a luptei el convoacă la București și o adunare reprezentativă, fapt ilustrat de cronică în următoarele cuvinte: „Ce-și strînse toți boiarii mari și mici din toată țara și se sfătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu țara din mîinile păgînilor. Și dacă văzură că într-alt chip nu vor putea izbăvi deci ei ziseră: numai cu bărbăția, să ridice sabie asupra vrăjmașilor [33].

Lupta antiotomană este inaugurată nu cu o bătălie deschisă, ci cu o acțiune prin care Mihai voia să arate deschis că respinge tributul față de Poartă și socotește țara independentă. Poate gîndul lui Mihai a fost și acela al realizării surprinderii, aspect atît de important urmărind măcinarea forțelor dușmane înainte de angajarea bătăliei hotărîtoare.

---

[32] La data aceea sfatul lui Mihai cuprindea pe Ioan Norocea din Răzvad (mare vornic), Radu Șerban (mare paharnic), Teodosie Rudeanu (mare vistier), Danciu din Brîncoveni (mare spătar), Radul și Stroe Buzescu.

[33] *Istoria Țării Românești, 1290—1690, Letopisețul Cantacuzinesc*, ediția critică de C. Grecescu și Dan Simonescu, București, 1960, p. 72.

Astfel, la 13 noiembrie 1594 creditorii turci sînt chemaţi la visterie la Bucureşti sub pretextul achitării datoriilor. În loc de bani însă primesc moartea. Totodată este exterminat şi corpul de supraveghere al domnitorului, format din 2000 otomani. Aron Vodă dezlănţuie şi el acţiunea antiotomană la Iaşi.

Geneza răscoalei munteneşti care devenea generală se preschimbă acum într-o acţiune insurecţională eliberatoare. Se acţionează cu succes asupra garnizoanelor otomane de la Dunăre. Mihai angajează o puternică acţiune asupra oraşului Giurgiu, fără însă a-l putea cuceri atunci, deoarece acesta primea în permanenţă ajutoare de la Rusciuc. Otomanii înşişi ţineau mult la Giurgiu ca la punctul principal de penetraţie în teritoriul românesc. În schimb, oastea lui Mihai triumfă lîngă Oraşul de Floci, la Hîrşova şi Silistra, victorii obţinute la începutul lui ianuarie 1595.

Reacţia sultanului a fost imediată. El trimite două armate numeroase menite să-i înlocuiască pe domnii „haini" cu credincioşi ai Porţii : pe Mihai cu Bogdan, fiul lui Iancu Sasul şi pe Aron Vodă cu Ştefan Surdul. În sprijinul armatelor otomane acţionează şi forţele tătăreşti. Armatele otomane comandate de Hasan Paşa şi Mustafa Paşa înaintau, prima spre Rusciuc, a doua spre Silistra. Pe teritoriul Ţării Româneşti urmau să facă joncţiunea cu tătarii. Pentru a împiedica joncţiunea, Mihai trimite oştile conduse de fraţii Buzeşti care resping pe tătari în două bătălii scurte, dar convingătoare pentru modul cum ştiau să se bată românii : Putineiu (14 ianuarie 1595), Stăneşti (16 ianuarie 1595). În bătălia de la Şerpăteşti condusă de paharnicul Manta, tătarii şi turcii sînt împrăştiaţi şi goniţi. Mihai Viteazul, în fruntea principalelor oşti muntene trece Dunărea sfărîmînd trupele otomane de la Rusciuc şi gonind pe pretendentul la tron, Bogdan. Banul Mihalcea împrăştie oştile otomane de la Silistra îndepărtînd la rîndul lui pe pretendentul moldovean Ştefan Surdul.

În legătură cu aceste evenimente răsunătoare, acest brav voievod înzestrat cu virtuţi dintre cele mai alese, povestea mai tîrziu pentru a rămîne astfel în memoria urmaşilor faptele de arme ale românilor din vremea sa : „Le-am luat toată artileria (otomanilor, n.ns.), iar după ce i-am zdrobit pusei să se dea foc Rusciucului, jefuind totul încît oştenii mei se aleseră cu o pradă pe care n-o vor uita niciodată. Voii apoi ca

toate împrejurimile să fie arse şi turcii tăiaţi în bucăţi, iar pe creştini cu familiile lor îi trecui în Ţara Românească[34].

După eliberarea Brăilei, Mihai trece Dunărea făcînd incursiuni pînă în munţii Balcani, stimulînd în felul acesta lupta de eliberare a popoarelor sud-dunărene. Astfel, 2000 de haiduci şi cîţiva sîrbi atacă Sofia. În iunie 1595 erau asaltate de români Nicopolul, Turtucaia, Varna. Aron Vodă la rîndul lui ajunsese la Babadag.

Asemenea acţiuni de mare amploare, care depăşeau fruntariile Valahiei, amintesc de redutabilele lupte şi biruinţe obţinute de armatele conduse în secolul al XV-lea de Iancu de Hunedoara. Ele sintetizează experienţa de luptă a românilor condusă de Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş sau Radu de la Afumaţi şi Ioan Vodă cel Viteaz, încununează marile eforturi ale românilor pentru independenţă. Sultanul însuşi este îngrijorat de urmările nefaste pe care puteau să le aibă campaniile glorioase ale lui Mihai care puneau în primejdie poziţiile şi sistemul otoman de aprovizionare din Balcani. Urmarea inevitabilă a fost marea invazie otomană din 1595 şi bătălia de la Călugăreni.

Dîndu-şi seama că riposta otomană va fi puternică, încă din primăvara lui 1595 Mihai caută alianţa celorlalţi voievozi români. Dar principele Transilvaniei socotea potrivit momentul pentru a lua conducerea celor trei ţări româneşti. Din acelaşi motiv Sigismund hotărîse înlocuirea lui Aron-Vodă cu omul său, Ştefan Răzvan.

Astfel încît, delegaţia munteană[35] trimisă în mai 1595 la Alba Iulia să încheie tratat de alianţă cu Sigismund Báthory semnează un tratat cu totul nefavorabil lui Mihai şi luptei pentru independenţă pe care o pregătea acesta. Astfel, tratatul semnat la 20 mai 1595 prevedea că domnul Ţării Româneşti (Mihai Viteazul) este locţiitorul principelui Transilvaniei (Sigismund Báthory) potrivit formulei „Respectabilul

---

[34] *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuşi : memoriul către marele duce de Toscana, Ferdinando de Medici (16 februarie 1601)*, prezentare, traducere şi note de Aurel Decei, în *Literatura română veche (1402—1647)*, ed. îngrijită de G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu, vol. II, Bucureşti 1969, p. 43.

[35] Din delegaţie făceau parte : mitropolitul Eftimie, episcopii Luca de Buzău şi Teofil de Rîmnic şi încă 12 boieri. Din numărul total de 15 boieri, numai 5 erau credincioşi lui Mihai (Radu Buzescu, Teodosie Rudeanu, Radu din Cepturoaia, Borcea logofătul, Stănilă postelnicul). Ceilalţi boieri erau potrivnici lui Mihai şi reprezentau acea poziţie care urmărea îngrădirea autorităţii domnului. De aceea îl vor trăda pe Mihai, punîndu-se sub autoritatea lui Sigismund şi încheind tratatul în acest sens.

și magnificul domn Mihai, voievodul țării noastre transalpine, credinciosul nostru iubit". Dar toate prevederile tratatului dezvăluiau adevăratele intenții ale „suveranului": principele Transilvaniei avea drept să controleze veniturile țării, dările se fixau de către dieta Transilvaniei la care participau și 12 boieri munteni, actele aveau să fie emise de domnitorul muntean în numele principelui, sigiliul principelui era sigiliul statului [36], nici un tratat nu putea fi încheiat fără învoirea lui Sigismund.

În legătură cu poziția pe care au avut-o boierii trădători, ea explică pe de o parte clauzele din tratat care o favorizează, iar pe de alta faptul că Sigismund urmărea să-și realizeze planul său printr-o astfel de boierime supusă lui. Astfel, fără știrea lui Sigismund nu se putea pronunța nici o pedeapsă capitală asupra boierilor, domnitorul muntean nu-i putea demite din dregătorii. Pe de altă parte se confirmă încă o dată faptul că Mihai a fost reprezentantul nu al întregii clase boierești, ci doar a acelei boierimi credincioase lui. Din păcate această boierime s-a aflat în minoritate cu ocazia încheierii tratatului. Dornic să realizeze unirea forțelor antiotomane în vederea obținerii independenței, Mihai Viteazul a trebuit să accepte atunci clauzele acestui tratat nedrept și nemeritat de marele domnitor.

În astfel de condiții s-a desfășurat marea bătălie de la Călugăreni, în mlaștinile Neajlovului, din ziua de 13 august 1595. Cuprinderea acestei bătălii, în adevăratele ei dimensiuni, însemnătatea ei, pentru știința militară și valoarea sa națională este greu de realizat. Dar Nicolae Bălcescu o anunță în cuvinte impresionante și parcă profetice: „În sfîrșit, soarele veni să lumineze această mare zi de miercuri 13/23 august, menită a fi briliantul cel mai strălucit al cununei gloriei române [37].

Călugărenii evidențiază cîteva mari realități istorice. Aducînd în prim plan oastea lui Mihai (e drept, eteroclită), pe făuritorii biruinței, bătălia reliefează totodată marea capacitate de strateg militar a domnitorului român. Comuniunea creată între mase și conducător exprimă patriotismul ge-

---

[36] Statul propus de Sigismund releșea din titulatura afișată în tratat „Prea luminatul domn Sigismund din mila lui Dumnezeu, principele Transilvaniei, Moldovei și Valahiei transalpine și al sacrului Imperiu roman, domnul părților regatului unguresc și comitele secuilor, domnul nostru prea milostiv." Totodată reiese din această formulare ambiția și setea de mărire a principelui transilvănean.

[37] N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 91.

neral pus integral în slujba cauzei obținerii neatîrnării. Mihai însuși, prin exemplul său ostășesc, a știut să le imprime alor săi acest suflu necesar obținerii biruinței în fața vrăjmașului întotdeauna superior numericește. Cît privește elementele tactice de tradiție, Mihai a știut să le folosească în condiții destul de grele cu multă pricepere și eficacitate. În mod deosebit se impune sublinierea locului ales pentru bătălie, favorabil cu totul oștilor române. O minunată evocare chiar pe planul însemnătății strategice a acestui loc destinat marii bătălii și totodată biruințe o întîlnim în monografia lui Ion Sîrbu : „Ni se deschide inima cînd auzim numele de Călugăreni și închipuirea ni se aprinde. E cel mai desfătat loc pe pămîntul istoric al țărilor noastre românești. Pădurea lui de stejari, oaste ce nu se calcă în bătaie, dealurile lui lătărețe, întinse, ziduri peste care glonțul de tun nu ajunge, nămolosul Neajlov, apă ce nu îngăduie vaduri oriunde, și un viteaz ce știu să le asculte chemarea de prieteni, cu oastea-i de oameni ca stejarul, toți și toate ce pomenire mîndră lăsară din vremea de altădată“ [38].

Bătălia a început încă înainte de revărsatul zorilor prin atacul realizat de avangarda oastei lui Mihai. După cîteva ceasuri însă ienicerii trec la contraatac și izbutesc să captureze tunurile românilor ; totodată ocupă o poziție bună pe podul Călugărenilor. Era nevoie de o acțiune energică și hotărîtă pentru a depăși situația grea ce se crease Mihai însuși, cu spada în mînă, s-a avîntat primul asupra podului și, văzîndu-l ai săi, l-au urmat cu însuflețire [39]. Acțiunea lui Mihai a întors lupta în favoarea românilor izbindu-i pe turci și împingîndu-i în mlaștinile Neajlovului. Chiar vestitul general Sinan Pașa (care îl înlocuise pe un alt general turc căzut în dizgrație, Ferhad Pașa), rivalul lui Mihai din această ultimă bătălie, cade în mlaștină, și ar fi pierit dacă un veteran din Rumelia nu l-ar fi salvat, cărîndu-l în spate. Continuîndu-și retragerea, Mihai scrie cu vădită mîndrie „Și am cîștigat cinci tunuri (cele capturate de turci le reluase, n. ns.) și un steag verde al Proorocului, lui Mahomed, foarte prețuit de dînșii“ [40] Deși Mihai nu dispusese decît de cel mult

---

[38] Ion Sîrbu, *op. cit.*, p. 164.

[39] Două secole mai tîrziu un act similar era săvîrșit de Napoleon Bonaparte la podul de la Arcole, în bătălia împotriva armatelor austriace. Poate că Napoleon, cu bogata lectură ce o poseda, din arta militară a statelor lumii, studiase cîte ceva și din însemnările privind tactica lui Mihai.

[40] *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși, ibidem.*

15 000 oameni, inclusiv oastea de țară, lefegii, cetele de haiduci și corpul de oaste unguresc de 2000 luptători conduși de Albert Kiraly, a obținut o mare biruință împotriva unei armate cel puțin de trei ori mai numeroasă.

Care a fost însă realitatea Călugărenilor? Avînd în spate regimul oligarhic impus la Alba Iulia, în conducerea întregii bătălii era o dualitate. Kiraly îl socotea pe Mihai camarad, iar pe Sigismund Báthory conducător suprem. Bătălia a fost cîștigată prin capacitatea militară a lui Mihai. Dar din lipsă de oameni, Mihai n-a putut fructifica biruința și a trebuit să se retragă. Trupele conduse de Albert Kiraly acționează la bunul lor plac și fără știrea domnului năvălesc în oraș (București), îl jefuiesc, socotind că prăzi atît de mari se cuvin mai bine lor decît dușmanului![41] Iar Sigismund s-a împăunat cu meritele lui Mihai, socotindu-se el învingătorul de la Călugăreni, prin „contribuția" lui Kiraly, căpitanul său, și a lui Mihai, locotenentul său.

În timp ce Mihai se afla în Transilvania pentru a obține sprijinul lui Sigismund Báthory, turcii ocupă Bucureștii și pradă țara de la Giurgiu la Brăila. Întors în primăvara lui 1596 în țară, Mihai Viteazul izbutește să elibereze întreg teritoriul de sub ocupație și să înscrie o altă mare biruință în șirul luptelor românești pentru neatîrnare, cea de la Giurgiu din octombrie 1595. Aici, falnica armată a lui Sinan Pașa este adusă în pragul pieirii.

După atîtea victorii răsunătoare tratativele de pace din anul 1596 și încheierea tratatului cu Poarta din ianuarie 1597 ar părea contradictorii sau lipsite de sens. Complexitatea unor cauze de ordin economic, social și politic explică însă deslușit ceea ce l-a determinat pe Mihai la acest pas. Tot într-un asemenea context politic lesne schimbător trebuie încadrate și negocierile cu imperialii și încheierea tratatului de la Mănăstirea Dealul, din 30 mai (9 iunie) 1598.

În centrul atenției trebuie să situăm însă crezul politic al lui Mihai — care la această dată devenea tot mai limpede — de a uni cele trei țări surori sub conducerea sa și a înfăptui în felul acesta actul de unitate al neamului românesc.

Procesul luptei pentru unitate desfășurat în anii 1599—1600 însumează momentele îndeobște cunoscute. Ele sînt

[41] Relatarea amplă aparține lui Balthasar Walther, unul din istoricii străini care l-au privit cu simpatie și obiectivitate pe Mihai. Vezi Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în SMIM, III, 1959, p. 7—100.

trepte ale unui plan bine stabilit şi realizat pas cu pas de Mihai: bătălia de la Şelimbăr din 18/28 octombrie 1599 şi înfrîngerea cardinalului Andrei Báthory, intrarea lui Mihai Viteazul în capitala istorică a Transilvaniei, Alba Iulia, de la 21 oct./1 nov. 1599, cîrmuirea lui Mihai în Transilvania, recunoaşterea unirii Transilvaniei cu Ţara Românească de către Poarta Otomană, tratativele lui Mihai cu imperialii şi unirea Moldovei cu Ţara Românească şi Transilvania, din mai 1600.

RESTITUTOR DACIAE. Actul înfăptuit de Mihai Viteazul în 1600 a însemnat încununarea unui efort colectiv al românilor pe linia realizării unităţii, desfăşurat în întreg ev mediul românesc de pînă atunci. Bazat pe conştiinţa unităţii de neam, a originii comune, a comunităţii de limbă, tradiţii şi obiceiuri, ca şi a necesităţii unităţii teritoriale, acest efort s-a manifestat la majoritatea voievozilor români într-o formă sau alta: tratate de alianţă sau lupta comună împotriva cotropitorilor, posesiuni ale domnilor români în alte provincii româneşti, măsuri de stimulare şi dezvoltare a legăturilor economice, politice, culturale etc. Mihai Viteazul realiza un act fără precedent pînă atunci. Semnificaţia practică a izbînzii ideii de unitate care animase şi generaţiile trecute de luptători pentru unire, consta în faptul că de la Burebista şi Decebal şi de la constituirea poporului român, românii nu mai fuseseră uniţi sub acelaşi stindard. Refacerea statului dac în vechile lui hotare îi dă drept celui care a condus şi realizat acest act istoric să poarte numele de Restitutor Daciae (reconstituitor al Daciei).

În vara anului 1600, lunile iunie, iulie şi august, Mihai stăpîneşte cele trei ţări române, intitulîndu-se în hrisoave „Io Mihail Voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată Ţara Moldovei". Hotărîrea rostită de Mihai „pohta ce-am pohtit Ţara Ardealului şi a Moldovei" este de fapt o mare sentinţă istorică — aceea că românii trebuie să trăiască uniţi ca fiind de un neam şi de o lege.

Ecoul unirii de la 1600 a fost atît de puternic în epocă încît el amintea de răsunetul biruinţelor lui Iancu de Hunedoara şi Ştefan cel Mare. Henric al IV-lea, regele Franţei, după ce a aflat de campania lui Mihai în Moldova, scria cu deplină convingere: „Se zice că românul e foarte tare şi că planurile lui cresc potrivit cu izbînzile". Iar un diario (ziar) din Roma evidenţia elogios fapta lui Mihai: „Dacă a fost

vreodată un principe în lume demn de glorie pentru acţiuni eroice, acesta e signor Mihai, principele Valahiei". În acelaşi an, 1600, o altă publicaţie din Roma adăuga că : "...un atît de mare principe creştin, merită să fie cinstit printre cei mai mărinimoşi, mai puternici, mai viteji şi mai înţelepţi principi ce trăiesc în zilele noastre". Actul din 1600 este reflectat într-o formă sau alta în numeroase periodice sau ocazionale dintr-o serie de ţări, iar numărul documentelor externe publicate în colecţiile Hurmuzaki şi A. Veress sau cele provenite din arhivele polone referitoare la această perioadă depăşesc cifra de 4000.

De pildă la 2 iunie 1600, cînd Mihai Viteazul cuprinsese Moldova şi o unise cu ţara, Sigismund al III-lea, regele Poloniei, se adresa deputaţilor adunaţi în localitatea Rawa, cu deplină îngrijorare, să pună bani la dispoziţia lui Jan Zamoyski, cancelarul polon, pentru a forma o armată contra lui Mihai. „Şi fiindcă primejdia care este astăzi în Moldova din partea lui Mihai — scria regele — poate că va veni şi asupra statelor noastre, trebuie procedat cu acest transport (al banilor, n. ns.) cu foarte mare băgare de seamă, şi părerea noastră este că acei ce o vor transporta să se oprească la Lublin cu ea şi să dea de ştire hatmanului coroanei (Jan Zamoyski, n. ns) despre ei, ca acesta fie să-i asigure trecerea în siguranţă la Liov, fie, dacă în Liov n-ar fi în siguranţă, s-o aducă şi s-o depună la Lublin, şi să procedeze într-aceasta în aşa fel, după cum o vor arăta primejdia şi trebile cu duşmanul..." [42] Din document reiese clar marea spaimă a regelui faţă de acţiunile lui Mihai, dar şi tendinţa acestuia de a-l prezenta pe Mihai drept aventurier şi cuceritor. Evident că sprijinindu-l pe Ieremia Movilă, Sigismund avea tot interesul să-l defăimeze pe Mihai De altfel asemenea zvonuri au mai circulat în epocă.

În realitate, opera politică şi militară a lui Mihai Viteazul nu a fost determinată de ideea de expansiune, atît de frecventă în diplomaţia europeană a secolului al XVI-lea, ci de ţelul major de a strînge, de a uni forţele celor trei ţări române, pentru ca să determine astfel noi raporturi, un nou echilibru cu Poarta. În sprijinul idealului pur de unire legitimă a românilor, fără vreun gînd de expansiune, pledează scrisoarea din 13 iulie 1600 trimisă de Udrea hatmanul, pîrcălab de Suceava lui Stanislav, hatman al Poloniei : „Pan

[42] Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele polone, secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1979, doc. 213, p. 403.

Udrea hatman şi pîrcălab al Sucevei. Scriem multă sănătate şi viaţă vouă fraţilor noştri şi prietenilor apropiaţi, panului hatman de cîmp (Stanislav Zolkiewski, n. ns), panului staroste al Cameniţei (Ioan Potocki, n. ns.) din Ţara Leşească... Şi întru aceasta dăm de ştire milostivirilor voastre pentru pricina unui postelnic al nostru, pe nume Agapie şi ceata lui, pentru că a venit aici la milostivirile voastre sol, cu nişte turci, şi pe aceşti turci voi i-aţi lăsat să plece şi au şi plecat, iar pe acest postelnic l-aţi oprit. Cum puteţi face aşa ceva? Noi ştim că niciodată solii nu se opresc, nici noi nu vrem să oprim pe nici unul. Şi după cum noi trimitem pe acest om al vostru, aşa şi voi să sloboziţi pe acest postelnic, omul nostru, care este acolo la milostivirile voastre. Pentru că aşa se cade, ca solii să umble în pace, să nu fie opriţi de nimenea"[43].

Dar, Mihai Vodă Viteazul, cel care izbutise a realiza un act istoric de asemenea măreţie şi care pe drept se intitula în vara anului 1600 „Io Mihail-voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată Ţara Moldovei", avea să cunoască ura celor ce nu doreau unirea politică pe care o înfăptuise.

Analiza căderii lui Mihai şi desfacerea actului de unire al românilor de la 1660 nu pot fi înţelese decît prin prisma evenimentelor dure, dar reale care au condus la o asemenea situaţie, avînd ele însele la bază tabloul unor complexe contradicţii şi ciocniri de interese. Mihai, omul nobleţei sufleteşti şi al vitejiei fără egal, virtuţi dublate de loialitatea respectării angajamentelor asumate, a fost victima acestor contradicţii de neîmpăcat. El s-a trezit în faţa unor adversităţi de care n-a mai putut trece.

Mai întîi nobilimea maghiară din Transilvania s-a declarat nemulţumită de stăpînirea principelui valah, opoziţie încurajată de împăratul Rudolf al II-lea care nu admitea sistemul politic de conducere instaurat de Mihai Viteazul. Împăratul urmărea includerea Transilvaniei în imperiu. Adunarea nobilimii maghiare de la Turda care proclamă răscoala împotriva lui Mihai este urmarea directă a politicii imperiale. Aşa se explică şi prezenţa în răscoală a generalului imperial Basta.

În aceste noi condiţii, Mihai nu disperă. Întrucît Basta se pusese în fruntea forţelor adverse, şi venea asupra sa, Mihai ocupă cu oamenii săi o poziţie bine întărită sub dea-

---

[43] Ilie Corfus, *op. cit.*, doc. 219, p. 410—411.

turile Aiudului, între Turda şi Alba Iulia, la satul Mirăslău. Era hotărît să apere cu străşnicie ceea ce cucerise cu atîta trudă. Dar Basta l-a înşelat. Înfruntarea a avut loc în 18 septembrie 1600. Dîndu-şi seama că deşi dispunea de superioritate numerică nu va putea pătrunde în poziţia românilor, se prefăcu a se retrage pentru a-l atrage pe Mihai în cîmp deschis şi a-l sfărîma. Este momentul cînd Mihai săvîrşeşte cea mai mare greşeală tactică din cariera lui militară: părăseşte poziţia şi se avîntă pe urmele lui Basta. Dar căzu în cursa ce i se întindea şi deodată se văzu atacat puternic de front de cuirasierii germani. Cavaleria noastră nu putu rezista, tunurile fură pierdute în urma unei mişcări de învăluire prin flancul stîng, o parte dintre lefegiii cazaci trădară chiar, trecînd la duşman.

Mirăslăul n-a fost o simplă înfrîngere. El a marcat începutul declinului lui Mihai. Se crease prima breşă în frontul unit al ţărilor române. Profitînd de această situaţie armatele polone conduse de cancelarul Jan Zamoisky pătrund în Moldova, alungă sfatul dregătorilor pe care Mihai îl instalase la Iaşi şi restabilesc domnia lui Ieremia Movilă. Fratele acestuia, Simion, este pregătit pentru tronul Munteniei. Mihai pierdea astfel Ardealul şi Moldova, rămînînd să angajeze lupta pentru tronul Ţării Româneşti. Îşi alcătuieşte din nou o armată, însă pus în faţa numărului mare al oştilor adverse, este înfrînt mai întîi la Bucov pe Teleajen (lîngă Ploieşti) şi apoi la Curtea de Argeş.

Cu forţele risipite, părăsit chiar şi de cei mai credincioşi boieri, cu familia rămasă zălog la Basta, Mihai este nevoit să ia drumul pribegiei — ca şi, nu de mult, fratele său, Petru Cercel. Se îndreaptă spre Praga, unde se afla atunci Rudolf al II-lea.

Revenirea lui Mihai şi bătălia de la Gorăslău din 3 august 1601 este doar un prilej de reflecţie. Este drept, Mihai apare din nou în adevărata lui lumină : înţelept şi viteaz. Dar totul se schimbase. Aliatul de pînă mai ieri, Sigismund Báthory acum îi era adversar. Duşmanul de la Mirăslău, Basta, îi era acum colaborator. Lupta nu avea să se dea în numele idealului românesc de unire, aşa cum era şi acum gîndul lui Mihai, ci în numele planului anexionist al lui Rudolf al II-lea.

Şi totuşi, cea mai mare parte a biruinţei de la Gorăslău se datora bravurii şi capacităţii de conducător militar a lui Mihai fapt care ar fi trebuit să îi readucă tronul Ţării Româneşti şi să înlesnească refacerea unităţii. Basta însă voia

să rămînă el conducătorul Transilvaniei. Convins că în acțiunea ce o întreprindea avea să găsească și consimțămîntul lui Rudolf al II-lea, puse la cale uciderea lui Mihai. Acesta hotărîse să se despartă de Basta și să plece spre Făgăraș, spre a-și lua familia și de acolo în Țara Românească, de unde armatele Buzeștilor goniseră pe Simion Movilă.

Era în zorii zilei de 9/19 august 1601. Mihai se afla în cortul său de pe Cîmpia Turzii. Basta trimise 300 de germani și valoni pentru a-l aresta pe Mihai, iar în caz de opunere de a-l ucide. Iată cum descrie Cronica Buzeștilor întîmplările acelei zile de dureroasă aducere aminte care avea să pună capăt vieții lui Mihai: „Vedea (Mihai, n. ns.) și pre alții pre jos viind către dînsul, lui îi părea că vin într-ajutoriu și nimica nu avea frică. Iar ei proclеții (blestemații, n. ns.) nu i-au fost ajutoriu, ci vrăjmași. Și dacă sosiră stătu Mihai Vodă în picioare și le zise: «Bine ați venit voinicilor, vitejilor!» Iar ei, scoțînd săbiile, mergea asupra lui ca niște hiare sălbatece de intrară în cort. Și unul dintr-înșii dete cu sulița și-l lovi pre Mihai Vodă drept în inimă, altul curînd îi tăie capul. Și căzu ca un copaci trupul lui cel frumos. Într-acest chip l-au omorît, pentru că n-au știut, nici s-au întîmplat sabie în mîna lui cea iute“ [44].

Asasinatul odios de pe Cîmpia Turzii demonstrează din plin cît de mult se temuseră dușmanii de refacerea unității românilor și de cel care era în măsură s-o realizeze, Mihai-vodă Viteazul. Capul tăiat de dușmani fu așezat cu pioșenie de comisul Radu Florescu și soția sa, jupîneasa Stanca, la mănăstirea Dealului de lîngă Tîrgoviște, unde odihnesc și alți Basarabi, iar „trupul lui cel frumos ca un copaci“ a fost îngropat pe Cîmpia Turzii.

Deși condițiile vitrege ale epocii, contradicțiile și interesele meschine ale capetelor încoronate și diplomaților au condus la drama din 1601 și la sfărîmarea actului unirii lui Mihai, acest act s-a dovedit ireversibil. Într-adevăr, fapta sa a deschis drumul unirii românilor, pe care nimeni n-a mai putut să-l șteargă din conștiințe și din istorie. În acest sens Nicolae Iorga rostea la rîndul lui o altă mare sentință istorică: „Nici un român n-a mai putut gîndi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui de o curată și desăvîrșită poezie tragică...“

---

[44] *Cronica domniei lui Mihai Viteazul* (Cronica Buzeștilor), în Dan Zamfirescu, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 433.

XI. DE LA MIHAI VITEAZUL LA CONSTANTIN-VODĂ BRÎNCOVEANU

Urmașii lui Mihai. Matei Basarab - omul unei epoci rodnice. Constantin-Vodă Brîncoveanu Basarab și stilul său

URMAȘII LUI MIHAI. Cel mai însemnat dintre urmașii lui Mihai a fost Radu Șerban (1602-1611). Cercetînd titulatura hrisoavelor emise din cancelaria sa, întîlnim formularea de „nepot răposatului Io Basarab Voevod". Este vorba despre Neagoe Basarab. Explicația formulării este următoarea : Radu Șerban se socotea „nepot" în sens de rudă cu Neagoe Basarab, deoarece făcea parte din familia Craioveștilor. În felul acesta devenea și Basarab. Într-adevăr, era fiu al lui Radu postelnic și al jupînesei Maria, certă coborîtoare din Craiovești. Numele de Șerban poate i s-a dat de la străbunicul său Șerban banul din Izvorani, iar Radu este numele voievodal ca domn al Țării Românești. Baladele populare îi dau numele de Șerban-Vodă.

Radu Șerban este demn urmaș al lui Mihai Viteazul pe linia luptei pentru independență, în care ne apare ca mare conducător de oaste. Mai întîi a fost părtaș la politica lui Mihai. În 1601 Mihai se întorsese în Transilvania cînd a și înscris ultima lui biruință la Gorăslău pe Someș. În această vreme boierii credincioși lui Mihai se vor ridica în Țara Muntenească să-l gonească pe Simion Movilă și să-l întîmpine pe Mihai cu tronul eliberat. În această acțiune i-a condus Șerban, marele paharnic al lui Mihai la acea dată. Bătălia s-a dat la gura Nișcovului în august 1601, la cîteva zile înaintea uciderii mișelește a Viteazului. Ea s-a încheiat cu biruința lui Șerban și cu fuga lui Simeon Movilă în Moldova.

Ca și Radu de la Afumați sau Vlad Țepeș, Radu Șerban trebuie să-și cîștige tronul cu sabia. Aflînd de uciderea lui Mihai, sultanul numește domn pe Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul. Sprijinit de Buzești și cu voia tuturor boierilor țării, Radu Șerban este ales de Sfatul țării în satul Cîrstienești, localizat de Letopisețul Cantacuzinesc „din sus de mănăstirea den Argeș". Toți „aleseră pre unul din boiari carele era den semențiia băsărăbească neamul domnesc,

anume Şerban, nepot răposatului Basarab Vodă"[1]. Ales de boieri, adică de ţară, el înlătură pe Radu Mihnea, omul turcilor. Simion Movilă sprijinit de tătari vine însă în fruntea lor pentru a-şi relua domnia. Au urmat două bătălii, scurte, dar însemnate, la Ogretin şi Teişani (septembrie 1602). Se mai păstrează din aceste bătălii episodul luptei dintre Stroe Buzescu şi cumnatul hanului tătar. Tătarul a căzut în luptă. Rănit grav la cap, Stroe Buzescu cel care refuzase a fi domnul ţării în favoarea lui Radu Şerban, se stinge trei săptămîni mai tîrziu. Preda murise pentru cauza luptei lui Mihai. Radu se va stinge şi el la cîtva timp după aceea.

Ca şi Mihai Viteazul, Radu Şerban s-a aflat între turci şi imperiali. La numai un an de la luarea domniei se găseşte în faţa unui nou duşman: Moise Secuiul (Sekely). Acesta făcuse parte din categoria duşmanilor lui Mihai. Era sprijinit de turci şi tătari. Radu Şerban trece munţii pentru a avea iniţiativa şi izbuteşte să înscrie biruinţa de lîngă Braşov de la 17 iulie 1603. Moise Secuiul îşi pierde viaţa.

După cîţiva ani de linişte, în decembrie 1610, principele transilvănean Gabriel Báthory pătrunde pe neaşteptate în Ţara Românească, încercînd s-o cuprindă. Radu Şerban pleacă în Moldova, unde primeşte ajutor de la moldoveni şi poloni. În aceste condiţii intră în Transilvania şi la acelaşi loc de lîngă Braşov, unde îl zdrobise şi pe Moise Secuiul, repurtează o mare victorie (27 iunie 1611). N-a mai urmat însă o intrare triumfătoare în Alba Iulia. Pe cînd se găsea în luptă, turcii pătrund în Ţara Românească şi instalează domn pe Radu Mihnea. Radu Şerban, va trebui să ia şi el, ca şi Mihai odinioară, drumul „dreptăţii" spre Viena. Acest drum era însă ingrat. Deşi Radu Şerban încheiase un tratat de alianţă cu Rudolf al II-lea, acesta urmărea propriile sale interese : smulgerea ţărilor române de sub influenţa Porţii, în favoarea lui.

Radu Şerban s-a stins la Viena în 1620. A fost înmormîntat acolo. La cîtăva vreme însă, rămăşiţele sale pămînteşti au fost aduse la mănăstirea Comana, pe care o refăcuse.

După Radu Şerban pînă la Matei Basarab n-au mai fost domnitori care să-l egaleze. Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul era un altfel de om. Mai mult cu turcii, dar şi cu vecinii creştini, a izbutit în acest fel să fie de două ori dom-

---

[1] *Istoria Ţării Româneşti (1290—1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, Ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Editura Academiei R. P. România, 1960, p. 84.

nul Munteniei şi tot pe atît al Moldovei. Om cultivat, el imprimă domniilor sale fastul curţii bizantine. Promovează în acelaşi timp o politică de fiscalitate excesivă. Fiind însă la ultima domnie din Moldova (1623-1626) l-a ajutat să fie domn în Ţara Românească pe fiul său, Alexandru Coconul (1623-1627). Aceasta însemna că pe tronul Moldovei a fost timp de cîţiva ani, în persoana lui Radu Mihnea, un domnitor Basarab. Dar mai important e faptul că pentru scurtă vreme Muntenia şi Moldova erau unite sub dualitatea politică tată-fiu. Este de fapt continuarea aceluiaşi proces pe care l-am mai întîlnit şi în secolul anterior, în timpul lui Alexandru II de uniune dinastică prin Basarabi.

MATEI BASARAB — OMUL UNEI EPOCI RODNICE. Este şi perioada cînd în viaţa politică a Ţării Româneşti se impune tot mai mult atenţiei cel care avea să fie cunoscut sub numele de Matei Basarab. Acesta s-a dovedit de tînăr fire energică şi activă. S-a avîntat în viaţa politică ocupînd dregătorii însemnate, dînd dovadă de capacitate de orientare şi iscusinţă, competenţă şi curaj. A ocupat pe rînd dregătoriile de postelnic (pînă în 1608), apoi paharnic timp de două decenii cînd în 1628 devine mare agă (comandantul dorobanţilor, al doilea în grad după marele spătar). Îl putem numi acum „aga Matei din Brîncoveni" [2], iar de aici şi pînă la domnie nu mai era mult. Trebuia totuşi un moment favorabil care să-i faciliteze calea spre putere. Răspunsul îl avem dacă privim pe domnitorii care s-au succedat în scaun după Radu Şerban : Radu Mihnea, Alexandru Iliaş, Gavriil Movilă, Alexandru Coconul, Leon Tomşa. Oameni ai turcilor, practicînd o politică de fiscalitate excesivă, aceştia n-au fost populari şi au stîrnit nemulţumiri din partea boierilor ţării. Un aspect însă este esenţial : în timpul domniilor amintite s-a manifestat pătrunderea grecilor în ţară. Veniţi din Imperiul otoman, grecii au fost favorizaţi de domnitorii amintiţi care urmau politica Porţii. În timpul lui Leon Tomşa acest proces a crescut simţitor, elementele greceşti acaparînd tot mai mult principalele dregătorii ale Ţării Româneşti şi avînd tendinţa dominaţiei politice. Împotriva elementelor greceşti s-a produs o reacţie a boierilor de ţară care îşi vedeau ameninţate poziţiile. Aga Matei primise „judeţul Romanaţilor ca să-l ţie de birărie". În calitatea pe care o avea trebuia să acţioneze în special pe linie militară. Dar în condiţii excepţionale putea lua parte şi la acţiunea fiscală a domniei, de

---

[2] Brîncovenii a fost la început un sat oltenesc, în jurul căruia s-a format vastul domeniu al familiei omonime.

strîngere a birului, care de fapt era principala îndatorire. Tomșa însă a acționat sălbatic. Din cauza excesivei fiscalități, mulți birnici fug în această perioadă din județul Romanaților. Domnul îl obligă pe aga Matei să plătească dările pentru toți cei fugiți. Folosind starea de spirit antigrecească a boierimii de țară și nemulțumirile populare față de fiscalitatea excesivă a lui Tomșa, în toamna anului 1630 aga Matei se situează în fruntea boierimii oltene din județele Romanați, Dolj, Mehedinți.

Mișcarea antigrecească a constituit deci elementul care favorizează ascensiunea agăi Matei spre domnie. Cum Leon Tomșa era sprijinit de turci, aga Matei pleacă împreună cu boierii răzvrătiți în Transilvania, la principele Gheorghe Rákóczy I. Acesta l-a tratat ca pe un adevărat principe. Boierii olteni nevrînd însă să asculte de sfaturile agăi Matei, care concepea venirea în Transilvania ca pe un răgaz necesar regrupării forțelor în vederea răsturnării de la putere a lui Tomșa, trec curînd munții în Țara Românească. Nepregătiți, sînt înfrînți la 21 august 1631 în „Șesul Bucureștilor", siliți să se retragă mai întîi la mănăstirea Tismana și apoi din nou în Transilvania. Tomșa îl acuză însă pe aga Matei de hiclenie și îi confiscă toată averea din țară.

În Transilvania însă, prin felul său de a fi, aga Matei îl cîștigă pe Rákóczy. Acesta izbutește pe cale diplomatică să-l compromită pe Tomșa, ca Poarta să hotărască înlocuirea lui. Aga Matei se îndreaptă în fruntea oștilor boierilor pribegi spre București. În țară însă întîlnește rezistența boierilor greci, care îl sprijineau pe Radu Iliaș, fiul lui Alexandru Iliaș, domnul Moldovei. Ciocnirea devenise inevitabilă și demonstrează odată mai mult că ceea ce favoriza luarea domniei de către aga Matei era mișcarea împotriva grecilor și domnilor filogreci. Lupta de lîngă Plumbuita ar putea completa cu cinste seria bătăliilor atît de cunoscute și glorioase. Aga Matei, „învingătorul de la Plumbuita", a dat dovada unor reale virtuți ostășești, biruindu-l pe Radu Iliaș. Această meritată victorie determină pe sultan să-l recunoască domn al Țării Românesti.

Recunoscut de Poartă trebuie să folosească cea mai subtilă politică față de elementele levantine (grecești), fără a dezamăgi mișcarea națională care îl adusese la putere. În primii ani de domnie (1634—1637) îl întîlnim în calitate de dăruitor al mănăstirilor grecești de la Athos și Ierusalim. Nu era ceva nou față de politica înaintașilor. Pe vremea lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab însă înzestrarea mănăstirilor athonite

era o problemă de tradiție; în condițiile cînd grecii pătrunseseră în dregătorii, aceste acte apăreau ca filogrecești.

În 1639 Matei Basarab ia din mîinile grecilor o serie de mănăstiri. Este un prim semn al atitudinii politice a domnitorului. Ea vădește diplomația unui om clarvăzător care nu putea face abstracție de elementele levantine pe care trebuia într-o măsură sau alta să le accepte, nici mai ales de mișcarea națională de care era practic și sufletește legat. Lupta dintre boierimea autohtonă (națională) și străini (greci) nu a fost o rivalitate între două neamuri de limbi diferite, ci „o luptă a privilegiaților din țară împotriva celor care, venind din afară, încercau să le amenințe situațiile moștenite. De aceea numeroși greci intrați mai demult în rîndurile boierimii devin apărătorii privilegiilor ei împotriva celor nou-veniți"[3]. Prin aceasta vom înțelege unele legături familiale între unii boieri greci și boierimea munteană. Astfel de boieri, ajunși sfetnici ai domnitorului, își vor pune întreaga capacitate în slujba domniei. Cel mai reprezentativ a fost Constantin Cantacuzino, care a îndeplinit dregătoria de postelnic în tot timpul domniei lui Matei Basarab. Vom mai înțelege că Matei Basarab a luat numai acele mănăstiri de la greci care fuseseră ale Țării Românești, și prin abuz trecute în proprietatea acestora. Se săvîrșea astfel un act legal și de valoare națională. Iar linia politicii interne promovată de Matei Basarab și sfatul său boieresc „a rămas pînă la sfîrșit ostilă pătrunderii grecilor în înaltele dregătorii și în stăpînirea domeniilor"[4].

Pe plan extern, Matei Basarab conduce o politică de echilibru. Imperiului otoman, aflat în pragul începutului decăderii îi plătește tribut pentru a avea liniște, față de Imperiul habsburgic în continuă mărire se angajează într-o politică mai complexă. A privit ca și Mihai odinioară peste coamele de miazănoapte și răsărit ale Carpaților, pentru ca, mînă în mînă cu voievozii Transilvaniei și Moldovei, să fie mai uniți în fața pericolelor, fiind și el un urmaș la politica de „Restitutio Daciae" a lui Mihai, de data aceasta prin sistemul de alianțe. Astfel întreține relații de prietenie și colaborare politică cu principii Transilvaniei Gheorghe Rákóczy I și Gheorghe Rákóczy II. Contemporanul său, Vasile Lupu, n-a corespuns însă sentimentelor și aspirațiilor fratelui muntean „Mai trebuie subliniat faptul — arată istoricul N. Stoicescu — că

---

[3] *Istoria României*, vol. III, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 158.

[4] *Ibidem*.

Matei Basarab nu este cel care atacă ; el se apără de regulă de atacurile ambiţiosului vecin pe care-l învinge întotdeauna..." [5]

Ne interesează însă nu atît de mult desfăşurarea războaielor şi aspectul conflictual cît mai ales urmările lor. La 17 iulie 1635 între Matei Basarb şi Gheorghe Rákóczy I s-a încheiat primul tratat de alianţă. Cei doi conducători îşi promiteau colaborare politică şi ajutor reciproc în caz de pericol din partea unei terţe puteri. Tratatul se înscria pe linia tradiţională românească a unei sincere colaborări, fără gînd de cotropire. Politica este în continuare consecventă, fapt învederat prin reînnoirea tratatului în 1635, 1636, 1638, 1640, 1647. Planurile lui Vasile Lupu distrugeau într-o mare măsură frontul unit pentru care luptau Matei Basarab şi principele transilvănean. Atunci cînd se stabileşte pacea între Ţara Românească şi Moldova se creează condiţii pentru alăturarea la idee a domnului moldovean. Faptul că Vasile Lupu încheie şi el un tratat similar cu Gheorghe Rákóczy I constituie un real cîştig la cauza amintită. Această alianţă prezintă o deosebită însemnătate pentru ţările române privite ca un tot organic, ca o colectivitate românească, un factor de stabilitate care crea condiţii pentru închegarea unui puternic front antiotoman la Dunăre. Cel mai pasionat în această privinţă s-a dovedit Matei Basarab. El ura şi dezaproba politica de cotropiri a Imperiului otoman, năzuia spre alungarea oştilor otomane din Europa, emanciparea Balcanilor, trezirea ţărilor la o viaţă independentă. Era o concepţie înaintată, umanistă.

Contemporanii i-au atribuit lui Matei Basarab rolul principal în sistemul de alianţe al celor trei ţări româneşti, „prea luminatul stăpîn şi voievod al acestor ţări dacice". Iar în cadrul iniţiativei regelui Poloniei, Vladislav al IV-lea, de a crea o ligă antiotomană, rolul principal i se atribuie tot lui Matei Basarab, considerat „generalissim al întregului Orient" Matei Basarab însuşi a avut ideea conştiinţei etnice şi a unităţii poporului român. În prefaţa la un Molitvelnic tipărit în 1635 la mănăstirea Cîmpulung, el se adresează „pravoslavnicului şi binecinstitorului neam al patriei noastre Vlaho-transalpine" şi vorbeşte în numele tuturor românilor „fie moldo-vlahi şi ungrovlahi".

În cadrul cruciadei preconizate de Vladislav, Matei Basarab şi Gheorghe Rákóczy I trebuiau să pună la dispoziţie şi

---

[5] Dr. N. Stoicescu, *Matei Basarab*, Editura Militară, Bucureşti, 1982, p. 96.

să conducă efectiv 25 000 luptători. Pînă la sosirea trupelor aliate ale Ligii, Matei Basarab prezintă inițiativa unei răscoale antiotomane a celor mai lovite popoare — sîrbii și bulgarii. Popularizarea acestei acțiuni balcanice a socotit s-o realizeze prin mercenarii aflați în oastea sa sau prin călugării sîrbi și bulgari, ca și deopotrivă prin negustori, elemente care efectuau mereu treceri la nord de Dunăre. În acest timp comunitățile bulgare îl înștiințau permanent că sînt gata să se ridice la luptă la chemarea sa și sub conducerea sa. Văzînd în el o mare personalitate, îi făceau chiar propunerea de a-l ridica țar la Tîrnovo, avînd în vedere emanciparea tuturor bulgarilor și crearea unui imperiu independent. În acest caz capitala avea să se statornicească la vechea reședință a Asăneștilor, iar Matei să devină urmașul acestor valahi încoronați ai Imperiului româno-bulgar.

Matei Basarab n-a urmărit însă astfel de măriri. El se pregătise pentru lupta antiotomană. Dar entuziasmului și bravurii, conjunctura politică i-a răspuns nefavorabil. Vladislav al IV-lea închide ochii. La fel Gheorghe Rákóczy I. Era în 1648, an de evenimente deosebite. În răsărit începe lupta de eliberare a Ucrainei și reunire a ei la Rusia sub conducerea lui Bogdan Hmielnițki. În apus lua sfîrșit războiul de 30 de ani, cu încheierea păcii din Westfalia. Aceste transformări puneau capăt ligii antiotomane care își avusese începuturile în epoca lui Mihai, dar creau condițiile unei noi grupări de forțe prin unirea eforturilor Ucrainei, Moldovei și Țării Românești și constituirea unui bloc antiotoman ca nucleu al forțelor balcanice de eliberare. Aici a intervenit politica nefastă a lui Vasile Lupu, ruperea păcii cu Matei Basarab, eșecul noului bloc antiotoman și mai tîrziu sfîrșitul tragic al lui Vasile Lupu. Credincios principiilor sale, Matei Basarab va continua însă politica de alianță și colaborare cu Gheorghe Rákóczy II cu care va încheia un nou tratat privind apărarea țărilor române.

Ultimele cercetări privind relațiile dintre Matei Basarab și Vasile Lupu aruncă o lumină nouă asupra acestei probleme pe care istoriografia de pînă mai ieri a tratat-o exclusiv prin prisma disensiunilor — firește existente — dintrei cei doi iluștri voievozi.

Nu se poate nega, nici în acest nou context, marea operă urmărită de Matei Basarab avînd ca scop făurirea unui front comun al țărilor române. Și nici faptul că prin politica sa Vasile Lupu a cauzat acestei idei. Dar e interesant a ști că la rîndul său Vasile Lupu a avut un program politic asemănă-

tor celui promovat de contemporanul său muntean care avea ca finalitate (credea oare că scopul scuză mijloacele ?) ideea de unitate, sub egida sa. Uniunea dinastică dintre Ţara Românească şi Moldova o vedea realizată prin îndepărtarea lui Matei Basarab şi aşezarea în scaun a fiului său Ioan Lupu. Iar cea dintre Moldova şi Transilvania prin căsătoria fiicei sale cu fiul lui Gh. Rákóczy I. Cît priveşte criza politică din Moldova din primăvara anului 1653 ea a fost provocată de Gh. Rakóczy II şi Matei Basarab care au sprijinit militar pe marele logofăt Gheorghe Ştefan în intenţia de a-l răsturna din domnie pe Vasile Lupu şi de a asigura stabilitatea în vederea realizării frontului unit al celor trei ţări româneşti.

Pe deasupra acestor disensiuni, izvorîte din evenimente reale, rămîne să înţelegem unele fapte esenţiale : perioada de pace dintre cei doi voievozi a fost cea mai semnificativă pentru a defini personalitatea lor şi cea mai utilă în sensul că avînd un răgaz, ambii conducători şi-au concentrat atenţia asupra actelor de politică internă ; războaiele nu se purtau între două popoare, ci între conducătorii celor două state româneşti, muntenii şi moldovenii, ca români şi fraţi, n-au dorit aceste războaie ; chiar în anii conflictului deschis, bunele relaţii (economice, culturale, artistice, religioase) dintre majoritatea locuitorilor de dincoace şi de dincolo de Carpaţi nu au contenit ; luptele au fost însă încurajate de Poartă care avea interes să slăbească şi anihileze unitatea forţelor româneşti. Esenţialul acestor relaţii este surprins în cuvintele : „raporturile uneori conflictuale dintre domnii celor două ţări n-au fost şi nu pot fi socotite dominante, fundamentale, semnificative“ [6].

Dacă în politica externă Matei Basarab prezintă aşadar deosebiri faţă de Vasile Lupu, în activitatea internă există multe asemănări, realizări şi direcţii comune. Nu vom putea trece cu vederea faptul că „amîndoi au rîvnit la independenţa ţărilor lor şi au ştiut să le asigure, în bună măsură, libertatea de fapt, amîndoi au reuşit să afirme existenţa statelor lor în politica internaţională a Europei centrale şi răsăritene, amîndoi s-au aflat în fruntea oştirilor lor ca adevăraţi comandanţi militari şi amîndoi, ctitori neosteniţi, au avut un interes viu pentru cultură“ [7].

Şi epoca lui Matei Basarab a fost caracterizată de fiscalitatea devenită aproape tradiţională. Tributul către Poartă şi

---

[6] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 99 ; vezi pe larg, p. 95—101.
[7] *Istoria poporului român*, sub redacţia acad. Andrei Oţetea, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 178.

pretențiile mereu crescînde ale acesteia, insistenta penetrație grecească, tendințele politice și prin ele interesele economice ale boierimii grecești, îl determinau pe domnitor să manevreze chibzuit „sistemul dărilor". Fiscalitatea trebuie înțeleasă însă ca o modalitate de a-și asigura domnia și liniștea în țară pentru ca pe acest temei să fie restaurator al vechilor așezăminte basarabe.

Pe plan economic este o epocă de prosperitate în toate ramurile : producție agricolă, meșteșugărească și comerț. Prin măsurile luate, Matei Basarab s-a îngrijit de progresul material. Din inițiativa sa a reînceput exploatarea minelor de aramă și fier din Oltenia, acțiune ce o repeta pe a lui Mircea cel Bătrîn. La fel, izbutește să răscumpere exploatarea salinelor și vămilor de la arendașii levantini din Imperiul otoman. În 1646 reia cele mai multe mănăstiri închinate „lipsind astfel pe călugării greci de imensele venituri ale moșiilor mănăstirești din țară"[8]. În această epocă de prosperitate economică își fac apariția primele manufacturi din Țara Românească. Matei Basarab înființează o sticlărie și o moară „făcătoare de hîrtie" (hardughie). Zorii producției moderne începeau să-și arate semnele.

În politica socială domnitorul a reușit să se facă iubit în toate straturile societății. Facem însă și următoarele precizări : în calitate de domn feudal, Matei Basarab a fost în primul rînd domnitorul boierimii (înțelegînd prin aceasta boierimea autohtonă), căreia i-a apărat privilegiile[9], acordă deosebită atenție categoriilor producătoare și antrenate în schimbul de mărfuri ale orășenimii (meșteșugari și negustori) ; cît privește țărănimea, se înțelege că principalii contribuabili ai fenomenului de fiscalitate au fost truditorii ogoarelor. Politica fiscală n-a izvorît însă din pornirea sa împotriva lucrătorilor pămîntului, ci din cauza avalanșei de cereri ale Porții pe care i-au impus-o.

O contribuție de seamă a adus Matei Basarab în domeniul organizării armatei. El dispunea „de o oaste puternică, compusă din corpul de mică boierime al curtenilor sau roșilor, din slujitori călări sau din mercenari — între care seimenii —, ca trupe permanente, la care se adăugau, în timp de război, contingentele aduse de marea boierime și cele recrutate din

---

[8] *Istoria României, op. cit.*, p. 160.

[9] Matei Basarab rămîne tipul „domnului de țară", mai legat de tradiție decît Vasile Lupu care s-a sprijinit mai mult pe lumea grecească din Constantinopol.

rîndurile țărănimii" [10]. Dacă ne gîndim că la cîteva decenii după Matei Basarab se vor instaura domniile fanariote, putem aprecia astfel de activitate ca reformă militară, ultima de acest fel pe linia întăririi armatei permanente.

Cel mai de seamă act aparținînd lui Matei Basarab a fost legat însă de dezvoltarea culturii. Inteligent și cu gust rafinat, înclinat spre frumos, Matei Basarab a privit actul de cultură ca o necesitate în folosul țării. Ceea ce a realizat nu este ostentativ, ci firesc. Un aspect deosebit al culturii, petrecut similar și în activitatea contemporanului său moldovean, a fost activitatea de tipărituri. Și în acest domeniu Matei Basarab apare ca „restaurator", deoarece tradiția tiparului nu se stinsese în Țara Românească. Ea trebuia reînviată și impulsionată, fapt săvîrșit prin menținerea și înflorirea tipografiei existente la mănăstirea Govora, unde activa egumenul Meletie Macedoneanul tipograful. Conștient de însemnătatea și valoarea cuvîntului tipărit, ca mijloc de instruire și educare a poporului, Matei Basarab pune bazele unei noi tipografii la Cîmpulung, cu meșteri aduși din Kiev, cu sprijinul mitropolitului Petru Movilă. Fie la vechea tiparniță de la Govora, fie la cea nouă de la Cîmpulung, sau apoi la o alta înființată la Tîrgoviște continuă șirul luminos al cărților lui Matei Basarab, ieșite proaspăt de sub teasc. Matei Basarab înființează o tipografie și la Alba Iulia. Cunoscînd legăturile pe care domnitorul le-a întreținut cu principii transilvăneni, lucrul nu e de mirare. El exprimă legăturile cu Transilvania pe linia afirmării unității românești. Cu Pravila de la Govora (1640) și cu Îndreptarea legii (1653), activitatea de tipărituri pășește în domeniul publicațiilor cu conținut laic punînd de fapt bazele legislației românești. Opera juridică a lui Matei Basarab este izvorîtă din condițiile și realitățile epocii sale, îndeamnă la ordine în vederea prosperării societății.

Sînt însemnate pe diferite căi pragurile înnoitoare ale epocii moderne. De pildă în domeniul învățămîntului, Matei Basarab a înțeles rolul acestei instituții în contextul statului feudal, sarcina instruirii și educării în spiritul științei de carte și al iubirii de țară. Este sprijinită activitatea deschiderii de școli. În 1646, Paisie Ligaridis punea la Tîrgoviște bazele primei școli superioare, unde se dădeau serioase cunoștințe umaniste și științifice, influențate de umanismul grec și cultura bizantină. Dascălii Daniel și Staicu, aleși de Matei Ba-

---

[10] *Istoria poporului român, op. cit., ibidem.* Vezi amplu N. Stoicescu, *Matei Basarab*, Editura Militară, București, 1982, p. 73—92.

sarab dintre cei mai învăţaţi şi mai aplecaţi spre didactică, s-au dovedit iscusiţi oameni de şcoală şi carte.

Epoca a însemnat şi numele unui mare cărturar român, Udrişte Năsturel, frate cu doamna Elena din Fierăşti (Ilfov), soţia domnitorului. Udrişte Năsturel a sprijinit alături de domnitor întreaga activitate culturală a ţării. El s-a dovedit un umanist la nivelul celor pe care i-a dat Europa renascentistă. La Udrişte Năsturel ca şi la cronicarii moldoveni apare ideea originii comune şi a unităţii românilor.

Matei Basarab a fost cel mai prodigios ctitor al Basarabilor. Numărul aşezămintelor sale, 45 de biserici, cît şi al celor care s-au bucurat de dărnicia sa, este impresionant. Mare prin numărul ctitoriilor, el rămîne însemnat şi prin calitatea construcţiilor. Şi în acest domeniu domnitorul apare ca restaurator, deoarece este continuat arhitectonic vechiul stil muntenesc, readaptat cerinţelor unei epoci distincte pe toate planurile. Frumoase şi pline de rafinament artistic, ctitoriile sale constituie o pagină de zestre arhitectonică pentru poporul român. Dintre cele mai remarcabile cităm : Arnota (Vîlcea), Căldăruşani (Ilfov), Dintr-un lemn (Vîlcea), Episcopia din Buzău, Sărindar (Bucureşti), Biserica Domnească (Craiova), trei lăcaşuri la Tîrgovişte şi Soveja (în Moldova) în numele împăcării cu Vasile Lupu.

În anul 1654, după ce în vîrstă înaintată se învrednicise a sta pe cal şi a conduce ultima sa bătălie şi victorie pe cîmpul de la Finta (pe Ialomiţa) se stinge acest „domnitor printre domnitori". Ultimul an de domnie a coincis şi cu un eveniment dramatic şi neprevăzut : seimenii şi dorobanţii, cărora nu li se plătiseră soldele, s-au răsculat ucigînd cîţiva boieri. Şi pe bătrînul domnitor l-au tulburat. Pe cînd acesta se plimba afară din Tîrgovişte, a fost oprit de răzvrătiţi la întoarcerea sa în oraş şi ţinut trei zile prizonier. I s-a dat drumul abia după ce a făgăduit că le va da „bani din destul". Domnitorul s-a consumat îndeajuns de această nefericită întîmplare şi „de inimă rea" s-a sfîrşit. A fost înmormîntat la biserica domnească din Tîrgovişte, iar mai tîrziu, se pare după o dorinţă pe care şi-o exprimase încă din timpul ultimilor ani de domnie, mutat la Arnota, minunata sa ctitorie din judeţul Vîlcea.

CONSTANTIN VODĂ BRÎNCOVEANU BASARAB ŞI STILUL SĂU. Prin moartea lui Matei Basarab problema succesiunii la tron s-a redeschis. Dinastia Basarabilor părea din nou în cumpănă. Frînele Ţării Româneşti nu puteau fi luate de un urmaş direct al „agăi Matei" deoarece acesta nu lăsase nici

o odraslă. Criza a fost înlăturată prin înălţarea pe tron a lui Constantin Şerban, fiul lui Radu Şerban. Constantin Şerban a fost ales şi cu învoirea oştenilor, care au luat parte la adunare cu strigăte şi ameninţări. Cu acest prilej a fost înlăturat candidatul desemnat de Matei Basarab, marele spătar Diicu Buicescu. De aceea după luarea domniei, Constantin Şerban se va găsi într-un permanent conflict cu acesta. Constantin Şerban Basarab (1654—1658) fusese bănuit de Matei Basarab că umblă să-i ia domnia, fapt pentru care fusese însemnat de voievod la nas. De aceea i se mai zicea şi „Cîrnul". De altfel, „tăierea nasului" (Rhinotmeza), vechi obicei bizantin, se practica acolo încă din secolul VII [11]. Un asemenea act conducea la pierderea dreptului de a domni a „osului de domn", dacă însemnarea nu era provocată de rănirea în luptă sau deficienţă din naştere. Constantin Şerban va domni totuşi, în ciuda acestei practici.

Domnia lui Constantin Şerban a cunoscut marea răscoală a seimenilor şi dorobanţilor care se ridică din nou. Spre deosebire însă de răzmeriţa din timpul lui Matei Basarab, mişcarea luă de la început un caracter larg şi înfricoşător. Seimenilor şi dorobanţilor, elemente de natură militară, li se alătură sărăcimea oraşelor şi ţărănimea. Lefegiii erau nemulţumiţi ca şi în trecuta domnie pentru neplata soldelor, masele de povara dărilor tot mai apăsătoare.

Răscoala din 1655, a seimenilor şi dorobanţilor, n-a rămas deci la nivelul unor nemulţumiri ale mercenarilor turbulenţi, ci a fost o mişcare cu adînci rezonanţe în rîndul maselor populare. Ea „a fost cea mai puternică mişcare socială din frămîntata istorie medievală a Ţării Româneşti. Ea a avut un pronunţat caracter antifeudal şi antiotoman, cauzată de întreg edificiul relaţiilor sociale ale timpului, de înteţirea exploatării feudale şi mai ales de o fiscalitate excesivă, datorată în primul rînd exploatării otomane, răscoala din 1655 a cuprins cele mai largi pături sociale" [12].

Întrucît răscoala a avut răsunet în Transilvania şi Moldova, Constantin Şerban care întreţinea relaţii de prietenie cu principele Gheorghe Rákóczy II şi cu domnitorul Moldovei, Gheorghe Ştefan, a făcut apel la aceştia pentru a-i veni în ajutor. Cu forţe transilvănene, Constantin Şerban izbuteşte să

---

[11] Vezi Nicolae Iorga, *Istoria vieţii bizantine*, Bucureşti, 1974, p. 205.

[12] Lidia A. Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoală populară ? 1655. Ţara Românească*, Editura Ştiinţifică Bucureşti, 1968, p.6.

înfrîngă pe răsculați la Șoplea. A urmat o cumplită pagină de urmărire și exterminare a celor care scăpaseră din luptă.

Înăbușirea răscoalei a fost urmată de o măsură nefavorabilă : desființarea seimenilor și dorobanților, fapt care a lovit în puterea militară a Țării Românești, într-o perioadă cînd ea avea nevoie mai mult ca oricînd de apărare.

Așa s-a trecut domnia lui Constantin Șerban. A însemnat în istoria Țării Românești printr-un act ctitoricesc — zidirea bisericii patriarhiei din București.

Îi urmează o domnie pe cît de controversată, pe atît de complexă a lui Mihnea al III-lea Radu. Potrivit propriilor sale afirmații, era fiul lui Radu Mihnea, deci ar confirma opinia potrivit căreia este ultimul vlăstar Basarab din vechea stirpe. Ca preocupări și structură și deci ca politică promovată îl putem socoti urmaș demn al Basarabilor și mai cu seamă al lui Mihai Viteazul. Chiar domnitorul care-l idolatriza pe „Invingătorul de la Călugăreni" își ia numele de Mihail în chip cu totul semnificativ. S-a ridicat furtunos în fruntea oștilor de care dispunea pentru a scoate Țara Românească de sub autoritatea Imperiului otoman. Alianța cu Gheorghe Rákoczy II amintește relațiile lui Mihai cu Transilvania. Simpatia de care se bucură în fața Papei și a conducerii Republicii Veneția marchează o autoritate de prestigiu în Europa, un alt „signor Mihale" de care vorbea un „diario" italian. Mihai începuse lupta antiotomană prin tăierea la vistierie a creditorilor turci și prin măcelărirea corpului de oaste otoman care-i supraveghea mișcările. Mihnea al III-lea măcelărește pe turcii aflați în Tîrgoviște și în alte orașe. Printr-o acțiune energică și rapidă înfrînge pe pașa de Silistra, cucerește Giurgiu și Brăila, se răfuiește ca și Mihai odinioară cu turcii aflați la sud de Dunăre.

Deși în ofensivă, condițiile îi devin și lui nefavorabile. Papa de la Roma, capetele încoronate ale Apusului nu ajută pe principele valah de la Dunăre. Nici Gheorghe Rákóczy II, aliatul său de nădejde n-a putut ține multă vreme cumpăna luptei în mînă. Ofensiva se transformă treptat în retragere : Giurgiu, Tîrgoviște, Transilvania. Totul se petrecea în 1660. N-a mai putut reveni la tron. Moare în același an la Satu-Mare.

În politica internă Mihnea al III-lea apare în calitate de reformator. Într-o perioadă de preludiu modern, faptul că el ajută pe rumâni să se răscumpere și pune în vînzare țăranilor moșiile confiscate de la boieri, dovedește o clarviziune și

un spirit anticipativ al unor reforme cerute de dezvoltarea societății și care se vor structura la cîteva decenii mai tîrziu. La fel, acțiunea de refacere a oștirii și de colaborare cu elementele militare reflectă grija pentru apărarea țării și patriotismul lui Mihnea al III-lea.

Dar Mihnea al III-lea nu este numai omul politic și conducătorul militar. Dacă sub acest raport s-ar asemăna cu Mihai Viteazul, pe planul culturii se apropie de Neagoe Basarab și mai ales de Petru Cercel. A fost un erudit, un cunoscător al limbilor orientale (turca, araba, persana, greaca) cît și al limbii latinești. Faptele sale, deloc mărunte, îl așază în galeria vrednicilor Basarabi, demni de admirație.

Este momentul cînd în societatea românească se conturează din nou partide boierești puternice și potrivnice — atît în Moldova cît și în Țara Românească. Boierimea munteană s-a împărțit în două partide rivale: Cantacuzinii și Bălenii. Rădăcinile acestora trebuie căutate cu cîteva decenii în urmă, în procesul penetrației elementelor grecești în țară și al rezistenței boierimii autohtone față de străini. Odată statornicite, grupările au încetat a fi numai autohtone sau numai grecești. E pe cale de dispariție și vechiul criteriu teritorial. S-a menținut interesul de a ridica domn din partida respectivă, pentru ca acesta să apere privilegiile acelei partide. Cantacuzinii aveau în frunte pe influentul postelnic Constantin Cantacuzino, fost sfetnic al lui Matei Basarab. Acesta luînd în căsătorie pe fiica lui Radu Șerban își crease chiar o genealogie basarabă. Cantacuzinii se vor prevala de această înrudire și vor pretinde tronul Basarabilor. La rîndul lor Bălenii, reprezentați de marele ban Gheorghe Băleanu, socotindu-se urmași ai dăneștilor, doreau și pretindeau și ei tronul Basarabilor

Postelnicul Constantin Cantacuzino, „bătrînul Cantacuzin“, a dat țării urmași de seamă, întărind prin aceasta prestigiul și autoritatea familiei. Cei mai însemnați sînt Constantin Cantacuzino Stolnicul, marele învățat al secolului al XVII-lea și Șerban Cantacuzino, care va ajunge domnitor. În 1663 din porunca lui Grigore Ghica, postelnicul este ucis. Moment hotărîtor, care dezlănțuie lupta intestină între Cantacuzini și Băleni. Postelnicul fusese sugrumat la intrigile și pîrile boierului Stroe Leurdeanu, aliat cu partida Bălenilor. Soția și feciorii victimei s-au ridicat la luptă. Cel mai activ a fost Constantin Cantacuzino Stolnicul. Această nouă luptă intestină, desfășurată în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, este zugrăvită cu tot dramatismul ei în cele două cronici ale Țării

Româneşti: Letopiseţul Cantacuzinesc şi Cronica Bălenilor. Reprezentînd interesele grupării sale, ambele sînt părtinitoare. Ele abundă în denigrări la adresa domnitorului din partida adversă.

În 1664, la un an după uciderea Postelnicului, Grigore Ghica este mazilit de sultan. În timpul domniei lui Antonie Vodă din Popeşti, (1669—1672), prieten cu Stolnicul, Stroe Leurdeanu este pedepsit fiind reabilitată astfel de Cantacuzini memoria tatălui lor. După alţi şase ani de lupte între Cantacuzini şi Băleni, primii izbutesc să ridice domn pe Şerban Cantacuzino (1678—1688). Acest domnitor trăieşte şi acţionează într-o conjunctură internaţională deosebită. Pacea din Westfalia (1648), cu rezultate nefavorabile pentru Habsburgi, îi determinase pe aceştia să-şi îndrepte expansiunea şi atenţia spre sud-estul Europei unde se vor lovi de poziţiile Imperiului otoman. Turcii reuşesc încă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea să se menţină în ofensivă. Este epoca maximei lor întinderi. În 1672 cuceresc provincia leşească Podolia cu cetatea Cameniţa, punct strategic important care le deschide calea spre Viena. Asediul Vienei din 1683, realizat de oştile otomane conduse de vestitul vizir Kara Mustafa, rămîne celebru nu atît pentru evenimentul în sine cît mai ales prin urmările sale. Înfrîngerea turcilor la Viena marchează începutul decăderii Imperiului otoman şi totodată ridicarea la putere, zorii măririi Habsburgilor. În războaiele cu Austria din secolele XVII-XVIII, turcii au mers din înfrîngere în înfrîngere. La acestea se adaugă şi cele suferite din partea Rusiei care se ridică la rangul de mare putere în timpul lui Petru I (1689—1725).

Fără a scăpa de tendinţele expansioniste vechi şi insistente ale turcilor, ţările române se văd ameninţate de o nouă expansiune, cea habsburgică. Transilvania, prima care a intrat în sfera de dominaţie habsburgică prin pacea de la Karlovitz (1699) schimbă „jugul de lemn turcesc" prin „jugul de fier austriac", mult mai rafinat şi mai dur. La asediul Vienei din 1683 Şerban Cantacuzino se va găsi în tabăra asediatorilor. Conştient însă de pericolul otoman şi mai puţin clarvăzător faţă de ceea ce însemna expansiunea habsburgică, Şerban Cantacuzino va fi de partea imperialilor şi va acţiona în folosul lor. Era o politică de echilibru impusă de epocă. Datorită priceperii în probleme de politică şi diplomaţie, Şerban Cantacuzino va aduce Ţara Românească în Liga Sfîntă, compusă din Austria, Veneţia, Polonia şi Rusia. Şerban Cantacuzino se dovedeşte a fi diplomat şi în interior.

Inceputul domniei a fost însoțit de pedepsirea și persecutarea Bălenilor. Fiind însă o vreme grea pe plan extern, era necesară liniștea internă. El ajunge astfel la un compromis politic cu Bălenii, măritînd pe una din fiicele sale cu nepotul lui Gheorghe Băleanu. Activitatea și reușita lui în politica internă nu se datoresc însă numai unui atare act. În fond el a luat măsuri bine gîndite, de structură. Șerban Cantacuzino „reușise să pună la punct un sistem de guvernare, în cadrul căruia voința și interesele domnului sînt preponderente, prin modificarea anumitor funcții, eludarea altora, sau manevrarea unor dregătorii în funcție de politica sa“ [13].

Șerban Cantacuzino a însemnat deceniul său de domnie și cu aspecte de afirmare culturală. O primă mențiune merită a fi făcută în legătură cu învățămîntul. Fiind om instruit, conștient că prin promovarea științei de carte înaintează o nație și un popor, Șerban Cantacuzino înființează la București cursuri de învățătură superioară. Este vorba de Academia Domnească din București. În legătură cu data înființării acestei instituții în istoriografie părerile sînt împărțite. Autoarea unei monografii [14] dedicată istoricului Academiei Domnești, înfățișează numeroasele opinii ce s-au formulat în decursul timpului, care ajung la un număr impresionant, 66. Majoritatea se pronunță fie pentru epoca lui Șerban Cantacuzino, fie pentru cea a lui Constantin Brîncoveanu. Foarte puțini indică o dată anterioară lui Șerban Cantacuzino. Paternitatea lui Șerban Cantacuzino a fost afirmată în trecut de Nicolae Iorga, ce fixa data de 1678, anul de început al domniei lui Șerban Cantacuzino, iar recent de Ariadna Camariano-Cioran care afirmă : „Șerban Cantacuzino a întemeiat școala cu limba de predare greacă, dar, ca orice început, ea nu a avut o bază solidă de organizare și rezultatele ei nu s-au făcut imediat simțite. Urmînd pe tronul Țării Românești Constantin Brîncoveanu, acesta a reorganizat școala, deja existentă...“ [15]. Promovarea școlii nu constituie însă un aspect izolat al activității culturale. Șerban Cantacuzino a inițiat tălmăcirea în românește a mai multor cărți bisericești, continuînd în felul acesta activitatea de tipărituri a lui Ma-

---

[13] Alexandru Popescu, *Șerban Cantacuzino*, Editura Militară, București, 1978, p. 55.

[14] Elena Grigoriu, *Istoricul Academiei Domnești de la Sf. Sava* (Contribuții documentare), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, 209 p., anexe și bibliografie.

[15] Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, Editura Acad. Republicii Socialiste România, București, 1971, p. 33.

tei Basarab. De numele lui este legat și un însemnat eveniment editorial, înscris cu majuscule în literatura și cultura noastră medievală, apariția *Bibliei* lui Șerban Cantacuzino, la 1688. Traducerea acesteia este rodul muncii lui Constantin Cantacuzino Stolnicul și a fraților Radu și Șerban Greceanu. Șerban Cantacuzino este ctitorul mănăstirii Cotroceni, unde va fi înmormîntat.

Politica și personalitatea sa evidențiază unele aspecte cu valoare de actualitate. Întîlnim într-o lucrare următoarea afirmație: „Prin spiritul de echilibru pe care l-a promovat, concretizat în statuarea de drept a unor relații echitabile între state, prin dinamismul ei, manifestat în militarea consecventă pentru înlăturarea imediată a oricăror relații de subordonare între popoare, ca și a focarelor de conflicte, politica externă a lui Șerban Cantacuzino a dezvoltat tradiții românești străvechi, deschizîndu-le în același timp, noi perspective“ [16].

La 1688, pe tronul Țării Românești se înălța una din marile figuri domnitoare ale istoriei noastre, Constantin-Vodă Brîncoveanu-Basarab. Personalitatea sa l-a situat — și l-ar fi situat și fără genealogie — în ilustra galerie de domni Basarabi. El a avut însă o rădăcină — cea a Brîncovenilor. Așa cum „aga Matei din Brîncoveni“ s-a afirmat ca Basarab, tot astfel Brîncoveanu. Ramificațiile acestei rădăcini veneau de la Radu Șerban Basarab. Așa cum s-a arătat, postelnicul Constantin Cantacuzino a fost ginerele lui Radu Șerban. Una din fiicele Postelnicului, se va căsători cu Papa Brîncoveanu, tatăl lui Constantin-Vodă Brîncoveanu.

Dacă fiecare din Basarabi la vremea și epoca sa a reprezentat o individualitate venind cu amprenta propriei personalități: Brîncoveanu are o structură care-l singularizează și îl deosebește de toți ceilalți. El creează un stil al vremii — stilul brîncovenesc. Forma adjectivală „brîncovenesc“ ajunge să dea măsura unei opere gigantice și durabile. Este vorba despre un stil complex, verificat în toate sectoarele de activitate. Pentru că, ni se pare, prin „stil brîncovenesc“ s-a înțeles numai maniera pe care a imprimat-o în artă. Brîncoveanu a creat un stil de concepție în modul cum a văzut dezvoltarea economică a țării, prin felul cum a acționat asupra oamenilor care compuneau societatea; a conceput de asemenea factorul politic și diplomatic într-o strînsă legătură

---

[16] Alexandru Popescu, *op. cit.*, p. 161.

potrivit căreia nu se putea realiza politica Țării Românești fără arta diplomației după cum diplomația pornea de la realitățile politice ale vremii. A fost și ultimul efort al menținerii armatei Țării Românești, înainte de înscăunarea fanarioților. Dacă a existat un stil brîncovenesc în cultură, el este tocmai rezultatul acestei complexități de realizări în structură în primul rînd care imprimă stilului un caracter unitar și îl face să strălucească și suprastructural.

Stilul brîncovenesc apare în toată splendoarea sa în arta desăvîrșită a domnitorului de a conduce destinele țării românești. Fiind o realitate faptul că țările române erau înconjurate de trei imperii puternice, otoman, habsburgic și rus, Brîncoveanu a studiat poziția pe care o reprezenta fiecare din ele. În funcție de aceasta și-a stabilit o tactică elastică. A înțeles că în urma înfrîngerii de la Viena pentru imperiul otoman începea degringolada iar pentru imperiul habsburgic expansiunea și mărirea. Imperiul otoman era însă destul de puternic și, strategic vorbind, cel mai apropiat pericol pentru țările române. Nu putea fi neglijat de o politică realistă. Brîncoveanu, pentru a ajunge domn, a plătit sultanului un tribut de cinci ori mai mare ca înainte, știind că ceea ce precumpănea în Imperiul otoman era interesul bănesc. Cu această metodă de stimulare a interesului sultanului și demnitarilor din jurul lui, Brîncoveanu a izbutit să se mențină în scaun 26 de ani, o adevărată performanță la acea epocă de fluctuații domnești. Politica de echilibru promovată de Șerban Cantacuzino cu mijloace mai modeste, la Brîncoveanu atinge apogeul și se transformă în artă. El a avut în permanență în vedere stabilirea unui echilibru în jocul diplomatic față de marile puteri ale timpului.

Cît privește Imperiul habsburgic, în expansiunea acestuia Brîncoveanu vede o mare primejdie pentru țară, în perspectivă apropiată și în forme mai aspre ca cea turcească. Și, de vreme ce plătise bani grei la Poartă, la început rupe relațiile cu imperialii, rechemînd solia română de la Viena, trimisă de Șerban Cantacuzino. Atitudinea aceasta a stîrnit mînia împăratului Leopold, care trimite o armată în Țara Românească, unde se dedă la rechiziții forțate, mult păgubitoare pentru populație. Cu ajutorul unor forțe tătărăști, Brîncoveanu determină retragerea armatelor imperiale în Transilvania, le urmărește și înscrie o frumoasă victorie la Zărnești — Tohani (1690), pe care o adaugă ca o contribuție la tradițiile luptei pentru apărarea independenței. Relațiile

cu imperialii trebuiau însă repede îmbunătățite. Angajarea unor lupte împotriva unei puteri aflate în ofensivă însemna a condamna țara la mari sacrificii economice, la jertfe umane și ruină generală. Era momentul unei retrageri strategice și unei apropieri de Habsburgi, care să nu știrbească din interesele țării, dar și să-și tempereze zelul față de turci.

Două evenimente demonstrează că politica de echilibru izbutea să se impună. Fiecare din cei doi suverani aveau nevoie de domnul român împotriva adversarului său. În 1695, împăratul Leopold îl numește pe Brîncoveanu „principe al Sfîntului Imperiu". Patru ani mai tîrziu, și în funcție de evoluția raportului de forțe austro-turc, în 1699, sultanul îi recunoaște lui Brîncoveanu „domnia pe viață". Caz singular în istoria numirii domnilor români de la Poartă. Dar Brîncoveanu n-a crezut în „bunele intenții" ale Habsburgilor, nici în ale sultanului. Pe acest domn român nu-l interesa nici titlul de „Principe al Sfîntului Imperiu", după cum nu l-a atras nici mirajul cuvîntului „pe viață". Temeiurile sale s-au dovedit reale. La patru ani de cînd i se spusese „legal" că este domn al românilor pe viață, sultanul cel nou, Ahmed, îl cheamă la Poartă (1703). A scăpat de mînia sultanului vărsînd din nou galbeni în vistieria acestuia.

Față de Imperiul rus, Brîncoveanu adoptă o altă politică, legată în măsură hotărîtoare de situația Țării Românești față de celelalte două imperii. O apropiere de Rusia ar fi constituit o măsură de siguranță împotriva tendințelor expansioniste ale habsburgilor și turcilor, dar și un risc ce ar fi putut genera intervenția Turciei în primul rînd. Rusia sub Petru I ajunsese în măsură să țină piept Turciei și chiar habsburgilor. Dar în cunoscuta bătălie de la Stănilești (1711) care a urmat alianței dintre Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir, coaliția moldo-rusă este înfrîntă de armatele otomane. Brîncoveanu n-a luat atunci o atitudine concretă față de confruntarea ce se desfășura. În schimb a acționat pe cale diplomatică pe linia apropierii de Rusia. El a folosit soli pricepuți ca Gheorghe Castriotul, Panaiot din Rhodos și mai ales pe cel mai strălucit dintre trimișii săi, David Corbea Ceaușul.

În epoca lui Brîncoveanu, cultura românească a evului mediu a atins apogeul ei. S-a realizat sinteza cuceririlor de pînă atunci, originală, în cadrul căreia complexitatea formelor de exprimare și bunul gust se îmbină armonios. Este o epocă de Renaștere culturală și artistică.

În domeniul învățămîntului, în epoca lui Brîncoveanu strălucește Academia Domnească. Istoricul Ion Ionașcu, care a supus unei analize amănunțite părerile cu privire la înființarea Academiei Domnești, apreciază că Academia Domnească de la Sf. Sava a fost înființată de Constantin Brîncoveanu la îndemnul cărturarului Constantin Cantacuzino Stolnicul, la 1694 [17]. Luîndu-se în considerare actele emise pentru înființarea și funcționarea Academiei Domnești, reiese ideea enunțată mai înainte, potrivit căreia Brîncoveanu n-a înființat Academia Domnească ce exista încă din vremea înaintașului său, Șerban Cantacuzino. Brîncoveanu înțelegînd necesitatea continuării și dezvoltării acestei opere, a reorganizat Academia Domnească dar se pare că nu la 1694, ci în 1707.

Academia Domnească și-a dovedit tăria, caracterul ei novator, prin introducerea unor cunoștințe umaniste și științifice la nivelul epocii sale. „Academia" aprindea în mintea cursanților flacăra setei de carte, intronînd în procesul de instruire și educare spiritul renascentist în a aborda, a înțelege, a cuprinde, și a selecta fenomenele, întîmplările și lucrurile. Academia era școala cea mai însemnată pentru românii de pretutindeni. Aici veneau să se instruiască tinerii din toate provinciile românești În contextul complicatelor resorturi diplomatice ale epocii, Academia trebuia să servească și unor direcții și scopuri politico-diplomatice. În cadrul ei vor fi primiți să învețe și tineri veniți din alte țări Se poate afirma astfel că Brîncoveanu este ctitor de școală. El introduce un curent al vremii, acela al chemării spre învățătură, al setei de a căpăta cît mai multe cunoștințe. Conștient de rolul școlii în emaniciparea politică și culturală a unei țări, Brîncoveanu dezvoltă știința de carte. Și în această direcție este vorba despre un stil complex Asistăm la ajutorul pe care Brîncoveanu îl dă învățămîntului din alte țări. „Printre cele 46 de școli din străinătate (Europa de sud-est, Asia Mică, Siria, Iordania, Palestina, Egipt) care au beneficiat, începînd din secolul al XVII-lea de binefacerile unui larg și îndelungat sprijin material au fost școlile din Constantinopol" [18]. Dacă dezvoltarea învățămîntului din Țara Românească însemna grija pentru emanciparea poporului român, ajutorul dat învățămîntului din străinătate dovedește un larg spirit umanist,

---

[17] Vezi Ion Ionașcu, *Cu privire la data întemeierii Academiei Domnești de la Sfîntul Sava din București*, în „Studii", revistă de istorie, vol. XVII, an 1964, nr 10, p 1253—1271.

[18] Romeo Crețu, *Prezențele românești la Istanbul*, Editura Albatros, București, 1973, p. 47.

care în lupta împotriva obscurantismului și ignoranței de oriunde s-ar manifesta ea în lume, depășește granițele țării, aparține umanității.

Într-o asemenea epocă de Renaștere și umanism, activitatea de tipărituri și de creație nu putea să lipsească. Brîncoveanu a știut ca un adevărat Mecena să cultive pe oamenii de cultură și de talent. Deasupra tuturor strălucește personalitatea lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, unchiul lui Brîncoveanu, care poate fi asemuit cu piscul culturii moldovene, Dimitrie Cantemir. Stolnicul era de o cultură născută din aplicație spre acumulare inteligentă și selectivă, de rar întîlnită calitate, un generator de idei de cea mai profundă și umanistă exprimare. Studiind la Școala de la Padova el trece prin filiera gîndului atent și profund întreaga comoară renascentistă. Cunoscător al mai multor limbi, întreținînd strînse legături cu personalitățile esențiale ale vremii, după ce a acumulat destul devine un creator, dă o lucrare de substanță — *Istoria Țării Românești*. Aici tratează problemele de interes general, adică pentru toți românii : continuitatea elementului dacic după cucerirea romană, continuitatea românească de-a lungul grelei perioade a migrațiunilor și ideea de unitate a românilor. Tot Stolnicului i se datorează și o hartă a Țării Românești în limba greacă și latină. Mergînd pe linia fratelui său, Mihai Cantacuzino dovedește și el spirit de învățat : scrie, încurajează activitatea tipografică, este om de școală.

O personalitate complexă a epocii lui Brîncoveanu, strîns legată de activitatea tiparului și a cărților a fost Antim Ivireanul. Prin activitatea lui fecundă închinată Țării Românești, Antim Ivireanul s-a integrat organic în aspirațiile și năzuințele românilor. Acest om cult și rafinat, care va ajunge mitropolit, a învățat cu pasiune limba română, s-a simțit român, a scris cărți în limba română și a făcut traduceri în românește ca unul ce cunoștea cîteva limbi străine. A stăruit astfel pentru răspîndirea cărților din alte țări la noi, contribuind la lărgirea cunoștințelor românilor știutori de carte.

Antim Ivireanul a fost multilateral. Activitatea de tipograf îl definește în primul rînd. Ea scoate în evidență una din cele mai de seamă laturi de manifestare : reactualizarea introducerii în slujba bisericească și în cancelarie a limbii române. În epoca lui Matei Basarab se realizase primul pas, al doilea s-a înregistrat în timpul lui Șerban Cantacuzino. Iar cel hotărîtor acum, cînd, toate fibrele culturii erau re-

puse în valoare. Epoca lui Brîncoveanu nu este totuși semnificată prin definitivarea pătrunderii limbii române în aceste domenii ale spiritualității și administrației de stat, ci doar o fază de tranziție. Slavona era prea împămîntenită pentru a se putea renunța dintr-o dată la ea, devenise aproape tradițională. Româna ne era prea scumpă pentru a nu se încerca toate eforturile de folosire a ei. De aceea asistăm la fenomenul introducerii cărților bilingve slavo-române. Acest proces facilitează însă pătrunderea în biserică a celei de-a treia limbi, cea greacă, de tradiție bizantină. Activitatea lui Antim Ivireanul ne apare astfel grandioasă, avînd direcții esențiale, ca cea politică, culturală și educativă.

Mai cităm pe Iordache Cantacuzino, un alt reprezentant strălucit al Cantacuzinilor, un om de aleasă cultură clasică, frații Radu și Șerban Greceanu, umaniști valoroși, cărturari de seamă. Radu Greceanu a fost chiar cronicarul oficial al lui Constantin Brîncoveanu. Un om de aleasă cultură este și Sevastos Kimenitul, „profesor de sciință al școalei domnești din Bucurescii Ungro-Vlahiei". El este legat și de activitatea de tipărituri, dar și de scrierea propriu-zisă. Teodor Corbea, fratele lui David Corbea, a tipărit cu sprijinul episcopului Mitrofan al Buzăului un vocabular latin-român. O personalitate proeminentă la curtea lui Brîncoveanu a fost și Anton Maria Del Chiaro, secretarul florentin de limbi occidentale al voievodului.

Constantin Brîncoveanu apărînd și în calitatea de susținător al ortodoxiei, vin în Țara Românească numeroși patriarhi și mitropoliți aparținînd răsăritului ortodox, la rîndul lor însemnați oameni de cultură. Dintre aceștia cităm pe patriarhii Ierusalimului, Dositei și nepotul său, Hrisant Nottara.

Adept al Renașterii italiene în tot ceea ce a avut ea mai înălțător, Brîncoveanu s-a integrat spiritului apusean. Largile dimensiuni în care-și va desfășura activitatea îl vor asemăna cu marile capete încoronate ale Apusului, însă îndeosebi și pe plan egal cu acelea care au fost oamenii unor epoci de cultură. Influența Apusului este vădită în întreaga viață culturală, inclusiv în anturajul prestigios, așa cum se obișnuia la marile curți imperiale. Fastul aulic este împrumutat însă din Bizanț. Prin aceasta Brîncoveanu demonstra un spirit selectiv și acumulativ, de asimilare a tot ceea ce era frumos și valoros.

De aceea, virtutea stilului brîncovenesc a strălucit în domeniul atît de complex al artei. Firește, nu numai stilul ar-

hitectonic. Ni se prezintă o varietate de genuri artistice, de comori autentice ale genului şi specific româneşti în toate cazurile, de atitudine faţă de frumos, de receptare a influenţelor şi de integrare originală a lor. Minunată apare arta aurarilor şi argintarilor care îmbrăcau cărţile în coperte strălucitoare. Opera fusese începută de Şerban Cantacuzino. Brîncoveanu i-a dat maxima strălucire. La fel s-au petrecut lucrurile şi cu arta gravorilor care ilustrau magistral tipăriturile brîncoveneşti.

Demnă de remarcat este preocuparea lui Brîncoveanu de a întreţine relaţii cu transilvănenii şi în domeniul artei. Întrucît şi aici exista o tradiţie, ca meşterii argintari din oraşele transilvănene şi în special braşovenii şi sibienii să vîndă în Ţara Românească minunatele lor argintării, Brîncoveanu a intensificat cumpărarea de podoabe de la transilvăneni, obiecte lucrate în argint, ca : talere, potire, pahare. Acestea erau împodobite în genul argintăriei europene a Renaşterii şi barocului, prezentînd motive florale şi vegetale, ori scenele obişnuite ale acestui stil — mitologice sau de vînătoare. În afară de acestea, anaforniţele, obiecte de cult, reliefate în acelaşi stil al Renaşterii şi barocului, aparţinînd unor maeştri argintari ca Georg May II, J. Henning, Thomas Klosch s-au bucurat de o mare căutare în Ţara Românească.

Broderia, alt gen de tradiţie românească, întîlnit ca ocupaţie populară în întreg ev-mediul românesc, găseşte în epoca lui Brîncoveanu noi resurse de afirmare. Gustul poporului însuşi evoluat şi altoindu-se la el motive din Renaşterea europeană îl conduc spre strălucirea artistică. Pictura apare strîns legată de arhitectură. Deşi în Renaşterea artistică una din trăsăturile esenţiale ale artelor plastice este detaşarea picturii şi sculpturii de arhitectură, acestea devenind genuri de sine stătătoare, în condiţiile stilului brîncovenesc în construcţii pictura trebuie privită în locul ei arhitectural. Brîncoveanu s-a înconjurat de maeştri de seamă pe care i-a stimulat în activitatea lor. Iată cîteva nume : Preda, Nicolae, Efrem, Constantin Zugravul, Lambru, Tudor, Radu. Cu deosebire a strălucit însă personalitatea artistică a lui Pîrvu Mutul, „zugravul zugravilor" epocii brîncoveneşti. Mîna lui a lucrat frescele multor ctitorii ale domnului muntean. El a creat şi şcoală de zugravi români. Cei crescuţi de el, mergînd pe drumul manierei sale de a lucra, în jurul anului 1700 vor reuşi să realizeze ansamblurile de la mănăstirea domnească din Hurez. Aici se pot observa tendinţele

noi în pictură, care vor caracteriza tot veacul al XVIII-lea şi începutul celui următor.

Ajungem în sfîrşit la stilul brîncovenesc în construcţii. Ctitoriile lui Brîncoveanu se împart în două mari categorii: religioase şi civile. Dintre cele mai de seamă biserici şi mănăstiri cităm: biserica mănăstirii Hurez, biserica mănăstirii Rîmnicu-Sărat, biserica de la Doiceşti de lîngă Tîrgovişte, biserica Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti (unde va fi înmormîntat). Construcţii laice: palatul de la Potlogi, cel de la Mogoşoaia, care — deşi asemănător celui de la Potlogi construit înainte — îl întrece pe acesta în frumuseţe, devenind podoaba clasică a stilului brîncovenesc, casele de la Doiceşti, palatul de la Obileşti, refacerea caselor domneşti de la Curtea Veche, cumpărarea şi construirea de case în Transilvania, la Braşov şi Sîmbăta de Sus (unde a făcut şi o mănăstire).

Fireşte că „stilul brîncovenesc" în construcţii este un nou stil arhitectonic. El nu putea să apară însă dintr-odată în mediul românesc. A existat o tradiţie a construcţiilor. Rădăcinile nu trebuie căutate la începuturile arhitecturii medievale româneşti din secolul XIV. Mai degrabă în epoca lui Neagoe Basarab şi continuînd cu cea din prima jumătate a secolului al XVII-lea şi în special cea din timpul lui Matei Basarab pe care creaţia brîncovenească o continua direct. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea „arhitectura Ţării Româneşti evoluează, din punct de vedere constructiv, în continuarea fidelă a epocii anterioare, fără inovaţii"[19]. Ce element intervine atunci, care să ne dea dreptul a afirma că s-a născut un nou stil? Se observă o schimbare de principii în decoraţia monumentelor; se generalizează mai întîi maniera de a tencui în întregime faţadele şi ceea ce este mai important, ia fiinţă o nouă concepţie decorativă. „O bogată sculptură în piatră se iveşte în jurul ferestrelor, ornează brîul faţadelor şi se revarsă din belşug asupra pridvorului, împodobindu-i uşa de intrare în biserică, balustradele, bazele, capitelele, şi uneori şi fusele coloanelor elegante, care între timp înlocuiseră stîlpii groşi de zidărie"[20]. Iar faţă de vechea sculptură geometrică de la Argeş „aceasta este o sculptură florală şi vegetală totodată, într-o tehnică mai adîncă, de puternic relief şi substanţial contaminată de arta Renaşterii şi a barocului, cu repertoriul lor de capitele

---

[19] *Istoria poporului român, op. cit.*, p. 212.

[20] *Ibidem.*

corintice şi neocorintice, de frunze de acant și ferigă, de motive antropomorfe şi zoomorfe“ [21].

Brîncoveanu orientează aşadar creaţia artistică spre mediul Renaşterii italiene. Întrucît la data aceea în apus Renaşterea îşi consumase marile făclii şi dăduse naştere continuatorului ei — barocul — stilul brîncovenesc va folosi o îmbinare a Renaşterii cu concepţia barocă. Brîncoveanu va cunoaşte însă şi lumea orientului. Nici motivele orientale nu sînt neglijate, ci asimilate stilului brîncovenesc. Totuşi, stilul brîncovenesc nu este numai de influenţă. El demonstrează un gen de exprimare artistică original şi specific românesc.

Epoca de multilaterală activitate şi strălucire a lui Brîncoveanu a fost însă curmată de zguduitoarea dramă din anul 1714. Ziua de 15 august 1714 este ziua „scurtării lui de viaţă“. Invidiat de sultanul Ahmed pentru comorile sale, dus la Stanbul, chinuit în felurite chipuri, îndureratul tată vede cum cad pe rînd capetele celor patru coconi: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei. Apoi capul îi cade şi lui demn, ca şi al Viteazului de pe cîmpia Turzii. O viaţă care rodise multilateral spre binele şi propăşirea Ţării Româneşti.

---

[21] *Ibidem.*

XII. MOŞTENIREA BASARABILOR

Bunurile transmise urmaşilor sînt în genere de două feluri : materiale şi spirituale. Opera săvîrşită de Basarabi le cuprinde pe amîndouă. Moştenirea lor nu poate fi concepută însă privind contribuţia fiecărui domn Basarab, ruptă de contextul general. Ea este rezultatul unor acumulări cantitative care se însumează organic unui aport colectiv, privind în sinteza lui opera întregii dinastii. Fiind rezultatul a patru secole de dezvoltare a societăţii, parcurgînd aproape întreg ev-mediul românesc, o astfel de moştenire nu este întinsă numai în timp, ci şi în dimensiuni.

O primă dimensiune este aceea a asigurării continuităţii de organizare politică, în limitele impuse de orînduirea feudală. Basarabii, pătrunşi de conştiinţa permanenţei în istorie, au avut grijă de ceea ce trebuie să asigure în timpul vieţii şi al domniei pentru a putea lăsa ca moştenire urmaşilor. Existenţa timp de patru secole a aceleiaşi dinastii a constituit un echilibru şi un cadru stabil, necesare dezvoltării vieţii economico-sociale, politice şi spirituale.

Modul cum Basarabii au ştiut să organizeze statul, să-şi constituie oastea şi s-o conducă în lupte, să se preocupe de viaţa economică, de progresele culturii în epoca lor, dezvăluie simţul de buni gospodari al atîtor domnitori Basarabi, clarviziunea conducerii, perspectiva actelor întreprinse. Posteritatea uneori imediată le-a evaluat opera atribuind pe drept cuvînt unor domnitori Basarabi — ca de altfel şi Muşatini — epitetele de „cel Mare", „cel Bun", „cel Viteaz". Sînt laude prin vreme şi peste vreme aduse virtuţilor, talentului, dăruirii de care au dat dovadă în grelele împrejurări pe care le-a străbătut istoria naţională, domnitori Basarabi de o excepţională structură şi personalitate.

Basarabii, domnitori feudali, au reprezentat interesele fundamentale ale românilor, acest popor neplecat, care şi-a păstrat demnitatea, deşi a trebuit să stea, datorită aşezării sale, „în calea tuturor răutăţilor". Voievozi ca Basarab I, Mircea cel Mare, Vlad Ţepeş, Radu de la Afumaţi, Mihai Viteazul, dau exemple de devotament şi neînfricare, loialitate şi simţ al dreptăţii în faţa întregului neam românesc, în faţa edificiului moral făurit la Dunăre şi Carpaţi. Ridicarea pînă tîrziu a „Oastei celei mari" probează faptul că între personalităţile Basarabe şi popor, a existat în genere acea comu-

niune sufletească necesară colaborării într-o luptă cu caracter drept şi care urmărea realizarea marilor idealuri româneşti. Dacă în ciocnirile intestine pentru tron erau folosite adesea şi se înfruntau grupările boiereşti între ele, marile lupte pentru independenţă au adus în prim plan poporul, interesat alături de domnitor şi de boierii credincioşi acestuia în împlinirea colectivităţii româneşti.

O dimensiune a moştenirii lăsată de Basarabi este conştiinţa luptei pentru independenţă. Eforturile poporului sub conducerea unor domni Basarabi au demonstrat practic că numai prin jertfe umane şi materiale imense, adesea, supraomeneşti, s-a putut menţine libertatea acestui pămînt care n-a fost niciodată „paşalîc", ci a rămas neatîrnat. Dar marile acte nu rămîn fără urmări. Sînt roadele a ceea ce au investit Basarabii în anii lor de domnie. Lupta pentru independenţă, departe de a fi şi a rămîne o formulă, a reprezentat realitatea vie, suma organică a atîtor sacrificii umane şi materiale. Conştiinţa că independenţa se cucereşte şi se păstrează numai prin jertfe, s-a transmis nealterată din generaţie în generaţie, a constituit crezul şi sensul politic al românilor în evul-mediu timpuriu şi de mijloc. Dar dacă s-ar fi oprit acest crez la Mihai Viteazul ar fi semănat cu o pasăre căreia i se frînge aripa şi i se întrerupe zborul. Aşa se explică de ce putem rosti în mod îndreptăţit că biruinţele românilor în războiul din 1877 sau cele din vara anului 1917 din triunghiul eroic al Mărăşeştilor, Mărăştilor şi Oituzului, constituie afirmarea dorinţei generaţiilor României moderne de a fi la înălţimea înaintaşilor, ale căror idealuri nu se stinseseră, ci fuseseră preluate de urmaşi.

Tot o dimensiune asupra căreia Basarabii au stăruit în politica lor este ideea de popor, de comunitate etnică, necesitatea refacerii unităţii sale statale. Acest mare deziderat politic a apărut clar domnitorilor Basarabi. Au existat formule diferite în încercările de realizare a lui. Dar nu putem spune că vreuna a rămas fără rezultat. Posesiunile domnitorilor Basarabi şi Muşatini în Transilvania au fost acele nuclee de legătură permanentă între românii de pe ambele versante ale Carpaţilor, neîncetat şi efectiv aplicate în dinamica anilor şi secolelor. Tratatele de alianţă dintre domnii români, colaborarea în lupta antiotomană sau antihabsburgică, etape ale unui drum lung şi plin de piedici uriaşe. Este demn de remarcat şi faptul că în a doua jumătate a secolului XVI şi în prima jumătate a secolului XVII Basarabii au încercat să conducă ambele principate. Cu atît mai măreţ

apare actul lui Mihai Viteazul din 1600, de neuitat şi continuat în desfăşurarea istorică pînă la finalizarea lui. De aceea se poate spune pe drept cuvînt că Basarabii sînt premergătorii formării naţiunii române moderne.

De numele Basarabilor este legată tradiţia pe baza căreia un popor, fără a putea face abstracţie de ea în justificarea existenţei lui neîntrerupte, îşi făureşte propriul prezent şi viitor. A găsi răspuns la problemele legate de tradiţia scrisă cît şi de cea nescrisă, înseamnă a descifra din negura timpurilor istoria trecutului. Stihul eminescian are o mare valoare poetică, dar şi un înţeles istoric de o deosebită profunzime :

„Rămîneţi în umbră sfîntă Basarabi şi voi Muşatini,
Descălecători de Ţară, dătători de legi şi datini..."

Basarabii au întemeiat Ţara Românească şi dinastia menită să le poarte numele. Ei au dat legi şi datini acestui popor, menite şi ele să exprime continuitatea în timp a românilor. Datinile au fost legate la rîndul lor tot de o continuitate spirituală, a conştiinţei pe care Basarabii au manifestat-o cu privire la ceea ce lasă urmaşilor. Datinile reprezintă statornicia noastră în timp şi spaţiu, exprimarea năzuinţelor şi aspiraţiilor ce trebuie înfăptuite.

Basarabii au reprezentat în acelaşi timp progresul. Pentru că pe stindardul lor au fost înscrise idealurile cele mai înălţătoare. Dacă nu le-au putut înfăptui pe de-a-ntregul, aceasta din pricina vitregiilor. Cînd marele Mircea voievod se stingea, deşi plătea un tribut turcilor, lăsa ţara independentă. Tributul reprezenta doar o sumă de bani. Dar ferea ţara de puhoiul turcesc într-o vreme cînd domnitorul nu mai putea ţine piept expansiunii otomane ca în anii de apogeu ai domniei. Dar de plecat nu s-a plecat sultanului. Iar sultanul a simţit puterea lui Mircea-Vodă şi în concesia făcută, neputînd practic să zdruncine tradiţiile basarabe şi obiceiul de veacuri al pămîntului românesc. Mircea-Vodă n-a prestat jurămînt de vasalitate sultanului. Semnul independenţei l-a continuat astfel pe cel de la Posada anului 1330.

În calea vitregiilor a stat şi Mihai-Vodă Viteazul, primul domn al tuturor românilor. Dacă visul lui s-a spulberat, a rămas credinţa românilor în unire ca o cauză sfîntă ce mai devreme sau mai tîrziu trebuia să devină statornică.

Basarabii au dat durată în timp ideii de stat, de organizare. Numai dacă ne gîndim la tezele duşmănoase privind formarea poporului român şi a limbii române, moştenirea Basarabilor ne oferă o armă puternică pentru a le combate.

Roeslerienii s-au ridicat împotriva unui popor de tradiție și de continuitate, iar azi, neoroeslerienii se străduiesc din răsputeri să creeze variante noi tezei absurde care încearcă să nege legitimitatea românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic. Dar existența Basarabilor n-a fost întîmplătoare. Basarabii n-au descălecat din alte teritorii, n-au venit din sudul Dunării. Basarabii se nasc și apar în istorie din elementul autohton, mult mai vechi pe aceste meleaguri decît momentul întemeierii. Pe Basarabi îi găsim la momente de răscruce conducînd destinele unui popor, demonstrîndu-i nu numai existența, dar și faptul că acest popor era organizat. Forma de organizare politică înseamnă viața unui popor, organe de conducere și apărare, înseamnă putere și în ultimă instanță civilizație.

N-am fost o populație oarecare, slabă și neorganizată, „neam de barbari". Am fost și sîntem români, popor cu rădăcini multimilenare în spațiul carpato-danubiano-pontic. Fenomenul transhumanței a fost un fenomen autohton: de la munte spre șes și invers, nu părăsirea teritoriului moștenit de la înaintași. Balada „Miorița" semnifică nu numai incantația plaiurilor românești, ci atestă, prin larga sa circulație în tot spațiul românesc, tendința de unire a românilor din provinciile istorice și închegarea temeinică a colectivității românești.

Românii au evoluat uimitor de repede și poate mai mult decît italienii și-au realizat „Risorgimento-ul"[22] „fara da se"[23]. Românii sînt daco-romanii viguroși și hotărîți în apărarea entității. Valorile românești s-au afirmat peste hotare încă din timpul marilor Basarabi. Toate acestea semnifică obiceiuri, tradiții, viață cotidiană, pe care Basarabii le-au turnat „în forme drepte și înțelepte".

Există oare și o moștenire materială rămasă de la Basarabi? Sînt, desigur, acele zidiri ce au înfruntat timpul, înfrumusețînd și astăzi plaiul românesc. Ele se înalță ca mărturie concretă a unor vremuri eroice.

Dar moștenirea Basarabilor, după ce unește ca într-o corolă de floare dimensiunile înfățișate, izbucnește ca un vulcan în ceea ce au lăsat chintesență urmașilor: iubirea nețărmurită față de țară. Avem deci noi, cei de azi, datoria de a nu lăsa să se stingă lumina pe care au aprins-o în istorie Basarabii și care strălucește în vetrele românești. Flamurile de la Posada, Rovine, Călugăreni întîlnesc în timp

---

22 Mișcarea de unificare *(ital.)*.
23 Prin ei înșiși *(ital.)*.

celelalte flamuri mușatine de la Podul Înalt și Războieni și umbrele lui Gelu și Menumorut de pe Someșuri și Crișuri. Flamuri pe care era pecetluită iubire de țară, conștiința în fața istoriei !

Este meritul Partidului Comunist Român, al secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a fi deslușit în lupta și strădaniile înaintașilor permanențele, de a fi detașat și valorificat marile lor sensuri, conferind dimensiuni atotcuprinzătoare relației trecut-prezent-viitor, prin care trecutul fundamentează drepturile, oferind și alte temeiuri în înțelegerea prezentului eroic, a prefigurării viitorului luminos. Sînt dimensiuni pentru care poporul nostru îi cinstește pe vitejii Basarabi, alături de alți voievozi luptători pentru libertarea și independența țării. „În același timp — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie subliniat rolul forțelor înaintate, din fiecare etapă, al personalităților luminoase care au pus mai presus de toate interesele generale ale poporului și au adus o contribuție de seamă în dezvoltarea și formarea poporului român și a națiunii române — Basarab și Bogdan, Mircea cel Mare, Ștefan cel Mare, Iancu de Hunedoara, Mihai Viteazul, Brîncoveanu, Vlad Țepeș, Petru Rareș și alții — care și-au înscris, prin fapte și jertfe, numele în istoria de aur a României".[1]

Vedem aici un minunat arc peste timp, în care măreţele fapte ale trecutului se întîlnesc cu izbînzile și grandioasele realizări revoluționare ale prezentului socialist, puternic luminat de personalitatea proeminentă a secretarului general al partidului, președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui activitate, pusă în slujba celor mai nobile idealuri ale poporului român, a marcat epoca cea mai rodnică din istoria noastră — Epoca Nicolae Ceaușescu.

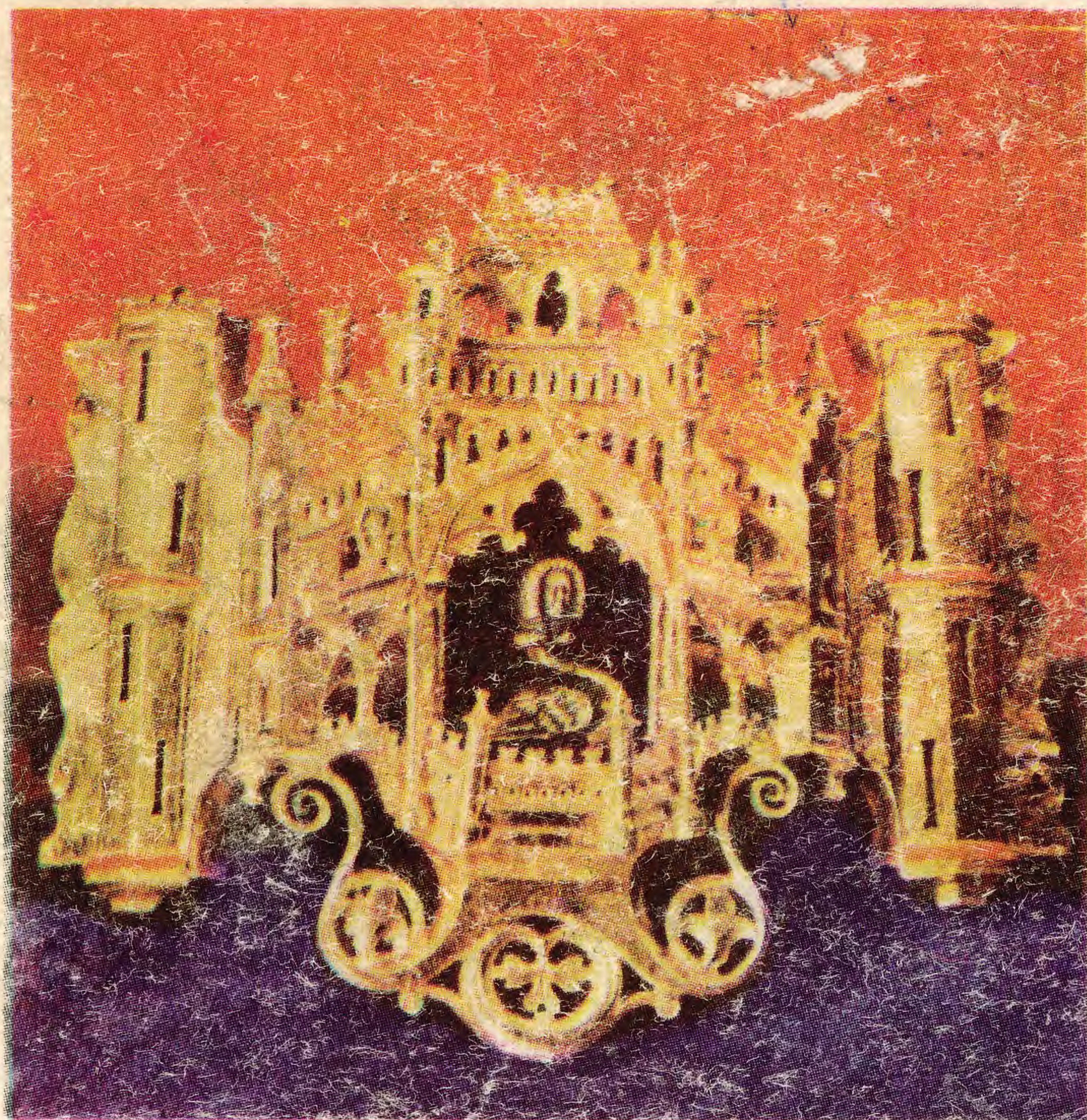
[1] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești*, 28 noiembrie 1988, pg. 15.

CUPRINS

Lei 13,50

ISBN 973-24-0054-4

Modul cum au știut să organizeze statul, să-și constituie oastea și s-o conducă în lupte, să se preocupe de viața economică, de progresele culturii în epoca lor, dezvăluie simțul de buni gospodari al atîtor domnitori Basarabi, clarviziunea conducerii, perspectiva actelor întreprinse. Astfel își merită epitetele devenite clasice și atribuite pe drept cuvînt unor domnitori Basarabi — ca de altfel și Mușatini — de „cel Mare", „cel Bun", „cel Viteaz". Sînt laude prin vreme aduse virtuților, talentului, dăruirii de care au dat dovadă, în grele împrejurări pe care le-a străbătut istoria națională, domnitori Basarabi de o excepțională structură și personalitate.

EDITURA ALBATROS